

MEŽAPARKS

PILSĒTA PRIEŽU SILĀ

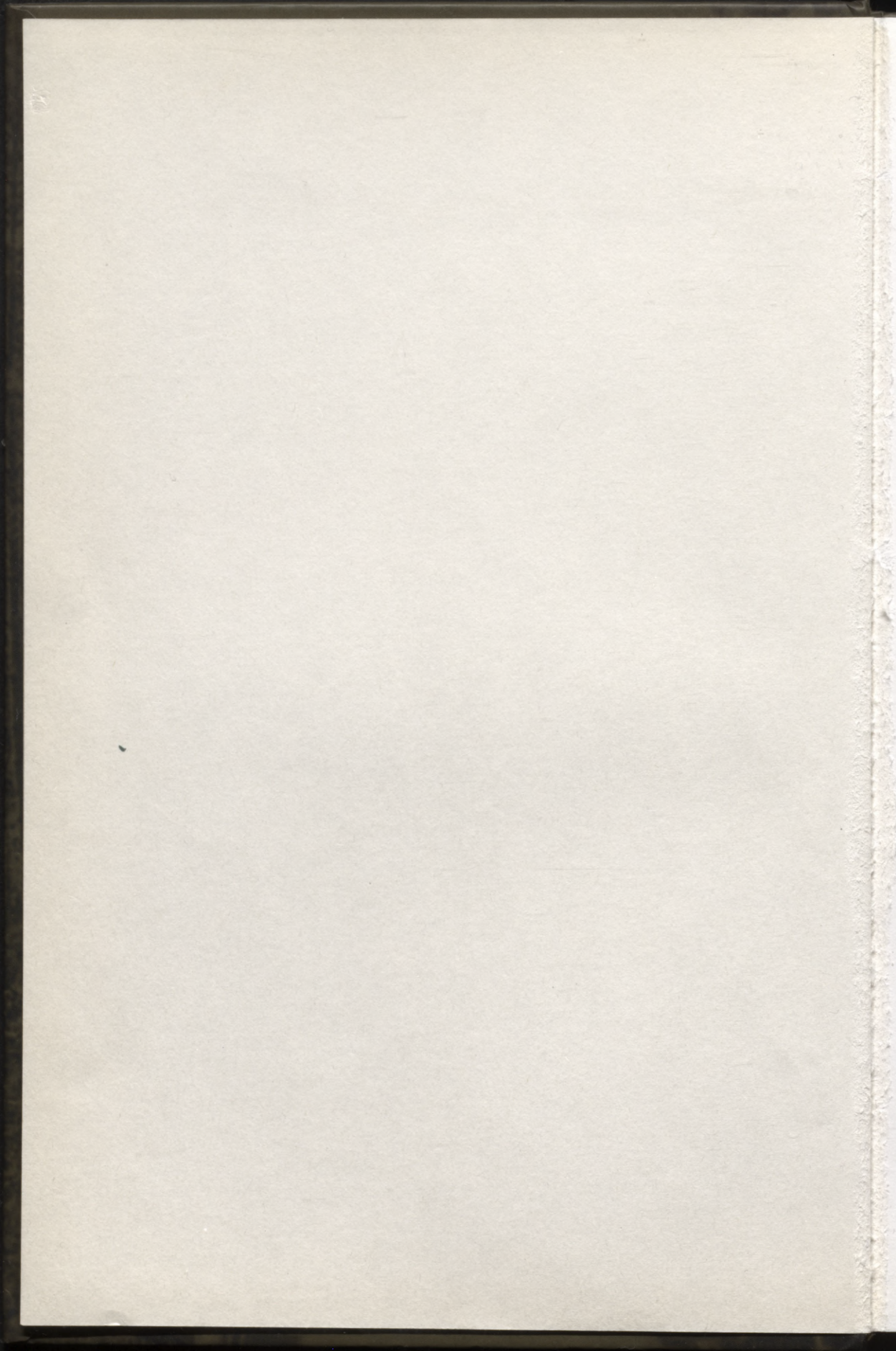
Saulcerīte Viese

Vēstījums par Mežaparku, izmantojot arhīvu dokumentus, laikabiedru vēstījumus, zinātnieku pētījumus un autorei vērojumus

JUMAVA

MEZAPARKY
PL. SV. PETRA 1000 000000

MEŽAPARKS

PILSĒTA PRIEŽU SILĀ

Saulcerīte Viesē

Saulcerīte Viesē

THE PAPERS
OF
ALICE PRITCHETT

London: 1918

2001-5.
126

LB
91(4)

MEŽAPARKS

PILSĒTA PRIEŽU SILĀ

Saulcerīte Viese

JUMAVA

UDK 908 (474.3)
Vi 262

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

03 01041835

Grāmata izdota ar Kultūrkapitāla fonda
finansiālu atbalstu

Mākslinieciskais konsultants *Valdis Villerušs*

Agatas Muzes vāka mākslinieciskais noformējums

ISBN 9984-05-409-8

© SIA "J.L.V.", izdevums latviešu
valodā, 2001
© Saulcerīte Viese, teksts, 2001
© Agata Muze, vāka mākslinieciskais
noformējums, 2001

DAŽI VĀRDI IEVADAM

Ir būtiski saprast kultūras rādītāju vērtību sistēmu un centienus, bez kuriem no konteksta izrauts objekts nevar paust savu patieso jēgu. Tveramo iespējams interpretēt tikai caur netveramo.

No UNESCO Pasaules Kultūras un attīstības komisijas ziņojuma "Mūsu radošā daudzveidība", 1995

Kad es atnācu dzīvot uz Mežaparku, mani priekšstati par šo Rīgas nostūri saistījās tikai ar Lielo estrādi un Zooloģisko dārzu. Pagāja gadu desmits, līdz atausa sapratne, ka Mežaparks ir kaut kas vairāk. Ka vieta, kur starp priedēm ceļas nelielās, piemīlīgās savrupmājas, ir savdabīgs 20. gadsimta sākuma eksperiments — mēģinājums pilsētai paredzētā telpā veidot ar dabu un ar indivīda interesēm saskaņotu humānu mājokli. Mērķtiecīgs, pārdomāts eksperiments atbilstoši tālaika Eiropas arhitektu progresīvajiem meklējumiem.

Acis uz šo centienu īsto vērtību man atvēra Mežaparka kādreizējā arhitekta Rūdolfa Todes meitas atmiņas par savu ģimeni villu kolonijā: "Tā bija drošībā, mīlestībā un vecāku mājas paspārnē pavadīta bērnība, skaistā, brīvā apkārtnē, ciešā vienībā ar dabu un draugu pulkā. Tas viss mums deva spēku un stingrību tiem gadiem, kas vēlāk nāca pār mums."

Rakstot "Dievienu" par Vidzemes kalnaines teikām, es jau biju ieskaatījusies lauku cilvēku dzīvē, kurus cauri gadsimtu postam izvadīja tautas garamantās krātā labsirdīgā gudrība un tuvība visam dzīvajam dabā. Nu man gribējās izprast principu, pēc kāda cilvēki šajā villu kolonijā dzīvoja līdz 1939. gada rudenim, kad Otrais pasaules karš sagrieza pasauli neapveramā posta virpulī.

Materiālu vākšana šai grāmatai man nozīmēja ļoti daudz. Tā nebija tikai notikumu izziņāšana par pusaizmirstiem, aizmirstiem, noklusētiem

cilvēkiem un viņu ikdienas gaitām. Es iepazīnu nenogurdināmu radošu spēku, kas bija piedalījies mūsu neatkarīgās valsts izkopšanā, un labāk izpratu kultūras un humānisma principus, kas tika likti tās pamatā. Mainījās priekšstats par Baltijas vāciešiem, kurus no vēstures grāmatām mēs pazinām tikai kā naidīgus svešiniekus. Nostiprinājās apjēga, cik daudz ikvienas nācijas cilvēka, īpaši radoša cilvēka dzīvē, nozīmē saskare ar dabu, ar tās mainīgo, labdabīgo enerģiju, kuru nosaukt tikai par skaistumu vēl nenozīmē atklāt parādības būtību. Un, visbeidzot, iepazīstoties ar liktenstāstiem, kas dramatiskās kolīzijās norisinājušies ap Mežaparku, grafiskā skaidrībā atklājās Latvijas vēsture gadsimta garumā. Uz topošo Mežaparku meklēt mājvietu bija nākuši ļaudis no visiem Latvijas novadiem, bija nākuši citās zemēs un citās tautās dzimušie un te pratuši sakļauties saskaņotā sabiedrībā, cienījuši un sargājuši normas, kas nodrošināja villu kolonijas īpašo vietu Rīgas vidē. Gadsimta vidus traģēdija bija līdz pamatam izpostījusi mierīgās dzīves plūdumu, izmētājusi tās iedzīvotājus pa visiem kontinentiem, bez žēlastības dzēsusi viņu vārdus un darbus no palicēju atmiņas.

Mežaparkā nebija vairāk kā četrsimt dzīvojamo māju. Tomēr gandrīz katrā mājā mitusi vismaz viena ģimene, viens cilvēks, kura mūža devums ir bijis ieguldījums sabiedrības attīstībā, labestības principa veicināšanā šajā zemē. Vienalga, vai šis cilvēks būtu kontinentu mobilisma teorijas attīstītājs vai Ķeguma cēlājs, vai arī bērnu iemīļotais kurpnieks, pie kura ar slidzābakiem steidzās tad, kad Ķīšezers pārklājās ar pirmo spožo ledu. Vai varbūt dzejnieks, kurš kā Latvijas augstāko vērtību cildināja izkoptu, radošu personību, vai dārznieks, kurš, savai mazajai palīdzībai saslimstot, sūtīja viņai alpu vijolīti ar simt baltiem ziediem...

Šo grāmatu daļēji var uzskatīt par kolektīvu darbu. Ar atmiņām, vēstulēm, norādījumiem, pat avīžu izgriezumiem man ir palīdzējuši dažādu tautību cilvēki, desmitiem veco Mežaparka iedzīvotāju un arī tie, kas nekad nav mituši Mežaparkā. Es saku paldies Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Mišņa bibliotēkas darbiniekiem un Nacionālās bibliotēkas ļaudīm, Latvijas Universitātes muzejam, Latvijas Kara muzejam, K. Širrena biedrībai Vācijā, Latvijas Kultūras fondam. Taču visvairāk un tieši personīgi —

Renātei Adolfi, Brigitei Agtei-Vilkei, Vaidelotim Apsītim, Ritai Apinei, Anitai Armanei, Harietei Berči, Jānim Blāķim, Veltai Blauai, Barbarai Bosei-Bīlenšteinai, Viesturam Bokalderam, Karmenai Dālei, Mārim Dālem, Mirdzai Ersai, Oto Filozem, Lizelei Gēbelsai, Hansam Graueram, Millijai Grāvei, Veltai Janumai, Jānim Krastiņam, Jurim Krieviņam, Paulam Mendem, Helmūtam Rīdelam, Guntai Rudzītei, Ilmāram Rūtenfeldam,

Valentīnai Sieceniecei, Maijai Stepermanei, Zentai Šakarei, Zelmai Tirzītei, Hansam fon Tizenhauzenam, Hansam Vegelinam, Vaidai Villerušai, Indrai Vijupei, Rūdolfam Vikmanim.

Vēl īpaša pateicība pienākas Saulcerītei Neilandai — līdz ar norādi, ka grāmatā izmantoti viņas savāktie dati ar Mežaparka iedzīvotāju adresēm, bez kurām uzrakstīt šo darbu nebūtu iespējams.

Man jau laikus jāatvainojas, ka milzīgajā materiālā, kas ietver simtiem faktu, ir iespējami pārpratumi un nepilnības, kas radušās dokumentu trūkuma un dažādu pretrunu dēļ. Ka lasītājs, iespējams, minēs personības, kuras palikušas ārpus autores un viņas palīgu zināšanu loka, bet kurām ir neapšaubāmas tiesības būt nosauktām šajā darbā. Es esmu mēģinājusi tikai ieskicēt un saprast kādas sabiedrības daļas dzīvesveidu aizgājušajā gadu simtenī, izvēloties dažus tipiskus piemērus un apzinoties, ka aizplūstošajos vēstures ūdeņos redzamas vienīgi mainīgās un vilinošās dziļumu ēnas.

Autore

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented and supported by appropriate evidence. The text also highlights the need for regular audits to ensure the integrity and accuracy of the financial data.

In addition, the document outlines the procedures for handling discrepancies and errors. It states that any irregularities should be promptly investigated and resolved to prevent further complications. The importance of transparency and accountability is stressed throughout the text.

The second section of the document focuses on the role of management in overseeing the financial operations. It discusses the responsibilities of the management team in ensuring that the organization's financial goals are met and that resources are used efficiently. The text also addresses the importance of communication and collaboration between different departments.

Furthermore, the document provides guidance on how to effectively manage cash flow and control expenses. It offers practical advice on budgeting and forecasting, as well as strategies for identifying and reducing costs. The goal is to help the organization achieve financial stability and long-term success.

The final part of the document concludes with a summary of the key points discussed. It reiterates the importance of maintaining accurate records, conducting regular audits, and ensuring transparency in all financial activities. The document also expresses confidence in the organization's ability to manage its financial affairs effectively and achieve its long-term objectives.

Overall, the document serves as a comprehensive guide for anyone involved in the financial management of an organization. It provides clear instructions and practical advice that can be applied to a wide range of business situations.

PILSĒTA DAUGAVAS DZELMĒ. SENĀ DZĪVE ĶĪŠEZERA KRASTĀ

Toreiz notika tieši tā, kā rakstīts Vecajā derībā: "Un zeme bija neiztaisīta un tukša, un tumsa bija pār dziļumiem, un Dieva gars lidinājās pār ūdeņu virsu." Tur, kur tagad plešas Rīga ar savām daudzajām nomalēm un Daugavas gultne atdala vienu krastu no otra, pirms vienpadsmit gadu tūkstošiem vilņoja aukstais un nemīlīgais Baltijas ledus ezers, piepildīts ar kūstošu šjūdoņu vižņiem. Tad tika teikts: "Lai ūdens debess apakšā krājas vienā vietā, ka sausums top redzams, un tā arī notika."

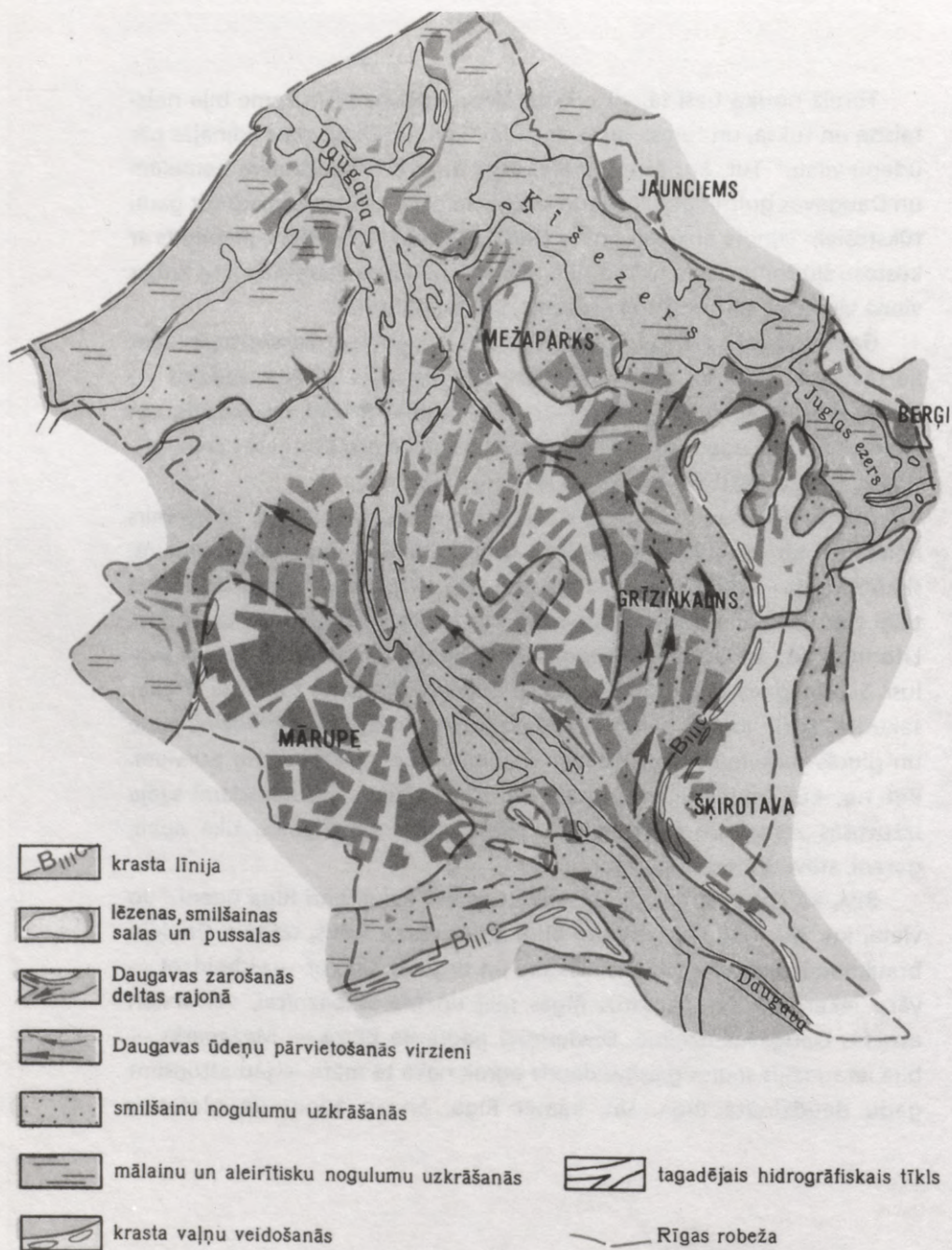
Gadu tūkstotis aizritēja kā ritenis no kalna, ģeologu sastādītajās Rīgas kartēs zilā klajuma vidū tika iezīmēts zeltains pīrāga radziņš — Mežaparks. Pīrāgs nebija viens — netālu pacēlās Grīziņkalna kupris, bet aiz dziļēm, kur ūdeņi spraucās, veidodami paliekošo Daugavas ceļu, veidojās jauna augstiene, tagadējās Mārupes vieta.

Ūdeņi tecēja un tecēja, dalījās un atkal sanāca vienkopus. Ezera vairs nebija — tas ieplūda dziļā ieplakā guļošā Joldijas jūrā. Noslēpumains, skaists vārds — žēl, ka to nezināja pati jūra, — pētnieki vārdu tai iedeva tikai pēc deviņiem gadu tūkstošiem, pie reizes kristīdami arī tās meitu, Litorīnas jūru, senās Baltijas šūpuli. Ledāji beidzot bija izkusuši, zeme sasilusi, Sendaugava sadalījusies daudzās attekās. Viena no tām, pie Iksķīles sākusies, laiski locījās garām arī Mežaparka pīrādziņam. Pīrādziņš auga un pletās plašumā starp tukšiem klajumiem un neizžuvušiem purviem. Bet tur, kur smiltis kļuva sausas, vēji smilkstēdami un aurodami sijāja izžuvušās zemes un bēra baltas kāpas. Visām augstienēm tika apaji, garenī, stāvi un lēzeni pauguri.

Bija, kā dziesmā dzied: "Visapkārt smilšu kalni, pati Rīga ūdenī." Jo vieta, kur pēc gadu tūkstošiem apmetīsies lībiešu ciltis, uz tālo Grieķiju braukdami, apstāsies vikingu dēkaiņi un tirgotāji un kur — visbeidzot — vācu iekarotāji liks pamatus Rīgas pilij un Māras baznīcai, vēl arvien atradās Daugavas dzelmē. Divdesmitā gadsimta bērns — Mežaparks — bija ieraudzījis saules gaismu daudz agrāk nekā tā māte — jau astoņsimt gadu daudzīnātā Rīga. Un, kamēr Rīga, arvien augot un plešoties

plašumā, noraka vienu smilšu kalnu pēc otra, Mežaparks vēl šodien saglābis dažas savas kāpas — ūdeņu dalīšanās un Zemes tapšanas senenās liecinieces.

Rīgas teritorija Baltijas ledus ezera pēdējās stadijas laikā.
Karte no enciklopēdijas "Rīga"

Litorīna bija enerģiska un spara pilna jūra. Savākusi ūdeņus no malu malām, tā droši kāpa ārā no Joldijas taisītās gulvietas un nāca virsū jau izžuvušajām Baltijas zemienēm, veidodama jaunus līčus un krastus. Viens tāds līcis iespraucās Sendaugavas attekā gar Mežaparku līdz pat māsām Juglām. Bet, tiklīdz Litorīna pagura, vējš un smiltis darija savu. Sacēla līčiem priekšā kāpu vaļņus, pārbīdīja gatavās kāpas un noslēdza ūdeņiem ceļu atpakaļ uz jūru. Jaunajā sprostā bija noķerts Ķīšezers un Juglas ezers, bet tiem līdzī arī dažs labs mazāks zilacis.

Ezeri ērti iekārtojās krastos. Ūdeņus tiem deva Lielā un Mazā Jugla, Ķīšezeram pa lāsei piemeta rāmā Langas upīte, 1791. gada Rīgas apriņķa kartē dēvēta arī par *Elge Uppe* (varbūt Ilgo, Lēno upi?).

Zinātnieki noskaidrojuši, ka 13. gadsimtā, kad Daugavas grīvas labajā krastā cietoksni uzcēla cisterciešu mūki, viņi pie viena izrakuši grāvi, kas savieno Ķīšezeru ar Daugavu, ierīkojuši tur dzirnavas un savu rakumu nosaukuši par Mīlgrāvi — Dzirnupīti.¹ Reizēm, kad jūras līcī plosījās vētra, kāpjošie Daugavas ūdeņi pa Dzirnupīti iesvieda ezerā savus vijņus. Dzirnupītes jaukākais darbs bija atvērt vārtus zivīm ceļotājām uz abu ezeru mierīgajiem plašumiem. Te bija skaisti līči, pussalas, saliņas, kuru siltajos pakrastes ūdeņos gozēties zivju jaunajām paaudzēm. Ar laiku ezermalas vietas ieguva īpatnējus un skanīgus vārdus, kuros vērīgs valodas pētnieks varētu izlasīt labu daļu no krasta apdzīvotāju vēstures lappusēm: Beltes kaktis, Sužu ūziņa, Milnas dūcka, Buldurpunga, Zundaga kaktis, Sniķera sala. No auglīgo dūņu sanesām ūdeņos veidojās bagāta augu valsts — vilkvālītes, meldri, niedres, aļģes, lēpes, ūdensrozes: barotājas, sargātājas, slēptuves ūdensputniem un zivīm — lašiem, zušiem, vimbām, nēģiem, zandartiem, par sīkākām ūdens radībām nemaz nerunājot.

Krasti nebija auglīgi — gadu tūkstošos taču tos bija veidojusi sijāta, balināta smiltis. Lēnām te ieauga priedes, sīkstām saknēm savaldīdamas delverīgās kāpas. Bet cilvēki jau sen bija ezermalu izraudzījušies par apmetnes vietu. Ūdeņi deva barību atliku likām. Tie bija arī ērts pārvietošanās ceļš, bet kāpu pakalni līčos — laba vieta, lai nodrošinātos pret negaidītiem uzbrukumiem. Baltu tautu senči te jau pirms četriem tūkstošiem gadu bija atstājuši savas dzīves liecības — auklas keramikas traukus un laivas cirvja kultūras priekšmetus.²

Zvejnieki un laukkopji šeit dzīvojuši arī laikā, kad sākās vācu krustnešu iebrukums. Rīgas pilsēta, Zobenbrāļu ordenis un domkapituls ap Rīgu izveidoja tā saukto lauku novadu, kas plašā lokā apņēma augošo pilsētu gan Kurzemes, gan Vidzemes krastā, kur robeža gāja gar Ulbroku, Juglas ezeru, Ķīšezeru un Mīlgrāvi.³ Novada iedzīvotājiem (kaut gan tie

Rīgas pilsētas mežs. *No senas atklātnes*

skaitījās brīvi ļaudis) bija jāmaksā nodevas pilsētai un ordenim. Pamazām pilsēta ieguva arī ordeņa īpašumus, piemēram, Aplokciemu pie Ķīsezera. Rīgas lauku novada zemnieki deva pilsētai desmito tiesu zivju, apgādāja ar lauksaimniecības ražojumiem, malku, medījumiem. Īpaši svarīgas šīs nodevas bija kara gadījumā, bet karots tika daudz.

Rīgas priekšpilsētas muižiņas un zemnieku sētas karos neaizsargāja ne mūri, ne bastioni. Vēsturnieki, stāstot par Rīgas pilsētas cīņām ar ordeni, par Livonijas kara notikumiem, poļu-zviedru cīņām un Ziemeļu karu, ne reizi vien piemin nežēlīgos postījumus, kas izdarīti Pierīgas muižiņās un zemnieku sētās. Šādi varasdarbi notika arī Ķīsezera krastos.

Par vienu no tiem 16. gadsimta dokumentos liecību atradis rakstnieks un vēsturnieks Andrejs Johansons un pārstāsta to grāmatā "Visi Rīgas nami skan". Jau Livonijas kara gados Ķīsezera krastā bijusi ierīkota nabagmāja. 1569. gadā, kad Vidzeme jau padevusies poļiem, bet Rīga vēl cenšas noturēt savu neatkarību, tās apkaimē siro poļu un viņu algotņu — vāciešu — bandas. Meteņu vakarā tie iebūk arī Ķīsezera nabagmājā, kad tās saimnieks Macs ar kādu ciemiņu vakariņo.

"Pieprasījuši ēst un dzert, tie paskaidroja, ka nākot no krievu robežām, un norādīja uz kādu vīru, kas esot krievu gūsteknis un ko viņi

vedot uz Daugavgrīvu. Pēc brīža celdamies, tie pavēleja, lai Macs sagādātu viņiem pajūgu un dotu mucu alus. Ja viņš neklausīšot, tad viņi apkaušot Maca ģimeni, bet viņa viesim sadragāšot uz galvas kādu smagu bļodu. Izbailēs Macs paklausīja un sūtīja algotņiem līdzī savu kalpu ar ragavās ieveltu alus mucu. Tomēr tālu viņi netika: pie kādas tuvējās muižas, liekas, iepriekš kaut kā brīdināti, viņus apstāja latviešu zemnieki, atbrīvoja Maca kalpu un atņēma mucu, bet pašus, kā dokumentā sacīts, "drusku pārmācīja". Šķietamais krievu gūsteknis, dabūdamš pāris nejaušus belzienus, sācis kliegt: "Ne zitt, ne zitt!", tātad: "Nesit, nesit!" Vēlāk atklājies, ka viņš patiešām latvietis, kura vārdu landfogtijas sekretārs raksta *Andres Sausse Sutt*. Vai viņš saucies Andrejs Sausais Zutis vai kā līdzīgi, grūti pateikt, tāpat īstu skaidrību protokols nedod par to, vai viņš bijis algotņu upuris vai sabiedrotais. Lai nu būtu kā būdams, izmeklēšanā noskaidrojās, ka aizturētie karakalpi atkārtoti sirojuši Daugavgrīvas un Ķīšezeru apkārtnē.⁴

Dokumenti un nostāsti liecina, ka poļu-zviedru kara beigu cēlienā, uzbrukdams Rīgai, Ķīšezeru krastus par savu apmešanās vietu izmantojis Zviedrijas karalis. Mārtiņš Celms 1926. gadā izdotajā ceļvedī "Rīga"

Rīgas un apkārtnes skats grāmatā "Von Eroberung der Hauptstadt Riga in Lieflland" R., 1622

raksta: "Zviedrija ar Poliju jau vairākus gadus karoja dēļ Vidzemes un Rīgas, tomēr bez panākumiem. Bet, kad par Zviedrijas ķēniņu nāca Gustavs Ādolfs, tas 1621. gadā ieradās ar karaspēku un apmetās Mīlgrāvī, tagadējā Mežaparkā (bij. Ķeizara mežā). Jādomā, ka arī no tā cēlies bijušā Ķeizara meža nosaukums."⁵

Ir saglabājusies sena, ļoti nodzeltējusi karte no tiem laikiem, kad Gustavs Ādolfs aplenca Rīgu.⁶ Ar torņiem kā šķēpiem bruņojusies un robainu valni apjozta, pilsēta staltojas pļavu vidū, kur ganās zirgi un drasē jātnieku pulks. Bet tur, kur pļavas izbeidzas kāpu joslā, no vienas vietas saceltas karogiem greznotas teltis. Uzmanīgs vērotājs sazīmēs, ka tur tagad atrodas Mežaparka sākums un Mīlgrāvja savienojums ar Ķīšezeru.

Karu starplaikos dzīve ezermalā bijusi visai izdevīga, īpaši pēc tam kad nodevas pilsētai varēja kārtot naudā. Ūdeņi deva labus lomus, bija noiets lopkopības, biškopības un dārzu produktiem. Droši vien daža laba zvejniekmeitiņa te trallināja Rīgas apriņķī pierakstīto tautasdziesmu:

*Es uzaugu sarkanbalta
Ezeriņa maliņā,
Ik rītiņu mazgājos
Ezeriņa putiņās.*

Bet igauņu mācītājs un vēsturnieks Heinrihs Johans Jannaus savā grāmatā *Geschichte der Sklaverey und Charakter der Bauern in Lief- und Ehstland* (1786) rakstīja: "Vietās, kur klausas regulētas, bieži sastopama labklājība, cik nu zemniekam tās var būt; kur iespējama lieka peļņa, iezogas pat lepība, kā pie zemniekiem, kas dzīvo Rīgas apkārtnē. Viņu valodā tur jau jauca vācu un briesmīgi sagrozīti franču vārdi, un viņu apģērbs reti darināts pašu rokām — parasti tas pirkts veikalā."⁷

¹ Enciklopēdija Rīga. — R., 1988, 475. lpp.

² *Šturms Ed.* Akmens laikmeta atradumi Rīgā // *Senatne un Māksla*. — R., 1936, Nr. 3. — 66. lpp.

³ Skat. Feodālā Rīga. — R., 1986, 486. lpp.

⁴ *Johansons A.* Visi Rīgas nami skan. — Grāmatu Draugs, 1970, 132. lpp.

⁵ *Celms M.* Rīga. — R., 1926, 22. lpp.

⁶ Karte reproducēta no J. Strauberga grāmatas "Vecā Rīga". R., 1951, 21. lpp.

⁷ Citēts no A. Johansona grāmatas "Latviešu kultūras vēsture". — Daugava, 1975, 32. lpp.

DOKUMENTI STĀSTA PAR ZEMNIEKU SĒTĀM

19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta sākumā gandrīz visas tagadējā Mežaparka zemes ietilpst Dreiliņu muižas teritorijā. To atzīmē arī Rīgas Latviešu biedrības izdotā Konversācijas vārdnīca:

"Dreiliņi (*Dreilingbusch*) pagasts ar muižu cieši pie Rīgas, tai visgarām austrumu pusē, zemnieku mājas pie tam daudzkārt jau atrodas samaisīti ar pilsētas nomnieku gruntsgabaliem. [...] Dreiliņi tā pati Biķernieku draudze un aizņem visu viduci no Juglas līdz Ķīšu ezeriem. Netrūkst vēl arī mežu. Daļu no tiem, stūrī pret Milgrāvi un Ķīšu ezeru, nule Rīgas pilsēta ietaisa par pilsētas parku (Keizara mežu). Dreiliņi pieder pie Rīgas pilsētas patrimonālapgabala un ir pilsētas īpašums jau no 13. gadu s. Kad ietaisīta Dreiliņu m., par to trūkst atklātībā ziņu, bet neapšaubāmi tas gan noticis 16. gs. beigās vai 17. gs. sākumā."¹

Gadsimtu mijā, kad sākas pilsētas parka veidošana un villu kolonijas izbūve, te vēl ir diezgan daudz zemnieku sētu, kas daļēji saglabājas pat līdz Otrajam pasaules karam. 1901. gadā izdotajā Rīgas kartē, skatoties no Milgrāvja puses, tagadējā Mežaparka teritorijā atrodas Lejasširbes, Klētnieki, Jēnes, Klebeks, Melle, Maile, Kulle. 19. gs. nogalē daļu no tām jau ir iepirkuši turīgākie zemnieki, citas Dreiliņu pagasts izīrē.

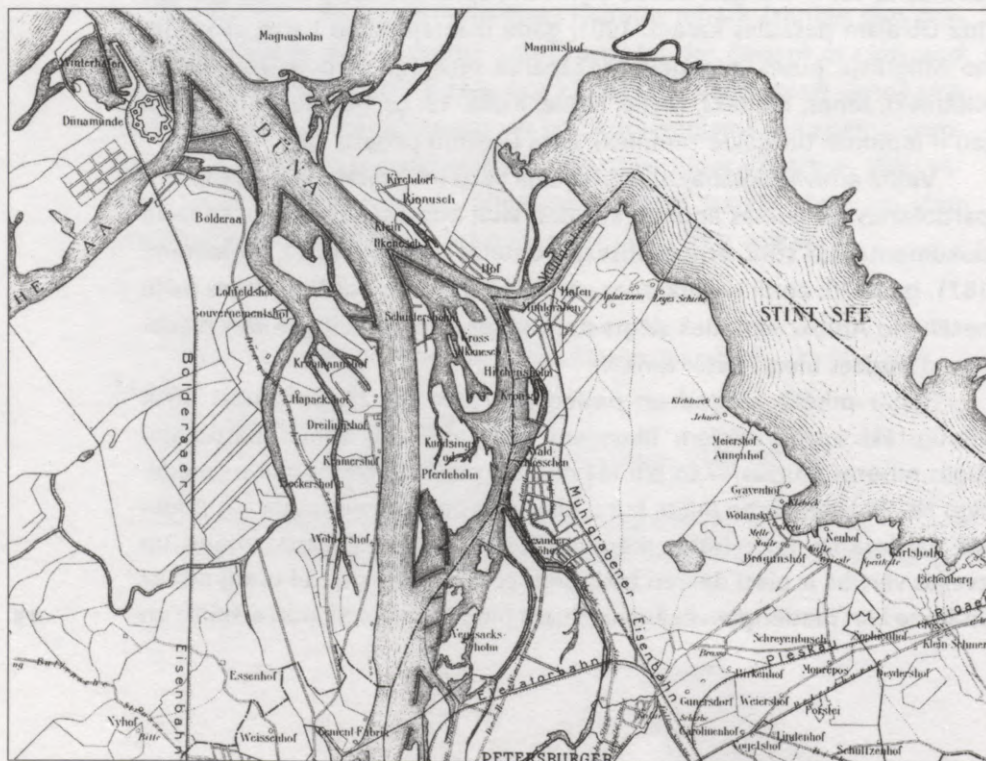
Valsts arhīvā saglabājusies laba daļa vācu un latviešu valodā rakstītu pārdošanas un nomas līgumu, kas dod visai interesantu ieskatu tā laika dokumentācijas stilā, etnogrāfiskajās detaļās un sadzīvē. Tā, piemēram, 1871. gada 20. aprīlī — pirkšanas pārdošanas līgums par Lejasširbes māju netālu no Aplokciema tiek slēgts starp pilsētu un "Dreilingmuižas piederīgu draudzes biedri Peter Rink".

"Rīgas pilsēta pārdod un nodod pēc tiem tai 25. December 1864 visaugstāki apstiprinātiem likumiem pār zemnieku zemes pārdošanu Rīgas pilsētas muižās — to pie tās pilsētas muižas Dreilingmuižas piederīgu Nr. 30 Leies-Širbe māju, kurai klausības zemes lielums pēc tās priekššās pārdošanas no pilsētas mērnieka izdarītas pārmērīšanas zemes un zveijas vērtībā ir pieci dālderī trīsdesmit četri graši (5 dāl. 34 graši) līdz ar visām te klāt piederīgām ēkām un citiem piederumiem, skaidri atšķirtu un

ar robežām nodalītu, kā tas patlaban rullī uzņemts un īstenā vietā uz lauku apzīmēts, līdz ar tām tiesām, brīvībām un nastām jeb nodošanām, kas pie zemnieku grunts-gabala pieder pēc Vidzemes zemnieku likumu nosacīšanas 1860-tā gadā, ar lielās muižas galvošanu, svabadu no visiem īpašiem un tiesām zināmiem parādiem, šinī kontraktē īpaši nepiemēnētām aizķilāšanām un nastām, — tam pie Dreilingmuižas zemnieku valstes piederīgam Peter Rink par dzimtu un viņam piederēdamu īpašumu, par to maksu, kas aprēķināta pēc tās par šo māju vispēdīgi ar astoņi rub. (bez zveijas) par dālderu zemesvērtības ar 43 rub. 2 kap. maksājamas gadarentes — tā, ka šī rente ar 5 procentēm no tā kaptala iznāk — un šis tā aprēķināts kaptals jeb pirkšanas maksa iztaisa astoņisimt sešdesmit rub. četrdesmit kap., 860 rub., 40 kap.”²

Tajā pašā gadā Klētnieku Jēkaba māju gabaliņu uz dienvidiem no Lejassīrbēm nopērk Frīdrihs Grotiņš, bet Mailles māju līcītī pie Grāves muižas iegādājas Joahims Stange. Pēdējā ap 1890. gadu nonāk tā cilvēka rokās, kam Mežaparka villu kolonijas sākumos būs vadošā loma — Rīgas pilsētas galvenā inženiera Ādolfā Agtes īpašumā. 1899. gadā viņa vadītā

Rīgas pilsētas un apkārtnes plāns. 1901. gada janvārī apstiprinājis pilsētas revidents R. Stegmanis.
No grāmatas N. Calberg "Der Stadt Riga. Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878-1900", R., 1901

Zvejnieku sēta Ķišežera malā ap 1939. gadu.
No A. Agtes ģimenes arhīva

akciju sabiedrība — Rīgas Būv biedrība (*Rigaer Baugesellschaft*) iegādājas arī tā saukto Kulles māju.

1887. gadā tiek slēgti vai arī atjaunoti rentes līgumi par pārējām mājām. Daudzējādā ziņā tie ir ļoti interesanti dokumenti. Nosakot rentes noteikumus, te daudz plašāk nekā pirkšanas aktos atspoguļojas saimnieciskās dzīves detaļas, sētu apraksti un norādījumi uz senākajiem ēku apsaimniekotājiem, kuru vārdi iznirst rentējamo māju nosaukumos. Tā Klētnieku Mārtiņa sētu un Klēbeku sētu uz sešiem gadiem iznomā Jānim Brasam, pēc tam līgumi tiek pagarināti līdz 1905. gadam. Jēnes Pētera sētu līdz 1899. gadam nomā Kārlis Braže, bet Melles Jāņa sētu — Heinrihs Melle, acīmredzot Jāņa Melles pēcnācējs.

Plašākais materiālu klāsts vairāku gadu desmitu garumā saglabājies par Melles sētu, no kuras palicis mazs pauguriņš Ezermalas ielā. Šobrīd arī tas jau gandrīz norakts, ierīkojot benzīna uzpildes staciju Ezermalas un Sudrabu Edžus ielas stūrī.

Melles kalniņu ar priedi pašā virsotnē un no tās netālu esošo Melles riju vēl atceras daudzi vecie iedzīvotāji. Līdz Otrajam pasaules karam kalniņš bijis iecienīta izklaides vieta Čiekurkalna iedzīvotājiem — rūpnīcu

strādniekiem, kas svētdienās bariem vien devušies uz Ķīsezera krastu atpūsties.

Bet kas tad rakstīts 19. gadsimta dokumentos? Rīgas pilsēta iznomā Heinricham Mellem saimniecību, kurā ir 10,3 pūrvietas brīvu muižas zemju un zvejas tiesības Ķīšu un Juglas ezerā uz "divpadsmit citpaka] citu tekošiem gadiem"³.

Pirmajos sešos nomas gados Heinrihs Melle maksā Rīgas pilsētai simt divdesmit rubļus, bet beidzamajos sešos — simt trīsdesmit divus. Viņam jāvada Melles saimniecība pēc vispārpieņemtiem laukkopības likumiem, kā arī jāpārbūvē un ar augstāku pamatu jāapgādā dzīvojamā māja, bet neapstrādātā muižas zeme jāiekopj par aramzemi. Saraksts par saimniecībā esošajām ēkām un to izskatu lasītāju savukārt ieved savdabīgā brīvdabas muzeja gaisotnē. Melles sētā 1887. gada aprīlī atrodas:

1) dzīvojamā ēka, kas ir 53 pēdas gara, 25 pēdas plata un celta no apzāgētiem baļķiem, ar salmu jumtu,

2) stallis un vāgūzis zem kopīga salmu jumta — 41 pēdu garš, 18 pēdas plats, celts no koka statņiem t.s. stenderu būves veidā un atrodas sliktā stāvoklī,

3) kūts — 24 pēdas gara, 16 pēdas plata,

4) šķūnis — 14 pēdas garš, 16 pēdas plats, no apaļiem kokiem, ar salmu jumtu, puslīdz labā kārtībā,

5) klēts — kas laikam ir pati stabilākā ēka šajā sētā, jo celta 1885. gadā uz pamata un ar salmu jumtu — 25 pēdas garumā un 12 pēdas platumā,

6) šķūnis — 24 pēdas garš, 17 pēdas plats, stenderu būve ar salmu jumtu, bez pamata un sliktā kārtībā,

7) pagrabs — 21 pēdu garš, 12 pēdas plats, no pusbaļķiem, ar salmu jumtu, sliktā kārtībā,

8) pirts — 25 pēdas gara, 12 pēdas plata, celta no apaļiem kokiem, ar salmu jumtu un bez pamata, tomēr labā kārtībā,

9) ērbērgis (jeb otra dzīvojamā māja), celts no plankām un ar dēļu jumtu — 27 pēdas garš, 16 pēdas plats,

10) piebūvējums ērbērgim — 12 pēdas garš, 16 pēdas plats, arī no plankām ar dēļu jumtu, labā kārtībā,

11) rija — 48 pēdas gara, 22 pēdas plata, celta no apaļiem kokiem, ar salmu jumtu, uz pamata, labā kārtībā,

12) aka.

1894. gadā Heinrihs Melle mirst. Par rentes līguma mantinieci kļūst viņa sieva Emīlija, un kontrakts ar Rīgas pilsētu tiek pagarināts līdz

1911. gadam. Atrairnības laikā Emīlija izīrē savu sētu Kārlim Krišjānim. Kad tuvojas rentes termiņa beigas, uz Melles māju cer vairāki pretendenti. 1910. gada 29. martā Krišjānis nobažījies iesniedz lūgumu pagarināt rentes laiku Rīgas pilsētas Muižu valdei. Iesniegums visai zīmīgi atspoguļo Ķīšežera malas zemnieku darbu un rūpes:

"Es tagad jau esmu 11 gadus apstrādājis Melles mājā visu tur atrodošos zemi un pļavas uz rentes nomu no mājas rentnieces Emīlijas Melle un esmu kopis un turējis labā kārtībā tur atrodošās ēkas. Pie tam esmu smiltis vedis uz zemākām pļavām un tīrumiem, kā arī esmu katru gadu no pilsētas vedis mēslus un zemi caur to krietni uzlabojis. Tagad man dzirdams, ka augšminēto māju pilsētas valde gribot izdot kādam Grēvim [neskaidrs vārds — S.V.] uz turpmākiem gadiem lietošanā. Caur to man būtu jāatstāj no manis iekoptie tīrumi un pļavas un jācieš sāpīgi zaudējumi. Tamdēļ vispadevīgi lūdzu Augsti godāto Rīgas pilsētas muižu valdi neatteikties caurskatīt manu lūgumu un dot man priekšroku uz minētās mājas turpmāku rentēšanu. Esmu spējīgs ielikt zalogu..."⁴

Situācija sarežģās, kad pēc dažiem mēnešiem Emīlija Melle nomirst. Izrādās — 1910. gadā māja ezermalas smiltainē vilina daudzus. Pilsētas Muižu valde izsludina konkursu. Kā nomas mantiniece piesakās radiniece Amālija Šņore, dzimusi Melle. Daļu zemes grib iegūt kaimiņš Kārlis Meže, kura īpašums atrodas ezera krastā tieši pretī Melles sētai. Iesnieguma motivācija: Mežes teritorijā ir tikai ar lieliem, skaistiem kokiem noaugusi vecās Grāves muižas parka daļa, kas neder apsaimniekošanai. Tad par Melles māju 300 rubļu rentes gadā piedāvā divi amatvīri — piepilsētas iecirkņa tiesu izpildītājs (pristavs) Fjodors Karlovičs fon Zalcmanš un lietvedis Pjotrs Antonovičs Homckovs. 320 rubļu jau sola kāds Kārlis Mārča dēls Dreimaniš, kuru viņa darba devējs A. Knagge ieteic kā "centīgu personību".

Dreimaniš cer pārsolīt ienācējs no Dunties pagasta Zeltiņu mājām Jānis Vikmaniš, apņēmdamies maksāt 350 rubļu rentes un iesūtīdams Valdei arī sava pagasta ieteikuma rakstu.

1910. gada 15. decembrī Rīgas pilsētas īpašumu pārvalde nolemj izīrēt Melles māju Anžam Silabriedim. Tomēr vēl dažas dienas pēc lēmuma pieņemšanas atkal nāk Kārlis Krišjānis un piedāvā 400 rubļu rentes naudas. Veltīgi, tāpat kā iepriekšējās reizēs...

Gaužām maz zināms par rentes līgumu pretendentiem un māju pircējiem. Taču liela daļa no viņiem ir ienācēji no laukiem, kas Rīgā meklē darbu un labākus dzīves apstākļus. Arī tie, kas sākuši strādāt rūpnīcās, tiecas uz Ķīšežera malu, kur ir ne tikai svaigs gaiss un laukos ierastais

Vikmaņu ģimene pēc ienākšanas Mežaparkā
19. gadsimta beigās.
No Vikmaņu ģimenes arhīva

plašums, bet arī blakuspeļņas iespējas, īpaši gados, kad sāk veidoties Mežaparka villu kolonija. Te var nodarboties ar lopkopību, dārzkopību un — ja noslēdz attiecīgus līgumus — ar zveju, kas reizē ir gan ienākuma avots, gan sportisks prieks. No gadsimtu mijas par šādiem ienācējiem ir saglabājušās atmiņas, ja dažu ģimeņu pēcnācēji nav aizklīduši no Mežaparka un dzīvo tur jau trešajā, ceturtajā paaudzē. Viens no tiem — skolotājs Jānis Blāķis — atstājis samērā plašas atmiņas par Dragūnmuižu un tās tuvāko apkārtni, kura jau gadu desmitiem bijusi izīrēta četrām zemnieku un strādnieku ģimenēm:

“Esmu dzimis Dragūnu muižīnā, četru bērnu ģimenē. Vecāki ienākuši Rīgā pēc 1905. gada no Burtnieku puses. Tēvs Eduards Blāķis strādāja par čugunlējēju fabrikā “Metālists” aiz Čiekurkalna. Pirmā pasaules kara laiku pavadījām laukos pie mātestēva Stalbes, bet pēc kara atkal atgriezāmies Rīgā. Augām ļoti grūti, tēvs piepelnījās ar zvejošanu, un es palīdzēju tēvam, Ķīšezerā izbraucām malu malas. Pie Jahtkluba labi ķērās līņi. Maz atceros bērniību, bet labi atceros Dragūnu muižu. Pretī tagadējam TEC korpusam bija izbūvēts dambītis-piestātne. Tur piestāja laivas no Sužu muižas un Liepsalām, kurās veda pienu tirgošanai Rīgā. Ceļš gāja Dragūnmuižai garām un bija grūti izbrienams. Bija arī tiltiņš pāri kanālam. Pa kanālu plūda visādi atkritumi, tas bija pieduļķots un aizaudzis. No Dra-

gūnmuižas uz Saules dārza pusi gāja divi ūdensvadi — dzelzceļam un laikam Feniksa rūpnīcai. No ūdensvada saglabājušās divas uzraugu mājiņas kanālmalā un cauruļu gali ezerā. Dragūnu muiža bija ļoti plaša. No Ķīšezeru ielas uz ezerpusi — divstāvu māja no balķiem, bet apmesta. Augšstāvā divi dzīvokļi ar divām istabām un virtuvi. Apakšstāvā — trīsistabu dzīvokļi, veranda. Koki visapkārt. Sausās atejas. Blakus mājai — klēts, ko arī pārbūvēja par dzīvokli. Aiz tās — ratnīca, pretī — zirgu stallis, ledus noliktava priekš piensaimniecības. Vidū aka. Tālāk govju kūts un pie paša ceļa — siena šķūnis. Aiz šķūņa, kalpu mājā, bija dzīvoklis policistam. Tur, kur tagad siltumnīcas, bija pļavas. Aiz tagadējām noliktavām arī bija pļavas, zem kurām līgojās zeme — tā sauktais Sausezers. Ar Ķīšezeru to savienoja grāvis. Grāvja ietekā allaž bija redzami kazragu bari.”⁵

Pensionāra Rūdolfa Vikmaņa vecaistēvs, Melles mājas rentēšanas sakarā pieminētais Jānis Vikmanis, ar sievu un dēlu Mārtiņu bija kļuvuši par Ķīšezeru malas iemītniekiem jau pirms gadsimtu mijas. Viņu mājoklis ilgu gadu bijis tā sauktā Veisa māja, kas atradies apmēram tur, kur tagad ir Ezermalas iela 22. Pati senā celtne daļēji ieraugāma tikai vecā fotogrāfijā ar Mārtiņu Vikmani priekšplānā. Jaunietis lepojas ar divriteni — viņš ir sporta biedrības “Mars” riteņbraucējs.

Gan Jānis, gan dēls Mārtiņš nodarbojās ar lauksaimniecību, un tā deva labus ienākumus. Vikmaņu saimniecībā bijusi liela kūts, šķūnis, dzīvojamā mājā mitinājušies arī īrnieki. Rūdolfs Vikmanis atceras:

Mārtiņš Vikmanis Veisa mājas priekšā.
No Vikmaņu ģimenes arhīva

"Tēvam bija zirgs, turēja līdz septiņpadsmit govīm. Pienu pārdeva Mežaparkā, to no rīta pircējiem pieveda klāt. Toreiz gandrīz visi grunts-gabali no Stendera ielas stūra līdz Melles grāvim pie Bīlenšteina mājas bija lauki. Tos nomāja vecaistēvs, apstrādāja, stādīja saknes un arī pārdeva Mežaparkā." ⁶

¹ RLB Derīgu grāmatu nodaļas Konversācijas vārdnīca. — R., 1910, 655. lpp.

² CVA, 2766 f., 1. apr., 1287. lieta.

³ CVA, 2766 f., 1. apr., 147. lieta.

⁴ CVA, 2766 f., 2. apr., 510. lieta.

⁵ Blāķis J. Atmiņas 1995. gadā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

⁶ Vikmanis R. Atmiņas 1995. gadā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

VECĀS MUIŽIŅAS UN IDEJA PAR VILLU KOLONIJU

Vaļņiem apjoztās Rīgas turīgākie iedzīvotāji kopš pilsētas veidošanās gadiem tiecās "svaigā gaisā". Gan Pārdaugavā, gan Juglas un Ķīšezerā krastā jau 14. gadsimtā tika ierīkotas Rīgas patriciešu "vasaras muižiņas". Tās apsaimniekoja rentnieki vai kalpi, kas tur uzturējās visu gadu un apgādāja "kungus" ar piena produktiem, svaigu un žāvētu gaļu, maizi, zivīm un citiem lauku labumiem.

19. gadsimta vidū Rīgas nomales muižiņās dažkārt tika izvietoti pilsētas rūpnīcu palīguzņēmumi. Tādu tekstilrūpnieks J. Šepelers 1834. gadā ierīkojis Annas muižā pie Ķīšezerā, bet turpat netālu tirgotājs V. Kušinskis 1852. gadā Jaunajā muižā (*Neuhof*) — "vara, tērauda un dzelzs preču rūpnīcu".¹ Tiesa, pēc pāris gadu desmitiem par tiem ziņu vairs nav. Acīmredzot jau toreiz bija skaidrs, ka skaista apkārtnē pie ezeriem nav īstā vieta rūpnīcu dūmeņiem.

Vēsturniece Ingrīda Miklāva, iepazīsies ar vecākajām Rīgas apkārtnes kartēm, atzīmē:

"Ķīšezerā krastos atradās daudz nelielu muižiņu, bet Mežaparka teritorijā sākotnēji tādas bija divas — Meijera un Grāves muižas. Dažādos dokumentos un plānos varam izlasīt arī citus šo muižu nosaukumus. Tas tādēļ, ka, mainoties īpašniekam, nereti mainījās arī muižas nosaukums."²

No Meijera muižas vēlāk atdalīta Annas muiža, kas 20. gs. kļūst par pamatu Mežaparka populārajām sporta iestādēm. Grāvenhofa jeb Grāves muiža ir pēdējā, kas ar divām vecām ēkām un parku daļēji saglabājusies līdz pat mūsu ēras trešajam gadu tūkstošim. 1678. gadā tā piederējusi rātskungam Johannam Hilleboldam, 1693. gadā — prefektam Gerhardam Grēnam, bet 1725. gadā — Lielās ģildes eltermanim Valentīnam Grāvem³ un no šī īpašnieka uzvārda ieguvusi nosaukumu, kas sastopams vēl 20. gadsimta dokumentos. Grāves muiža atrodama arī visai plašajā 1791. gadā sastādītajā Augusta Mellīna Rīgas aprīņķa kartē ar norādi, kas paredzēta lopu muižiņu (*Viehof*) vai lauku saimniecību (*Hofslage*) apzīmēšanai. Vēl mainījuši virkni saimnieku, muižiņas centrs un liela daļa parka kopš

Fragments no Ludviga Augusta Mellina izdotās Rīgas apriņķa kartes grāmātā "Atlas von Liefland und Ehstland". Leipzig, 1791–1798

1913. gada kļūst par Latviešu izglītības biedrības īpašumu — Saules dārzu. Visapkārt muižinām līdz pat Aleksandra augstumiem Sarkandaugavā un kara hospitālim Daugavas atzara tuvumā stiepjas meži.

1901. gada Rīgas pilsētas un apkārtnes plānā Mežaparka teritorijā (skatoties no Ķīšezera ziemeļu gala) atzīmētas sešas muižas: Meijera (*Meiershof*), Annas (*Annenhof*), Grāves (*Gravenhof*), Volanska (*Wolansky*), Dragūnu (*Dragunshof*), Jaunā (*Neuhof*). Plāns nav precīzs, jo citos dokumentos dažādos nosaukuma variantos sastopams arī Heila jeb Elziņmuižiņas vārds.

Plašāku ieskatu par muižām dod 1895. gada tautas skaitīšanas materiāli.⁴

Meijera muižiņa 1895. gadā piederējusi toreizējam Rīgas pilsētas galvam jeb virsbirģelmeistaram Vilhelmam Ludvigam Kerkoviusam. Tā izīrēta strādnieka Simona Jakobsona ģimenei, taču te mitinājušās arī fab-

rikas strādnieka Silvestra Mežkanta, lauksaimnieka Friča Šustera, dienasstrādnieka un zvejnieka Andreasa Birzes ģimenes. Visi šie iedzīvotāji bijuši latvieši.

Annas muižā dzīvojis brīvkungs Reinholds fon Loringhofens ar sievu Augusti un visai plašu apkalpojošo personālu — rakstvedi, saimnieci-pavāri, sulaini, dārznieku, kučieri un divām istabmeitām. Lauku darbus darījuši kalpi — latvietis un divi igauņi, divas lopu meitas un zvejnieks, par kuru ir īpaša piezīme — analfabēts.⁵ Lasītņemacēšana acīmredzot šajā apvidū pieaugušo cilvēku vidū bijis visai rets gadījums.

Meijera muiža un Annas muiža atzīmētas vēl 20. gados izdotajās kartēs, un tās atradušās pie ezera abpus tagadējam J. Cimzes ielas galam.

Grāves muiža šajā laikā ir Patrika Rica (*Ruetz*) īpašums. Viņa ģimene saistīta ar lielā vācu laikraksta *Rigasche Rundschau* izdevēju Rihardu Ricu, un, šķiet, nav nekāda nejaušība, ja laikraksta ilustrētajā pielikumā jau kopš gadsimta sākuma parādās arī Mežaparka ainavas: "Regate Ķīšezērā", "Svaigā vēja brāzma", "Villa Vaza" (1902), "Slidotāji Ķeizervaldē" (1904), "Satraucošs mirklis" (1906) u.c. Grāves muižā tolaik ir vērienīgi iekopts parks. 1895. gadā tur par dārznieku strādā latvietis Johans Vildfangs ar ģimeni un diviem palīgiem. Komponists Bernhards Valle, kas šinī laikā uzturējies muižā, raksta:

"Dārzu [...] pazīstu jau no zēna gadiem, kad tur skraidīju starp sarkanām aviesenu krūmājiem, tauriņus ķerdams vai ar tarkšķi kāros strazdubarus no pilnajiem ķiršiem baidīdams. Un kādā reibinošā smaržā viss dārzs gremdēts, kad vecās liepas, kuru stumbros pa dienu tik noslēpušies sīkspārņi pārlik savas lokanās nakts gaitas, ver vaļā uz reizi visus savus ziedus!"⁶

Regate Ķīšezērā.
P. fon Kršivblocka
foto no "Rigasche
Rundschau" 1902. g.
ilustrētā pielikuma

Aiz Grāves muižas "uz Zeltinga zemes" atradusies mazā **Volanska** muižiņa, ko vada vāciete (vairāk gan šķiet, ka pārvācojusies latviete) Marija Zeltinga, dēvēta par "uzņēmuma īpašnieci". Starp viņas kalpotājiem — latviešu un igauņu ģimenēm — ir arī galdnieks Mārtiņš Zauls, tāpēc pamats domāt, ka Zeltinga kundzes īpašumā ir galdnieku darbnīca.

Pārējās trīs muižas — **Dragūnu, Heila un Jaunā** — 1895. gadā pieder Rīgas galvenajam inženierim, "zirgu dzelzceļa direktoram" Gustavam Ādolfam Agtem. Apdzīvotākā no tām ir Dragūnu muiža, kurā ietilpst četras atsevišķas saimniecības ar zemnieku un melnstrādnieku ģimenēm. Dzīvojamo māju Dragūnmuižā ir pavisam trīs, un tās celtas no koka un ķieģeļiem. Heila muiža ir mazāka platībā, ar trim koka ēkām. Vēlāk tā kļūst par Agtes ģimenes galveno dzīvojamo vietu, kur bieži apmetas vasarnieki, galvenokārt baltvācu mākslinieki.

Ar Jauno muižu Gustavam Ādolfam Agtem jau 1895. gadā ir īpaši nodomi. To liecina dokumenti, ko viņš iesniedz Rīgas saimnieciskajai komisijai kā "Heilshofas un Neihofas īpašnieks".⁷ Tajos paredzēta ielu izbūve Agtēm piederošajos zemes gabalos un zemes parcelācija jeb sadalīšana pārdodamu apbūves gabalu ierīkošanai.

Kā redzams, Rīgas pilsētas tēvi un intelektuālā elite jau 19. gadsimta

Heila jeb Elziņmuiža 20. gadsimta 30. gados.
No Agtes ģimenes arhīva

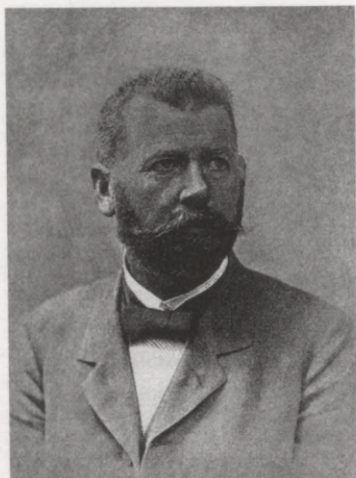
noslēgumā izrāda rosīgu interesi par Ķīsezera priedēs ieaugušo ziemeļpusē krastmalu: pilsētas galvenais inženieris, pilsētas mērs, laikrakstu pārstāvji. Tā ir pievilcīga atpūtas vieta. Jau kopš 1868. gada katru vasaras svētdienu no Rīgas uz Ķīsezera krastiem dodas tvaikonītis *Prācise* ar līksmiem pilsētnieku bariem. Daudzi meklē sev istabas gan zemnieku sētās, gan muižinās, kur pavadīt atvaļinājumu. Ir visi priekšnoteikumi, lai uzņēmīgi Jaudis pilsētas vadībā sāktu domāt par dzīvojamā rajona radīšanu, kas atbilstu jauniem pilsētībūvniecības principiem, par kuriem domā un strīdas modernie Eiropas arhitekti. Šo ideju attīstību Anglijā un Vācijā uzskatāmi analizējis profesors Jānis Krastiņš grāmatā par Mežaparka arhitektūru. Viņš sniedz arī pirmo pilsētu uzskaiti, kas Eiropā celtas tieši pēc tolaik modernākajām, angļu pilsētībūvnieka Ebanīzera Hovarda izstrādātajām dārzu pilsētu idejām:

"1903. gadā 51,5 kilometrus uz ziemeļiem no Londonas, pie ceļa, kas ved uz Kembridžu, sāka veidot Lečvortu (*Letchworth*), 1904. gadā 4 kilometru attālumā no Jorkas — Īrsvīku (*Eersvik*), bet 1906. gadā Londonas ziemeļu pievārtē — Hempstedu (*Hampstead*). [...] Parasti uzskata, ka Eiropas kontinentālajā daļā pirmā dārzu pilsēta ir Hellerava. [...] Tā aizņem 140 hektārus un atrodas apmēram 6,5 kilometru attālumā no Drēzdenes. To sāka celt 1909. gadā pēc arhitekta Riharda Rīmeršmita projekta."⁸

[1898. gadā Rīgas Domē tiek apspriests priekšlikums par Ķīsezera priedēs ieaugušo kāpu pārveidošanu par atpūtas parku un par vasarnīcu koloniju. Apbūvēšanai dome izdala zemes no pilsētas pārziņā esošo muižu teritorijām. Zemes tālākai sadalei un kolonijas izbūves plānošanai Gustavs Ādolfs Agte nodibina akciju sabiedrību Rīgas Būvbiedrība un kļūst par tās direktoru.

1899. gadā tiek publicēts pirmais parka un dzīvojamās daļas ielu mets "ar sarežģītu, starveidīgu ielu trašu zīmējumu"⁹. Stingrās un stingās formas tomēr mainās, kad pie darba ķeras Rīgas pilsētas dārzu direktors Georgs Frīdrihs Kūfalts. Viņš jau ir pieredzes bagāts un iecienīts ainavu arhitekts, kas veidojis dārzus caram Pēterburgā, Krimā un Kaukāzā, piedalījies Kadriorga atjaunošanā Tallinā, ierīkojis apstādījumus Vērmanes dārzā un Herdera laukumā, veidojis parkus Torņakalnā, Dzegužkalnā, kā arī citas skaistas atpūtas vietas Rīgā.

Galīgo lēmumu par villu kolonijas apbūves sākumu Rīgas Dome pieņem 1901. gada 30. aprīļa sēdē un uzdod pilsētas ierēdņiem izdalīt 200 000–500 000 rubļu pirmās šosejas, jāņēju un ritenbraucēju celiņu izbūvei, kā arī tramvaja ierīkošanai.¹⁰ Tagadējās Mežaparka teritorijas ziemeļdaļa tiek atstāta kā kopjams mežs pilsētnieku atpūtai un relaksācijai, bet

Georgs Kūfalts.
No "Rigische Rundschau"
1902. gada ilustrēta pielikuma

apmēram viena piektdaļa no visām projektā iekļautajām zemēm paredzēta villu kolonijai, kas ceļama, ņemot vērā īpašus, šai videi izstrādātus būvniecības un dabas saudzēšanas noteikumus.]

1902. gadā avīzes jau ziņo par jauno ielu nosaukumiem. 1903. gadā Rīgas pilsētas Valde pieņem arī vairākus lēmumus, kas paredz visus ienākumus no meža (koku, smilšu pārdošana u.c.) veidot kā speciālu kapitālu, lai "Keizara mežu pakāpeniski pārvērstu par parku" un lai šajā procesā nekas nenotiktu bez Rīgas parku direktora Georga Kūfalta līdzdalības.¹¹

Jau no Georga Kūfalta agrīnā plānojuma redzams, ka autors uzmanīgi centies izmantot Mežaparka dabas vizuālo pievilcību. Pati pirmā — Hamburgas iela — iezīmēta, saglabājot visai augstos un dažādos virzienos izvietotos kāpu paugurus, bet apbūvei paredzot visdažādākā līmeņa ēku pacēlumus un mājokļu izvietojuma iespējas. Apbūves rezultātā visa vairākos līkumos izlocītā iela ir kā miniatūrs kalnu pilsētiņas fragments, pilns negaidītiem skatu punktiem un pavērsieniem, kas nepieredzējušu gājēju bieži var apmulsināt krustojumos, taču sagādā patiesu vērošanas baudu.

Gan Kūfalts, gan viņa tuvākais kolēģis parka daļas plānojumos — Rīgas galvenais mežu inženieris Eižens Gotfrīds Ostvalds — labi pārzina veidojamo vidi. Tautas skaitīšanas laikā Ostvalds ir šīs teritorijas iedzīvotājs. Rīgas virsmežziņa mājā, kas atradusies ezermalā aiz tagadējā Zooloģiskā dārza, viņš mitinās kopā ar sievu, kučieri, istabeni, ķēkšu un mežzini Viktoru Krauzi. Kādu laiku arī Kūfaltam ir gruntsgabals Mežaparkā.

Meža daļā tiek veidota savdabīgu, liektās līnijās projektētu pastaigu un izjādes celiņu sistēma līdz pat Aplokciemam. Rīgas iedzīvotājiem tiek paredzēta lieliska atpūtas vieta un svaiga gaisa rezerve, bet pārdodamās

vai dzimtsnomā nododamās villu kolonijas zemes sola ienākumu avotu pilsētas tālākai attīstībai.

[Kopš 1901. gada sākas jauns posms deviņus tūkstošus gadu vecā Latvijas zemes stūrīša mūžā. Priežu meža izkopšana un izbūve kļūst par piemiņas zīmi Rīgas septiņsimtgades jubilejai, kurai pilsēta gatavojas ar vairākiem lieliem pasākumiem.]

¹ Feodālā Rīga. — R., 1978, 376. lpp.

² *Miklāva I.* Vecās kartēs raugoties // *Mežaparks* — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 1997, 1. laidniens.

³ *Turpat*, 3. lpp.

⁴ Pirmo reizi par tiem rakstījusi S. Neilande "Rīgas Balsi" 1993. gada 23. decembrī: "No ezermalas muižinām līdz Saules dārzam", izmantodama LVVA 2706. fonda dokumentus.

⁵ LVVA, 2706 fonds, 1. apr., 33. lieta.

⁶ *Valle B.* Latviešu Izglītības biedrības dārza atklāšanas koncerts pirmos Vasaras svētkos // *Dzimtenes Vēstnesis*. — 1915. g. 13. maijā.

⁷ LVVA, 2764 fonds, 2. apr., 460. lieta.

⁸ *Krastiņš J.* *Mežaparks*. — R., 1997, 16. un 18. lpp.

⁹ *Turpat*, 22. lpp.

¹⁰ *Calberg N.* *Der Stadt Riga. Verwaltung und Haushalt*. — R., 1901, 260. lpp.

¹¹ LVVA, 2764 fonds, 2. apr., 822. lieta.

ARHITEKTS EDUARDS KUPFERS UN INŽENIERIS GUSTAVS ĀDOLFS AGTE

Padomju laika aprakstos Mežaparku allaž dēvēja par vācu un latviešu bagātās buržuāzijas rajonu. Tolaik šāds apzīmējums nozīmēja ne vairāk, ne mazāk kā nolemtību bojāejai. Patiesībā, iepazīstoties ar nu jau sen aizsaulē aizgājušo arhitektu iecerēm, jāsaka kaut kas pavisam cits: Mežaparks savā sākotnējā mēģinājumā veidot garīgā darba strādniekiem pilnvērtīgai eksistencei piemērotu vidi. Vidē ietilpa: mierīgas, ērtas darba un atpūtas telpas, pievilcīgs ģimenes mājoklis, saskarsme ar mūžam mainīgo un skaisto dabu, kas nodrošināja harmoniskas personības attīstību.

Šo mērķi īpaši akcentēja viens no Mežaparka ēku pirmajiem projektētājiem, Rīgas Politehniskā institūta docents Eduards Kupfers. Gadus pēc Mežaparka dibināšanas viņš sniedza teorētiskos villu kolonijas izveides principus rakstā "Villu kolonija Ķeizarvalde pie Rīgas"¹.

Eduards Kupfers bija trīsdesmit gadu vecas Kurzemes mācītāju, skolotāju, ārstu un zinātnieku dzimtas atvase. Studiju ceļojumos iepazinies ar pilsētu uzbūves norisēm Vācijā, Itālijā, Šveicē, Beļģijā, Somijā un citās Eiropas valstīs, viņš īpašu vērību veltīja modernās dzīvojamās mājas uzbūvei un iekārtojumam gan Rīgas elitārajās, gan rūpnīcu rajonos. 1907. gadā Eduards Kupfers aktīvi piedalījās izstādes "Strādnieku dzīvojamā māja" organizēšanā un saņēma godalgas gan par divdzīvokļu mājas plāniem, gan par mēbeļu projektiem. 1914. gadā Pēterburgā iznāca Eduarda Kupfera grāmata krievu valodā "Dzīvojamā māja".

1908. gadā apcerē "Villu kolonija Ķeizarvalde pie Rīgas" pieredzējušais arhitekts vispirms uzsver 20. gadsimta pilsētnieka nepieciešamību pēc veselībai nekaitīga un psiholoģiski labvēlīga mājokļa, lai spētu atvairīt arvien pieaugošo stresa spiedienu:

"Mūsu kultūra kopā ar vēsturi soļo uz priekšu: augstākas prasības ved uz lielākiem sasniegumiem un veido katra laika un vietas kultūrainavu. Bet nekļūdīgu kultūras līmeņa spoguļi mēs lielā mērā atrodam cilvēku attieksmē pret dzīvokli, pret mājokli. Dzīvokļa apdare, personiskā attieksme

pret māju un tās apkārtni, relatīvie līdzekļi un laiks, ko iedzīvotājs velta savai intīmajai mājas dzīvei, — tas viss mūs daiļrunīgi uzrunā. [..]

Mēs protam novērtēt jaunus higiēnai un drošībai piemērotos būvniecības likumus, ūdensvadu un kanalizāciju, elektrisko tramvaju un apgaismojumu. Mūsu pretenzijas ir augušas, un mēs prasām arī īres dzīvokļos gaišas, vēdināmas telpas, cilvēka cienīgas dzīvojamās istabas un katram dzīvoklim savu mazgājamo istabu. Visas šīs vajadzības var ietvert vienā jēdzienā: ērta un veselīga dzīve. Šodienas apstākļos, kur darījumi un ārējās dzīves saspringtība un nemiers indivīdam uzliek tik lielas prasības, īpaši dārga ir labklājība mājās, ģimenes veselība. Jo karstāka cīņa par eksistenci, jo vairāk nepieciešams miers un drošības sajūta mūsu četrās sienās, mūsu dzīvoklī.

Bet kā mūs apmierina mūsu pilsētas īres dzīvoklis, lai arī cik higiēniski un komfortabli tas ierīkots atbilstoši mūsu prasībām? "Mans nams ir mana pils" — kas gan to negribētu sacīt par savu īres dzīvokli, bet cik maz atsevišķos gadījumos tas atbilst sacītā būtībai! Atkarība no saimnieka un kaimiņa, kuri katrs savā veidā prasa ievērot viņu tiesības un pretenzijas, troksnis ielās, kopīgās pagalmu un komunikāciju telpas, piespiesta dzīvokļu maiņa — tās visas ir lietas, pret kurām saceljas mūsu labākās jūtas, bet pret kurām parasti mēs neko nevaram iesākt."

Izeja — celt mājokli ārpus pilsētas. Vislabāk — pilnīgi savrupu māju vienai ģimenei, kuru apvieno izpratne par dzīvesveidu, par darbu un atpūtu. Tāda Eduardam Kupferam šķiet laikmeta izvirzītā prasība modernajai arhitektūrai un 20. gadsimta pilsētībūvniecībai. Viņš un viņa domubiedri šo prasību ideālā variantā grib atrisināt Rīgas pievārtē. Tur, kur vēl nav izpletušās rūpnīcas, zemes cena nav pārāk augsta un pastāvošie būvniecības noteikumi neliedz celtniecībai saprātīgu un brīvu attīstību. Vēl vairāk — kur ir apvienojušies cilvēki, kas paši meklē vislabāko variantu jaunai kopdzīves formai un paši apsver jaunus noteikumus tās izveidei. Materiālo pamatu un neatkarību idejas realizēšanā nodrošina Ādolfas Agtes organizētā un vadītā Rīgas Būvniecība. Tā "visiem autoritatīviem noteikumiem atbilstoši iegādājās no dažādiem iepriekšējiem īpašniekiem teritoriju pie Ķīšežera un paredzēja to villu kolonijas celtniecībai".

Eduards Kupfers uzsver — jaunajā apbūves teritorijā ir nesabojāta dabiskā vide, kas atrodas tālu no trokšņainām satiksmes līnijām un fabrikām, taču samērā tuvu pilsētas centram — pēc toreizējām garuma mērvienībām apmēram jūdži no Rolanda pieminekļa zobengala Melngalvju nama priekšā.

Ķeizarmežam netrūkst arī ainaviskās pievilcības — ziemeļu dabas "svētsvinīgajā skaistumā" un lielā ezera klusajos krastos ir iespējams doties

vientuļos klejojumos un "iekšēji sakārtoties" garīgam darbam. Tāpēc atsaucība kolonijas celtniecībā ir liela un villu būvētāji ar izpratni pakļaujas ieceres noteikumiem:

"Te tika iekustināta kāda nopietna, augsta un cēla vajadzība, kam jāklūst par mūsu civilizācijas kopējo labumu. Paša zeme, paša nams, veselīgs un brīvas dabas ieskaits, neierobežota darbība savējam un ar savējo. Rūpes par dabu un mākslu kā ārpusē, tā iekšpusē un turklāt audzināšana nesabojātā dabā, audzināšana mājas mākslai un augstām, cēlām baudām; ceļš uz labāku, tiru kultūru!"²

1903.–1904. gadā E. Kupfera celtās Pandera villas priekšpuse un izvietojums. E. Kupfera teksta tulkojums: "No ielas puses augšup ejošais pacēlums noteica mājas novietojumu kāpuma augšmalā un iespēju izveidot mājas priekšā bruģētu terasi ar dārzu. Būvķermenis ir veidots galvenokārt no koka, bet visā mājas platībā iebūvētais pagrabs un trepju telpa — no mūra. Virs pēdējās paceļas pildrežģa tornis, kurā atrodas jauka vasaras istaba. Mājas vidusdaļā ir zāle, kas kalpo arī kā dzīvojamā istaba un ko var paplašināt, atverot platās dubultdurvis uz kāpņu telpu. Šeit atrodas arī liels kamins, kaut gan pašā ēkā paredzēta centrālapkure. Pagrabā izvietotas saimniecības telpas un dzīvoklis mājkalpotājam."³

RÜCKSEITE.

VILLA PANDER.

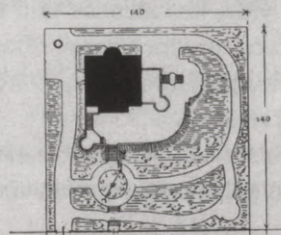
Erbaut: 1903/4 von Architekt E. Kupfer, Riga.
Material: Holz und Stein. Bebaute Fläche: 1900 qu. Fuß.
Baukosten: ca. 15.000 Rbl.

Das von der Straße ansteigende Terrain führte zur Höherlegung des Gebäudes und gab willkommenen Anlaß zur Anlage einer chausseierten Terrasse nebst Garten vor dem Hause.

Der Baukörper ist im wesentlichen von Holz, das voll ausgenützte Kellergeschoß und Treppenhaus jedoch massiv. Über dem letzteren erhebt sich der Fachwerkausbau des Turmes — der ein freundliches Sommerzimmer umschließt.

Als Mittelpunkt des Hauses ist der als Wohnzimmer dienende Saal gedacht, der sich durch eine breite Doppel-flügeltür mit dem Treppenhaus zu einem stattlichen Raum erweitert. Hier hat auch ein großer Kamin seinen Platz gefunden, während sonst das Gebäude mit Zentral-Wasserheizung versehen ist.

Im Kellergeschoß befinden sich die Wirtschaftsräume und eine Wohnung für den Hausknecht.

SITUATIONSPLAN.

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140

Gustavs Ādolfs Agte.
Foto no Agtes ģimenes arhīva

Turpinādams stāstījumu par pirmo Mežaparka villu izveidošanos, par ēku un ielu plānojumu, tramvaja ierīkošanu, sporta biedrības dibināšanu, Eduards Kupfers raksta: "Atzinība un pateicība par Ķeizārvaldes kolonijas idejas realizāciju, par šī pasākuma visāda veida organizēšanu un sekmešanu īpaši pienākas diemžēl par agru mirušajam toreizējam Būv-biedrības direktoram, agrākajam pilsētas galvenajam inženierim Ādolfam Agtem. Rīgas pirmās villu kolonijas tapšana ir cieši saistīta ar viņa vārdu."⁴

Kas tad Rīgas vēsturē ir Gustavs Ādolfs Agte, kurš jau kopš 90. gadu vidus aktīvi interesējas par Ķīšezera krasta īpašumiem?

Ādolfa Agtes tēvs Johans Kristofs Agte ir ienācējs no Tīringenes, pēc profesijas mūziķis. Rīgā viņš kļūst par iecienītu Doma baznīcas ērgelnieku. Plašā ģimene, daudzie bērni un mazbērni (vēlāk arī mazmazbērni) konsekventi interesējas par arhitektūru un tēlotājām mākslām: baltvācu

leksikonos tie parādās gan kā inženieri un arhitekti, gan kā gleznotāji un skulptori.

Ādolfs Agte dzimis 1850. gada 2. novembrī Rīgā un te arī studējis Politehniskajā institūtā. Taču viņa pirmās darba vietas kopš 1874. gada ir Šveicē. Viņš piedalās Šveices Ziemeļaustrumu dzelzceļa līnijas veidošanā, Detenbergas tuneļa būvē un Vintertūras–Lugānas līnijas izveidē.

1879. gadā Rīgā notiek pilsētas pārvaldes reorganizācija. Par vienu no galvenajiem uzdevumiem kļūst komunālās saimniecības modernizācija. Ādolfu Agti aicina uz dzimteni par Rīgas galveno inženieri. Šajā amatā viņš nostrādā divdesmit gadus, un, kā rakstīts nekrologā, "savā komunālajā amatā Agte attīsta apbrīnojamu dedzību un izcilu darbīgumu. Pieminēsim tikai ielu bruģa seguma paplašināšanu, lopkautuves izbūvi un kanalizācijas priekšdarbus".⁵ Paliekoši Ādolfa Agtes darbības liecinieki ir arī lielie spīķeri (graudu noliktavas) Daugavmalā, pontonu tilts pār Daugavu un mazais, graciozais tiltiņš pār pilsētas kanālu pie Bastejkalna. Viņa darbības laikā 1882. gadā Rīgā sāk darboties zirgu tramvajs.

1899. gadā pilsētas galvenais inženieris aiziet no valsts darba un kļūst par jaundibinātās Rīgas Būvbiedrības vadītāju, bet nedaudz vēlāk — arī par Rīgas tramvaju akciju sabiedrības direktoru. 1901. gadā sāk kursēt pirmais elektriskais tramvajs. Ādolfa Agtes mazmeita Brigitte Vilke, dz. Agte, atceras: "Kad es vēl biju bērns, vecātēva portrets — eļļas glezna — karājās pirmās tramvaja līnijas galapunkta depo."⁶

Gan paši Agtes, gan Rīgas Būvbiedrība iepērk zemesgabalus Ķīšežera malā, organizē apbūves gabalu sadalīšanu atbilstoši izstrādātajiem noteikumiem un kontrolē būvnoteikumu pildīšanu. Arī villu kolonijas "kristīšana" notiek Agtes ģimenes lokā. Par to stāsta Brigitte Agte, atgādinādama sava tēva Kristofa Agtes atmiņas:

"Mans tēvs atceras, ka viņa tēvs [t.i., Ādolfs Agte — S.V.] reiz pie pusdiengalda teicis: "Mēs liekam pamatus jaunai villu kolonijai. Pirmās divas villas jau gatavas — Panderas villa un onkuļa Heinca māja. Nāca dažādi priekšlikumi, kā šo vietu nosaukt. Beigās vienojāmies par Ķeizarvaldi."⁷

Kolonijas apbūve notiek ciešā saskaņā ar Ādolfa Agtes un viņa domubiedru iecerī, kas arī Rīgas Domē iegūst likumīgu spēku. Pirmās villas ceļ ģimenei tuvi cilvēki, darbabiedri un paziņas. Ādolfa Agtes dzīvesbiedre nāk no Panderu dzimtas. Oskars Heinrihs Agte, kas uzbūvē pirmo divstāvu māju Mežaparka sākumā pie tagadējā Kokneses prospekta, ir Gustava Ādolfa brājadēls, un pēc inženiera nāves viņš kļūst par Būvbiedrības direktoru. Reizē ar Oskaru Heinrihu iepretī Agtes villai zemes gabalu iegādājas Kārlis Fīlroze, Rīgas ielu dzelzceļa diplomēts inženieris.

RIGAER BAUGESELL- SCHAFT A.-G.

○
VERKAUFT
GRUNDSTÜCKE
IM KAISERWALD

○
ZEMENTWAREN
DACHPFANNEN, STUFEN UND
RÖHREN EIGENER FABRIKATION

○
VERMITTELT
BAU-AUFTRÄGE

○
BUENGNERHOF:

ALEXANDERSTRASSE 31. TELEPHON Nr 876.

Rīgas Būvniecības sludinājums par zemes pārdošanu
Keizarsaldē. Attēlā: Oskara Heinriha Agtes villa.
No "Jahrbuch für bildende Kunst
in den Ostseeprovinzen", 1908. g.

Arī arhitekta Eduarda Kupfera tuvinieki apmetas Mežaparkā. Uz jauno villu koloniju pārceļas vairāki Politehniskā institūta pasniedzēji.

1903. gadā Ādolfs Agte ar saviem draugiem stāv pie sporta biedrības *Kaiserwald* šūpuļa.

Ādolfa Agtes ģimene pašā Mežaparkā neapmetas — tā apdzīvo Neihofu un Heilshofu. Agtes muižiņas kļūst par baltvācu inteliģences, galvenokārt mākslinieku un arhitektu, pulcēšanās un vasaras atpūtas vietu. Viņu vidū gleznotāji Gerhards un Marija Rozeni, Teodors Krauss, arhitekts Vilhelms Štrihs u.c.

Ādolfs Agte mirst ar sirdstrieku 1906. gada vasarā. Nekrologs par viņu noslēdzas ar vārdiem: "Tas pirmām kārtām bija elektriskais ielu dzelzceļš un Būvniecība, kuriem viņš atdeva savu neparasto darba spar un kur līdz nāvei palika kā direktors vadošā vietā. Par spīti nelabvēlīgiem apstākļiem, ielu dzelzceļi attīstās atbilstoši satiksmes attīstībai, un Būvniecībai mēs pateicamies par mūsu pilsētas krāšņumu, monumentālu, ar visām modernā dzīvokļa prasībām ierīkotu Bingnerhofu [daudzdzīvokļu

namu ar dārzu toreizējā Aleksandra ielā 33 — S. V.], kā arī par Ķeizarvaldes villu koloniju pie Ķīsezera, kas droši vien gadsimta ceturksni būs liecība par tā dibinātāja organizatorisko vērienu. Agtes vārds vienmēr paliks saistīts ar mūsu komunālās satiksmes svarīgu periodu.”⁸

Agtes dzimta paliek dzīvot Ķīsezera krastā un iesaistās Mežaparka celtniecības un sabiedriskās dzīves ritmā. Dēli — Kristofs un cara armijas virsnieks Edmunds — manto muižiņas, bet trešais brālis — gleznotājs — krīt Pirmajā pasaules karā. Vēl pirms kara Kristofs Agte uzceļ plašu māju Hamburgas ielā 17, kur nāk pasaulē viņa pirmais dēls Hermanis — “pēc profesijas lauksaimnieks, pēc aicinājuma — kokgriezējs”.

¹ Kupffer E. *Die Villenkolonie Kaiserwald bei Riga // Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen.* — 1908, 122.–130. lpp.

² Turpat, 126.–127. lpp.

³ Turpat, 124. lpp.

⁴ Turpat, 126. lpp.

⁵ Adolf Agthe † // *Rigasche Rundschau.* — 1906. g. 26. jūnijā.

⁶ Vilkes Brigites vēstule S. Viesei 1994. g. 19. jūnijā.

⁷ Turpat.

⁸ Adolf Agthe † // *Rigasche Rundschau.* — 1906. g. 26. jūnijā.

PIRMĀS IELAS UN MĀJAS MEŽAPARKĀ

1901. gada Rīgas plānā pie Ķīsezera redzamas tikai zemnieku mājas un muižiņas. Vienīgā satiksmes līnija Mežaparka virzienā sākas pie Mīlgrāvja dzelzceļa līnijas, aiziet gar Brasas mājām līdz Dragūnmuižai un tiek saukta par **Ķīsezera ielu** (*Stintsee Straße*). Tālāk iela gar ezermalu turpinās līdz Aplokciemam kā parasts lauku ceļš. Ar nosaukumu **Ķīsezera krasts** (*Stintsee-Ufer*) tas atrodams jau 1890. gada Rīgas adrešu grāmatā.

[1902. gadā notiek Mežaparka pirmo ielu ierīkošana un vārddevības. Jauno ielu nosaukumi atspoguļo Rīgas seno varasvīru vārdus. Ir domes lēmums, ka rīdziniekiem jāgodina izcilas vēsturiskas personas.]

Daļa Ķīsezera ielas no Mīlgrāvja dzelzceļa uz Dragūnmuižu tiek nosaukta Livonijas ordeņa mestra un Rīgas tirgoņu atbalstītāja **Valtera fon Pletenberga** vārdā. Pie kazarmām no tās atzarojas jauns ceļš — **Ketlera iela** (*Kettlerstraße*, tag. Kokneses prospekts), kas aizstiepjas līdz pašai Meijera muižai ezermalā. Gothards Ketlers savu karjeru veidoja, sākoties Livonijas karam. Lai izvairītos no krievu okupācijas, viņš panāca, ka poļi saņēma pārvaldīšanā vairākus Livonijas apgabalus, un Kurzeme kļuva par Polijas lēņu hercogisti. Ketlers tika iecelts par tās pirmo hercogu un kādu laiku arī par pārējās Livonijas pārvaldnieku. Pārgājis luterticībā, viņš Kurzemē rūpējās par jaunu baznīcu celtniecību, vairāku skolu un nabagmāju ierīkošanu, taču nikni vērsās pret latviešu zemniekiem, visur meklēdams burvjus un ķecerus.

1902. gadā Ketlera ielā uz pirmās kāpas, skatoties no Rīgas puses, savu māju sāk celt Oskars Agte. Tas ir viens no visskaistākajiem arhitektūras veidojumiem visā Mežaparka vēsturē un paver vārtus uz priedēm apaugušajiem pakalniem, pieteikdams visu agrīnās apbūves stilu. Ēku skicējis Berlīnes arhitekts Alberts Gizeke, bet celtniecību vadījis arhitekts Frīdrihs Šēfels. Jānis Krastiņš raksta:

“Tā ir viena no pašām pirmajām dārzu pilsētas celtnēm. Gleznaini plastiskā būvapjomu kompozīcija mērķtiecīgi izriet no ērta iekštelpu izvietojuma, vasarnīcas tipa ēkas raksturam atbilst zelmiņu pildrežģu konstrukcija, bet vispārraksturīgiem jūgendstila formālās izteiksmes

O. Agtes māja, tag. Sudrabu Edžus ielā 1.
Pagraba logs. S. Vieses foto 1997. gadā

paņēmienu — asimetrija kopējā būvmasu izkārtojumā, kā arī tāda detaļa kā sikrūšu dalījums logu augšdaļās.”¹

Līdz pat 1939. gada rudenim Oskars Agte ar ģimeni nodzīvo šajā mājā. Laikā, kad sākas Baltijas vāciešu aizceļošana, vecais kungs smagi saslimst un nomirst.

1902. gadā pie šīs ēkas sāk veidoties jauns ielas nozarojums, ko nedaudz vēlāk atzīmēs kā Lineburgas (tagad Sudrabu Edžus) ielu. Kāpas turpinājumā divas līdz šim laikam labi saglabājušās, kaut arī vēlāk pārbūvētas mājas blakus Agtes mājoklim ceļ divi latvieši — uzņēmējs A. Gailis un grāmatvedis Kārlis Upenieks. Arī viņi izvēlas nopietnus arhitektus (pirmais — Frīdrihu Šefelu, otrais — Vilhelmu Neimani), un ēkas organiski iekļaujas iecerētajā dārzu pilsētas stilā. Upenieku dzimtas pārstāve Inta Štamgūte savā mājā Sudrabu Edžus ielā 7 dzīvo arī tagad un ir viena no Rīgas vēstures pētniecēm.

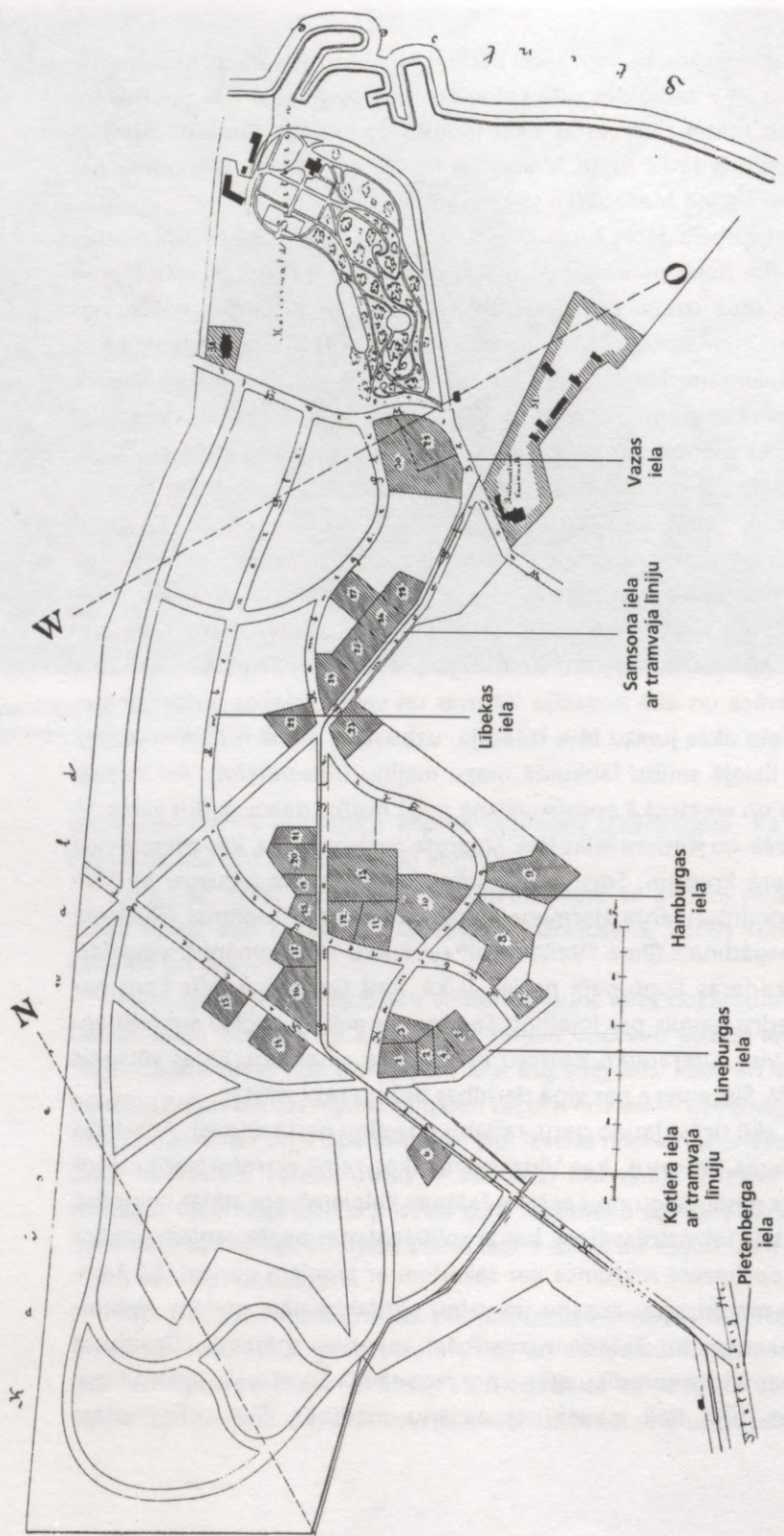
Šajā mazajā sākumcentrīnā pēc arhitekta Edmunda fon Trompovska projekta māju 1903. gada vasarā uzceļ arī inženieris Kārlis Filroze (tag. Kokneses prospekts 5). Sākotnēji viņš iegādājās ap 5000 m² zemes, taču vēlāk daļu pārdod māju izbūvei Kokneses prospektā 7 un Ščecinas ielā 1.

Filrozes var lepoties, ka viņu pieci bērni ir vieni no pirmajiem, kas dzimuši un arī kristīti Ķeizarvaldes villu kolonijā, "paši savā mājā", jo uz slimnīcu tajos laikos mātes tiek vestas tikai smagos gadījumos. Priekšpēdējais — Oto, kas dzimis 1908. gadā, ir atsūtījis no Vācijas atmiņu stāstījumu par bērnību un agrīnā Mežaparka vides raksturojumu.

"Gruntsgabala zeme bija pauguraina. Ketlerielas pusē tā bija metrus trīs augstāka nekā pati iela. Uz mājas galveno ieeju starp divām nokalnēm veda slīpa uzeja. Dārza turpinājums atradās pakalnē pie Ščecinas ielas un arī ziemeļpusē. Mājas priekšā ielas pusē bija mazs pakalniņš ar trim pakāpieniem. Tur atradās sols, no kura bija skaists skats uz Ketlera ielu un tās atzarojumu — Samsona (Jahtkluba) ielu. Tālāk bija mazs mežiņš, ko mēs saucām par bedri, jo tas atradās zemes nolaidenumā. Villu kolonijai sākumā nebija savienojuma ar pilsētas ūdensvadu. Pēc manām domām, tāds radās, kad Pletenberga ielā ierīkoja ūdenstorni. [...] Ceļot māju, tās ziemeļpusē, apmēram divus metrus no vēlāk uzbūvētās verandas, izraka aku. Tā bija metrus trīs dziļa. Virs akas pacēlās liels rokas pumpis. Ūdens nesējus no lietus un negaisa sargāja sarkans skārda divslīpņu jumts. Vēlākos gados, kad māju pieslēdza pilsētas ūdenstīklam, pumpi novāca un akā novadīja virtuves un vannasistabas notekūdeņus. Skaisto, lielo akas jumtu tēvs izlietoja, uzbūvējot manām trim mazajām māsiņām lielajā smilšu laukumā mazu mājiņu (*Rosenheim*). Arī strāvas ievilkšana un elektriskā apgaismošana mājā notika dažus gadus vēlāk."²

Visagrāk no Ketlera ielas tiek atzarota Samsona iela, kas stiepjas līdz pat Ķīšezera krastam. Savu nosaukumu Samsona iela ieguvusi no Vidzemes superintendanta Hermaņa Samsona uzvārda. Šodienas cilvēkiem viņš ticis atgādināts filmā "Vella kalpi" un Rutku Tēva romānos. Viņa darbība un karjeras augšupeja notiek laikā, kad Gustavs Ādolfs karo par Rīgu. Zviedru karalis par lojalitāti Samsonam piešķir augsto superintendenta — visu luterānisko baznīcu priekšnieka — amatu. Rīgas vēstures pētniece V. Sieceniiece par viņa darbības drūmo pusi stāsta:

"Viņš akli ticēja Jauno garu, raganu un velnu pastāvēšanai. Atbalstīja raganu tiesas procesus, kas Vidzemē iesākās reizē ar reformāciju. Viņš aicināja uz nesaudzīgu cīņu ar šiem "sātana kalpiem", tos atklāt un nodot tiesai. Tā bija inkvizīcijas tiesa, kas ar spīdzināšanas paņēmieniem panāca no katra apsūdzētā atzišanos par sakariem ar Jauniem gariem. [...] Samsons savu pieredzi par raganu un velnu pārdabiskajām spējām, savstarpējiem sakariem un dažādām izdarībām apkopoja grāmatā "Deviņu ar faktiem pamatotu sprediķu atlase par raganām". Šī grāmata izdota Rīgā. Samsonam bija lieli panākumi raganu medībās. Šim reliģiskajam

AVS Rigas Būvniecība teritorija.
 No Rigasches Adressenbuch 1905

fanātismam par upuri krita tūkstoši nevainīgu cilvēku — latviešu zemnieki un zemnieces, t.i., nevāci. Rietumos Vidzemi sāka dēvēt par īsto raganu zemi.”³

Nežēlīgā Rīgas patricieša vārds ielai nav bijis veiksmīgs. Kā sava veida lāsts tas nolēmis ielu arvien jaunai pārdēvēšanai. 1923. gadā tā nosaukta par Jahtkluba ielu, jo veda tieši uz Jahtklubu, 1938. gadā — par Mazpulku ielu, 1940. gadā — par Bērnudārza ielu, 1943. gadā vācu okupācijas laikā tiek atjaunots Samsona ielas nosaukums, 1944. gadā, sākoties padomju okupācijai, tai no jauna dots Bērnudārza ielas nosaukums. Kopš 1983. gada iela iegūst rakstnieces Annas Sakses vārdu.

Ķīšežera krasta ceļu gadsimta sākumā pārdēvē par **Gustava Vazas** [resp., Vasas — S. V.] ielu. Samsona un Gustava Vazas ielas saskares punktā veidojas otrs Mežaparka apbūves centrs. 1902. gadā Oskars Agte iesniedz Rīgas celtniecības pārvaldei priekšlikumu ierīkot zirgu tramvaja līniju līdz Annasmuižai. Jau 1903. gadā priekšlikums tiek realizēts. Šīs aktivitātes labi saprotamas: Annasmuižas teritorijā veidojas sporta biedrība *Kaiserwald*, tepat ezera krastā atrodas Rīgas un Livonijas jahtkluba ostas, tiek būvēta ērta kafejnīca-restorāns.

1903.–1904. gadā Samsona ielas galā pacejas Pandera villa (tag. A. Sakses 22), bet tai blakus — pēc Frīdriha Zeiberliha projekta veidotā būvfirmas īpašnieka R. Heizermaņa māja (turpat, 24. nr.). Augstāk kāpā — ar plašu skatu uz ezeru — E. Jirgena villa (tag. Ezermalas 41), arhitekta Rūdolfa Donberga darbs. Šo otro vecā Mežaparka kodolu būtiski papildina Vazas villa (tag. Ezermalas 34) Gustava Vazas ielas ziemeļrietumu turpinājumā. Ar savu nosaukumu ēka vēlreiz akcentē iedzīvotāju simpātijas pret zviedru karali, kurš pirms trīssimt gadiem uzturējies Ķīšežera krastā.

Pēc 1903. gada topošās villu kolonijas ielas sāk dēvēt Hanzas savienības pilsētu vārdos. Pirmā nosaukumu iegūst Hamburgas iela. Tā sākas pie O. Agtes nama Ketlera ielas stūrī, tad, divus lielus likumus gar kāpu pauguriem apmetusi un šķērsojusi Samsona ielu, iznāk pie ezermalas sporta biedrības apkaimē. Otrā — **Libekas iela**. Kādu gabalu tā virzās paralēli Ketlera ielai, šķērso Hamburgas un Samsona ielu un ar slaidu loku pagriežas Ķīšežera virzienā — arī uz sporta biedrību *Kaiserwald*.

Rīgas Adrešu grāmatā 1905. gadā (*Rigasches Adressenbuch 1905*) reklāmas pielikumā ievietots interesants villu kolonijas pārdoto un vēl pārdodamo gruntsgabalu un ielu plāns līdz ar ne mazāk interesantu gruntsgabalu īpašnieku sarakstu, kurā norādīta arī katra īpašnieka profesija. Tā kā jauno saimnieku mājokļi iezīmē dotumus, kas nosaka Mežaparka veidošanos par pilsētības pieminekli, tulkojumā dots viss saraksts:

1. O. Agtes kungs, direktors
2. Baumaņa kundze
3. H. Agtes kungs, tirgotājs
4. A. Ramzeiera kungs, tirgotājs
5. K. Upenieka kungs, grāmatvedis
6. A. Kālerta kungs, stikla darbu meistars
7. A. Gailēs kungs, uzņēmuma vadītājs
8. H. Petersena kungs, fabrikas īpašnieks
9. P. Gertika kungs, valsts padomnieks, Rīgas policijmeistars
10. G. Kūfalta kungs, pilsētas dārzu direktors
11. G. Kovarska kungs, uzņēmuma direktors
12. A. Eistes kungs, tehniķis
13. H. Ēmkes kungs, arhitekts
14. K. Fīlrozes kungs, mašīninženieris
15. A. Vites kungs, arhitekts
16. Fr. Bloka kungs, tirgotājs
17. Dr. E. Meijera kundze
18. H. Dizinga kungs, daiļkrāsotājs
19. Z. Gersdorfa kungs, tehniķis
20. A. f. Gizicki kungs, tirgotājs
21. Dr. med. A. Braka kungs
22. K. Vēbera kungs, inženieris
23. F. Markshauzena kungs, direktors
24. I. Alberta kungs, būvuzņēmējs
25. E. A. Pandera kundze
26. E. A. Pandera kundze
27. Dr. med. A. Bertela kungs
28. R. Heizermaņa kungs, būvuzņēmējs
29. E. Jirgena kungs, pilsētas domnieks
30. H. Jirgena kungs, tirgotājs
31. Ķeizarvaldes tramvajs
32. A. f. Berkholca kungs, Rīgas pilsētas notārs

Saraksts vēlreiz apliecina Eduarda Kupfera apgalvojumu, ka paruna "kam sava villa, tas ir komercpadomnieks" attiecībā uz Mežaparku ir novecojusi. Še nemeklē iespēju reklamēt savus naudas maisus komersanti ar sliktu gaumi un lielām iespējām. Jauno namsaimnieku devīze ir: "Mazs, bet mans." Viņi ir izglītoti vidusšķiras cilvēki, kas izpratuši Mežaparka dabas pievilcību un savrupās dzīvojamās mājas estētiskās un ētiskās vērtības.

Pieredzējuši arhitekti ēkas lieliski iekļauj kāpu pauguros un priežu audzēs, katrai no tām piešķirot īpatnēju viedolu un intimitāti. Arī tad, kad daža no tām iegūst visai reprezentatīvu raksturu, iespaidu bieži vien panāk ar ekonomiskiem līdzekļiem radītais oriģinālais mājas tēls. Ja kādam gada laikā par dzīvokli Rīgā jāizdod piecsimt rubļu, tad viņš jau var domāt par iespēju celt sev pajumti Ķeizarvaldē, ieteic Eduards Kupfers. Apcerē "Villu kolonija Ķeizarvalde pie Rīgas" viņš par šīm celtnēm raksta:

"Mūsu veselīgo moderno virzienu un tā māksliniecisko būtību iezīmē atbilstoša materiāla izvēle un solīds izpildījums, iekļūstīga iedziļināšanās personiskajā, konsekventi atsakoties no ārišķībām un teatrālas izrādīšanās. [...] Par būvmateriālu izmantoti galvenokārt vietējie plēstie akmeņi, ķieģeļi un koks. Visvairāk ir koka karkasa būvju, kas apšūtas ar dēļiem. Dēji klāti ar eļļas krāsu, daudzviet arī ar caurspīdīgu pernicu, kas izceļ koka dabisko skaistumu."⁴

Lai panāktu lielāku materiālu ekonomiju un reizē paplašinātu dārza platību, Būvbiedrība sāk realizēt arī tā saukto divīņuēku celtniecību, uz teritoriju robežas salaižot kopā divas vienāda veidola ēkas. Pirmā šāda labi pārdomāta celtnie pēc Eduarda Kupfera projekta uzcelta 1905. gadā Hamburgas ielā 7. Tajā pašā laikā līdzās, Hamburgas ielā 5, arhitekts projektē detaļās izsmalcinātu, harmonisku, pievilcīgu divdzīvokļu namu.

E. Kupfera projektētā divīņuēka Hamburgas ielā 7.
No "Jahrbuch für bildende Kunst in
der Ostseeprovinzen", 1909

Arhitekta A. Vītes
projektētā māja
Lībekas ielā 3.
No "Jahrbuch für
bildende Kunst in den
Ostseeprovinzen", 1909

Nams Hamburgas ielā 9.
R. Johansona foto
20. gs. 30. gados

Iepretī šīm jaunajām ēkām 1908. gadā Lībekas ielā 3 tiek uzcelta Bagdana villa, arhitekta Augusta Vītes darbs. 1908. un 1909. gadā pēc viņa projektiem uzceltas vēl divas līdzīga rakstura savrupmājas Hamburgas ielā 21 un Gdaņskas ielā 1.

Profesors Jānis Krastiņš grāmatā "Mežaparks" šī laikposma celtnes raksturo kā "lietišķā jūgendstila izteiksmē" veidotas būves, kaut arī te ieplūst citu stilu elementi. Piemēram, "Šveices vasarnīcu stilu" atgādina arhitekta Solomona Nudelmaņa 1909. gadā projektētā F. fon Zalcmaņa divstāvu koka ēka Samsona ielas sākumā pie Ketlera ielas (tag. A. Sakses 2). Tomēr "kopumā jūgendstils vien tas ir".⁵

Spilgts izņēmums ir vienīgi lielrūpnieka Hermaņa Petersena māja Hamburgas ielā 9. Izteikti reprezentablā celtnē 1908. gadā būvēta pēc arhitekta Kārļa Felsko projekta, bet 1926. gadā daļēji pārbūvēta arhitekta Artura Mēdlingera vadībā. Īpašniekam ap māju pieder vairāki lieli gruntsgabali, kas noder zirgu izjādēm un citiem izklaides veidiem un ēku vēl vairāk norobežo no pārējās villu kolonijas. Ilgu laiku māja figurē ar nosaukumu *Villa Adele*. Arhitekta Indra Vijupe, Mežaparkā dzīvodama jau kopš bērnības, par saviem iespaidiem ēkas vērojumos stāsta:

"Tā ir viena no lielākajām un dižākajām celtnēm Mežaparkā. Ēkai ir tornīši, pompozas kāpnes, rotondas ēkas stūros, lielas zāles un ēdamtelpas, guļamistabas ar plašām vannas telpām. Varenās mūra konstrukcijas apliecina reprezentēties spējoša saimnieka turību. Ēkai piekļaujas plašs parks ar slaidām priedēm un eglēm. Vienmēr šis nams radījis noslēpumainību savas nepieejamības dēļ. Pēc Otrā pasaules kara Mežaparka iedzīvotāji šo ēku sauca par Bagramjana villu, jo pēc 1945. gada, kad kādu laiku tur pabija studentu kopmītne un kāda bērnu iestāde, to sev nolūkoja Baltijas kara apgabala pavēlnieks, armijas ģenerālis Ivans Bagramjans."⁶

Ikviens māja arī iekštelpu izkārtojumā atspoguļoja gan Mežaparka, gan Latvijas vēsturi noteiktā laikposmā, ilustrēja estētisko un arī ētisko ideālu maiņu, stila izjūtu, attieksmi pret kultūras vērtībām un sociālo attiecību izpausmes.

Diemžēl par pirmo Mežaparka būvju iekšējo iekārtojumu, noformējumu un praktisko izlietojumu ziņas ir skopas. Kā viens no plašākajiem telpu aprakstiem jāmin 1998. gadā rakstītais Oto Filrozes atmiņu stāstījums par tēva māju Kokneses prospektā 5. Bez pašiem mājas īpašniekiem un viņu pieciem bērniem pirms Pirmā pasaules kara tur dzīvoja arī kalpotāji:

“Mūsu mājai apakštāvā bija izbūvētas trīs istabas, veranda, virtuve, meitasistaba, vannasistaba un tualete. Augšas stāvā trīs istabas un tualete. Pagrabstāvā plaša istaba ar iebūvētu pavardu dvorņikam. Viņu sauca Jedvilovs, viņš bija lietuvietis un mitinājās tur ar sievu un diviem zēniem — Vaļu un Paļu. [...] 1906. gadā maniem vecākiem trūka rotaļu un dzīvojamās istabas trijām meitenēm, ko varētu arī vajadzības gadījumā izmantot kā viesistabu. Tāpēc veranda tika pārbūvēta par viesistabu un pie ēdamistabas piebūvēta liela veranda. Augšas stāvā lielajā istabā ar trīsviru durvīm uz balkonu un skatu uz Ketlera ielu gulēja mani vecāki. Balkona platums ļāva ērti katrā galā novietot lielu krēslu. Balkona vidū pie ārējās malas bija iemontēts saliekamais galds. Es atceros, ka bieži vakaros, kad, mūsu bērņumeitas aprūpēts, gāju gulēt un gribēju vecākiem sacīt labnakti, viņi sēdēja uz balkona. Ziemā visu balkonu no ārpuses nosedza ar lielu plātņi un arī trīsdalīgo durvju sānu daļas nodrošināja pret salu. Arī vidusdurvju priekšā vēl bez balkona pārseguma tika no ārpuses nolikta plāksne. Ziemeļpuses istabā gulēja manas māsas, rietumpuses istaba bija

Ernsta Bengena veidotā ēdamistabas iekārta Petersena namā Hamburgas ielā 9. Izgatavota A. Šulca mākslas priekšmetu darbnīcā. Fotoattēls no "Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen", 1909

brālim un man. Pēc mana brāļa piedzimšanas vecāki mūsu pieskatīšanai paņēma istabas meitu. Viņa gulēja mūsu istabā.”⁷

Tā droši vien tika iekārtota lielākā daļa Mežaparka vidēji turīgo īpašnieku māju, kuras saimnieki arī pārbūvēja un paplašināja atbilstoši ģimenes augošajām vajadzībām. Nedaudzie iekštelpu fotoattēli, kas savu laiku publicēti žurnālos, nākuši no bagātākajām mājām un kalpojuši galvenokārt telpu iekārtotāju reklāmas nolūkiem. Kā redzams no attēliem izdevumā *Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen*, turīgākās villās istabu mēbelējumu veidojuši slaveni Rīgas amatniecības meistari, īpaši pieskaņodami to ēkas vispārējam stilam.

¹ Krastiņš J. Mežaparks. — R., 1997, 57.–58. lpp.

² Filroze O. Manas bērnības atmiņas. 1998. g. 10. janvāri. *Rokraksts vācu valodā*. No S. Vieses arhīva.

³ Sieceniēce V. Personu vārdā nosauktās ielas. *Rokraksts*. No S. Vieses arhīva.

⁴ Kupffer E. Die Villenkolonie Kaiserwald bei Riga // *Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen*. — R., 1908, 130. lpp.

⁵ Krastiņš J. Mežaparks. — R., 1997, 79. lpp.

⁶ Vijupe I. Villu kolonija *Kaiserwald* // *Rīgas Balss*. — 1993. g. 23. decembri.

⁷ Filroze O. Manas bērnības atmiņas. 1998. g. 10. janvāri. *Rokraksts vācu valodā*. No S. Vieses arhīva.

SPORTA BIEDRĪBAS KAISERWALD UN ZOOLOĢISKĀ DĀRZA TAPŠANA

Jau labu laiku pirms Ķeizarmeža parka un villu kolonijas izbūves Ķīšezerā uzplaukst aristokrātisks sporta veids — burāšana ar jahtām. Rīgā darbojas divi jahtklubi — 1879. gada 7. septembrī dibinātais Rīgas Jahtklubs un 1895. gada 21. septembrī dibinātais Vidzemes (*Livländischer*) Jahtklubs. Lai būtu kur apmesties izbraukumu laikā, Rīgas Jahtklubs 1886. gadā nopērk māju starp Annas un Grāves muižām. 1911. gadā, kad villu kolonija strauji attīstās, arī klubs iegādājas purvainu zemesgabalu krastā. Dūksnāju bagarē, uzber dambi, un 1913. gadā tur uzceļ jaunu māju, bāku, sacīkšu stadionu, telpu sacīkšu vadītājiem un laivu novietni. Rīgas Jahtklubs ir spēcīga un bagāta organizācija, kam šinī laikā ir 39 buru un 29 motorjahtas, kā arī 6 ledusjahtas.¹

Ķīsezera krastā, Klētnieku mājas līcī, ir arī otra — Vidzemes Jahtkluba novietne. Regates, kas bieži notiek ar cittautu burātāju piedalīšanos, ezermalas iedzīvotājiem sagādā gan sportisku satraukumu, gan tīri estētisku baudījumu.

Jaunā Rīgas Jahtkluba māja. Foto no grāmatas "Chronik des Rigaer Yacht-Club"

Topošās villu kolonijas iedzīvotāji nav tikai sportisku nodarbību skatītāji. Ķeizarvaldes veidošanas sākumi jau kopš pirmajām dienām mērķtiecīgi saistīti ar sporta dzīves organizēšanu pašā Mežaparkā. Kā iniciators arī šeit darbojas Gustavs Ādolfs Agte. Stratēģiskie principi, kas likti sporta biedrības pamatos, ir tie paši, kas noteica dzīvojamā rajona iekārtošanu Ķīšezera priedēs. Apziņa, ka lielpilsētu nemitīgā attīstība un cenšanās pēc maksimālās peļņas, gaisa piesārņojums ar kvēpiem, ko izpūš augstie fabriku dūmeņi, arvien augošā kustība ielās kā alternatīvu pieprasa cilvēka tuvošanos dabai, veselīgas vides meklēšanu ārpus pilsētas, tās drūzmas un kņadas. Gan pieaugušajiem, gan bērniem ir jāatgūst tas, kā viņiem trūkst šaurajā pilsētas apdzīvojamā platībā:

"Nepiespiesta, netraucēta kustību brīvība ziemā un vasarā, tīrs, veselīgs gaiss mežā un pļavā, glēvo locekļu spēcīnāšana sportā un spēlēs tiem īpaši paredzētās vietās, turklāt arī iespēja atpūtas brīžos baudīt zināmu komfortu."²

Tā rakstīts 1903. gadā izdotajā jaunās biedrības reklāmas brošūrā *Sportverein "Kaiserwald"* (Sporta biedrība "Ķeizarvalde"). Šo pašu ideju 1928. gadā, svinot sporta biedrības ceturtdaļgadsimta jubileju, apliecina toreizējais priekšsēdētājs arhitekts Kristofs Agte:

Villa Vaza. Foto ievietots *Rigasche Rundschau* 1903. gada ilustrētajā pielikumā ar anotāciju:

"Sports kā dziedinātājs faktors. Sports, un it īpaši ziemas sports, modernajās sanatorijās dienaskārtībā ieņem lielu vietu. Pie Rīgas mums ir Vazas villā ierīkots atpūtas nams, kura atrašanās pie skaistā sporta parka "Ķeizarvalde", mežā pie Ķīšezera, nodrošina tam šajā ziņā izcilu lomu."

"Sporta biedrība *Kaiserwald* ir tikpat veca, cik Ķeizarvalde [resp., Mežaparka villu kolonija — S. V.]. Kad villu kolonija dzīvoja vēl tikai mana mirušā tēva, inženiera Ādolfa Agtes iecerēs, radās projekts Ķīšezera krastā radīt arī sporta biedrību, lai Ķeizarvaldes iedzīvotājiem būtu iespēja baudīt dabas skaistumu un svētību. Ierosinājums guva piekrišanu, un varēja ķerties pie biedrības dibināšanas. Bez sporta nodarbībām biedrībai bija jāklūst arī par "veselības centra" dalībnieci."³

Kad biedrība vēl tikai top, ir jau detalizēti izstrādāts tās struktūras plāns, paredzētas sekcijas un sporta laukumi gan biedrības teritorijā, gan ārpus tās — Ķeizara mežā un ezerā.

Ar žilbinošu moto *Das Paradies der Erde Liegt auf dem Rücken der Pferde* (Zemes paradīze atrodas uz zirga muguras) sākas V. Deringera rakstītā Jāšanas sekcijas programma. Tajā paredzēts, ka Ķīšezera malā būs ierīkots stallis, kur izjādei vai izbraukšanai varēs trēt zirgus, bet zirgu īpašnieki savus rikšotājus nodot izmitināšanā. Riteņbraukšanas sekcijas organizētājs K. fon Reizners savukārt propagandē sportu kā lielisku līdzekli rakstura, gribas, mērķtiecības veidošanai; braucieni lieliski papildinās zināšanas par apkārtni, attīstīs estētiskās jūtas un māksliniecisko gaumi.

Līdzīgā veidā V. Jirgensons reklamē airēšanu, burāšanu un spēles svaigā gaisā, Dr. med. E. Meijs — peldēšanu un tenisu, H. fon Vestermanis — slidošanu un spēles uz ledus, bet E. Rustands — slēpošanu. G. Kūfalts un A. fon Berkholcs savukārt izveido Parka un apstādījumu sekciju cerībā, ka oriģināls, vērienīgi iekopts, daudzveidīgs parks, "kāds līdz šim nav Rīgā eksistējis", piesaistīs daudzus dabas draugus un pietuvinās pilsētu Eiropas parku tradīcijām. Arī sakoptās kāpu terases pavērs ainavām bagātu skatu uz ezeru un klūs par iedvesmas avotu gan gleznotājiem, gan fotogrāfiem, kuru māksla gadsimtu mijā ieguvusi plašas attīstības iespējas.

No grāmatas *Sportverein "Kaiservald"*. Raksts
"Riteņbraukšanas sekcija"

**Sektion
für Radsport.**

Sporta biedrības restorāns gadsimta sākumā.
No senas atklātnes

Latvijas Sporta muzeja zinātniskā līdzstrādniece Rita Apine apcerējumā "Skaistā Dieva pasaule "Kaizervalde"", rezumējot biedrības veidošanās idejas un īpatnības, 1997. gadā raksta:

"Tā bija antīkās pasaules ideju atdzimšana un iedzīvināšana, bet nu jau ar jauno laiku metodēm un atklājumiem. Arī izpratnē par cilvēka ķermeņa fizisko būtību un pilnveidošanu. "Kaizervaldes" darbība būtiski atšķīrās no pārējām sporta biedrībām ar to, ka fiziskā darbošanās netika saistīta ar sportiskiem mērķiem — ar spēka kultu uzvaras vārdā. Kaizervaldiešu sporta ideologi uzsvēra, ka fiziskās nodarbības ir tikai līdzeklis rakstura veidošanai. Kustība sevī slēpj arī garīgu pārdzīvojumu. Braucot ar riteni, jānot vai slidojot, galvenais ir jūtu izkopšana, pasaules estētiskā apguve. Tika akcentēts fiziskās darbošanās kulturālais aspekts, aicinot izkopt jaunu dzīves veidu. Tieši tāpēc sākumā "Kaizervalde" vairāk uzstājās kā rīkotāja sacīkstēm, kurās pārsvarā uzvarēja citu biedrību pārstāvji."³

Reklāmas grāmatiņā uzsvērts, ka sporta biedrības teritorija atrodas izdevīgā attālumā no pilsētas, ar kuru to savieno laba satiksme. Ar elektrisko tramvaju no centra var aizbraukt līdz Lāču ielai (pie tagadējā Brasas tilta). Turpat aiz Sarkandaugavas dzelzceļa līnijas kursē jaunais zirgu tramvajs līdz Annas muižai.

Annas muižas teritoriju sportisti irē no Rīgas Būviedrības. Irējamā platība 1903. gadā ir 17 920 kvadrātasis. Uz tās atrodas leduspagrabs, ratu šķūnis, stallis, vasaras mājiņa, vārti un dzīvojamā ēka ar divām verandām. Ēku skaits vēlāk palielinās, taču no tām līdz 2000. gadam saglabājusies vienīgi vecā dzīvojamā māja (kur savulaik darbojās bufete, lasītava un šaha istaba), kā arī neliels dārznieka namiņš.

1903. gada 8. decembrī notiek biedrības pirmā — konstruēšanās jeb ģenerālsapulce, kurā piedalās septiņpadsmit dibinātāju. Par priekšsēdētāju tiek ievēlēts Dr. A. fon Bīngners, par viceprezidentu — Ā. Agte, par pirmo sekretāru K. fon Reizners, par otro — Rīgas tramvaju sabiedrības sekretārs E. Pāpmēls, par pirmo kasieri — K. Filroze, par otro — I. Firhufs, par saimniecības vadītāju Būviedrības direktors O. Agte, par arhivāru — pilsētas notārs A. fon Berkholcs un par goda tiesas priekšsēdētāju — J. Jirgens. Šajā pašā reizē sporta biedrībā tiek ievēlēti arī pirmie goda locekļi: Vidzemes gubernators ģenerālleitnants Paškovs, vicegubernators Neļjudovs, Rīgas pilsētas galva Armistreds un pilsētas galvas biedrs fon Betihers — biedrība nodrošinās ar reprezentatīviem aizbildņiem.⁴

Interese par sporta biedrību ļoti strauji aug — 1907. gadā biedru skaits tuvojas pusotram tūkstotim. Lielā mērā to veicināja labā reklāma. *Rigasche Rundschau* redaktori R. un A. Rici, piemēram, it bieži laikraksta

K. Trušes foto — "Satraucošs moments".
No "*Rigasche Rundschau*" 1906. gada
ilustrētā pielikuma ar plašu komentāru,
kā sporta biedrības "Kaiserwald" biedri
piedzīvo kritiskas situācijas ar ledus
jahtām, ja ezerā pūš spēcīgs vējš

pielikumos publicē fotoainiņas no sporta dzīves Ķīsezera krastos, parasti pievienodami komentārus un ziņas par uzņemšanas tehniku.

Taču izšķirošais, protams, ir biedrības mērķtiecīgais un interesantais darbs. To nosaka sportisti, izteikti vidusšķiras jaudis — Politehniskā institūta mācībspēki, arhitekti, ārsti, inženieri, rūpnīcu vadītāji, mūziķi, juristi un citi inteliģences pārstāvji, kas allaž ir lietas kursā par jaunākajām idejām gan savā profesijā, gan Eiropas garīgajā virzībā un var atļauties līdzekļus regulārām sporta nodarbībām. Pārsvarā biedrībā vienmēr ir vācieši, taču te var sastapt gandrīz visu pazīstamāko Eiropas tautu pārstāvjus, kurus liktenis atvedis uz Rīgu.

Liela daļa biedru — villu kolonijas iedzīvotāji. Arī valdē viņi parasti ir vairākumā. Kad 1905. gadā A. Bingners tiek ievēlēts par goda prezidentu, viņa vietā stājas Ā. Agte, bet pēc Agtes nāves — K. Reisners, tad V. Kīzerickis, Dr. E. Serafims u.c. Valdē un sekciju vadībā darbojas K. Agte, O. Agte, G. Kerkoviuss, B. Bīlenšteins, A. Ungern-Šternbergs u.c. Mežaparka villu īpašnieki. Pamazām šajā sabiedrībā ienāk arī turīgākie latvieši.

Biedrības vadlīniju izteic tās devīze *Gut Sport!* (labu, veselīgu sportu). To pašu akcentē krāsas zili dzeltenā rombveida nozīmē un karogā — tās simbolizē sauli un ūdeni. Sporta tērpi šūti balti ar melnām svītrām uz biksēm.

Par biedrības sākumposmu stāsta Oto Filroze, biedrības "kases zinātāja" Kārļa Filrozes dēls. Cik tālu sniedzas viņa atmiņa, biedrībā vienmēr bijusi dzīva rosība gan teritorijas iekārtošanā, gan dažādu pasākumu rīkošanā tiklab ziemā, kā vasarā.

"Pļavās ierīkoja divus tenisa laukumus un vienu futbola laukumu. Bet tika domāts arī par vērienīgu kalna kamaniņu ceļu. Starp diviem vienotram pretī esošiem koka torņiem tika ierīkoti viens pret otru virzīti kamaniņu ceļi. Tā varēja pa vienu laisties lejā, bet pie otra pa kāpnēm uzkāpt augšā un atkal vizināties pretējā virzienā."⁵

Krastmalā tiek uzcelta peldētava ar koka kabīnēm, ko ziemā parasti nojauc. No peldkabīnēm ved laipas gan seklākos, gan dziļākos ūdeņos. Ir arī lecamais dēlis. Sauļošanās laukums tiek izklāts ar labām jūras smiltīm.

Uzskaitījies daudzveidīgās sportošanas iespējas, Oto Filroze tomēr uzsver:

"Līdzās dažādu sporta veidu nodarbībām — futbolam, tenisam, ūdenssportam — tika kopta arī dziedāšana. Sestdienās sporta namā tautasdziesmu dziedāšanai kopā sapulcējās kolonijas bērni ar dziesmu mīlošām mātēm un tēviem."⁶ Katru gadu maijā sporta biedrība svin plašus tautas svētkus. 1914. gada Vasaras saulgriežos, kurus, starp citu, vācieši atzīmē

tikpat dedzīgi kā latvieši, Ķīsezera krastā notiek raiba uguņošana, darvas mucu dedzināšana un dejas.

Gan atmiņu stāstītāji, gan dokumenti liecina, ka biedrībā īpaša uzmanība tiek veltīta bērniem un jaunatnei. Salīdzinājumā ar pieaugušajiem viņiem ir būtiski materiāli atvieglojumi sporta biedrības laukumu izmantošanā. Rīta Apine raksta:

"Īpaša attieksme bija pret bērniem un skolu jaunatni. Skolām par parka apmeklējumu bija jāmaksā 10 kapeikas no personas, ar piezīmi, ka mazturīgām skolām apmeklējums par brīvu.⁷ Tā kā peldēšana ir ļoti piemērota bērna ķermeņa fiziskai izglītošanai, tad peldēšanas apgūšanai tika radīta speciāla programma, uzsverot, ka tai jābūt brīvai no pārspīlējumiem. Par paraugu ņēma Vācijas peldēšanas savienības lozungu — "Peldēšanu visai tautai!". Bērns vai pusaudzis varēja vingrot, skriet, rāpties, lēkt un spēlēt visdažādākās bumbu spēles. Vecāki bez bažām varēja atstāt savu lolojumu biedrībā. Visās sacīkstēs tika īpaši izdalīta bērnu un jauniešu grupa. Biedrība bija viena no pirmajām Rīgā, kas aizsāka attīstīt skolu sportu."⁸

1907. gada maijā sporta biedrība sarīko plašus sporta svētkus skolu jaunatnei ar vingrojumiem, jāšanas sacīkstēm, stafeti un citiem sacensību veidiem. Pats iespaidīgākais laikam gan bijis skrējieni pa Rīgu, kas sākās Strēlnieku dārzā un turpinājās pa Elizabetes, Nikolaja (tag. Brīvības), Miera un Ķīsezera ielu līdz pat biedrības teritorijai.

Slidošanas, daiļslidošanas, riteņbraukšanas, burāšanas sacīkstes notiek katru gadu. Pirms Pirmā pasaules kara te piedalās labi sportisti, kas aizklūst pat līdz starptautiskajām un olimpiskajām spēlēm. Sekciju skaits pakāpeniski pieaug, taču to attīstība un darbības ilgums ir dažāds atkarībā no dalībnieku ieinteresētības un vadības organizatoriskā talanta.

Kādu laiku izcili populārs ir futbola sekcijas darbs un sacīkstes, kuras reizēm noskatās līdz 1500 skatītāju. Ķeizarvaldieši organizē arī dažāda mēroga mačus. 1908. gadā biedrība Rīgas futbolistu rīcībā nodod ceļojošo balvu — Ādolfa Agtes kausu. Biedrībai bija arī liela loma ledusjahtu burāšanas attīstībā. Neatkarīgās Latvijas laikā burātāju panākumi pat nodrošināja prioritāti starptautisko sacīkšu rīkošanā tieši Ķīsezerā.

Ar Mežaparka attīstību gadsimta pirmajā desmitgadē saistīta arī Zooloģiskā dārza izveide. Zooloģiskais dārzs ir jau vairāku rīdzinieku paaudžu sapnis. Ideja par "zvēru parku" tiek pārrunāta kopš 1862. gada, jo rīdzinieki arī šajā ziņā cenšas sekot lielo un veco pilsētu paraugam. Zvērus pirms trīstūkstoš gadiem Ķīnā jau esot aprūpējis imperators Ven-Vangs un nosaucis savu dārzu par Gudrības parku. Un varenā acteku vald-

Makša Dēbnera foto
"Slēpotāji Ķeizara mežā".
No "Rigasche Rundschau"
1902. g. ilustrētā pielikuma

nieka Montesumas zvērus aprūpējuši trīssimt sargi. Tā savās apcerēs raksta dzīvnieku entuziasti. 1551. gadā Vācijā nokļuvis pirmais zilonis, un pirmais īstais zvērudārzs Eiropā ierīkots jau 1752. gadā Vīnes pievārtē! Bet 19. gadsimtā šādi parki ir Berlīnē, Kopenhāgenā, Ķelnē, Drēzdenē, Hāgā, Hamburgā, Maskavā, Peštā, Leipcigā, Stokholmā, Romā un daudzās citās pilsētās. Rīga ir pietiekami reprezentabla pilsēta, lai arī tajā mitinātos tīģeri, lauvas un kamieļi!

Jautājums tiek apspriests domē, gatavojoties Rīgas 700 gadu svinībām, taču ar organizatoriskajiem jautājumiem nopietni sāk nodarboties pulciņš zinātnieku, sportistu un rūpnieku tikai ap 1906. gadu. 1908. gadā nodibinās biedrība "Zooloģiskais dārzs Rīgā".

Daļa rīdzinieku grib dzīvniekus redzēt pēc iespējas tuvāk pilsētas centram, piemēram, Torņakalnā, un tāpēc sagatavošanās posmā noris dedzīgas pārrunas par dārza novietojumu. Tajās iesaistās arī latviešu inteliģenti. Viens no tiem — Kaudzītes Reinis. 1908. gadā daudzo, diemžēl nu jau aizmirsto, publicistisko rakstu autors dedzīgi aizstāv priekšlikumu zvērudārzu iekārtot Ķeizarmežā:

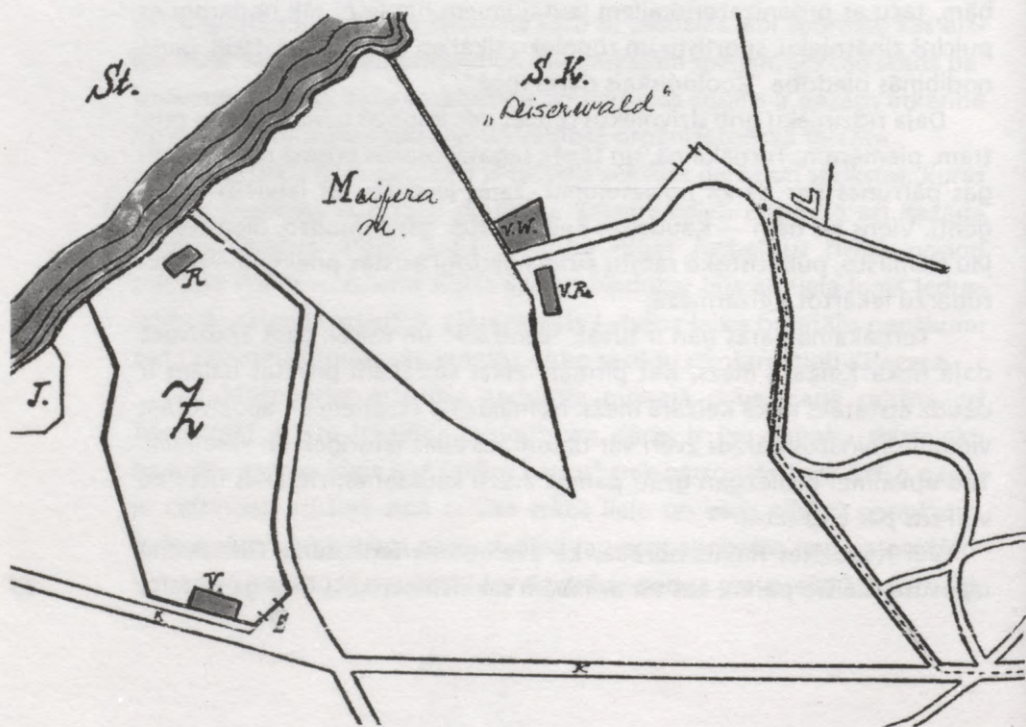
"Torņakalna parks gan ir tuvāk "centram" un vairāk pašā apdzīvotā daļā nekā Ķeizara mežs, bet pirmais atkal vairākām pilsētas daļām ir daudz atstatāks nekā Ķeizara mežs. Nomaļāk no centriem un apdzīvotām vietām dibinātos dārzos zvēri var uzturēties allaž izturīgāk un veselīgāk. Tad apkaimei ir diezgan grūti panest zvēru kaukšanas, riešanas utt., ko viņi cits pār citu sacel."⁹

Vēl Kaudzītes Reinis norāda, ka zvērudārza ierīkošana Torņakalnā izpostītu skaisto parku, kas tur ar labām sekmēm ierīkots Georga Kūfalta

vadībā. 1910. gada 9. janvārī, kad tuvākajās dienās paredzama jautājuma izskatīšana Rīgas Domē, "Rīgas Zooloģiskā dārza biedrība" vairākās avīzēs publicē Vilhelma Savicka rakstu ar apsvērumiem par priekšrocībām, ko dos dārza novietošana Mežaparka teritorijā. Plāns interesants arī kā toreizējās pakrastes un villu kolonijas satiksmes ceļu fiksējums.

Vēršamies pret ideju zooloģisko dārzu novietot "vairāk pilsētas tuvumā", kas dotu lielāku publikas pieplūdumu, autors īpaši uzsver ne tikai labi organizēto satiksmi ar Mežaparku, bet arī Mežaparka īpašo stāvokli citu pilsētas rajonu vidū.

V. Savicka rakstam pievienotā karte precizē 33 pūrvietas (ap 12 ha) lielā Zooloģiskā dārza atrašanās vietu. "Burtu nozīme ir sekoša: St. = Ķīšu ezers; S.K. = sporta biedrība "Ķeizara mežs"; M = privāts īpašums Meijera muižiņā, J = Klētnieku mājas, kuras pazīstamas zem vārda Jahtkluba villa; V.W. = villa Vaza; V.R. = Razevska villa; K. = Ketlera iela, R.D. = jaunā šoseja, kura no Aleksandra augstumiem pie Sarkanās-Daugavas iet taisnā līnijā caur Ķeizara mežu. Ar Z apzīmēts Zooloģiskam dārzam nodomātais zemes gabals, ar V apzīmētā vietā nodomāts celt pārvaldes namu, pie R, kā domājams, 30 pēdu augstā krasta uzkalnā cels restorāciju, un E apzīmē ieejas vārtus ar kasi. Iela, kura no Ketlera ielas nogriežas uz sporta biedrību un apzīmēta ar punktētu līniju, ir Samsona iela, pa kuru tagad iet zirgu dzelzceļš."

"..Sagatavotāja komisija tagad pastāvošās biedrības dibināšanai kā arī pa tām starpām ievēlētā biedrības priekšniecība, vietu izmeklējot, likās vadīties no ziniskiem, higiēniskiem un estētiskiem principiem, kuri nevienā citā vietā, kas atrodas pilsētas tuvākā vai tālākā apkaimē, nav tik pilnīgi izvedami dzīvē kā Ķeizara mežā.

Kā zināms, tad pilsētas valde dāvināja Ķeizara mežu Rīgas pilsētas iedzīvotājiem priekš dažādiem nolūkiem, svinot 1901. g. Rīgas 700 gadu pastāvēšanas jubileju. Raudzīdamās tājākā nākotnē un rūpēdamās par iedzīvotāju veselības stāvokļa uzlabošanu, pilsētas valde novēlēja 5 kv. verstis lielu zemes gabalu pastaigāšanās ceļu, rotaļas vietu, vasarnīču koloniju, kapsētu utt. ietaisei. Visa plašā, parkveidīgā meža robežās nav brīv ierīkot nekādu rūpniecisku uzņēmumu. Šādā kārtā Ķeizara mežs var pilsētas miesā izpildīt "plaušu" lomu.

Zooloģiskam dārzam izraudzītais zemes gabals atrodas kādā no Ķeizara meža skaistākām vietām. Uzkalni te mainās ar ielejām. Tur redzami slaiko prieku puduri, biezas ataugas un paugurainās, brūnās noras. No uzkalniem krasta malā pārredzams viss Ķīšu ezers un mežs ezera otrā pusē, kurš tājumā saplūst ar apvārksņa malu. Ir taču viegli saprotams, ka šādā nopietnā ziemeļu zemes apgabalā mūsu zooloģiskais dārzs spēj pavisam citādi attīstīties un savu jaukumu izveidot nekā kaut kādā mākslīgā parkā, kas nav tā aizsargāts kā Ķeizara mežs un kura higiēnisko un estētisko nozīmi kāds blakus ierīkots rūpniecības uzņēmums vai pavisam varētu sabojāt. Ķeizara mežā dārzs, tā sakot, noskaņojams mūsu dzimtenes zemes gabaliņa veidā, tur viņam var būt stils un savs īpatnējs raksturs."¹⁰

V. Savickis īpaši uzsver biedrības viedokli, ka Ķīsezera malā dārzu iespējams ierīkot atbilstoši dzīvnieku dabiskās vides raksturam un paražām: "Visi dārza četrkājaini, spalvainie un zvīņainie iemītnieki varēs kūņāties, ķekoties un rotaļāties, cik vien tiem tīkas." Līdz ar to apmeklētāji varēs iepazīties ar dzīvnieku patieso dabu un "redzēt dažus mazus dabas brīnuma darbus papildinošā un paskaidrojošā apkārtnē", tikai trīsdesmit minūšu braucienā no pilsētas centra.

Biedrības valde kategoriski noraida aizdomas, ka dārzs varētu pārvērsties par "tingeltangeli" vai "varietē". Tā būs izglītojoša un audzinoša iestāde, "izglītība caur aci", jo, "ja mums nedzīvo burtu vietā iespējams redzēt pašu dabas dzīvi, tad varam jaunus, patstāvīgus uzskatus par lietām ņemt līdzī darba dienu dzīvē. Šie dzīvie uzskati nenogurdina kā nedzīva zinība, bet dara mūs priecīgus un krietnus darbam".¹¹

Rīgas Dome apmierina Zooloģiskā dārza organizatoru prasību, un viņi saņem zemi Mežaparkā. Sākas enerģiska iekārtošanās, kaut gan arī

vēl tagad nenorimst ideālākā dārza varianta meklēšana. Viens no interesantākajiem piemēriem te ir Rīgas mežu inženiera Eižena Ostvalda atskaite par savu braucienu uz mežkopju apvienības 12. kongresu Kēnigsbergā, kas iesniegta Rīgas pilsētas īpašumu pārvaldei.

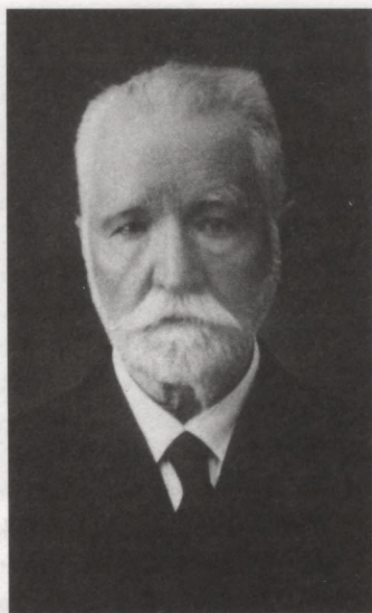
Atskaite pārsteidz ar to, ka cienījamais mežkopis nemaz nebrauc uz Kēnigsbergu, bet iekāpj zviedru tvaikonī "Odins", dodas pilnīgi pretējā virzienā un ierodas Stokholmā, kura, viņaprāt, ir īstā ziemeļu Venēcija. Stokholmā pavadītā diena tiek veltīta Skansena izpētei un salīdzināšanai ar Mežaparka zvērūdārza izveides iespējām. Ostvaldu īpaši iepriecina Dr. Artura Hanzeliusa prasme Skansenā izvietot Zviedrijas visdažādāko novadu floras, faunas un etnogrāfijas paraugus un šīs vietas piemērotību izraudzītajam uzdevumam. Zviedru brīvdabas muzejā "klinšu pakalni, ielejas, ūdenskrātuvītes, mežs un pļavas mijas cits ar citu un kopumā dod jauku, mainībā bagātu priekšstatu par Zviedrijas veidolu. Nozīmīgākie zviedru zemes augi ir ieaudzēti atbilstošā apkārtnē, un nezinātājs tos iepazīst ar anotāciju palīdzību".¹²

Līdzīgi apmeklētājs tiek iepazīstināts ar Zviedrijas dzīvniekiem — arī tos atnācējs ierauga viņiem raksturīgā vidē un apstākļos. Taču visvairāk Rīgas mežu pārzini sajūsmina Skansena etnogrāfiskā nodaļa, kurā pārstāvēti visi valsts novadi ar to vēsturiskajām īpatnībām, gadsimtiem vecām būvēm un kur ēkas apdzīvo attiecīgo novadu ļaudis savos tautastēpos. E. Ostvalds ir pārliecināts, ka Skansens būtu lielisks paraugs, kā jāattīstās Rīgas Zoloģiskajam dārzam, un savā atskaitē uzaicina radīt "Baltijas mazo Skansenu":

"Dabas draugam, vēstures pētniekam un etnologam Ņeizarvaldē jāķeras pie darba, lai šo dārzu izveidotu pēc iespējas daudzpusīgāku un tam nodrošinātu pēc iespējas plašāku interesentu loku. Garantijas visa šī

Sumbri — "Viņa Augstības Valsts Imperatora dāvana".
Foto no "Rigaer Tageblatt" 1913. gadā

Eižens Ostvalds.

Foto no Latvijas Universitātes muzeja arhīva

pasākuma dzīvotspējīgumu var nodrošināt tikai vērienīga darbības amplitūda.”¹³

Kad Ostvalds no Stokholmas ierodas Kopenhāgenā, viņš tūdaļ dodas uz turienes zooparku, kas domāts dzīvnieku apskatei, teicamas mūzikas baudīšanai, izpriecām restorānā un milzīgā skatutornī, taču šeit nekādu ievēribas cienīgu paraugu Rīgas iecerēm viņš neatrod. Tālākajā gaitā pa Vācijas zooparkiem viņš nonāk pie secinājuma, ka Rīgas lolojums neatīstīsies ne pēc slavenā Hāgenbeka zooloģiskā dārza principiem Štellingā, kur izvietoti galvenokārt eksotiskie citzemju dzīvnieki, ne pēc Berlīnes pārblīvētā zvērudārza paraugiem.

Kā pēdējās ārpus tiešā komandējuma mērķa Eižens Ostvalds apmeklē jaunās dārzu pilsētiņas pie Berlīnes Šlahtas un Nikola ezera krastā. Taču taisnās ielas, akmeņu bruģējums, cieši kopā saspiestās mājas, kas izvietotas gar pašu ielas malu, inženierim liekas visai neizdevies pretstats jaunajai Mežaparka villu kolonijai, kas veidota, cenšoties izcelt priežu mežā ievietoto savrupmāju poēziju. Jaunā Rīgas nomale drosmīgo ieceru un fantāzijas vērienīguma ziņā ir pārspējusi Vakareiropas “dārzu pilsētu” projektus.

Rīgas Zooloģiskais dārzs tomēr neattīstās pēc Skansena parauga, taču savs ierosinājums vēlākā Brīvdabas muzeja izveidē varēja būt arī sajūsminātā Eižena Ostvalda atziņas. Tā kā Latvija šajā laikā ir Krievijas

impērijas sastāvdaļa, dārza programmā lasāms, ka biedrība gribot negri-
bot daļēji izvēlējusies Hāgenbeka ceļu:

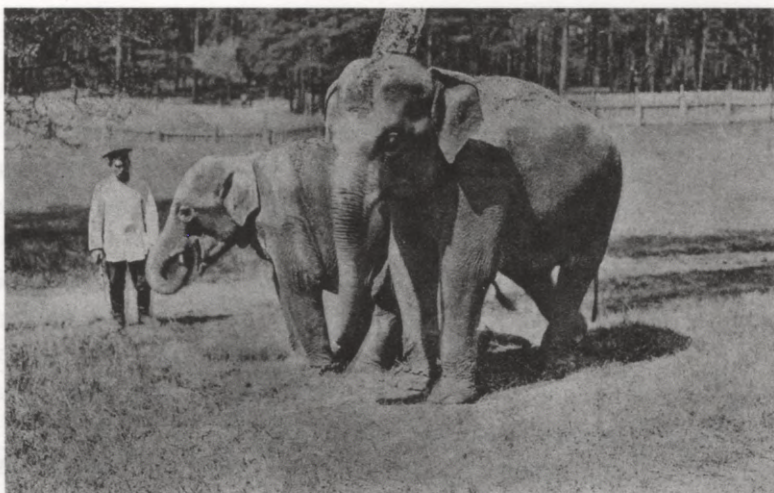
"Dārza ierīkošanas principi ir sekošie: turēt vispirms Baltijas guberņu
un pārējās Eiropas un Āzijas Krievijas dzīvniekus pēc iespējas dabiskos
apstākļos, apstādot ap žogiem viņu dzimtenes augus, cik tas vien mūsu
klimatā iespējams. Svešu zemju dzīvnieki ieņems otro vietu, un no tiem
tiks iegādāti tikai interesantākie eksemplāri."¹⁴

Zooloģiskā dārza biedrība iegūtajā teritorijā sāk intensīvu darbu un
iegulda tur ievērojamus līdzekļus. Tas iespējams galvenokārt tāpēc, ka
dārza organizēšanā piedalās paši turīgākie un reprezentatīvākie pilsētas
iedzīvotāji. Iestāšanās maksa biedrībā ir 125 rubļi. Gada biļete ir 5 rubļi
vienai personai, vienreizēja ieejas maksa pieaugušajiem — 25 kapeikas,
svētdienās — 20 kapeikas, bērni līdz 15 gadiem maksā 10 kapeikas, bet
skolēni grupās — 5 kapeikas. Tie, kas iemaksājuši 125 rubļus, kļūst par
biedrības mūža biedriem. 1914. gadā to skaits jau sasniedz trīs simtus.
Nacionalitāšu ziņā sastāvs ir raibs. Mūža biedru sarakstā ir arī latviešu
uzvārdi (A. Krastkalns, R. Bodnieks, V. Zarings, I. Lācis, I. Purgals, M. Sile-
nieks u.c.) un, protams, daļa no Mežaparka namīpašniekiem (H. Agte,
P. Denfers, R. Tode, V. Picgens u.c.).

Dārza valdi vada Baltijas vācu zoologs Kārlis Grevē. Aktīvi par Zoolo-
ģiskā dārza iekārtošanu aģitē Georgs Kūfalts. Un atkal jāatzīmē, ka arī šīs
sabiedriskās organizācijas veidošanā jaunā aspektā tiek izvirzīti tie estē-
tiskie un ētiskie principi, kas likti Mežaparka villu kolonijas un sporta
biedrības pamatā. Kārlis Grevē "Vadonī pa Zooloģisko dārzu Rīgā" raksta:

"Dārzam biedrības valde piešķir ne tikai vispārīzglītojošu lomu, bet
tanī paredz arī pretsvaru Jauniem iespaidiem un tieksmēm, kādi atro-
dami pilsētas iedzīvotāju starpā. Še mākslinieki var ņemt paraugus savām
gleznām un mūsu muzejiem. Bez ziniskās un tautas izglītības nozīmes šim
dārzam ir attiecība arī uz tautas tikumību; tā ļaudis var pieradināt pie
kārtīgas izpriece, atraujot tos no dzertuvēm. Īpaši priekš pilsētas jauni-
bas šim dārzam ir svarīga nozīme, jo šī ir gandrīz vienīgā vieta, kur iespē-
jama tieša satiksme ar dabu. Te var novērot dzīvnieku dzīvi, te rodas inte-
rese uz dabu visās viņas parādībās, un šādi iespaidi uz cilvēka garu var būt
tikai labi."¹⁵

Dārza atklāšana notiek 1912. gada 14. oktobrī ar pilsētas padom-
nieka E. fon Betihera piedalīšanos. Jau tad dārzā ir pietiekami daudz
dzīvnieku apskatei un tiem ir nodrošināti pienācīgi mājokļi. Vairākas per-
sonas ziedo līdzekļus zvēru mītņu uzbūvei. Par jurisprudences doktora
F. Bahoma naudu tiek uzcelta lāču mītne, bet putnu novietnei izmantots
komercpadomnieka N. Guseva dāvinājums.

Ziloni Joma un Meri.
V. Berneviča foto
ap 1913. gadu

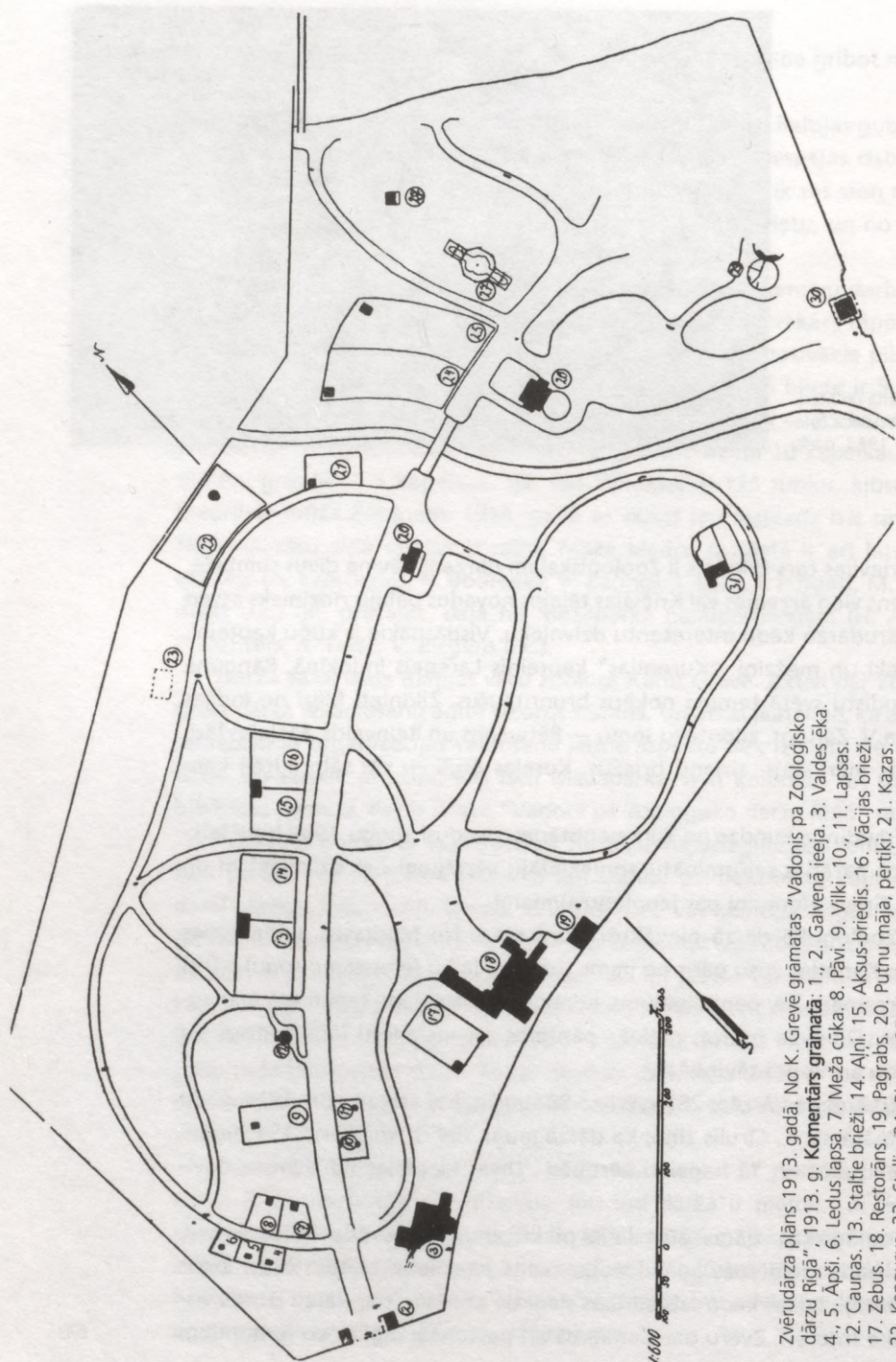
Krievijas cars Nikolajs II Zoologiskajam dārzam dāvina divus sumbrus. Ne viens vien ārzemēs vai Krievijas tālajos novados pabijis rīdzinieks atved uz zvērudārzu kādu interesantu dzīvnieku. Visdāsnākie ir kuģu kapteiņi, virsnieki un mežziņi. "Kuronijas" kapteinis Laregejs Indoķīnā, Rangunā pie budistu svētā tempļa noķēris bruņrupučus. Zilonieti Meri no Indijas dāvina V. Zarings, zilonētēvu Jomu — Pētersons un Reinvalds, Malajas lāci, Āfrikas mērkaķus, zirjaņu briežus, Korejas ērgli — citi tālbraucēji kapteiņi.

Graudinga kundze no Turkmenistānas atvedusi apogu. Visai bieži laikrakstos parādās sajūsminātu apmeklētāju vērtējumi par dzīvniekiem un Kārļa Grevē ziņojumi par jaunieguvumiem:

"Zoologiskā dārzā pienākuši jauni zvēri. No Maskavas apmainoties iegūts Kanādas zosu pāris un jauns tungusu laiku (braucamo suņu) pāris. No ārzemēm kā papildinājums līdzšinējiem zvēriem saņemtas elenantiļopes, Dibovka brieža, melnās panteras un malajiešu lāča mātītes un nīlzirgu antiļopes tēviņš."¹⁶

1912. gadā dārzā ir 267 zvēri no 88 sugām. Bet atskaitē par 1914. gadu veterinārārsts K. Cīrulis ziņo, ka dārzā jau ir 759 dzīvnieki no 154 sugām 46 727 rubļu un 72 kapeiku vērtībā.¹⁷ Divas trešdaļas no tiem — dāvinājumi.

Zoologiskais dārzs gūst lielu piekrišanu. Kā norāda Kārlis Grevē, 1913. gada Lieldienās apmeklētāju skaits pārsniedz 11 tūkstošus. Rīgas iedzīvotāji, lai arī kādā sabiedrības slānī tie atrastos, par dārzu izrāda visdziļāko interesi. Zvēru barošanai, kā arī personāla algām un remontiem

Zvērdārza plāns 1913. gadā. No K. Grevē grāmatas "Vadonis pa Zooloģisko dārzu Rīgā", 1913. g. **Komentārs grāmatā:** 1., 2. Galvenā ieeja. 3. Valdes ēka. 4., 5. Apši. 6. Ledus lapsa. 7. Meža cūka. 8. Pāvi. 9. Vilki. 10., 11. Lapsas. 12. Caunas. 13. Staltie brieži. 14. Alpi. 15. Aksus-briedis. 16. Vācijas brieži. 17. Zebus. 18. Restorāns. 19. Pagrabs. 20. Putnu māja, pērtiķi. 21. Kazas. 22. Ķengurus. 23. Stallis. 24. Bizons. 25. Kamieli. 26. Pērtiķu māja. 27. Plesīgo putnu māja. 28. Ziemeļbriežu māja. 29. Lāču sprosts. 30. Mazā kase. 31. Lauvu bedre

pilnīgi pietiek ar ieejas maksām. Dāvinājumi nepieciešami tikai jaunām būvēm.

Šajā laikā dārzs tiek izmantots arī plašākiem brīvdabas sarīkojumiem, no kuriem dārza administrācija gūst diezgan lielus ienākumus. Tā 1912. gadā Zooloģiskā dārzā notiek E. Melngaiļa dziesmu koncerts, par kuru Jānis Zālītis raksta:

"Visas kora dziesmas labi iestudētas un atstāja autora vadībā paliekamu iespaidu. Lietainā laika dēļ bija jāpiedzīvo kā dziedātājiem, tā klausītājiem daži nepatīkami traucējumi, tomēr Melngaiļa mākslai tie visi palika uzticīgi līdz pašam koncerta beigām."¹⁸

Cits koncerta dalībnieks avīzē gan vairāk uzsver publikas interesi par zvērudārza īstajiem iemītniekiem un labprāt paironizē par Emiļa Melngaiļa cīņu ar dabas stihiju:

"Publika lieliski pulcējās ap dažiem zvēru iežogojumiem, īsti ap lāčiem, kurus apkopēji ar gumijas šļūtēm aplaista, un "miškas" taisa dažādus jocīgus gorģijenus pret ūdens strāvu, gan dūšīgi nopurinādamies, gan mēģinādami ūdens strūklku saķert ar ķepām un zobiem, kas visu publiku lieliski uzjautrināja. [...]

Lietus sāk pilināt. Dziedātāji un dziedātājas iet sarāvušies. Paceļas vesels lietus sargu mākonis. Sāk dūšīgi līt, bet Melngailis vēl dūšīgāks. Frakā, pliku galvu viņš kāpj diriģenta pultē un uzdod balsis. Lietus dūšīgi kapā pa izplestiem lietus sargiem, pastarpām bez nekāda sakara dzirdams no dziedātājiem pa pikstienam, bet vairāk tāda kā čākstoņa... Pie viņa "Senatnes" lietus nostājas, laiks kluss, bez vēja."¹⁹

Zooloģiskā dārza uzplaukums un rosīgie dzīvnieku apmeklējumi, gan arī dažādi citi pasākumi turpinās līdz pat 1914. gada vasarai, kad nopietnas problēmas visai pilsētai izvirza Pirmais pasaules karš.

¹ *Chronik des Rigaer Yacht-Club*. — R., 1928, 70. lpp.

² *Sportverein "Kaiserwald"*. — R., 1903, 3. lpp.

³ *Jubiläumsfeier des Sportvereins "Kaiserwald" // Riga am Sonntag*. — 1928. g. 30. septembrī.

³ *Apine R. Skaistā Dieva pasaule "Kaizervalde" // Rīga* — 800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 51.–52. lpp.

⁴ *Der Sportverein "Kaiserwald"...* // *Rigasche Rundschau*. — 1903. g. 10. decembrī.

⁵ *Filroze O. Manas bērnības atmiņas*. 1998. g. 10. janvāri. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva*.

⁶ Turpat.

⁷ Sākuma gados iestāšanās maksa biedrībā bija 5 rubļi, bet biedra nauda katru gadu — 1 rublis. Par sporta laukumu izmantošanu pieaugušie maksāja 25 kapeikas no personas. *S. Vieses piezīme*.

- ⁸ *Apine R.* Skaistā Dieva pasaule "Kaizervalde" // Rīga — 800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 53. lpp.
- ⁹ *Kaudzite R.* Rīgas Zooloģiskā dārza jautājums // Rīgas Avīze. — 1908. g. 26. aprīli.
- ¹⁰ *Savickis V.* Rīgas nākošais zooloģiskais dārzs // Dzimtenes Vēstnesis. — 1910. g. 9. janvārī.
- ¹¹ Turpat.
- ¹² LVVA, 2766 fonds, 2. apraksts, 535. lieta, 103. lpp.
- ¹³ Turpat, 103. lpp.
- ¹⁴ Vadonis pa zooloģisko dārzu Rīgā. Sastādījis K. Grevē. — R., 1913, 7. lpp.
- ¹⁵ Turpat, 9. lpp.
- ¹⁶ *Grevē K.* Zooloģiskā dārzā pienākuši jauni zvēri // Dzimtenes Vēstnesis. — 1914. g. 9. aprīli.
- ¹⁷ Rīgas Zooloģiskā dārza biedrībai bija 8. martā gada sapulce // Dzimtenes Vēstnesis. — 1915. g. 10. martā.
- ¹⁸ *Zālītis J.* Melngaiļa kora kompozīciju vakars Zooloģiskā dārzā // Dzimtenes Vēstnesis. — 1912. g. 12. jūlijā.
- ¹⁹ E. Melngaiļa dziesmu koncerts Zooloģiskā dārzā svētdien, 8. jūlijā // Rīgas Avīze. — 1912. g. 10. jūlijā.

MĀJAS PROJEKTĒ OSKARS BĀRS, GERHARDS FON TĪZENHAUZENS, BERNHARDS BĪLENŠTEINS...

1910. gads iezīmē pagrieziena punktu villu kolonijas attīstībā. Ir jau apbūvēta laba daļa no a/s Rīgas Būvbiedrība rīcībā esošās teritorijas. Pilsētas valde apspriež jaunus priekšlikumus ap 40 ha lielai, pilsētai piederošas teritorijas sadalei un apbūves veidam. Paredzētās zemes atrodas uz ziemeļiem no jau apbūvētajiem kāpu pauguriem, līdzenākā vietā — no topošā Visbijas prospekta līdz parkam paredzētajam Ķeizara mežam ar tā daudzajām pakalnēm. Šoreiz Rīgas Dome, laikam pa savai modei gribēdama tuvināties Eiropas gaumei, atsakās no Georga Kūfalta un viņa kolēģu izstrādātajiem projektiem un uzaicina darbā vācu arhitektu Hermani Janzenu, kas nodarbojas ar Berlīnes attīstības plānu.

Hermaņa Janzena plāns 1911. gada 17. februārī tiek pieņemts, un ļoti ātri sākas tā realizācija. Rīgas adrešu grāmatās cits pēc cita parādās jauni Mežaparka ielu nosaukumi: Štrālzundas, Stokholmas, Tilzītes, Dancigas, Elbingas, Lineburgas, Visbijas, Mēmeles, Ķelnes, Vismāras u.c. ielas un prospekti. Savukārt pilsētas domes dokumentos krājas virkne līgumu gan par zemes nomu ar mantojuma tiesībām, gan par pārdošanu — galvenokārt Visbijas un Ketlera ielās. Pircēji un nomātāji ir visdažādāko tautību pārstāvji. Pēc līgumiem spriežot, lielākā daļa ir vācieši vai pārvācojušies latvieši, taču ir arī skaidri latviski uzvārdi: Pēteris Rožlapa, Rihards Duncē, Fēlikss Lūkins, Fricis Bērziņš, Jānis Jaunzems-Upīts, Kārlis Vanags, Emīlija Bērziņš, Oto Vaskis u.c.

Līgumi ar jaunajiem zemes apbūvētajiem ir detalizēti un ļoti stingri. Tā, piemēram, ar Rīgas pilsētu 1912. gada 19. septembrī nomas līgumu slēdz ārsts Fēlikss Lūkins par 94. apbūves gabalu "Cara Mežā"¹ 405 kvadrātās lielā platībā (viena ass — 2,13 m). Iemaksa — 8 rubļi par vienu kvadrātasi, kopsummā — 3240 rubļu. Tālākās nomas maksas aprēķinātas no 1913. līdz pat 1973. gadam, paredzot to pakāpenisku pieaugumu no 20,25 līdz 101,15 rubļiem pēdējā līgumā atzīmētajā gadā. Līgums noteic, ka četru gadu laikā jāuzceļ dzīvojamā māja vismaz 4500 rubļu vērtībā. Ja

Kristofa Agtes projektētais veikala namiņš
Kokneses prospektā 1. Celts 1913. g. un ilgu
laiku Mežaparkā bijis pazīstams kā Roņa bode.
No senas atklātnes

tas netiek izdarīts, zemi, neatlīdzinot iemaksas, saņem atpakaļ pilsēta. Tā neatlīdzina arī par to, kas zemes gabalā uzcelts.

Noteikumi paredz, ka nomnieks nedrīkst ierīkot ne amatnieciskas, ne rūpnieciskas ražotnes, ne alus, ne vīna tirgotavas, ne publiskos namus. Lai zemes gabalā atvērtu viesnīcu, sanatoriju, restorānu, kafejnīcu, mūzikas paviljonu, veikalu, nepieciešama pilsētas pārvaldes atļauja.

Vesela virkne noteikumu līgumā paredzēti tieši gruntsgabalu apbūvei. Mājas varēja celt no akmens, koka vai pildrežģa konstrukcijā, taču būvēm bija jāatgādina vasarnīcas, un celtniecības projekti obligāti saskaņojami ar pilsētas valdi.

No ielas un kaimiņu robežas ēkām jāatrodas vismaz 14 pēdu (4,2 m) attālumā. Pašas mājas nedrīkstēja aizņemt vairāk nekā 1/3 no zemes gabala platības, un tās nedrīkstēja celt augstāk par diviem stāviem. Taču mūra māju augstajos bēniņos varēja ierīkot mansardu — jumtistabas.

Necaurskatāmu žogu augstums gar ielu nedrīkstēja pārsniegt 5 pēdas (1,8 m), augstāk tiem bija jābūt ar caurskatāmiem atvērumiem. Tāpat kā visām mājām un palīgbūvēm, arī sētām un vārtiem bija jābūt izskatīgiem,

un arī tie bija apstiprināmi pilsētas pārvaldē. Par katru būvnoteikumu pārkāpumu īpašniekam bija jāmaksā 500 rubļu.

Pēdējie gadi pirms pasaules kara ir straujš materiālās labklājības un arī arhitektūras uzplaukuma laiks. Uz Mežaparku tagad iet elektriskais tramvajs, ko ierīko 1910. gadā. Par tā pozitīvo ietekmi šīs pilsētas daļas attīstībā avīzes raksta:

"Ķeizara mežs līdz ar jaunās elektriskās tramvaja līnijas atklāšanu kļuvis labi sasniedzams pilsētniekiem. [..] Jaunā Ķeizara meža līnija sākas otrpus dzelzceļa — Mīlgrāvja un Centrālās stacijas pievedu līnijām. Pār šīm abām dzelzceļa līnijām gan ir ierīkots tramvaja sliežu ceļš, pa kuru rītos un vakaros zināmā laikā tramvaja vagonus nolaiž uz depo jeb otrādi, bet pa dienu šis tramvaju ceļš ir noslēgts, un braucējiem no kara hospitāļa līnijas ir jāpāriet pār dzelzceļu kājām. Parasti darbdienās pa Ķeizara meža līniju satiksmi uztur tikai 2 vagoni turp un atpakaļ, bet svētdienās iet pa 6 vagoni. Šī ērtā tramvaju satiksme jau darījusi ļoti labu iespaidu uz Ķeizara meža apkārtnes novadiem: še sāk ievērojami attīstīties jaunu ēku būve, tiek ierīkotas jaunas ielas, bet vecās pamatīgi šosētas ar smalkiem upes oļiem, kurus nospiež ar sevišķas mašīnas palīdzību. Elektriskā tramvaja līniju vēl pagarināšot pa Ķeizara mežu līdz pat Mīlgrāvim, caur ko būs nodibināta ērta satiksme arī ar Ķīsezera novadiem, kuru apdzīvotājiem šimbrīžam ir diezgan grūti šinī ziņā. Kā dzird, tad arī Ķīsezera otrā pusē ierīkošot vēl daudzas jaunas vasarnīcas."²

Kara sākumā Būvbiedrības pārzinātajā teritorijā ir jau ap 80 savrupmāju, bet H. Janzena projektētajā villu kolonijas daļā — 24. Vēlreiz atgriežoties pie H. Janzena projekta, jāpiebilst, ka pilsētas tēvu cenšanās "līdzināties Eiropai" gan nedod vislabāko rezultātu. Ne velti Eižens Ostvalds nav īpaši apmierināts ar Vācijas "dārzu pilsētu" izbūvi savā atskaitē par ceļojumu cauri Zviedrijai, Dānijai un Vācijai. Kā norāda Jānis Krastiņš:

"..Visos H. Janzena projekta variantos izplānotajai teritorijai cauri stiepjas plašāka, brīvi plūstošas konfigurācijas zaļa josla, no kuras tikpat brīvi atzarojas apkārtējās ielas. Profesionālie ielu tīkla zīmējumi tomēr ir nedaudz pašmērķīgi, bez tiešas saistības ar konkrētajiem vides, it īpaši reljefa dotumiem, kas nenoliedzami daudz pārliecinošāk izmantoti G. Kūfalta projektētajā Mežaparka dienvidu daļā. [..] Raksturīgi, ka H. Janzens bija iecerējis gar visām ielām un laukumiem stādīt jaunas alejas. Šādu apzaļumošanas motīvus jau esošā zaļā mežā grūti izskaidrot."³

Ja gan jaunajā, gan vecajā Mežaparka daļā mājokļi nezaudē romantisko burvību, tad te izšķiroša loma ir Mežaparka arhitektiem un namīpašniekiem, kas grib un var atļauties savdabīgu nestandarta pieeju savām

Visbijas prospekts Nr. 7.
S. Vieses foto 1998. gadā

ģimenes ligzdām. Savu iespaidu šajā laikā Mežaparka apbūvē atstāj "retrospektīvais neoklasicisms [...], kas atspoguļoja tieksmi pēc monumentalitātes un reprezentabluma. Tas bija kārtējais mēģinājums atdzīvināt it kā mūžīgās klasiskās arhitektūras valodas vērtības."⁴

Villu celtniecībā iesaistās vairāki populāri arhitekti. Vērienīgu viengimenes dzīvojamo māju Visbijas prospektā 7 kā spilgtu neoklasicisma paraugu uzceļ E. Švarcs pēc Vilhelma Bokslafa projekta. Vērtīgu ieguldījumu priekš kara gados Mežaparka celtniecībā dod Heinrihs Pīrangs (Hamburgas 6), Gustava Ādolfa Agtes dēls Kristofs (Kokneses prosp. 1 un Hamburgas 17), Aleksandrs Šmēlings (A. Sakses 8), Kurts Betge un Ērihs Šteinbergs (Stokholmas 32), Eduards Kupfers (Ščecinas 3, Visbijas prospektā 3 un 21), Indriķis Blankenburgs (Visbijas prosp. 23).

Viena no savdabīgākajām un skaistākajām Mežaparka villām tiek uzcelta 1910. gadā Hamburgas ielā 25. Tās īpašnieks ir Rīgas Politehniskā institūta inženierzinātņu profesors Pauls Denfers, kas tolaik ir pazīstams kā izcils speciālists kokapstrādes un mašīnbūvniecības jautājumos. Savam mājoklim Denfers izvēlas vietu samērā stāvā pakalnē, kuram vienā pusē novietojusies Panderu villa, bet otrā ceļas V. Picgena dzīvojamā māja.

Par arhitektu profesors pieaicina Oskaru Bāru, kas izglītojies Rīgas Politehnikumā un beidzis to kā pirmais arhitektūras nodaļas absolvents. 19. gs. 70. gados Oskars Bārs darbojies par galveno arhitektu Jelgavā, kādu laiku bijis Rīgas pilsētas būvinspektors, bet pēc tam pievērsies privātai praksei un projektējis gan daudzdzīvokļu un daudzstāvu namus, gan reliģiskām vajadzībām domātas celtnes. Māju Mežaparkā varētu nosaukt par viņa "gulbja dziesmu" — trīs gadus pēc darbu pabeigšanas sirmais arhitekts aiziet aizsaulē. Viņa pēdējā iecere paliek kā apbrīnojami plastisks, pārdomāts, detaļām bagāts un reizē lakonisks veidojums, kas izceļ jūgendstila labākās tradīcijas.

Visvairāk projektu šajā laikā ir baltvācu arhitektam Gerhardam fon Tīzenhauzenam, kurš ceļ mājas pēc Rīgas Būvbiedrības pasūtījuma. Profesors Jānis Krastiņš viņa ieguldījumu vērtē kā pašu nozīmīgāko Mežaparka apbūvē ne tikai tāpēc, ka viņš projektējis apmēram trešo daļu no visām jūgendstila ēkām šajā Rīgas daļā, bet arī lieliski pratis katrai no tām piešķirt individuālus vaibstus.

Profesora Denfera villa
Hamburgas ielā 25 30. gados.
No Dinbergu ģimenes arhīva

Gerhards fon Tizenhauzens.
Foto no ģimenes arhīva

"Vairākām G. fon Tizenhauzena celtajām ēkām ir gandrīz vienāds plānojums, taču katrai ir savādāka fasāde un arhitektoniskās apdares detaļas. Tieši ar to Mežaparka arhitektūra kopumā izdevīgi atšķiras no daudzām Eiropas "klasiskajām" dārzu pilsētām Anglijā, Vācijā un citās zemēs, kur desmitiem namu ir līdzīgi cits citam kā divas ūdens piles. Mežaparkā katrs ielas posms ir atšķirīgs, aiz katra ielas pagrieziena vai stūra skatam paveras gleznaina, savdabīga vides aina. Te katram iemītniekam ir tikai viņam piederošs mājoklis ar pilnīgu komfortu un intimitāti, ko netraucē pat tuvākais kaimiņš. Tas ir katras individuālas personas dabisks sapnis."⁵

Diemžēl par talantīgo arhitektu, kam nu jau tuvojas 125. gadskārtā, zināms ļoti maz, jo viņa mūžs apraujas četrdesmit gadu vecumā, tālu no ģimenes, kad pirmais dēls tikko pārkāpis četru gadu sliekšnim.

Tizenhauzenu dzimta ienākusi Baltijā jau 13. gadsimtā, un tās pārstāvji bijuši gan karotāji, gan politiķi, gan juristi, vēsturnieki un mākslinieki. Gerhards fon Tizenhauzens dzimis 1878. gada 26. aprīlī Tērbatā

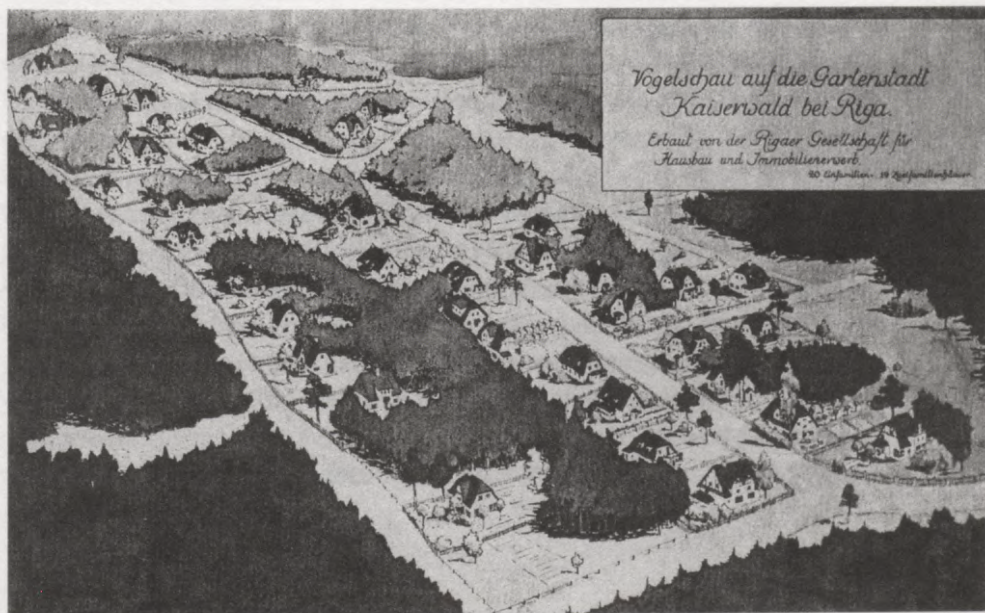
ģenerālmajora Jēkaba un Luīzes Tizenhauzenu ģimenē. Beidzis vietējo privātgimnāziju, tad Rēveles reālskolu, nodienējis savu laiku armijā, tad studējis ķīmiju, bet pēc tam arhitektūru Rīgas Politehniskajā institūtā.

1907. gadā viņš saņem inženiera-arhitekta diplomu ar tiesībām "vadīt visāda veida būvdarbus un projektēt visāda veida celtnes un ēkas", kā arī ieņemt 10. kategorijas ierēdņa posteni ar augstajai vietai atbilstošu atalgojumu.⁶

Savas zināšanas celtniecībā Tizenhauzens divas reizes papildina Parīzē. Jau 1907. gadā viņš vada luterāņu baznīcas būvi Novorošijskā, 1909. gada sākumā strādā Pēterburgā, bet jau aprīlī ierodas Rīgā un kļūst par Rīgas Būvbiedrības arhitektu. Šeit viņš rada savu skaisto Mežaparka izbūves projektu, Barklaja de Tolli ģimenes vasarnīcu Ogrē, tā saukto Aleksandra un Karolīnas māju Brīvības ielā, kas gājusi bojā Otrā pasaules kara laikā. Mežaparkā, Ščecinas ielā 5, 1912. gadā tiek uzbūvēta arī Tizenhauzenu ģimenes villa. Arhitekts šajā laikā nodibina ģimeni, kurā piedzimst trīs dēli.

Gerhardam fon Tizenhauzenam droši vien būtu pavērusies plaša darbības perspektīva, jo viņa darba spējas, prasme rast interesantus risinājumus, iejūtīgums un intīmā pieeja mazo villu celtniecībā tiešām ir izcili.

G. fon Tizenhauzena makets Stokholmas un Višbijas ielas apbūvei "Skats uz dārzu pilsētu Keizarvaldī no putna lidojuma. Ceļ Rīgas Būvbiedrība un nekustamo īpašumu aģentūra. 20 viengimeņu, 19 divģimeņu mājas".
No Tizenhauzenu ģimenes arhīva

Gerharda fon Tizenhauzena dzīvojamā māja
Mežaparkā. No Tizenhauzenu ģimenes arhīva

Taču sākas Pirmais pasaules karš, un arhitektu iesauc armijā. 1916. gadā viņu ieceļ par militāro arhitektu Tiraspoles kazarmju būvē. Pēc smaga ievainojuma Gerhards fon Tizenhauzens miris 1917. gada 26. oktobrī. Dēli uzaug, tēvu neredzējuši, bet ģimeni abi pasaules kari izklīdē pa vairākiem kontinentiem.⁷

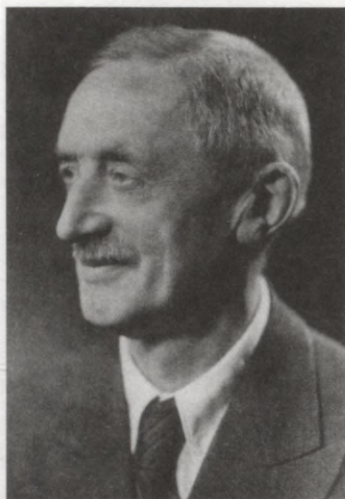
1912. gadā māju Mežaparkā pēc paša projekta ceļ arī arhitekts Bernhards Bīlenšteins. Pie šīs dzimtas un mājas likteņiem gadsimta garumā nāksies atgriezties vairākkārt. Bernhards Bīlenšteins atmiņās "Bet mājas palika"⁸ sniedz plašu skatu ne tikai Mežaparka un savas dzimtas vēsturē, bet arī zīmīgi ilustrē baltvāciešu jeb (kā vēlākos gados tiek apzīmēts) vācbaltu sociālas grupas visai pretrunīgos un pat traģiskos likteņus.

Bīlenšteinus, tāpat kā Agtes, nevar pieskaitīt to dzimtu tālīnajām atvasēm, kas ar uguni un zobenu pa bīskapa Meinharda sagatavoto ceļu ienāca pakļaut lībiešu un latviešu ciltis. Gustava Ādolfā Agtes tēvu rīdzi-

nieki ataicināja no Vācijas par Doma baznīcas ērgelnieku, bet Bīlenšteina vectēvs Gotfrīds cēlies no Getingenes mācītāju dzimtas un kļūst par Jaunauces draudzes ganu 19. gadsimtā. Atšķirībā no muižnieku dzimtām, kas gadu simteņiem aizņemtas ar varas nostiprināšanas pasākumiem, šie ienācēji inteligenti ne tikai iekļaujas savu tautiešu vidē, bet meklē kontaktus ar apkārtni, kurā tie dzīvo, ar zemi, kurā tie grib būt mājinieki. Visspilgtāk iekļaušanos citas tautas vidē reprezentē dzimtas pamatlicēja Gotfrīda Bīlenšteina dēls Augusts (1826–1907). Kaut gan viņam kā Dobeles vācu draudzes mācītājam pat nebūtu profesionāls pienākums interesēties par vietējo iedzīvotāju valodu un dzīvi, viņš ātri izvirzās par sava laika nopietnāko latviešu valodas, etnogrāfijas un vēstures pētnieku. Viņa publikācijas "Latviešu valodas skaņas un formas" (1863, 1864), "Latviešu gramatika" (1864), "Latviešu valodas elementi" (1866), "Latviešu cilts un latviešu valodas robežas tagadnē un 13. gadsimtā" (1892), "Latviešu koka celtnes un koka rīki" (1907, 1908) dod viņam pilnas tiesības ilgus gadus būt ne tikai Latviešu literārās (draugu) biedrības priekšsēdētājam, bet arī Kēnigsbergas un Tērbatas universitātes goda doktoram, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklim un Rīgas Latviešu biedrības goda biedram. Ar ne mazāku neatlaidību un darba prieku Augusts Bīlenšteins Dobelē ierīko unikālu botānisko dārzu un iekopj lauku saimniecību.

Acīmredzot nav nejaušība, ka Augusta Bīlenšteina pastarītis Bernhards nedomā vis par mācītāja sūtību, kaut gan dzimtā jau piektajā paaudzē visi dēli ir mācītāji un trīs vecākie brāļi arī seko šai tradīcijai. Viņš grib kļūt lauksaimnieks. Tēvs tomēr atrunā no šīs ienesības ziņā visai nedrošās nodarbošanās, un jaunietis izšķiras par arhitektūru.

Pēc Rīgas Politehnikuma beigšanas un papildstudijām Berlīnē gadsimta sākumā Bernhards Bīlenšteins kļūst par vienu no redzamākajiem Rīgas arhitektiem. Pilsētā turpinās straujš uzplaukums, jaunbagātņieki gaida mājas, un bieži vien tiem nav pat svarīgi, cik tajās būs istabu. Galvenais — "tornim ir jābūt!". Taču no piedāvājumiem rodas daudzi nopietni un reprezentabli darbi, ar ko var lepoties Rīgas jūgendstils. Dažos vērojami arī latviešu nacionālā romantisma elementi. Šajos gados, kad ienākumu ir daudz, Bernhards Bīlenšteins iecer uzbūvēt māju savai ģimenei. Izvēle krīt uz Mežaparku, kur 1911. un 1912. gadā notiek jaunu zemes gabalu parcelēšana. Te nu ierunājas arhitekta "kurzemnieka asinis" — viņš grib namu un vidi, kas atgādinātu saules pielieto Dobeles līdzenumu un kur viņš varētu vaļas brīžos nodarboties ar dārzkopību tāpat, kā to darījis tēvs. Priežu pakalnu "sterilajā smiltī" viņam nav ko iesākt. Bet tur,

Bernhards Bīlenšteins.
Foto no ģimenes arhīva

kur pašā apbūves sākumā iezīmēta jaunā Lineburgas iela, plešas plašs, līdzens klajums un mežiņš uz ezera pusi. Kādreiz te acīmredzot bijis lēzens Ķīšezerā līcis, kas pakāpeniski aizaudzis, atstādams nelielu dūksnāju tagadējā Visbijas prospekta galā ar Meļļupīti kā noteku uz lielajiem ūdeņiem. 1912. gadā pa to vēl var no ezera ar laivu aizbraukt līdz pat Bīlenšteinu gruntsgabalam.

Par mājas celšanu Bīlenšteins stāsta: "Mani draugi domāja, ka esmu jucis, izraudzīdamies šo smilšu krūmāju un būvēdams tur māju ar četrpadsmit istabām, lai gan man būtu jāceļ ģimenes māja pilsētā. Viņi bija pilsētnieki, bet es biju dzimis un izaudzis laukos, un maniem bērniem vajadzēja laist saknes. Ģimenes nams taču ir vairāk tirdzniecības objekts un daudz bezpersoniskāks par ģimenes māju. Te ir radīšanas un stādīšanas prieks, prieks par plaukšanu un ziedēšanu, miers un atpūta no darba, no lielpilsētas nemiera un kņadas. Bez tam es negribēju apkraut sevi ar lielu parādu nastu, bet, būvējot ģimenes namu, iztikt bez tā nebūtu iespējams."⁹

Atmiņu stāstījumā par savu mūžu arhitekts atkal un atkal uzsver intelligentam nepieciešamo relaksāciju, ko dod saskare ar dabu un darbs dārzā. Viņš ir īsts saules dievinātājs, un viņa mājā ar daudzajām istabām ir gana vietas atpūtai un brīvām kustībām it visiem, bet it īpaši bērniem (un viņu būs seši).

Savā ziņā divstāvēģā dzīvojamā māja ar sarkano dakstiņu jumtu un baltajām sienām atgādina vecos vācu pastorātus Kurzemē. Taču tai ir zīmīgs jaunievedums — centrālo istabu Bernhards Bīlenšteins pusaplī izvirza no mājas tā, lai logos iespīdētu gan rīta, gan vakara saule.

"...lekšpusē tas radīja ļoti skaistu telpiskuma efektu. Istabas vidū karājās lampa, zem tās bija novietots liels, apaļš galds uz apaļa, vienkāršaina brūna tepiķa. Rīta saule iespīdēja no kreisās puses pa pirmo logu, un pa trešo logu varēja redzēt sauli vakarā norietam. Bērniem bija bezgala daudz vietas, kur rotaļāties." ¹⁰

Lai pārraudzītu plašo bērnu saimi, durvis visās iekštelpās veidotas ar stikliem. Līdz ar to vecākiem allaž iespējams pārskatīt vismaz pusi mājas. Kā atceras Bernharda Bilenšteina meita Barbara, bērniem domātā istaba bijusi apgleznota ar jautriem, mazuliem tikamiem attēliem.

Darbu pie dzīvojamās ēkas un palīgēkas, kur apmetas kalpu ģimene, Bilenšteins pabeidz 1913. gada nogalē, un jaunā nama iesvētīšana beidzas ar varenu masku balli.

Labu laiku Bilenšteinu māja viena pati stāv pļavas malā pie Melles upītes. Tā kā tā neatrodas Būvniecības aprūpētajā teritorijā, jaunā Lineburgas iela netiek bruģēta un tajā grimst visi smagie pajūgi, kas pieved būvmateriālus, līdz Bilenšteins pats ar būvgružiem un visu iespējamo dražu noklāj ceļu tik pamatīgi, ka pie mājas var tikt bez bradāšanas pa

Zāles pusapļa izvirzījums Bilenšteinu ģimenes mājā.
Foto no Bilenšteinu ģimenes arhīva

smiltīm. Ielai, protams, nav arī apgaismojuma naktīs, atceras Barbara, taču optimistiski piebilst: "Laiku pa laikam jau spīdēja mēness."¹¹

Optimisms un jautrība ir tolaik raksturīga iezīme gan Bīlenšteinu ģimenei, gan kaimiņiem. Viņiem, no priežu paēnas raugoties, māja lēzenajā klajumā liekas jocīga. Klīst anekdote — vasarā Bīlenšteini drūzmējoties pie vienīgās vecās liepas, kas atrodas pļavā, lai gūtu kaut drusciņ ēnas, un pareizāk māju būtu saukt par Saulesdūriena villu. Ziemā no vējiem nepasargāto ēku turpretī varētu dēvēt par Sala kniebienu. Bīlenšteini smejas līdzī — centrālapkure dara ēku mīlīgu arī vislielākajā salā. Pavasarī viņi ķeras pie dārza ierīkošanas.

Kādā atmiņu epizodē Bernhards Bīlenšteins stāsta, ka mājā starp mēbelēm novietots arī īsts vēsturisks dārgums — Augusta Bīlenšteina arhīva skapis un daļa unikālās bibliotēkas, piemēram, Mārtiņa Lutera sens kopotu rakstu izdevums 16 sējumos, kas iet bojā Otrā pasaules kara gados. Taču tēva darba tradīcijas visuzskatāmāk turpinās dārzā. No Kurzemes radiem tiek saņemti daudzi koku, krūmu un puķu stādi, ko savulaik Dobelē ieviesis Augusts Bīlenšteins.

"Gar žogu tika iestādīta liepu rinda, tās vēl bija mazas," stāsta Barbara. "Ja nāca pa mazajiem vārtiem, bija jāšķērso divi mauriņi. Tur auga krūms, ko sauca par saldo mīlestību jeb tējaskrūmu. Māja bija balti

Bīlenšteinu māja Sudrabu Edžus ielā 16
(ceļšanas laikā Lineburgas 2).
J. Krieviņa foto 1994. gadā

Dzīvojamā māja no dārza puses.
Zīmējums no Bilenšteinu ģimenes arhīva

krāsota, sarkanais skārda jumts — dziļi piezemēts. Apakšstāva logiem bija koka slēgi, balti krāsoti ar zaļu apdari. Laika gaitā tos pārkrāsoja tumšzaļus. Ejot pāri sarkano ķieģeļu terasei, abās pusēs stāvēja balti soli ar atzveltnēm. Terasē atradās ziemeļpusē, tātad ēnā, un karstajās dienās mēs te labprāt vakariņojām. Lielo dārzu apjoza stiepuļu žogs. Lai aizturētu vēju, visgarām žogam stādīja kokus un krūmus. Augšā pie mājas bija atvēlēta vieta vasaras puķēm un rozēm, arī dažiem izcili skaistiem plūškokiem un košumkrūmiem. Pie mājas sienas iestādīja mežvīnus, kas vēl šodien vijas līdz jumtam un rudeņos krāso savas lapas sarkanas...¹²

Šo idilli ģimenei par prieku vēl papildina dziedātājputni — pliederos ap bērnu spēļlaukumu reizēm koncertē trīs lakstīgalas un nemaz nebaidās no rotaļnieku kņadas. Ar gaļu tiek mieloti sīji un dzeņi, iekārtotas barotavas zīlītēm, jo tās rūpējas par augļu koku tīrību. Sava mājasvieta ir arī ežu pārim. Bet savvaļā klīstošie kaķi tiek bez žēlastības apšauti kā drauds sīkajām dzīvajām radībām.

¹ LVVA, 2766 f., 2. apr., 555. lieta, 1.–4.lpp.

² et. Ķeizara mežs // Latvija. — 1910. g. 20. jūlijā.

³ *Krastiņš J.* Mežaparks. — R., 1997, 34. lpp.

⁴ Turpat, 82. lpp.

⁵ Turpat, 100. lpp.

⁶ Рижский Политехнический институт. Диплом. Nr. 666. Rīga, 20. XII, 1907. *Kopija no ģimenes arhīva.*

⁷ Ar K. Širrena biedrības palīdzību arhitekta jaunāko dēlu Hansu Heinrihu izdevās atrast Vankūverā, Kanādā. Viņš tad arī savāca nedaudzās ģimenes relikvijas, kas nebija zudušas astoņdesmit gados pēc arhitekta nāves, un nodeva mūsu rīcībā vairākas unikālas kopijas: tēva fotoattēlu, Politehniskā institūta diplomu, maketa attēlu Visbijas un Stokholmas ielai, kā arī vairākus māju fotoattēlus un zīmējumus. G. fon Tizenhauzena darbu sarakstu sastādījis J. Krastiņš un ievietojis savās grāmatās "Jūgendstils Rīgas arhitektūrā" un "Mežaparks".

⁸ *Bilenšteins B.* Bet mājas palika. — R.: Jumava. *Edition Baltica*, 1998.

⁹ Turpat, 56. lpp.

¹⁰ Turpat, 56. lpp.

¹¹ *Bilenšteina-Bose B.* Atmiņas 1995. gadā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

¹² Turpat.

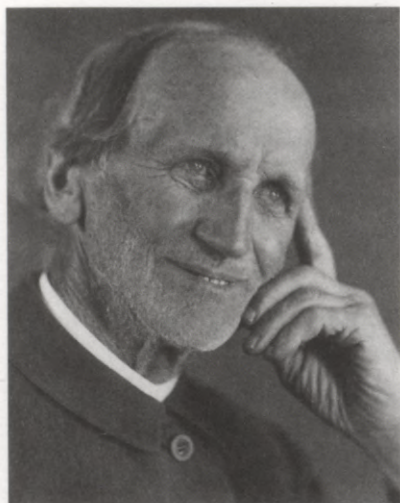
PIRMIE LATVIEŠU KULTŪRAS DARBINIEKI MEŽAPARKĀ. SAULES DĀRZA DIBINĀŠANA

Kaut gan latviešu inteliģences sistemātiska parādīšanās Mežaparkā sākas pēc Pirmā pasaules kara, kad sabiedrība materiāli kaut cik atkopjas un paglītojušies latvieši saviem uzvārdiem vairs necenšas pievienot vācu valodai raksturīgās galotnes, nacionālās kultūras darbinieki meklē ceļu uz romantisko Ķeizara mežu jau kopš tā tapšanas sākumiem. Viens no šiem pionieriem ir nemiera dzītais un "pasaules sāpju" māktais R. Vidzemnieks — Kaudzītes Reinis.

Populārā piebaldzēna dzīvei, izmantojot viņa saimnieces un draudzenes Karlīnes Damrozes atmiņas, veselu nodaļu romānā "Kalna Kaibēni"¹ velta Jānis Kalniņš. Viņš arhivālijās atrod arī mājas saimnieku uzvārdu.

Bijušais Rozevsku nams Ezermalas ielā 49.
J. Krieviņa foto 1995. gadā

Kaudzītes Reinis.
No 20. gadu atklātnes

Reinis Kaudzīte un Karlīne Damroze apmetas pie Razevskiem. Acīmredzot Razevskis ir tas pats A. Rozevskis, kura nams tagadējā Ezermalas ielā 49 kā celtniecības piemineklis iekļauts J. Krastiņa grāmatā *Jugendstil in der Rigaer Baukunst* (1992). Ēkas arhitekts ir jau pazīstamais Eduards Kupfers. Tā ir viena no nedaudzajām vairākdzīvokļu mājām Ķeizarvaldē, celta 1907. gadā. Plašais četrstabu dzīvoklis ir ērts, kaut gan sava vērienīguma dēļ sagādā saimnieciskas rūpes un papildu slodzi visai praktiskajai rēķinātājai Karlīnei Damrozei. Toties Reinis Kaudzīte, kuram nu jau pāri septiņdesmit gadiem un kurš allaž pratis regulāri iedalīt dienu darbam, trijām ēdienreizēm un pastaigām, šeit var mierīgi nodoties žurnālistikai vairākos latviešu laikrakstos. Diemžēl plašais materiāls vēl arvien nav vispusīgi apzināts, kaut arī tas ierakstījies zīmīgas lappuses ne tikai "Mērnieku laiku" līdzautora biogrāfijā, bet arī gadsimta sākuma laikmeta ainā, kā jau redzējam stāstījumā par Zooloģiskā dārza iekārtošanu Rīgā.

Tomēr Mežaparkā Kaudzītes Reinis ilgi nepaliek. Viņam tik raksturīgais gandrīz slimīgais nemiers, kas savulaik urdījis pamest Kaibēnus, dzen autoru jaunas vides meklējumos — uz Siguldu, Cēsīm, Skujeni, Neibādi...

1904. gadā Hamburgas ielā plašā gruntsgabālā villu pēc P. Mandelštama projekta uzceļ valsts padomnieks un Rīgas policijmeistars P. Gertiks. 1912. gadā gruntsgabala ziemeļu pusē, acīmredzot atpērkot zemes gabalu, kas atrodas tuvāk Hamburgas ielas braucamai daļai, māju uzbūvē K. Nolls. Vienā no šīm ēkām, kas vēstulēs tiek atzīmēta kā *Villa Gertik* un tagad atrodas Sudrabu Edžus ielā 13a, 1911. gada beigās apmetas Lūkinu

ģimene. Fēlikss Lūkins ir talantīgs, daudzsološs acu ārsts, bet viņa sieva Antonija intensīvi tiecas darboties literatūrā un audzina trīs bērnus — Haraldu, Ivaru, Silviju.

Drīz vien pastnieks te sāk nest vēstules ar Šveices zīmogiem un noteiktā, apaļīgā, skaidrā rokrakstā vai citreiz nervoziem, sīkiem, pat grūti lasāmiem burtiem rakstītu adresi: *Mme A. Lukin. Riga, Kaiserwald. Hamburger Strasse, Villa Gertik* (numuru tobrīd vēl Ķeizarmeža mājām nav). Abus rokrakstus labi pazīst literatūrvēsturnieki — tie pieder Aspazijai un Rainim.

1910. gadā, visai neapmierināta ar savu mājas dzīvi un vēlēdamās darbīgi iesaistīties dzimtenes sabiedrībā, kā to darījusi Aspazija, daktera kundze dodas ārzemju ceļojumā. Uz Itāliju braukdama, viņa iegriežas pie trimdiniekiem Raiņa un Aspazijas, kuri apmetušies Kastaņolā. Tur viņa atrod draugus, kuriem gadiem ilgi uztic gan savus literāros nodomus, gan pašas pārdzīvojumus ģimenē. Literāro nodomu Antonijai Lūkinai ir daudz. Dienasgrāmata un vēstules atklāj — inteligento sievieti smagi nomāc izjūta, ka vīrs viņu grib redzēt tikai pie ģimenes pavarda un apšaubā viņas literārās dotības. Domās viņa daudz kavējas pie vīrieša un sievietes attiecībām un lasa sava laika moderno psihologu pētījumus par laulības

1904. gadā celtais Gertika nams
tagadējā Sudrabu Edžus ielā 13 a.
J. Krieviņa foto 1994. gadā

dzīves problēmām, tā aizsteigdamās priekšā visai konservatīvajiem latviešu ārstiem, par parasto publiku nemaz nerunājot. Daļēji no pašas pieredzes, daļēji no latviešu sieviešu dzīves vērojumiem viņa plāno plašu sacerējumu par šiem jautājumiem. Pie darba viņa ķeras tieši pēc iekārtošanās Mežaparkā. Gertiku mājā uzturēšanās paredzēta tikai pagaidām, jo 1912. gadā tiek slēgts līgums par zemes gabala nomu no jauna apbūvējamā rajonā Visbijas prospektā.

Ķeizara mežs, kā Antonija Lūkina to dēvē savos rakstos, kļūst par romāna "Iedzimtais grēks" un jaunas latviešu rakstnieces Ivandes Kaijas šūpuli. Lielā mērā viņu skubina darbam Aspazijas mierinājumi šaubu brīžos, kuriem dzejniece dod savu, optimistisku skaidrojumu: "Tā ir spārība, spītība un reizē spēks, kurš gan vēl sāpīgi saskaldīts, tomēr reiz savilksies kopā."²

Un šis spēks arī savelkas kopā — Mežaparka ziemas mierā, romāna rakstīšanas gaitā. Lai dabūtu gatavu melnrakstu, Ivande Kaija četrus mēnešus strādā, "gandrīz ne galvu nepacēlusi". Pārpūles brīžos viņa atpūšas, adīdama meitas Silvijas sāktu paklāju Aspazijai.

1913. gadā nācis klajā, "Iedzimtais grēks" saņem skaļu konservatīvās sabiedrības nopēlumu. Pat Fēlikss Lūkins nav apmierināts. Romāns daudzviet tiešām ir mākslinieciski neizstrādāts un stiepts, tomēr ieņem nozīmīgu vietu mūsu literatūras un sabiedriskās domas vēsturē. Ivande Kaija ir pirmā latviešu rakstniece, kas tik atklāti un plaši runā par sievietes dziņām, par iekšējās saskaņas nepieciešamību laulībā. Centrālā varone Gaida veidota kā izglītota, neatkarīga, valdzinoša sieviete, kas vīrietī rosina gan kaisli, gan garīgo radīspēju — ar inteligenci un nopietnām jūtām, nevis ar uzspēlētu seksualitāti. Kā visaugstāko rakstniece uzsver sievietes-mātes misiju, taču zina, ka arī šis uzdevums ir padots pārmaiņām, jo pati ģimenes dzīve ar laiku top citāda. Laiks nosaka nepieciešamību sievietei dzīvot līdzīgi garīgajiem un sociālajiem strāvojumiem, audzināt bērnus kā jaunus pilsoņus, tos izglītot pēc 20. gadsimta prasībām. Un būt laimīgai savā ģimenē, savās intīmajās attiecībās ar vīrieti:

"Dzimuma problēma ir viens no svarīgākajiem, jo mīlestība ir viens no tiem dzinējspēkiem, kas virza cilvēces attīstību uz priekšu. Zem mīlestības sapratīsim cilvēka dvēseles augstākās tieksmes pēc dzīves **skaistuma** un arī pēc **laimes**. Cilvēka personīgā laime vislielākā mērā atkarājas no tā, ciktāl viņš atradis saskaņu mīlestībā (es šeit viscaur domāju tikai dzimumu mīlestību). Mīlestība gan no visas pasaules dzejniekiem apdziedāta, bet viņas būtībā maz kāds lūkojis iedziļināties. Tas savā ziņā ir nepateicīgs uzdevums, jo mīlestība aizvien paliks neatrisināma sfinksas mīkla, cilvēka dvē-

Ivande Kaija ar bērniem.
Foto no ģimenes arhīva

seles lielākais, skaistākais noslēpums, tas maģiskais spēks, kas virza uz priekšu cilvēci, apģarodams individuus ar lielām gara spējām, cīņas drosmi un uzpurēšanos līdz pašai izziņai. Bet līdz ar to mīlestība ir arī mūžīgi neizsīkstošs ciešanu avots. Šķiet, viens no cilvēces uzdevumiem būtu — atrast taisnāku ceļu uz laimi, pāri šīm ciešanām.”³

Lūkini nodzīvo Mežaparkā līdz Pirmajam pasaules karam, tad Fēlikss kļūst par frontes ārstu. Iecerētā māja tā arī netiek uzcelta. Viņš tik smagi saslimst ar tuberkulozi, ka 1919. gadā aizbrauc uz sanatoriju Davosā gandrīz bez cerībām atgriezties. Rakstniece apbrīnojami intensīvi strādā pie jauniem romāniem, kas nu ir nepieciešami kā materiāls balsts vīram un bērniem. Taču visvairāk enerģijas paņem darbs topošās Latvijas Republikas veidošanā — gan pienākumi Ārlietu ministrijā, gan Latvijas “Zelta fonda” dibināšanā, gan patriotisku aicinājumu publikācijās brīvības cīņu atbalstam. Kārlis Ulmanis reiz izteicies, ka no visām Latvijas sievietēm viņš visvairāk cienot Ivandi Kaiju. Viņai tiek piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis.

Nedaudzie gadi pēc Mežaparka atstāšanas ir arī pēdējie radošie Ivandes Kaijas mūžā. 1921. gada 7. aprīlī viņu ķer trieka, laupīdama

spējas runāt un strādāt. Tas notiek pēc priekšlasījuma Valmierā, kur viņa referē "Par sabiedriskiem un tikumiskiem dienas jautājumiem". Kā sava veida atvadvārdi un testaments laikabiedriem skan viņas referāta tēzes:

"Dzīve ir — brīžiem traģēdija, brīžiem komēdija, bet aizvien viņa ir tā, ko mēs paši no viņas iztaisām. **Īsto** laimi cilvēkam dod tikai viņa paša iekšējā bagātība. Bagātība nav tas, kas mums **pieder**, bet tas, kas mēs **esam**, kādi mēs esam. [...] Spītē visam Jaunumam, cīnies drosmīgi par visu labu, tad tu tuvosies laimei! Un, ja arī tad vēl tu neesi panācis pilnu laimi, tad zini, ka bez rūpēm nav dzīves, tāpat kā nav saules gaismas bez ēnām. Lai aizvien mazāk domājam par sevi kā par vispārību, tad nekad mums nedraudēs pagrimšana šaurā patmīlībā."⁴

1941. gada Ziemassvētkos, ejot uz baznīcu, rakstniecei uztriecas virsū vācu automašīna. Slimnīcā bezsamaņā viņa pavada desmit dienas. Kad tur pēdējo reizi ierodas dēls Haralds ar sievu, rakstniece uz brīdi atgūst samaņu. Atver acis — tās ir Joti skaistas, atceras vedekla Magdalēna. Tad norit liela asara, un cietēja aiziet mūžībā.

Fēlikss Lūkins Mežaparkā vairs neatgriežas, taču no Davosas atbrauc izdziedināts. Atbrauc ar jaunu pasaules skatījumu, cilvēcības un arī sievietes misijas izpratni. Viņš kļūst tuvs draugs vairākiem Mežaparka rēriehiešiem — bet tas jau ir cits stāsts.

Neatkarīgās Latvijas laikā dēls Haralds uzceļ savai ģimenei māju Emīla Dārziņa ielā 11.

Gadsimta pirmajai desmitgadei beidzoties, Mežaparks arvien vairāk nokļūst latviešu sabiedrības uzmanības centrā. Te sava loma neapšaubāmi ir Latviešu izglītības biedrības darbam.

Pēc 1905. gada revolūcijas Latvijā bija sācies pastiprināts pārkrievošanas periods un tikpat pastiprināti auga nācijas klusā pretestība. 1908. gada 29. februārī nodibinājās Latviešu izglītības biedrība, kas izvērta plašu darbību gan Rīgā, gan daudzos novados. Biedrība izveidoja vienpadsmit latviskas privātskolas, to skaitā pat divas progimnāzijas, organizēja lekciju ciklus par latviešu kultūras jautājumiem, sarīkojumus, izdeva gadagrāmatu u.c. izdevumus. Biedrības priekšgalā ilgu gadu atradās Dr. Ādams Butulis, Augusts Saulietis, Jēkabs Roze-Līgotnis, Fricis Grosvalds, Arvēds Bergs. Biedru skaits līdz Pirmajam pasaules karam pārsniedza tūkstoti. Par darbības intensitāti liecina protokolu grāmata, no kuras redzams, ka valdes sēdes notiek gandrīz vai katru nedēļu.

Lai piesaistītu pēc iespējas vairāk latviešu bērnu un jauniešu, biedrība vasarās rīko plašus brīvdabas sarīkojumus, īrējot tiem laukumus dažādās

Rīgas vietās, piemēram, zvērudārza teritorijā. Tomēr šie svētki, kurus visi atzīst par ļoti derīgiem biedrības mērķu veicināšanai, izmaksā dārgi un sagādā daudzas neērtības. Tā kāds anonīms autors žurnālā "Druva" 1913. gadā raksta:

"Jau sen Latviešu izglītības biedrības valde bija atzinuse, ka ļoti nepraktiski sarīkot lielākos monstra izrīkojumus svešās, sevišķi sveštautiešiem piederošās vietās. Svešām biedrībām un personām L.I. biedrība maksāja nesamērīgi augstas īres. Tā 1912. gada pavasarī biedrība samaksāja par vienas dienas izrīkojuma telpu ģīri Zvēru dārza biedrībai 1625 rbj.; jūrmalā "Līgo" svētku īre (1912. g.) maksāja 1200 rubļu. Pie tam grunts īpašnieki ar katru gadu īres pacēla — tā Zvēru dārza biedrībai 1913. gada pavasarī vajadzēja maksāt 1900 rbj. lielu ģīri. Bez tam lieli tautas svētki savienoti ar dažādiem citiem lielākiem izdevumiem — telšu un tiltu būvju ziņā. Ja nu šie tilti un teltis katru reizi jānoplēš, tad Biedrībai ronas sajūtami zaudējumi — apm. 1000 rbj. katrā gadā. To visu apsvēruse, Latviešu izglītības biedrības valde sāka apskatīties pēc noderīga zemes gabala."⁵

1913. gada 4. jūlija valdes sēdē priekšsēdētāja biedrs Arvēds Bergs ziņo, ka biedrībai būtu izredzes iegūt savā īpašumā zemes gabalu Ķeizara mežā "par pieņemamu cenu". Valdes locekļi izrāda lielu ieinteresētību par priekšlikumu un jau pēc nedēļas noklausās ziņojumus par iegūstamā gruntsgabala raksturu. Tas pieder vecās Grāves, respektīvi, Patrika Rica, muižas mantiniekiem, atrodas Ķīsezera krastā un ir ērti sasniedzams ar tramvaju un pa ūdens ceļu. Gruntsgabals maksātu ap 200 000 rubļu. Visi valdes locekļi ir vienprātis, ka atrastā vieta ir visai noderīga biedrības nolūkiem, un nolemj šo jautājumu nodot galīgai izšķiršanai ārkārtējai valdes sēdei un ārkārtējai pilnsapulcei. Tās notiek 1913. gada 26. jūlijā.

Jāsaka gan, ka par pirkumu ārkārtējā valdes sēdē sāk šaubīties šīs lietas ierosinātājs Arvēds Bergs. Viņš baidās, ka biedrībai trūks kapitāla šāda īpašuma iegādei, un līdz ar to nāktos ielaisties dažādos spekulatīvos darījumos, kuru laikā biedrība tiktu atrauta no savu tiešo, ar izglītības un kultūras jautājumiem saistīto pienākumu veikšanas un finansēšanas. Arī ēkas uz zemesgabala prasītu nopietnas pārbūves, bet dārzs — pamatīgu reorganizāciju. Tomēr gan valde, gan pilnsapulce ir visai optimistiski noskaņota, un pirkums tiek akceptēts.⁶

Gan biedrības gadagrāmatā "Izglītība", gan žurnālā "Druva" parādās uzņēmumi no Grāves muižas apkārtnes, arī sīkākas ziņas par nopirktā īpašuma raksturu un priekšrocībām.

Starp citu, te arī atzīmēts: tā kā piedāvātais zemes gabals ir visai liels, biedrība to nolemj pirkt kopā ar vairākām privātpersonām — turīgiem

biedrības biedriem, no kuriem sabiedrībā plaši pazīstami cilvēki ir Dr. Kārlis Barons, biedrības priekšnieks Ādams Butulis, arhitekts Konstantīns Pēkšēns u.c.

"Biedrības valde šo zemes gabalu nolēma pirkt kopus ar dažām privātām personām. 26. jūlijā pilna Biedrības sapulce valdes iepriekšēju nodomu apstiprināja, un tagad Biedrība jau skaitās par liela dārza un parka īpašnieci. Minētais īpašums ir ticis savā laikā atdalīts no Grāvu muižas, tātad ir muižas un ne pilsētas zeme, par kuru pilsētas grunts nodoklis nav jāmaksā. Zemes gabala kopplašums — 37,29 pūrvietas jeb 30,440 kvadrātatis liels, neierēķinot ceļus un ūdeņus. Bez tam gabalam visas tiesības uz Ķīšezera robežās esošo ūdeni. Par šo grunts īpašumu Ritca mantiniekiem Biedrība samaksāja 200 000 rubļu, t.i., 6 rbj. 57 kap. par kvadrātasi. No minētā gruntsīpašuma apmēram 11 pūrvietas ir mežs. 9 pūrvietas tīrumu, 4 pūrvietas pļavas, pārējā daļa ieņemta no dārziem, starp kuriem ir arī vecs parks ar lieliem, veciem kokiem un alejām. Uz zemes gabala atronas vairākas ēkas, kuru kopvērtība ir apm. 10 000 rbj. Beidzamos gados no meža ieņemts apmēram 1500 rbj. gadā. Pusi no visa gruntsīpašuma nopirka kāda 15 cilvēku liela privātpersonu grupa, kura arī maksāja pusi no visas pirkšanas naudas. Gruntsgabals atrodas līdzās vācu sporta biedrībai *Kaiserwald*, t.i., tur, kur beidzas Ķeizara meža tramvaja līnija."⁷

Saules dārza centrālā muižas ēka 30. gados.
No M. Stepermanes arhīva

8. septembrī Izglītības biedrība sarīko pirmo izbraukumu uz savu jauno īpašumu, bet dažas dienas vēlāk tur ierodas arī pirmie skolēnu bariņi. Izglītības biedrības biedriem tiek izsūtītas aptaujas lapas — kā dārzu nosaukt, kas dārzā ierīkojams, kādus sporta un kultūras pasākumus tur organizēt. Atbildes nāk diezgan bagātīgā skaitā, un priekšlikumos netrūkst entuziasma:

“Vēsturīgā vārdā — Ramnovas dārzs! Ramnovā mūsu senči sapulcējās. Darināsim mēs sevim arī tādu vietu!”

“Latviešu tautas parks!”

“Latviešu izglītības biedrības dārzs!”⁸

Tomēr visbiežāk tiek nosaukts Saules dārza vārds, un tas arī gūst vislielāko piekrišanu. Dajldārznieka M. Ropmaņa vārdiem runājot, biedrības īpašumam būs “patiesi tapt par tādu, kā to daudzina, — par pērli Ķīšežera malā — par īstu saules dārzu... pat par visskaistāko dārzu Rīgā!”⁹

Liela daļa biedru savos priekšlikumos iesaka ierīkot dārzā mūzikas “mušeli”, sporta laukumus, “teātri”, “restorāciju bez monopolijas” (restorānu bez alkoholiskiem dzērieniem) un pat “bez alu”! Asa nostāja pret alkohola lietošanu allaž tiek akcentēta visās tālāko gadu apspriedēs, kas skar gan sarīkojumu organizēšanu, gan dārza izīrēšanu dažādiem pasākumiem. Aptaujātie uzsver, ka nepieciešami “sporti priekš jaunatnes”, teniss, slidotava, krodzēšana, futbols, peldēšana, laivošana.

Tiek ievēlēta biedrības dārza pārvaldīšanas komisija, un sākas intensīva ziedojumu vākšana zemes parāda nomaksai. Biedrības dokumentos un laikrakstos parādās ziedotāju vārdi un ziedojumu uzskaitē, no kuras redzams, ka ziedotās summas bijušas visai iespaidīgas. Piemēram, Dr. Ādams Butuls ar kundzi ziedojuši 1000 rubļi., Konstantīns Pēkšēns — 1000, Marta Berga — 500, Anna Kasparšone — 500, Austra Krauze — 100, Atis Ķeniņš — 100, Janis Rozentāls — 50 utt. Jānis Jaunsudrabiņš “Saules dārzam” 1914. gadā veltījis īpašu sarīkojumu, kura ienākumi — 58 rubļi un 36 kapeikas — arī nonākuši dārza rīcībā. Bet Kārlis Krūza, kura naudas līdzekļi pavisam knapi, savam trīs rubļu ziedojumam pievienojis veltījumu dzejā:

*Tas tik sākums vien no skaistā stāsta:
Pār dārzu saule iet un ziedus glāsta,
Būs augļi paaudzēm, kas nāks pēc mums, —
Un “Saules dārzs” būs tautas ieguvums.*

Johans Duntaus, kaļķu fabrikas "Toše" īpašnieks, dāvina vagonu kaļķu "iz manas kaļķu fabrikas Siguldā". Dombrovska kokmateriālu firma ziedo kokmateriālus gandrīz seši simti rubļu vērtībā, bet pats rūpnieks un mecenāts Augusts Dombrovskis — 950 rubļus. Viņa palīdzība nebeidzas arī kara gados. 1914. gada 13. oktobrī Izglītības biedrība izsaka savam gādniekam pat "īpašu pateicību":

"Tagad pārdzīvojamos ārkārtējos laikos, kad mūsu kulturēlie uzņēmumi pārļaiž materiālā ziņā smagu krīzi, biedrība ar sevišķu prieku redz, ka viens no pirmajiem, kas Biedrībai šinī laikā sniedz palīdzīgu roku, esat Jūs. Biedrības valdes sēdē 8. oktobrī ziņoja, ka Jūs atkal atdāvinājuši 443 r. 50 kap. lielu rēķinu par izdarītiem darbiem Biedrības dārzā. Dzīji pateicamiem arī par šo Jūsu balvu. Lai tā Jūsu sirds, kas tik dzīva un atsaucīga uz visu krietnu un labu mūsu dzīvē, dod Jums lielāku gandarījumu, nekā mēs to varam gan ar patiesiem, bet tikai vienkāršiem vārdiem."¹⁰

1914. gada 11. februārī Izglītības biedrības sapulcē tiek uzaicināts daijdārznieks M. Ropmanis, lai debatētu par dārza attīstības principiem un īpaši par ēku un sporta laukumu novietnēm. Viņa runa ir visai pacilāta un emocionāla, tāpēc izsauc dažādas piebildes un iebildes, taču visumā sapulces dalībnieki pilnībā piekrīt uzskatam, ka "Izglītības biedrības mērķis ir tautas izglītošana, bet izglītot nozīmē ne vien mācīt rakstīt un lasīt, bet arī izdaiļot garu. Un, tā kā Biedrības skaistais dārzs var būt liels

Bērnu svētku apmeklētāji Saules dārzā.
M. Lapiņa foto no žurnāla "Varavīksne" 1915. gadā

palīgs pie plašākas publikas daijuma jūtu modināšanas, tad tas arī ierīkojams, cik vien iespējams, pēc visām daijdārzniecības mākslas prasībām, nedodot priekšroku viscaur praktiskumam vai peļņai uz daijuma rēķina.”¹¹

1914. gada pavasarī Saules dārzā jau notiek pirmie koncerti un bērnu svētki, kurus apmeklē daudzi rīdzinieki. Visiem kopīgs atzinums — katram rīdziniekam latvietim ir radīts patiešām jauks stūrītis, kur būs patīkami atpūsties dabas tuvumā, kur netrūkst ne putnu dziesmu, ne kuplu koku, ne ezera ūdeņu, kad saule sāk svelmēt pārāk tveicīgi. Visus iepriecina iespēja Saules dārza sarīkojumos dzirdēt labu mūziku. Pavasara svētkus 1914. gada maijā latviešu preses izdevumi vērtē kā labi sagatavotu, bagātīgu atpūtas programmu.

“Bez jautrības teltīm, karuseļa, šaušanas mērķi utt. izpildīja plašu koncerta programmu, kura iesākās ar pazīstamo “Nevis slinkojot un pūstot”. Operu dziedātājs Ā. Kaktiņš orķestra pavadījumā dziedāja J. Mediņa prologu iz “Uguns un nakts”, A. Benefeld jkdze — Vītola “Dziesma”. Bet lielāko un labāko programmas daļu aizņēma Jozefa Mediņa komponējums “Pavasara atmošanās” (teksts E. Vulfa). Žēl tikai, ka diezgan stiprais vējš dziesmu un orķestra skaņas svaidīja, tā sakot, uz visām malām. Un, lai arī koncerts būtu cik labs, publikas lielākā vērība tika piegriezta ne koncertam, bet dārza jaukumam — un daba deva to labāko koncertu, un uz šo dabas koncertu rīdziniekiem tiksies vēl un vēl aiziet.”¹²

Ka pirmie pārdzīvojumi bijuši neparasti spēcīgi un pacilājoši, atceras kāds nostalgisks skatītājs “Jaunākās Ziņās” pēc pieciem pasaules kara gadiem:

“Tā ir Saules dārza pagātne, kas klausījās Kaktiņa dziesmas, kuru svai-go spēku tūkstoš sirdīm līdzī atbalsoja veco liepu galotnes. Kas redzēja Melngaija dziesmu dienu, kuras dzidro daili tūkstoš sirdīm līdzī atstaroja ezera zilajās vizmas. Un vēl — kas piedzīvoja skolu muzeja biedrības bērnu svētkus, kuru gaišais prieks ieskanēja baltos bērzos kā vieglas sudraba trīsas...”¹³

Iespējams, ka biedru ieinteresētība un tautas augošās prasības pēc latviskas kultūras Saules dārzu īsā laikā būtu izveidojuši par vienu no skaistākajiem parkiem Rīgā. Taču arī tā pastāvēšanai, tāpat kā pārējām Mežaparka organizācijām, lielus pārbaudījumus uzliek Pirmais pasaules karš.

¹ *Kalniņš J.* Kalna Kaibēni. Brāļu Kaudzišu dzīves romāns. — R., 1991.

² Aspazijas vēstule Ivandai Kaijai 1911. gada 16. februārī. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Reto rokrakstu fonds.

- ³ *Kaija I*. Kopoti raksti, 10. sēj. — R., 1931, 179. lpp.
- ⁴ Turpat, 208.–209. lpp.
- ⁵ As. Latviešu Izglītības biedrības dārzs pie Ķišežera // *Druva*. — 1913, Nr. 10. — 1243. lpp.
- ⁶ LVVA, 2267. f., 1. apr., 11. lieta.
- ⁷ As. Latviešu Izglītības biedrības dārzs pie Ķišežera // *Druva*. — 1913, Nr. 10. — 1243.–1244. lpp. Pūrvieta = 0,371 ha.
- ⁸ LVVA, 2267. f., 1. apr., 123. lieta.
- ⁹ LVVA, 2267. t., 1. apr., 11. lieta.
- ¹⁰ LVVA, 2267. f., 1. apr. 123. lieta.
- ¹¹ Latviešu Izglītības biedrības dārzs // *Dzimtenes Vēstnesis*. — 1914. g. 10. martā.
- ¹² Izglītības biedrības pavasara svētki // *Druva*. — 1914, Nr. 6, 672. lpp.
- ¹³ Laika ainas. Skumstošais dārzs // *Jaunākās Ziņas*. — 1919. g. 4. augustā.

PASAULES KARŠ. TOPOŠĀS VALSTS VAROŅI

Pirmais pasaules karš sākas 1914. gada jūlijā. Krievijas impērija tajā tiek ierauta 1. augustā. Sešus gadus turpinās lielais Eiropas un drīz pēc tam — arī Āzijas un Amerikas tautu slaktiņš, kas savā beigu cēlienā jūtami pārveido mazo tautu likteņus. Tomēr tā ir tikai priekšspēle vēl lielākam un baismākam slaktiņam, kura tumšās ēnas stiepsies līdz un pāri nākamajai kristīgās pasaules tūkstošgadei, spiežot kopā un reizē atsvešinot valstis, tautas, dzimtas un individuus.

Karš Baltijā nāca negaidīts, varbūt tikai zemapziņā brīdinošs ar neparasti sausās vasaras svelmi un kāvu blāzmām. Jau pirmajās dienās tas sajauc dzīvi miljoniem cilvēku. Bernhards Bīlenšteins, kas 1914. gada vasaru pavadīja pie sievas vecākiem Ogrē un ar vilcienu brauca darbā uz Rīgu, par šiem agrīnajiem iespaidiem stāsta:

“Puscejā braucām garām lielai karavīru vasaras nometnei, kurā vienmēr varēja redzēt daždažādas uniformas. Šajās dienās sagadījās tā, ka parasti sēdēju vienā kupejā kopā ar kādu man nepazīstamu krievu dāmu. Pasaulē valdīja saspīlējums, taču cilvēki vēl neticēja, ka būs karš. Četras dienas pirms kara sākuma stacija pie vasaras nometnes bija kā izmirusi — tas likās ļoti uzkrītoši. Mana kaimiņiene teica: “Ir sācies karš!” Naktī viss karaspēks bija devies ceļā uz Vācijas robežu, un pēc trim dienām sekoja kara pieteikums. Nav vajadzības šeit attēlot jucekli, kas izcēlās. Pietiks, ja teikšu, ka tikai no Rīgas jūrmalas vien 80 000 cilvēku pa kaklu pa galvu devās uz Rīgu un liela daļa no tiem traucās atpakaļ uz impērijas iekšieni, kur viņi dzīvoja; ka iesauktajiem karavīriem vajadzēja nokļūt līdz karaspēka daļām; ka militārie transporti aizkavēja pasažieru vilcienus utt.”¹

Pēc pāris dienām vācu armija jau apšauda Liepāju un grib izcelt desantu Ventspils tuvumā. Augustā apstājas rosīgā Rīgas ārējā tirdzniecība, bet oktobrī tiek mīnēta ieeja Rīgas jūras līcī, lai nodrošinātos pret iebrukumu no jūras. Kara sākumā liela daļa Rīgas rūpnīcu orientējas uz kara materiālu ražošanu, bet 1915. gadā, kad vācieši iesoļo Kurzemē, sākas fabriku evakuācija, tiek pārtraukta Rīgas ielu apgaismošana, sākas

pārtikas krīze. Rudenī, kad frontes līnija izvietojas gar Ķekavu, Olaini, Babīti, Ķemeriem līdz Ragaciemam, stāvoklis kļūst pavisam smags.

Savdabīgā stāvoklī nonāk Mežaparka iedzīvotāji. Šī pilsētas daļa ir attālināta no Rīgas centra burzmas un tiešā nemiera, ko rada frontes tuvošanās, ievainoto transports, Kurzemes bēgļu caurbraukšana. No evakuācijas drudža Mežaparka iedzīvotāji visasāk izjūt tramvaju satiksmes pārtraukšanu — 1915. gada 8. septembrī tiek aizvāktas sliedes un vagoni. Tikai dažus mēnešus bija darbojies tramvaja pagarinātais posms no galapunkta Samsona ielā līdz Zooloģiskajam dārzam.² Tiek apgrūtināta satiksme ar pilsētu, nokļūšana skolās un apgāde ar pārtiku.

Bernhards Bīlenšteins, kuru neiesauc armijā vājās redzes dēļ, lietišķi cenšas uzlabot vietējo vācu bērnu stāvokli un gādāt, lai tie varētu mācīties. Jau 1914. gadā, kā atceras viņa meita Barbara, tēvs dabū atļauju savas mājas augšstāvā nodibināt mazu skoliņu.

“Mēs sagādājām skolas solus, tāfeli un cara portretu. No pilsētas katru dienu nāca divas skolotājas, un visi Ķeizarvaldes pirmo klašu vācu bērni ieradās uz nodarbībām. Kāda krieviete pasniedza krievu valodu, un kāda gleznotāja jāva bērniem ar krāsainiem krītiņiem zīmēt uz ietināmā papīra.”³

Arhitektam vairs ienākumu nav — jāpārtiek no tā, ko dod nupat iekoptais dārzs. Tiesa, 1915. gada pavasarī viņš uz laiku atrod izeju: plašās mājas telpas tiek izīrētas tiem rīdziniekiem, kas vairs nevar nokļūt uz iecienītajām atpūtas vietām ārzemēs vai jūrmalā, jo Mežaparks, vienalga, ar kājām vai pajūgu, tomēr ir pieejams.

Tad, kad Rīgā jau asi izjūt pārtikas trūkumu un pilsētas valde dibina tā sauktās tautas virtuves, vienu no tām — Mežaparka un Čiekurkalna apkārtnes trūcīgajiem iedzīvotājiem, galvenokārt karā iesaukto ģimeņiem — ierīko Bīlenšteinu dārznieka mājā. Iebūvē lielus katlus, izlauž jaunas durvis uz Lineburgas ielas pusi. Ārpusē, gar žogu, kustas liela rinda ēdiena gaidītāju... Kārlis Skalbe jau 1914. gada rudenī raksta par šīm virtuvēm, kara izpostīto jaužu likteņu skumjajām lieciniecēm:

“Un klusi ar nolaistām galvām pie pilsētas zupas izdalāmās vietas stāv rezervīstu sievas. Zupa ir tik šķidra un pelēka, it kā Bēdas līdzī pavāram būtu sēdējušas pie pavarda un ar savu kaulaino roku svētījušas lieso azaīdu. Vai šās sievas atdabūs to, ko zaudējušas?”⁴

Kad frontes līnija tuvojas Rīgai, pastiprinās vēršanās pret visu vācisko. Pat uz atklātnēm, kur agrāk bijis iespiests *Kaiserwald*, tagad teksts svītrots un izlabots *Царский лес*. Sākas ielu pārdēvēšana. Visu 20. gadsimtu šis process paliek kā viena no pirmajām un iespaidīgākajām varas maiņas zīmēm.

Pirmā pasaules kara laikā cenzēta atklātne:
"Rīga. Ķeizara mežs. Villa Vaza"

Mežaparkā pārdēvēšana skar visas Hanzas pilsētu vārdos nosauktās ielas. Bergenas iela pārtop par Berezinas ielu, Briges (tag. Gatartas) iela — par Aizkaukāza upes Rionas ielu, Dancigas (tag. Gdaņskas) iela — par Dņepras ielu, Elbingas (tag. K. Vatsona) iela nosaukta sālsezera Eltona vārdā, Hamburgas iela — par Lādogas ielu, Ķelnes (tag. Stendera) iela — par Kamas ielu, Lībekas iela — par Oņegas ielu, Lineburgas (tag. Sudrabu Edžus) iela — par Ilmeņa ielu, Mēmeles (tag. Klaipēdas) iela — par Suras ielu, Štrālzundas (tag. pievienota Stokholmas ielai) — par Urāla ielu, Štetas (tag. Ščecinas) iela — par Tjerskas ielu, Stokholmas iela — par Amūras ielu, Tilzītes (tag. Pēterupes) iela — par Baikāla ielu, Vismāras (tag. Glika) iela — par Kubaņas ielu, Visbijas prospekts — par Volgas ielu.

Islaicīgajā vācu okupācijas laikā, ko Rīga piedzīvo no 1917. gada septembra līdz 1918. gada novembrim, protams, visi iepriekšējie nosaukumi tiek atjaunoti un paliek tādi līdz 1923. gadam, kad daudzi ielu nosaukumi gan Rīgā, gan Mežaparkā tiek latviskoti.

Pirmais pasaules karš dod smagu triecienu sporta biedrībai *Kaiserwald*. Lielum lielā tās biedru daļa ir vācieši un Vācijas pilsoņi, kas uzturas Rīgā darījumu dēļ. Jau kara sākumos daļa nepilsoņu atgriežas Vācijā un citās zemēs. Daži tiek represēti un izsūtīti uz Krievijas

tālākiem novadiem kā politiski neuzticami, daļu paņēma krievu armijā. 1915. gada 19. jūnijā kārtējās ģenerālsēdes protokols, ievērojot stingrās valdības prasības, vienīgo reizi tiek rakstīts krievu valodā, un tur atspoguļojas arī šāds dienaskārtības punkts:

“Valde paziņo sapulcei, ka pēc valdošās varas iestāžu pieprasījuma ir izslēgusi no mūsu biedrības sastāva tos, kas ir ar mums karojošo valstu pavalstnieki. Šo biedru izslēgšana tika izdarīta tūlīt pēc attiecīgās pavēles saņemšanas.”⁵

Sapulcē tiek konstatēts, ka jau kopš 1914. gada vasaras nav bijis iespējams sarīkot sporta sacīkstes, izņemot piedalīšanos II Viskrievijas olimpiādē tenisā. Kopš 1916. gada biedrības darbība pilnīgi pierimst un atjaunojas tikai neatkarīgās Latvijas laikā.

Ļoti lielas grūtības nākas pārdzīvot Zooloģiskajam dārzam. Kara sākumā tas vēl ir samērā apmierinošā stāvoklī. Visu ziemu dārzā viesojas samoježu un zireņu (ņencu un zirjaņu) ģimenes no Pečoras apgabala ar savām īpatnējām teltīm, ziemeļbriežiem un suņiem, kas ir lielisks izpriecu avots mazajiem rīdziniekiem. Dārzā 1914. gada beigās ir 759 eksemplāri dažādu dzīvnieku, no tiem nesen dāvināti 534, pirkti 142. Dārzs jau ir sācis lieko dzīvnieku iztirgošanu, taču ciesti arī zaudējumi: zagļi nozaguši 6 dzīvniekus, nobeigušies 160 dzīvnieki. Vēl 1915. gada 1. augustā lauvu mātītei piedzimst 3 lauvēni, kuriem ir visas iespējas šeit izaugt par spēcīgiem dzīvniekiem.

Līdz ar kara sākšanos strauji samazinās ienākumi, bet dzīvnieki prasa gan uzturu, gan rūpīgu kopšanu. Līdzekļu trūkumu apmeklētāju skaita samazināšanās dēļ vēl vairāk paasina tramvaja līnijas evakuācija 1915. gada rudenī. Zoodārza vadībai nepārtraukti jāvērsas pie pilsētas valdes ar lūgumiem pēc tādas vai citādas materiālas palīdzības.⁶

Tiek vākti ziedojumi, bet arī tos dažkārt piemeklē bēdīgs liktenis. Sākoties vācu okupācijai, praktiski notiek Zooloģiskā dārza slēgšana. Laikrakstā “Līdums” par to rakstīts:

“*Rigasche Zeitung* nodrukā kādu rakstu, no kura redzams, ka pagājušā ziemā zvērus nav bijis iespējams izmitināt un tie nodoti “pansijā” Kārļa Hāgenbeka firmai Štellingā pie Hamburgas. Toreiz pārtraukta arī tālāka ziedojumu vākšana zvēru uzturēšanai un ziedojumu vācēji uzaiicināti 1917. g. novembrī atdot atpakaļ viņiem izsniegtās ziedojumu vākšanas listes. Tagad esot izzināts, ka vēl atrodies apgrozībā kāda **viltota** ziedojumu vākšanas liste.”⁷

Bet 1921. gadā “Jaunākās Ziņas” parādās korespondence, kas dārza izputēšanu fiksē galīgā variantā:

"Pilsētas dārzu nodaļa, kura martā saņēma atpakaļ šo dārzu no sabiedrības "Zooloģiskais dārzs", nodevusi to pagaidām Sociālās apgādes rīcībā, kura tur ierīkojusi vasaras koloniju 300 bērniem. Dārzā, izņemot vienu mežacūku un dažas jūrascūciņas, citu zvēru nav, jo tie aizvesti vācu okupācijas laikā uz Hamburgu un nodoti Hāgenbeka rīcībā ar noteikumu tos uz pieprasījuma atvest atpakaļ Rīgā. Cik zināms, Hāgenbeks ir likvidējis savu zvēru dārzu un arī Rīgas zvērus pārdevis, tā ka tos atdabūt nav ko cerēt."⁸

Tāpat kā Zooloģiskais dārzs, kara sākumposmā mēģina noturēties arī Saules dārzs. Darbs ar bērniem, cik vien ilgi tas iespējams, neapsīkst. Tikai mainās tā raksturs, īpašu uzsvāru liekot uz jaunās paaudzes garīgo aprūpēšanu un postā nonākušo materiālo aizsardzību.

Plašākos rakstus par Saules dārza darbību kara gados ievieto aktuālo rakstu un ilustrāciju krājums "Varavīksne", kas iznāk no 1914. līdz 1916. gadam J. Kukura un K. Skalbes vadībā. Šis krājums jeb žurnāls ir īstas kultūrnācījas stājas apliecinājums ekstremālos apstākļos. Veltīts kara notikumiem, izdevums reportāžās un fotoattēlos ziņo par kritušiem un pazudušiem karavīriem, par cīņu gaitu, par izpostīto Kurzemi un bēgļu likteņiem. Taču gandrīz katru numuru titullapā ievada latviešu rakstnieka, aktiera vai mākslinieka fotoattēls — sakopts, tīrs portrets, kas izstaro garīgu enerģiju un mieru. Un katrā numurā publicēti daiļdarbi — K. Skalbes, V. Plūdoņa, Ed. Virzas u.c. dzejoļi vai tēlojumi. Pāri visām šausmām, sāpēm, zaudējumiem — atgādinājumi: pār mums ir zvaigznes, ar mums ir gaišs, labestīgs un skaists spēks. Ko intelīgences vēl var vairāk dot savai nācijai?

Vienā no "Varavīksnes" numuriem publicēts plašs pārskats par bērnu svētkiem Saules dārzā 1915. gada 17. un 24. maijā, ko sarīkojusi Skolu muzeju biedrība. Kara apstākļos sarīkojuma vēriens ir tiešām pārsteidzošs. Korespondents rēķina, ka te piedalījušies ap 15 tūkstoši mazo un lielo viesu. Rotaļu laukumos un svētku teltīs darbojas pieci tūkstoši rīkotāju.

"Bērnu svētki, kurus sarīkoja Skolu muzeju biedrība svētdien, 17. maijā Saules dārzā (to pašu svētku atkārtojums 24. maijā), jāuzlūko par visplašākiem šāda veida izrīkojumiem, kādi līdz šim pie mums Baltijā notikuši. Minētā biedrība nebija taupījuse ne līdzekļu, ne pūļu, lai svētkus padarītu pēc iespējas plašus un interesantus, lai tie kā lieliem, tā maziem apmeklētājiem sniegtu tiešām ko paliekami vērtīgu. Un apmeklētāji

tiešām no visa varēja sajust, ka rīkotāji viņus šē gaidījuši ar sirdi un dvēseli.

Latviešu Izglītības biedrības jaukais Saules dārzs, kas pārvērsts par īstu pedagoģijas "saulainu brīnumpasauli", pilns baltām svētku teltīm, jautriem rotaļu laukumiem, viesu atspirdzināšanās vietām utt. Dažās no teltīm viesus iepazīstina ar zinātņi, dažās ar tehnikas panākumiem, dažās atkal tos sagaida ar skaistām pasaciņām un bilžu grāmatām [...]. Pie 500 rīkotāji izdalījušies pa šīm baltajām svētku teltīm un rotaļu laukumiem un ar lielāko rūpību un nopietnību visur sagaida savus mīļos viesus ar jautrībām, vērtīgiem paskaidrojumiem. Pie 15 000 pieaugušo un mazo svētku viesu bariem vien pulcinās un drūzmējas ap katru no svētku vietām. Pieaugušie notālāk, bet maziņie kā taurenīši ap visskaistākajiem ziediem.

Ar sevišķu interesi un ziņkāribu mazie viesi apmeklē "pasaku valstības" kristālbaltu pili, kā arī to, kur "brīnumus bez brīnumiem" rāda. Bet šē vien nav laika ilgi palikt. Jāsteidzas. Viss lielums vēl tik priekšā. Ar čakliem soļiem un jautru prātu tik tālāk un tālāk. Pamet acis uz rotaļniekiem, kuru jau ir veseli bari. Tiem garām — uz "pārējām baltajām pilīm". Nenoguruši, ar lielu baudu apmeklē vēl zīmēšanas, modelēšanas, skaņu, gaisa kuģniecības un citas nodarbības, ar lielāko uzmanību visur sekodami paskaidrojumiem. Un, izstaigājuši visas šis daudzās "baltās pilis", nebūt viņi nejūtas noguruši. Caur rotaļām uz zinātņi un no zinātnes uz rotaļām! Un bariem, lieliem bariem viņi piedalās kopīgās rotaļās.

Laiks jau sen pāri bērnu svētku beigām un iesākušās jau pieaugušo rotaļas, bet mazie no svētku vietas ne labprāt šķiras.

Svētku atkārtojumā bij gādāts, ka arī pieaugušajiem tiek atvērtas "balto piļu" durvis. Bez tam vēl šoreiz pie plašās programmas bij pievienots koncerts. Koncertēja Latviešu operas orķestris, un dziedāja mākslinieks Ā. Kaktiņš.

Tas apstākļis, ka svētku atkārtojumā (24. maijā) uzstādītajās nodalēs pielaida arī pieaugušos, kā arī tas, ka izrīkojumu papildināja ar koncertu un solo dziesmu priekšnesumiem, šai dienai piedeva vispārīgāku, "tautas svētku" raksturu."⁹

Pirmā pasaules kara laikā Izglītības biedrība Saules dārzā ierīko karavīru bērnu patversmi. Arī tas ir īstas inteligences cienīgs žests. Rīgai cauri soļo armijas daļas, traucas Sarkanā Krusta mašīnas, klaigā ekstratelegrammu pārdevēji par stāvokli tuvajā frontes joslā, laudis ir neziņas nomocīti. Bet rudenīgajā parkā pie Ķīšezera "uzkalniņā starp Saules dārza kuplajām liepām stāv zaļām vītnēm apaudzis, kluss namiņš. Šai klusajā namā atraduši patvērumu mūsu karā iesaukto rezervistu maziņie. Visi jautri un priecīgi, gaišām sejiņām, tīrām drēbītēm un priekšautiņiem.

Mūsu karavīru bērni Izglītības biedrībā pie saviem skolas darbiem.
Brāļu Matisu foto no žurnāla "Varavīksne" 1915. gadā

— Kur tavs tētiņš? — jautāju kādam apajam puisēniņam, kuram uz priekšautiņa rakstīts "Kārlis".

— Karā, — tas smaida.

— Un māmiņa?

— Nezinu.

Vismazākajam no Saules dārza iemītniekiem ir 9 mēneši. Tā tēvs karā, māte grūti slima.

Kāds no mazajiem saslimis, bet jau iet uz labo pusi. To apmeklē Izglītības biedrības ārste. Gultā sēdēdams, tas spēlējas ar "mantiņām". Apakšējā stāvā bērni uzturas pa dienu: mācās, ēd un spēlējas. Augšējā stāvā divas glītas un saulainas istabas ar gultiņu rindām."¹⁰

Bērnu aprūpētāji aicina, izbraucot uz Ķīšezera apkārtni, noteikti iegriezties arī Saules dārzā un apmeklēt kara posta skartos bērnus — viņi gaida gan ciemiņus, gan "ciema kukujus", jo dažs labs no viņiem vairs nekad neredzēs savus vecākus.

1915. gada otrajā pusē vācu fronte strauji tuvojas Rīgai. Krievijas armija neveiksmīgajās cīņās ir nogurdināta un atkāpjas. Kauju robežlīniju divus gadus iezīmē likteņupe Daugava. Nodibinās latviešu strēlnieku pulki, kurus pretinieka karavadoņi, apbrīnodami latviešu kaujas spējas un izturību, nosauc par zvaigznēm lielajā krievu armijā. Cīņas par Rīgu un Vidzemi viņiem nozīmē dzimtās zemes aizstāvību. Bet dzimtās zemes aizstāvība savukārt arvien vairāk saistās ar neatkarības, suverenitātes jēdzienu, ar sapni par savu valsti, kuras tapšanai tiek upurēts visdārgākais.

1915. gada oktobrī Meža kapos tiek atklāta jauna kapu iedaļa — te tiek guldīti pirmajās kaujās kritušie trīs latviešu strēlnieki. Drīz ap viņiem izaug plaša mirušo karadraudze. Atvadas no kritušajiem kļūst par tautas sāpju apliecinājuma, par brīvības cīnītāju godinājuma vietu, kas reiz pārņems cildenā mākslas pieminekli.

“Aiz kapu pagalma paceļas tumšas priedes, un te zem pakalniņiem, uz kuriem jau apmetušies daudz ļaužu, kas gaida bērū gājienu, es atrodu brāļu kapus,” 1916. gadā raksta Kārlis Skalbe, kas kara gados ir frontes korespondents. “Rindās stāv balti krusti, uz kapiem zaļo zāle un zied kādas sarkanas puķes, kuras izskatās kā asiņu palts, ko kāda saudzīga roka sakrājusī zaļā kapu velēnā. Rindās stāv krusti kā kareivji, kas gatavi uz kauju, te guļ rotas apguldītas. [..] Sāk skanēt bērū dziesma, un, klusi šūpodamies šai dziesmā un ļaužu straumē, no kapu kambara uz leju ar skaidru rudens sauli nāk septiņi balti zārki, kurus strēlnieki nes augstu uz saviem pleciem it kā karogus. Tad ļaudis, puķes, sēru mūzika un saule, kura vēl atgriezusies uz šīm rudens dienām ar visu vasaras spožumu, klusi apstājas pie kapa. Zārki nogrimst kapā, visi grib vēl pēdējo reizi viņus redzēt. “Laidiet klāt piederīgos!” kāds saka. Bet te vairs nevar izšķirt, kuri ir piederīgie, jo ļaudis raud uz visiem pakalniem. Kuram gan šie kritušie varētu būt brāji? Viņi ir kā gabals, kas izrauts no dzīvās tautas miesas...”¹¹

Mežaparks šajā laikā no frontes joslas atrodas tālāk nekā citi Rīgas rajoni, taču frontes ugunis un noskaņojumi te atbalsojas tāpat kā citur. Drīz parādās arī jaunā kara tehnika — vācu lidmašīnas. Bernhards Bīlenšteins stāsta:

“Gadiem ilgi mēs katru nakti varējām pa mūsu logiem vērot starmešu gaismas kūļus un signālrakešu uguņošanu un dzirdēt liелgabalu pārkon-dārdus. [..] Pa kreisi un pa labi diezgan tālu no mājas atradās militārās bāzes un kazarmas, priekšā atradās priekšpilsētas dzelzceļa posms no impērijas uz Rīgu (vienīgais posms, kas darbojās) — šos trīs kompleksus es novēroju katru rītu pusdeviņos. Lidmašīnas parādījās tik precīzi, ka es,

pirms devos uz pilsētu, bieži vien kādu mirkli pagaidīju, lai tās redzētu. No rīta tās neapšaudīja, parasti tas notika pēcpusdienā. Mūsu bērni rotājās dārzā, un, tiklīdz sākās šaušana, visi skrēja aizsegā aiz mājas, lai izsargātos no granātu šķembām. Nereti tiku dzirdējis, kā šķembas trāpa krūmos, un atradis dažas robotas granātu šķembas pirksta garumā. Dīvainā kārtā māja palika neskarta.”¹²

Rīgas aizstāvji šajā pasaules kara posmā galvenokārt ir latviešu strēlnieki. Tieši ar Mežaparku tobrīd no viņiem neviens nav saistīts. Vēlākos gados toties diezgan daudzi no karavīriem, kuri nokļūst Latvijas armijas komandējošā sastāvā, atrod mājvietu Ķīšezera piekrastes villu kolonijā.

Kā pirmais te jāmin ģenerālis Ludvigs Bolšteins, kas 1930. gadā uzceļ māju Siguldas prospektā 10.

1888. gadā Jaunesavā dzimušais melderā dēls ir saņēmis labu izglītību, studējis ķīmiju Pēterburgas Universitātē un pēc dienesta ieguvis tiesības uz virsnieka pakāpi cara armijā. Tiklīdz izceļas karš, Ludvigs Bolšteins tiek nozīmēts Daugavgrīvas cietoksnī par komandanta štāba adjutantu. Šo pienākumu viņš turpina arī tad, kad, nodibinoties Latviešu strēlnieku vienībām, cietoksnī grupējas 1. Daugavgrīvas strēlnieku bataljons, vēlāk pulks.

L. Bolšteina biogrāfs Ernests Jurka par šo periodu viņa dzīvē raksta:

Nams Siguldas prospektā 10.
J. Krieviņa foto 1995. gadā

"Bataljona vai pulka adjutants tuvāk pazīst virsniekus, instruktorus un pat kareivjus kā komandieris. Adjutants pat zina viena vai otra stiprās un vājās puses. Pie tādiem apstākļiem viņš nav tikai sava komandiera pavēju rakstītājs un nosūtītājs, bet kritiskos brīžos pat vērtīgs padomdevējs. [...] Gala rezultātā 1. Daugavgrīvas pulks necieta tik lielus zaudējumus kā pārējie latviešu pulki, kaut gan pašā Ziemassvētku kauju sākumā no sevis bija izvirzījis stieplu griezēju komandu un pa izgrieztiem robiem kā pirmais ielauzās vāciešu līnijās."¹³

1917. gada februāra revolūcija un oktobra notikumi, kad pie varas nāk boļševiki, pilnībā sagrauj veco cara armiju. Latviešu strēlnieku izlietās asinis Tīrelpurvā un Ziemassvētku kauju vietās, kur piedalās arī Bolšteina pulks, izrādās veltas. Izmantojot sajukumu Krievijas impērijā, 1917. gada 3. septembrī ar strauju, labi bruņotu triecienu vācu armijas daļas ieņem Rīgu. Daļa Vidzemes un Latgales strēlnieku atgriežas mājās, bet lielum lielais vairākums aizklīst tālāk uz Krieviju. Taču jau 1918. gada rudenī Vācijā izceļas revolūcija, ķeizars Vilhelms ir spiests atteikties no troņa. Vācija atzīst, ka ir zaudējusi Pirmajā pasaules karā, un 11. novembrī paraksta pamiera līgumu ar rietumvalstīm — Angliju un Franciju, apņemoties aizsargāt austrumu fronti pret sarkanarmiju, cik ilgi to uzvarētāji atzīs par vajadzīgu.

Dzimtenē palikušie latviešu politisko partiju vadoni šajā laikā par savas darbības galamērķi izvirza brīvas Latvijas ideju. Jau 1917. gadā nodibinās latviešu Demokrātiskais bloks. 1918. gadā arī latviešu sociāldemokrāti norobežojas no V. Ļeņina vadītajiem lieliniekiem (boļševikiem) un izveido jaunu sociāldemokrātisku partiju, kas atzīst neatkarības nepieciešamību. Vieni no partijas redzamākajiem darbiniekiem ir Dr. Pauls Kalniņš ar dzīvesbiedri Klāru un dēlu Bruno (viņi pēc dažiem gadiem kļūs iemītnieki tagadējā A. Sakses ielā 5).

1918. gada 17. novembrī neatkarību atbalstošās partijas izveido Tautas Padomi. Dienu vēlāk tagadējā Nacionālajā teātrī jaunā organizācija proklamē Latvijas Valsts neatkarību.

Ivande Kaija dienasgrāmatā 30. novembrī raksta: "Mūsu jaunā valdība pamazām nodibinās; vēl nav no vecās vācu valdības saņēmusi visas darīšanas savās rokās, cerē to uz nākamnedēļu. Stāvoklis nenoteikts, viss atkarājas no miera konferences, resp., angļu, labvēlības. Domājams, ka viņi pabalstīs latvju centienus (patstāvību), jo viņi domā no Latvijas, Igaunijas iztaisīt tādas tranzītzemes, kādas līdz šim tiem tirdzniecībā ar Krieviju bija Skandināvijas valstiņas. [...] Mums draud lielinieku iebrukums, jo vācu okupācijas karaspēks aiziet, un tautas aizsardzība vēl nav orga-

nizēta, angļi vēl nenāk palīgā. Pleskavā un Narvā jau lielinieki iebrukuši un izlaupījuši.”¹⁴

Bažas ir pilnīgi pamatotas. Jaunā Latvijas valdība ar Kārli Ulmani priekšgalā un jaunā Rīgas Dome, kur kultūras nodaļu vada Dr. Pauls Kalniņš, paspēj darboties nedaudz vairāk par mēnesi. Valkā jau ir nodibinājusies Padomju pagaidu valdība ar Pēteri Stučku priekšgalā, un tās karaspēks tuvojas Rīgai. 1919. gada 3. janvārī lielinieki ienāk Rīgā. Latvijas Pagaidu valdība dodas uz Liepāju. Atkāpjas arī vienīgās jaunās Latvijas karaspēka daļas: studentu rota un 400 Kalpaka vīri. Izveidojas īpatnēja sadarbības un reizē konfliktsituācija ar vācu armiju, kuras uzdevums pēc līguma — atturēt lielinieku virzīšanos uz rietumiem.

Jau četrus gadus vārdzinātajā Rīgā iedzīvotājiem iestājas ļoti smags laiks. Pārtikas produktu dārdzība pieaug fantastiskos apmēros. Trūkst kurināmā. Sākas lipīgo slimību laiks, uzliesmo tīfs. Izvērsas nežēlīgas represijas pret turīgākajiem pilsoņiem.

“1919. gada janvārī ieradās Sarkanā armija un līdz ar to sākās māju meklēšana un izvietošana pa dzīvokļiem. Zaldāti aizņēma ēdamistabu un ziemas dārzu, jo tā viņi tika pie brīvas ieejas. Uz mazas krāsniņas priekšistabā viņi vārīja lēcu zupu. Dažkārt arī mēs no tās kaut ko dabūjām. Tie bija krievi, viņi taisīja skandālus, kad iedzērās, bet pie tā pierada,” stāsta Barbara Bose-Bīlenšteina. “1918./1919. ziema bija īsts bada laiks. Galvenokārt ēdām runkuļu un biešu zupu, kraukšķus no kartupeļu šķēlēm u.tml. Kādā lielā kratīšanas akcijā tēvu līdz ar citiem ķeizārvaldiešiem apcietināja un aizveda uz Centrālcietumu. Ar kāda pazīstama cietuma amatnieka starpniecību māte nesa viņam ēst, un ar abu mūsu mājas sievietes palīdzību viņu arī pirms laika atbrīvoja.”¹⁵

Bīlenšteina sievai Betijai kādudien, stiepjot no Rīgas smagu maisu ar maizes kukuliem, nākas pieredzēt vienu no baigākajām traģēdijām. Pie Čiekurkalna pretī ūdenstornim viņa dzird, ka brauc kravas mašīna un iegriežas mežā. No mašīnas izkāpj liels skaits cilvēku, un pēc īsa klusuma brīža sāk tarkšķēt ložmetējs. Šaušalu pārņemta, Betija ar maizes maisu skrien pa ielu, bet mežmalā paliek masu kaps...

Represijas pret Mežaparkā palikušajiem iedzīvotājiem atceras arī Oto Fīlroze:

“3. aprīļa naktī visā mūsu mājā bija ilga, nepārtraukta kratīšana no pagriba līdz jumta istabiņām. Zemē, sakņu pagrabā, meklēja dārglietas. Mana tēva rakstāmgaldā un grāmatu skapī visu apgriezta riņķi. Milzīgais dokumentu klāsts par tēva dzimtas pētījumiem, ieskaitot bagātīgo saraksti, tika paņemts līdzī kā pierādījumu materiāls. No drēbju kambara, starp citu,

tika paņemti divi vecāku kažoki un daudz veļas. Laupījums tika salādēts kamanās. Manu tēvu apcietināja, un viņam vajadzēja aiz vezuma kājām doties pilsētas virzienā.

Divas nakts vēlāk, 5. aprīlī, villu kolonijā sekoja visu vācu iedzīvotāju apcietināšana. Visu ģimeņu, ieskaitot bērnus. Jaunākajiem bija 5 gadi. Manam brālim 6. Freiberga kundze, kurai toreiz jaunākais bērniņš bija ap 3 gadus vecs, tika saudzēta un ar mazo bērnu palika mājās. Viegli sniga, un mēs salasījāmies paplašinātajā ielas daļā Kettera un Hamburgas ielas stūrī. Pēc ilgas gaidīšanas stingrā uzraudzībā sākās soļošana pilsētas virzienā. Pie Centrālcietuma vajadzēja ilgi gaidīt. Bērniem, laikam zem 18 gadiem, vajadzēja doties uz jauniešu soda iestādi. To apkopšanu uzlika par pienākumu manai mātei. Visas sievietes un vīrieši tika arestēti izmeklēšanai. Mana māte ar 20 līdz 30 pusaudžiem un bērniem tika aizvesta tālāk uz Elizabetes ielu, kur atradās kāda izmeklēšanas iestāde. Caurcaurēm slapjus, nosalušus un pilnīgi pārgurušus vēlā pēcpusdienā mūs palaida mājās. Pēc ilgas taujāšanas mātei izdevās uzzināt, ka mans tēvs atrodas Citadeles cietumā. Viņai vairākas reizes arī izdevās tēvam pie cietuma vārtiem iedot ēšanai katliņā izvārītus putraimus.¹⁶

Pa šo laiku uz Liepāju dodas brīvprātīgo latviešu grupiņas. Ar saviem domubiedriem uz maza kuģīša "Maiga" ierodas Ludvigs Bolšteins. Viņš ir spara pilns un, tiekoties ar grūtībās nonākušo liepājnieku pulciņu, visus sapurina aktīvai darbībai: "Ja paši sev nepalīdzēsīm, tad neviens mums nepalīdzēs." Kara ostā viņš apmāca jaunos kareivjus un janvāra nogalē aizved pulkveža Kalpaka rīcībā pirmos 35 vīrus. Pēc Kalpaka krišanas 6. martā pie Airītēm Latvijas apsardzības ministrs Jānis Zālītis ieceļ Bolšteinu par pirmās latviešu brigādes štāba priekšnieku.

Kalpaka pulkos no vācu landesvēra pāriet rotmistrs Oto Goldfelds-Zeltiņš ar saviem vīriem. Tas ir tipisks dēkainis un karotājs, kurš vēlāk kļūst pazīstams pasaulē kā pirmais Sahāras tuksneša pārbraucējs automobilī. 1940. gadā ap viņu savīsiēs leģenda par bruņotu pretošanos čekistiem Mežaparkā.

Kā stāsta laikabiedri atmiņās par 1919. gadu, vācieši par savu jātnieku pāriešanu latviešu armijā drīz vien pieprasījuši goldfeldiešus izdot tiesāšanai. Arī šeit notiek maza afēra: saņēmuši paziņojumu, Jānis Balodis un Ludvigs Bolšteins izraksta Oto Goldfeldam-Zeltiņam apliecību ar iepriekšējās dienas datumu, ka viņš komandēts palīgā Ziemeļvidzemes latviešu karaspēkam. Zvejnieka laiviņā aizbraucis no Liepājas, Goldfelds Vidzemē atkal formē jātnieku eskadronu.

Kuģis "Saratova".
Foto no Latvijas Kara muzeja arhīva

Iestājušies Studentu rotā, Liepājā ierodas Dzērbenes skolotāja dēli Markus un Arturs Ozoli. Arī brāji pēc gadiem desmit izvēlēsies dzīvesvietas Mežaparkā (Arturs — Visbijas prospektā 32, Markus — Meža 22, vēlāk Kokneses 33). Liepājā Markus pievienojas Kalpaka karavīriem, bet Arturs paliek pilsētā. Būdam inženieris mehāniķis kuģu lietās, viņš pievērš uzmanību bijušās cariskās Krievijas kuģim "Saratova":

"Sasvēries, ar bojātu balasta sūkni un ūdeni mašīntelpā, kuģis atrodas ļoti sliktā stāvoklī. Labi pārzinādams Krievijas likumus, kas nerunā pretī jaunās Latvijas pagaidu Satversmei, Arturs Ozols secina, ka Latvijas Pagaidu valdība varētu mobilizēt kuģi savām vajadzībām. Savu atzinumu viņš tūlīt paziņo attiecīgām amatpersonām. 10. janvārī kuģi pārņem Pagaidu valdība un uzvelk mastā Latvijas karogu. Arturs Ozols tiek nozīmēts par pirmo un vienīgo mehāniķi, kam kuģis jāsaved braukšanas kārtībā. Jau līdz janvāra vidum kuģis ir daļēji izlabots un ar vienu tvaika katlu izbrauc uz ostas ārējo reidu pie angļu kara kuģiem saņemt ieročus topošai Latvijas armijai."¹⁷

Kuģis "Saratova" kļūst par leģendu Latvijas tapšanas vēsturē. 1919. gada 16. aprīlī vācu armijas vadība ir nolēmusi tikt vaļā no neatkarību alkstošajiem latviešiem un viņu valdības. Liepājā tiek ieņemtas

Pagaidu valdības iestādes, izlaupīta valsts kase un sagūstīti divi latviešu ministri. Pārējie paspēj paglābties uz angļu karakuģiem, bet pēc tam pārīet uz salaboto "Saratovu". "Republika uz ūdens" — tā vēlāk Kārlis Skalbe nosauc šo divu angļu mīnu laivu sargāto kuģi, kurš tā iemītniekiem divus mēnešus bija gan neatkarīgā valsts, gan labprātīgs cietums.

"No šī laika šis kuģis palika it kā saistīts ar Latvijas valsts likteni, pieredzēja tās tumšākos brīžus un arī triumfu. Kad uz miera līguma pamata šo kuģi vajadzēja izdot Krievijai un uz tā uzliktā krievu komanda gribēja to aizvest uz Pēterpili, tas nogrima Latvijas ūdeņos pie Liepājas," rakstīts "Latvijas atbrīvošanas kara vēsturē".¹⁸

Pēc Rīgas atbrīvošanas no lieliniekiem un pamiera noslēgšanas ar vāciešiem "Saratova" 8. jūlijā atgriezās Rīgā ar likumīgo Latvijas valdību.

Četri brāļi Ozoli — Arturs, Oskars, Aleksandrs un Markus. Trīs pēdējie — Lāčplēša ordeņa kavalieri.
Foto no almanaha "Tālavija"

Taču miers neiestājas. Vidzemes un Latgales pusē vēl turas Sarkanās armijas daļas, bet rudenī Rīgai no jauna tuvojas pārorganizētie vācu karapulki generāļa Golca un virsnieka Bermonta vadībā. Uzbrukums ir spēcīgs un straujš. Latviešu karaspēks spiests atkāpties no Daugavas kreisā krasta, pametot Pārdaugavu. Ir liels risks, ka ar lielgabaliem un ložmetējiem bagāti bruņotie vācieši triecienā ieņems pašu Rīgu. Izšķirošajās stundās būtiska nozīme ir Studentu rotas komandiera rīcībai. Lai ienaidnieki netiktu pāri Daugavai, Markus Ozols ar saviem vīriem sargā Rīgas tiltus un tad, kad Latvijas armija ir atkāpusies uz Rīgu, tos "izgriež", visu laiku atrazdamies zem spēcīgas vācu uguns. Šajās cīņās Daugavas krastos Markus Ozols ir kopā ar brāļiem Aleksandru un Oskaru. Studentu rotā atrodas arī Pēteris Eferts, vēlākais Rīgas apgabaltiesas loceklis un Mežaparka iemītnieks Stendera ielā 4.

Kad tiek nodibināts Lāčplēša kara ordenis, par varoņdarbu pie Daugavas Marku Ozolu ar to apbalvo kā vienu no pirmajiem. Diplomā ierakstīts:

"Atsevišķās studentu rotas komandiers virsleitnants Markus Ozols apbalvots par to, ka kaujā pie Rīgas tiltiem 1919. g. 10. oktobrī, kad viņš ar nelieliem studentu bataljona 1. rotas spēkiem noturēja bermontiešu spiedienu un zem nīknās to uguns vadīja tiltu izgriešanu un pacelšanu, tā dodams iespēju mūsu daļām sakārtoties un ieņemt Daugavas labo krastu."¹⁹

1919. gada vasarā pulkvežleitnants Bolšteins saņem uzdevumu formēt Rēzeknes pulku. Kaujās par Rīgu 1919. gada 15. oktobrī "dzelzs vīra" Bolšteina kareivji trijos kuģīšos ceļas pāri Daugavai, lai izdarītu pirmo triecienu vācu okupētajam kreisajam krastam un ieņemtu Daugavgrīvas cietoksni. Pēc četrus dienu nepārtrauktām kaujām izdodas aizkļūt līdz pat Lielupes tiltam Bulduros. Kopā ar citām karaspēka daļām rēzeknieši vajā vācus līdz Lietuvas robežai.

Šajā pašā laikā notiek cīņas Latgales frontē. Jau rudenī tur piedalās kapteiņa Jāņa Dinnes vīri (1932. gadā viņš cels māju Kokneses prospektā 26a). Militāri spožākais veikums, par kuru Dinne saņem Lāčplēša kara ordeni, ir Rušinas sādžas ieņemšana 11. septembrī. Īpaša uzmanība šim notikumam veltīta Jāņa Dinnes nekrologā 1938. gadā:

"[...] Ieņemot Līvānu rajonu, bija uzdots kaujā ieņemt Rušinas ciemu Ušas upes kreisajā krastā. Apstākļi bija grūti, jo lauks, pa kuru virzījās uzbrucēju daļas virsleitnanta Dinnes vadībā, bija atklāts un pretinieks to turēja zem ložmetēju krusta uguns. Bet, pienākot pie Ušas upes, mūsējie pārgāja braslu līdz krūtīm ūdenī un, lai gan cieta stiprus zaudējumus, tomēr Dinnes enerģiskā vadībā uzdevumu veica. Pēc Rušinas sādžas

Fricis Aleksandrs Goba.
Foto no ģimenes arhīva

ieņemšanas ienaidnieks uzbruka labajam spārnam, bet atkal ar Dinnes pašaizliedzību un drošsirdību šo uzbrukumu likvidēja.”²⁰

Cīņās ar vāciešiem pie Bolderājas novembra kaujās un pēc tam ar lieļiniekiem Latgales frontē sevišķu varonību parāda kapteinis Fricis Goba. 1920. gada 10. janvārī pie Katlešu ciema ar piecpadsmit kareivjiem un vienu ložmetēju noturas pretī skaitliski vairākkārt pārākai uzbrūkošai ienaidnieka rotai, saņem septiņpadsmit gūstekņus un iegūst munīciju. Veiksmīgo cīniņu pieminot, Fricis Goba saņem Lāčplēša kara ordeni. Pēc kara Fricis Goba strādā muižas valdē un ieprecas Dragūnmužas rentnieka ģimenē, kur nodzīvo līdz pat savai nāvei 1943. gadā. Pie sienas viņa kabinetā atrodas ordeņa diploms. Tas paliek arī 1944. gadā, kad ģimene dodas bēgļu gaitās uz Kurzemi un kabinetā ievācas kāds krievu oficiers. Meita Helēna atceras:

“Smieklus caur asarām izraisīja interesants gadījums. Tēva kabinetā pie sienas zelta rāmī bija iestiklots Lāčplēša kara ordeņa diploms ar mākslinieka R. Zariņa vinjeti, kurā attēlots Lāčplēsis, kas abām rokām plēš uz pusēm lāča muti (purnu). Zīmējums bija iespaidīgs un laikam virsnieka kungam ļoti patika, ka nebija to noņēmis un iznīcinājis. Apakšā rakstīto tekstu viņš nebija centies iztulkot. Bet tur bija rakstīts, ka tēvs ar šo ordeni apbalvots par varonību cīņā pret Bermontu un par to, ka viens pats kādā

Latgales sādžā saņēmis gūstā 17 lielniekus. Tā arī šis diploms tur palika.”²¹

No cīņu laukiem nāk arī divi citi vēlākie Mežaparka iedzīvotāji, ar Lāčplēša kara ordeni apbalvotie pulkvedis Jānis Edgars Ozols (viņš uzceļ māju Siguldas prospektā 5) un virsleitnants Alfrēds Valeika, kas 1932. gadā apmetas Ezermalas ielā 49. Viņu militārās profesijas Pirmā pasaules kara laikā saistās ar jaunām karadarbības jomām. Jānis Ozols ir armijas štāba indīgo gāzu speciālists un štāba pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieks. Alfrēds Valeika kopš 1916. gada ir kara lidotājs.

Jāpiebilst, ka interese par aviāciju latviešu jauniešu vidū rodas jau pirms Pirmā pasaules kara. 1912. gadā Krievijas gaisa kuģniecības skolā piesakās zemnieka dēls no Jasmuižas — jaunais virsnieks Jezups Baško, kas kļūst par vienu no izcilākajiem gaisa karotājiem Krievijas armijā, un par panākumiem gaisa kaujās cars viņu ieceļ muižnieka kārtā. Rīgā uz savu roku darbojas pat gluži jauni lidmašīnu konstruktori. Viens no viņiem — ģimnāzists Alfrēds Rozentāls savu lidmašīnu izmēģina Mežaparkā, Ķīšežera krastā. Viņš iet bojā Pirmā pasaules kara laikā.

Arī Alfrēds Valeika pasaules kara laikā kā telegrāfa speciālists nokļūst krievu armijas aviācijas nodaļā, bet gadu vēlāk sāk lidotāja novērotāja, pēc tam kaujinieka gaitas. 1919. gada vasarā viņš formē Latvijas armijas aviācijas grupu, kur tās laikā piesakās 14 virsnieki un 95 karavīri un instruktori. Jau 25. jūlijā aviācijas pulks kā trofejas iegūst pirmās divas lidmašīnas. Tāpēc Alfrēdu Valeiku arī dēvē par Latvijas aviācijas vecāko pionieri. Taču viņa darbība kopš oktobra izvērsas citā, ne mazāk sarežģītā jomā. Valeiku ieskaita 1. partizāņu pulkā cīņām pret Bermontu. Legēdāru slavu Valeika un viņa 24 vīri iemanto, uzbrūkot 70 vācu jātniekiem nocietinātajā Imaku mežsarga mājā. Pārsteiguši ienaidnieku ar uzbrukuma pēkšņumu, partizāni iegūst 45 sedlotus zirgus, 5 smagos ložmetējus un bagātu munīcijas krājumu.

1920. gada beigās Alfrēds Valeika aiziet no militārā dienesta, taču paliek uzticīgs aviācijai. Viņš piedalās Aviācijas veicināšanas biedrības darbā un Latvijas aeroklubā, organizē Aizsargu aviāciju. Viņš ir viens no visdedzīgākajiem nacionālās aviācijas popularizētājiem un darbojas kā aviācijas mācību daļas priekšnieks.

Ar Latgales kaujām beidzas Latvijas atbrīvošana. Vērtējot šo dienu notikumus, vēsturnieks un literāts Uldis Ģermanis raksta:

“Šajā laikā latviešu karotāju slava sasniedz vēl neredzētus augstumus. Jaunāko laiku vēsturē grūti atrast piemēru, kur samērā neliels karaspēks būtu tik lielā mērā ietekmējis vēstures gaitu. Tas rāda, cik nenoteikti

izšķirīgos brīžos ir tādi jēdzieni kā "liels" un "mazs". Tas rāda, cik bīstami arī lielām varām ir apspiest mazākas tautas."²²

- 1 *Bilenšteins B.* Bet mājas palika. — R., 1998, 59. lpp.
- 2 Rīga. 1860–1917. — R., 1978, 283. lpp.
- 3 *Bose-Bilenšteina B.* Atmiņas par dzīvi Mežaparkā. *Rokraksts vācu valodā. No S. Vieses arhīva.*
- 4 *Skalbe K.* Kopoti raksti, 6. sēj. — R., 1938, 254. lpp.
- 5 LVVA, 1799.f., 2. apr., 468. lieta.
- 6 *Leimane D.* Rīgas Zooloģiskais dārzs vakar, šodien, rit // Rīga-800. Gadagrāmata. 1997. — R., 1998, 58. lpp.
- 7 Par Zooloģisko dārzu // *Lidums.* — 1918. g. 11. jūnijā.
- 8 *Ed.* Zooloģiskais dārzs // *Jaunākās Ziņas.* — 1921. g. 7. jūnijā.
- 9 Bērnu svētki // *Varavīksne.* — 1915, Nr. 22, 322.–323. lpp.
- 10 Izglītības biedrības Saules dārzā // *Varavīksne.* — 1915, Nr.6, 15. lpp.
- 11 *Skalbe K.* Kopoti raksti, 7. sēj. — R., 1939, 220.–221. lpp.
- 12 *Bilenšteins B.* Bet mājas palika. — R., 1998, 59.–60. lpp.
- 13 *Jurka E.* Ģenerālis Ludvigs Bolšteins. — Austrālija, 1962, 9.–10. lpp.
- 14 *Kaija I.* Kopoti raksti, 10. sēj. — R., 1931, 26. lpp.
- 15 *Bose-Bilenšteina B.* Atmiņas par dzīvi Mežaparkā. *Rokraksts vācu valodā. No S. Vieses arhīva.*
- 16 *Filroze O.* Manas bērnības atmiņas. 1998. g. 10. janvārī. *Rokraksts vācu valodā. No S. Vieses arhīva.*
- 17 *Neilande S.* Cilvēks, kurš veidoja leģendu // *Mežaparks* — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 1998, III laidniens.
- 18 Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture (vīrsred. M. Peniķis). I. sēj., — D.V. apvienība Linkolnā, 1961, 46. lpp.
- 19 *Markus Ozola* 40 mūža gadi. // *Brīvā Zeme.* — 1935. g. 22. februārī.
- 20 *Pulkvedis-leitnants Jānis Dinne* // *Lāčplēsis.* — 1938, Nr. 6, 117. lpp.
- 21 *Lezdiņa H.* Atmiņas par tēvu. 1995. g. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 22 *Ģērmanis U.* Latviešu tautas piedzīvojumi. — R., 1990, 296. lpp.

PIRMIE MIERA GADI. VĀCU KOLONIJA MEŽAPARKĀ UN LATVISKĀS VIDES ATTĪSTĪBA

Rezumējot Pirmā pasaules kara nodarīto postu un situāciju Latvijas brīvības cīņā noslēgumā, profesors Arveds Švābe rakstīja:

"Latvijas brīvības cīņas ilga 628 dienas, un šai laikā nacionālā armija ar saviem sabiedrotiem 75 kaujās atbrīvoja no krievu un vācu okupācijas 65 000 km² lielu platību ar 1,5 miljoniem iedzīvotāju. Tātad par veselu miljonu bija sarucis Latvijas pilsoņu skaits. 1919.–1927. g. gan atgriezās 236 000 bēgļu un karagūstekņu, tomēr Pirmajā pasaules karā mūsu tauta bija zaudējusi vairāk par citām — ap 700 000 jeb 27%. Šai skaitā iztrūka ap 250 000 vīriešu labākos spēka gados, un, tā kā bērnu mirstība bij ļoti liela, dzimstība maza, tad iztrūka arī 250 000 bērnu, kāpēc tautā bij nesa- mērīgi liels veco Jaužu skaits. Arī materiālie zaudējumi bija milzīgi: 40% zemes gulēja atmatā, 25% ēku nopostītas un rūpniecība sagrauta. No Rīgas vien krievi bija aizveduši 30 000 vagonus ar fabriku iekārtu. Ar tik lieliem asiņu un mantas zaudējumiem bija iegūta jaunās republikas brīvība."¹

Pasaules karš Mežaparkā izputināja Zoodārzu, abus jahtklubus, aptu- rēja Saules dārza un vācu sporta biedrības darbību, tika iznīcināta tram- vaju līnija. Taču Mežaparka savdabīgās ēkas notikumi neskāra. Pielāgo- joties karalaika apstākļiem, daudzi namīpašnieki gan pārbūvēja apkures sistēmas, lai pēc iespējas mazāk izlietotu kurināmo, un pašas telpas pielā- goja šaurākiem dzīves apstākļiem.

Iedzīvotāji iepazīna represijas, trūkumu un badu. Pirmajā kara posmā daļa devās bēgļu gaitās uz Krieviju, Politehnikuma pasniedzēji tika eva- kuēti kopā ar mācību iestādi. Citi sabiedrībā populāri vācu tautības iedzīvo- tāji tika aizsūtīti uz Iekšskrieviju kā politiski neuzticami. Vairākas ģimenes, tostarp arī Bilenšteina dzīvesbiedre un bērni, izmantojot landesvēra ienākšanu Rīgā 1919. gada pavasarī, meklēja patvērumu Vācijā. Taču viņi atgriezās, tiklīdz dzīve jaunajā valstī sāka normalizēties.

Izrādījās, ka vissarežģītākā atgriešanās bija no Krievijas. Krievijas valdība nelabprāt Jāva repatriēties bijušo Baltijas guberņu zinātnes un

mākslas darbiniekiem. Par šīs procedūras savdabībām pētījumu "Latviešu repatriācija no Padomju Krievijas 1918.–1921. gadā" izstrādājuši vēsturnieki Tatjana Barteļe un Vitālijs Šalda. Kultūras cilvēku aizturēšana nebija tikai cenšanās paturēt savā rīcībā "Baltijas smadzenes". Latvijā bija arestēti daudzi lielinieku atbalstītāji. Lai dabūtu tos atpakaļ, Viskrievijas Ārkārtējās komisijas repatriantu pārvalde mājupbraucēju vidū aši sameklēja personas, kurām būtu "maiņas vērtība", un izmantoja tās kā ķīlniekus apmaiņai pret lielinieku pagrīdniekiem.

Šāda jaunlaiku "vergu tirdzniecība" 1920. gada aprīlī norisinājās arī ar septiņpadsmit cilvēku lielu "latviešu buržuāzijas pārstāvju grupu", kur kopā ar māksliniekiem, juristiem un advokātiem ceļoja arī divi profesori — organiskās ķīmijas speciālists Kārlis Blahers un ārsts Vladimirs Mincs. (Blahers dzīvoja Mežaparkā jau kopš tā sākumiem, bet Mincs vēlāk apmetās Visbijas prospektā 11.)

Kārlis Blahers kopā ar Politehnisko institūtu bija evakuējies uz Maskavu 1915. gadā. 1917. gadā viņu ievēlēja par privātdocentu Maskavas Universitātes Ķīmijas un termodinamikas fakultātē. Maskavā nemieru dēļ nekāds darbs nebija iespējams, un Blahers pārgāja uz Ivanovožnesenskas Politehnikumu, lai organizētu tur ķīmiski tehnisko nodāju. Par iespēju zinātniekam atgriezties Latvijas valdībai nācās "maksāt" ar vairākiem komunistiem, uzsvērts biogrāfiskās izziņās.

It kā gludāka bijusi atgriešanās Dr. Vladimiram Mincam, kaut gan viņam, tāpat kā citiem repatriantiem, pie robežas draudēja pamatīga kratīšana un mantas konfiskācija, kas stipri līdzinājās aplaupīšanai:

"V. Mincs, kurš 1918. gadā pēc ievainošanas bija ārstējies V. Ļeņinu, pirms aizbraukšanas bija aizgājis no viņa atvadīties un palūgt apliecību, "lai čekisti viņu ceļā šā vai tā neapgrūtinātu". V. Ļeņins gan mēģinājis V. Mincu pārliecināt palikt Krievijā, bet, kad tas neizdevās, apliecību izrakstīja. Tagad nu tā V. Mincam noderēja, un viņam nevajadzēja, kā J. Maderniekam, baidoties no kratīšanas un mantu atņemšanas, vilkt kājās visas tā īpašumā esošās "kādas trīs vai četras bikses"."²

Pirmie pēckara gadi nebija viegli izdzīvošanas un drošības ziņā. Avīzes, kas tobrīd iznāca uz gaužām sliktā papīra un skopas saturā, bieži ziņoja par vardarbībām, laupīšanām un slepkavībām. 1919. gada vasarā tika atrakti vairāki masu kapi ar lielinieku upuru mirstīgajām atliekām. Mežaparka mežā atrada nogalinātus vīriešus un kādas vecākas sievietes līķi, bet 1919. gada Ziemassvētku noslēgumā tika noslepkavots policijas kārtībnieks Grīnlands.³ Kā sava veida simbols tālaika situācijai varētu noderēt kāds neliels paziņojums "Kultūras Vēstnesī" vēl 1923. gadā:

"Vilki Ķeizarmežā. 3. martā priekš pusdienas Ādažu mežsargs, apstaigādams mežus, pamanījis Ādažu rajonā Ķīsezera malā 3 vilkus. Mežsargs izšāvis reizi, bet vilki pārskrējuši pār Ķīsezera ledu un iebēguši Ķeizarmežā. Par notikumu paziņojis prefektūrai, kura norīkojusi uz Ķeizarmežu no V iecirkņa kārtībnieku patruļu, kura tomēr vilkus vairs neatradusi, jo, pēc pēdām spriežot, tie aizklīduši uz Biķernieku mežiem."⁴

Kaut lēnām, Mežaparka apkārtnē ap villu rajonu atguva dzīvīgumu. Rīgas iedzīvotājiem, īpaši tuvāko rajonu fabriku strādniekiem, priežu mežs un Ķīsezera krasts atkal kļuva par brīvi pieejamu, iecienītu atpūtas un izpriecu vietu.

"Turpat blakus aiz Meža prospekta sākas īsts, skaists sils, ko vietām vēl pavisam maz skāruši dabas kaprači — kultūras zāģis un civilizācijas lāpsta," biogrāfiskā romānā "Jaunavu iela" (1957) raksta Valdemārs Kārklīņš, 20. gados vēl jauns žurnālists, kas atrod mājvietu villu kolonijā pie paša sila. Grāmatas nodaļa "Rīgas meža stāsti" ir vēstījums par nelielu, sevī noslēgtu pasauli, kas gluži sveša parastajiem villu kolonijas iedzīvotājiem, toties labi pazīstama mazturīgajiem melnā darba strādniekiem un viņu meitenēm, kuri te pavada savas brīvās dienas un vakaru stundas:

"Krēslai sabiezējot, silā modās savāda dzīvība. Varbūt tā tur bija visu laiku, tikai gaismā to nemanījām. Šur tur spīdēja sarkanās uguntiņas kā vilku acis, bet tie bija tikai degoši papirosi neredzamu smēķētāju mutēs. Reizēm dzirdējām zaglīgus soļus, un mums garām paslīdēja nesteidzīgas ēnas, allaž pa divām, viena platāka, otra šaurāka, un allaž tuvu kopā. Tumsā skanēja pūču un zaķu balsis, bet tie, kas kļiedza, nebija parastie putni un dzīvnieki, jo kļiedzienus pavadīja klusāki smieklī.

Vietām iesmaržojās skuju dūmi, un starp kokiem paspīdēja uguns. [...] Tā bija savāda sabiedrība, kādā nebiju piedalījies, pat nebiju tādas tuvumā redzējis. Vīrieši bija kailiem kakliem un muskuļotām rokām, tumši iedegušu ādu kā enkurniekiem; daudziem bija arī tetovēti delmi. Taču viņi neizskatījās kā īsti jūrniece; jaunie puisi varēja būt fabriku strādnieki vai amatu mācekļi — ja vispārīgi ko strādāja, par ko nebija liegts šaubīties. Drēbes visiem bija lētas un vienkāršas, bet viņi tās valkāja ar īpašu nomales eleganci: spilgti kaklauti, platas bikses, rūtainas sporta žaketes, saņurcītas žokeju cepures, ko sagrieza ar nagu pakausī. Dažiem bija gari mati un šauras, pēc filmu aktieru parauga apcirptas ūsas. [...] Kad vien tumsā iebrišķējās sauss zars vai nodipēja soļi, visi reizē aplusa un brīdi klausījās kā sastinguši. Man šķita, viņi baidījās no mežsarga, jo silā varbūt

Ķīsezera mala 20. gados. *No senas atklātnes*

bija aizliegts kurināt uguni: bet varēja arī būt, ka viens otrs viņu vidū labprāt negribēja sastapties ar policiju. [...] Ap vienpadsmitiem uguns kuri apdzisa un savādie zaļumnieki nogrīma tumsā: citi aizgāja uz Sarkan-daugavas pusi, citi palika gulot, apskāvušies ar savām meitenēm. Klusums zem kokiem bija dziļš kā ūdens, likās, tanī varēja noslikt. Augstākā koka galotnē kā dzeltens ūpis tupēja mēness. Varēja dzirdēt, kā pienāca un aizgāja Mežaparka tramvajs: melodiski noskanēja stieples, pamalē pāris reižu izšķīlās dzirksteles kā tāls un vājš zibens.”⁵

Otra Mežaparka daļa, kur vasarās kopš neatminamiem laikiem pulcējās nomaļu strādnieki, sīktirgotāji un kolorīti Rīgas dīkdieņi, atradās starp Grāves un Dragūnu muižām Melju kalna apkārtnē. No tagad jau noraktā kalna pavērās plašs skats gan uz ezeru, kur bieži baltoja jahtu zēģeles, gan uz ērtajām peldēšanās vietām.

“Ķīsezers bija jahtinieku iecienīts,” stāsta skolotājs Jānis Blāķis, kas jaunībā Dragūnmuižā dzīvodams, atrada iespēju gan piepelnīties ar dažādiem darbiem, gan iesaistīties ezermalas apmeklētāju priekos. “Apmēram divas vasaras nostrādāju, skrubinot nost krāsu no jahtām. No jahtkluba uz Dragūnmuižas pusi — sporta laukums. Iestājos komandā *Kaiserwald* un pāris reizes spēlēju futbolu. [...] Svētku dienās Jaudis plūda pa Pletenberga (Ķīsezera) ielu un pāri dambīšiem uz Dragūnu muižu, uz

Meļļu kalnu — tūkstošiem. Viss pilns ar zaļumniekiem. Īrēja laivas, dzēra, pa vidu staigāja iznēsātāji, ar barankām apkrāvušies. Pretī Sudrabu Edžus ielai atradās deju placis ar dēļu grīdu. Tādas balles notika arī Jaunās muižas parkā aiz Džutes fabrikas. Galvenokārt tur apgrozījās krievi.”⁶

Villu kolonija kopš 20. gadu sākuma pakāpeniski iegūst arvien latviskāku veidolu. 1923. gadā pilsētas dome Ņeizarmeža vietā ievieš Mežaparka nosaukumu. Tajā pašā gadā sāk darboties Rīgas ielu pārdēvēšanas komisija, kuru veido plaši pazīstami sabiedriski darbinieki un rakstnieki — Kārlis Skalbe, Marģeris Skujenieks, Kārlis Dziļleja, Fricis Adamovičs, Arturs Alberings u.c. Galvenais konsultants ir profesors Jānis Endzelīns. Tajā pašā gadā tiek pārdēvētas ielas, kas nesušas jaunās Latvijas valsts vēsturē negatīvi iezīmētu personu vārdus. Vidzemes superintendenta Hermaņa Samsona iela tiek nosaukta par Jahtkluba ielu, Livonijas ordeņa mestra Gotharda Ketlera iela — par Kokneses prospektu, Livonijas ordeņa kara-spēka virspavēlnieka Valtera fon Pletenberga iela — par Ķīšežera ielu, augustīniešu mūka Meinharda iela — par Gaujas ielu. Toties Elbingas iela iegūst vācu tautības latviešu žurnālista un mūsu pirmā periodiskā izdevuma “Latviešu Avīzes” redaktora Kārļa Frīdriha Vatsona vārdu. Ņelnes iela tiek nosaukta valodnieka, rakstnieka, “Bildu Ābices” un “Augstas gudrības grāmatas no pasaules un dabas” autora Gotharda Frīdriha Stendera vārdā. Ņeizara prospektu nosauc par Meža prospektu, Briges ielu — par Amatas ielu, Tilzītes ielu — par Pēterupes ielu, bet Siguldas prospekts stājas Novgorodas prospekta vietā. Kādu laiku Lībekas iela tiek dēvēta par Lībiešu ielu, tad sākotnējo nosaukumu atjauno.

Saimnieciskā dzīve un celtniecība gadus piecus Mežaparkā nevar atgūt priekš kara attīstības tempus: pirmā lielākā ēka — arhitekta Artura Mēdlingerā projektētā sešdzīvokļu māja — pēc Būvniecības pasūtījuma uzcelta tikai 1925. gadā Hamburgas ielā 4.

1926. un 1927. gadā Mežaparka apbūvei pievienojas pa sešām viengimenes dzīvojamām ēkām, un tikai pēc tam var jau runāt par strauju celtniecības uzplaukumu, jaunām celtniecības tradīcijām un arī grūtībām.

Līdz 20. gadu beigām visai sarežģīta ir nokļūšana Mežaparkā, īpaši ziemās. Ilmārs Rūtenfelds atmiņās par bērniņu villu kolonijā raksta:

“Tālaika satiksme uz Mežaparku bija autobuss, kas brauca no 2. līnijas tramvaja galapunkta Miera ielas galā pie Brasas stacijas gar Čiekurkalna ūdenstorni un kapiem līdz “Lunaparkam” — restorānam-naktslokālam jeb “tingeltangelim”, kā to mans tēvs sauca, Kokneses un

Vatsona ielas stūrī. Tas, liekas, darbību pārtrauca ap 1934. gadu. Auto-
buss bieži ziemā sniega dēļ nedarbojās, tad tēvam, no darba nākot, bija
jābrien pa sniegu gar artilērijas noliktavām. 20. gados privātauto satik-
smes tikpat kā nebija. Stokholmas iela bija tikai daļēji bruģēta, to asfal-
tēja tikai ap 1930. gadu.”⁷

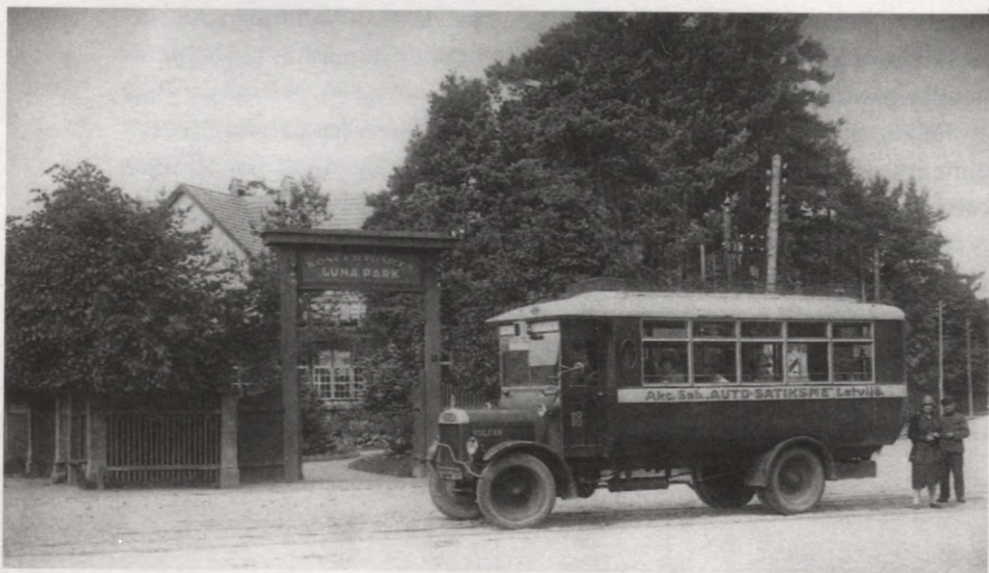
Privāتماšīnu šajā laikā villu kolonijā vēl tikpat kā nav, kaut gan ir savs
benzīna tanks. Kad nu kāds šoferis tur uzpilda sava braucamā bāku, allaž
seko enerģiska rīkošanās ar toreiz labi pazīstamo mašīnas “kurbuli”, lai to
ar visu spēku griežot un griežot, motoru no jauna iedarbinātu. Kā liecina
iedzīvotāju atmiņas, viens no populārākajiem braucamajiem uz darbavie-
tām un atpūtas reisos ir demokrātiskais satiksmes līdzeklis — velosipēds.

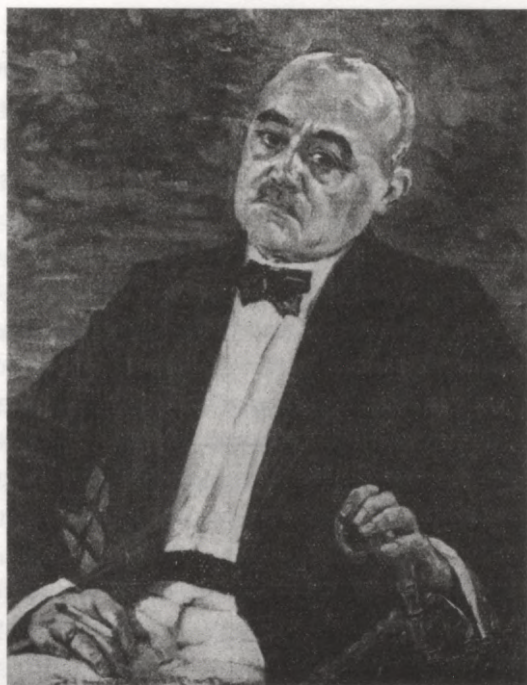
Tramvaja līniju Mežaparkā atjauno 1927. gadā. Ap šo laiku arī sākas
reālā Mežaparka papildināšanās ar latvisko iedzīvotāju slāni un celtnie-
cībā rodas jaunas tendences.

Vecajā Mežaparka daļā līdz pat 1939. gadam pārsvarā mitinās vācieši.
Adrešu grāmatas gruntsgabalu īpašnieku saraksts uzrāda gandrīz tos pašus
uzvārdus, kas sastopami priekš kara periodā: tur ir Agtes, Upenieks, Peter-
sens, Nolls, Bīlenšteins, Melle, Tilners, Jakobi, Ulmans, Markshauzens,
Jirgens, Bingners, Labutins, Vēbers, Bornhaupts, Dīzings, Celmiņš u.c.
Plaši gruntsgabali vēl arvien ir H. Agtes vadītās Rīgas Būvniecības
īpašumā.

Viens no pirmajiem pēc kara savu praksi sāk Dr. Kurts Hahs, kas
1920. gadā Mežaparkā nodibina privātklīniku plaušu un iekšējo kaišu

Auto pie koncertdārza *Luna Park*. 20. gadu uzņēmums.
No Rūtenfeldu ģimenes arhīva

Pauls Šimanis. No E. Gorska gleznas laikrakstā "Die Woche im Bild" 1926. gadā

slimniekiem. Samērā agri īpašumus iegūst jaunie latviešu ārsti, kuru ienākumi pirmajos pēckara gados ir visstabilākie. Tā ap 1923. gadu G. fon Tizenhauzena projektēto villu Stokholmas ielā 7 (tagad 29) nopērk Finanšu ministrijas ierēdnis Eduards Rūtenfelds un Dr. Anastasija Rūtenfelde-Čikste, pazīstama kā dedzīga Jaunās strāvas piekritēja, publiciste un vairāku zinātnisku darbu autore. Taču, kad paaugas bērni un tiem jānokļūst centra skolās, dažus gadus Rūtenfeldi savu māju izīrē un uzturas Rīgā.

Bet kā tad Mežaparkā jutās vācieši?

20. gados neatkarīgajā Latvijā vācu tautības iedzīvotāji nonāca jaunā situācijā, kurā vāciešiem vairs nepiederēja vadošā loma pilsētas dzīvē un sociālo attiecību veidošanā. Kara laikā, rūpniecībai sabrūkot, vācieši bija zaudējuši lielus īpašumus un ienākumu avotus. Savukārt agrārreforma atņēma vācu baroniem muižu zemes un izdalīja tās Latvijas brīvības cīnītājiem. Mežaparkā, Gatartas ielā 2, mītošais laikrakstu *Rīga am Sonntag*, *Die Woche im Bild* redaktors un ekonomisko jautājumu speciālists Roberts Rīdels vēl gadus piecpadsmit pēc Latvijas valsts izveidošanas atgādināja jautājumu, kas nodarbināja gandrīz visus vāciešus Latvijā:

"Vai starp Jaudīm, kuri — kā šeit Latvijā — runā dažādās valodās, sargā savas īpatnības, jā, pieder pat pie dažādiem kultūras slāņiem,

iespējama dzimtenes kopības izjūta tajā telpā, kuru viņi kopīgi apdzīvo? Tas ir jautājums, ko vienmēr var atkārtot, cik vien bieži tiek skarta dzimtenes vienotības tēma vai solidaritāte starp cilvēkiem, kas cēlušies no vienas zemes, vienas valsts, vienas dzimtenes.”⁸

Arī Mežaparka vāciešiem nācās izšķirties, kādu nostāju ieņemt pret jauno Latvijas valsti, kuras ideja vēl nesen pasaules kara laikā, kā atzīmē vācu liberālā laikrasta *Rigasche Rundschau* šefredaktors un “progresu partijas” vadītājs Dr. Pauls Šīmanis, “atrada Baltijas vācus pilnīgi nesagatavotus”. Pirmā pasaules kara zaudējumi, bet it īpaši 1919. gada notikumi P. Stučkas valdības laikā, kad pret turīgajiem iedzīvotājiem tika vērstas nežēlīgas represijas, kā arī pārvērtības pašā Vācijā diezgan lielā daļā Baltijas vāciešu veidoja labvēlīgu nostāju pret jauno, neatkarīgo valsti.

Vācu “progresu partija” pilnībā atbalstīja neatkarīgas Latvijas ideju un ieņēma savu vietu gan Satversmes sapulcē, gan Saeimā. Pauls Šīmanis šo izšķiršanos vērtēja kā objektīvi nosacītu vēstures soli:

“..Latvijas valsts doma ne tikai latvjiem, bet arī Latvijas vāciešiem nes piepildīšanos. Piepildīšanos tādā nozīmē, ka dara iespējamu atsvabināšanos no Austrumu kultūras apjoma un piesliešanos Viduseiropai. Tā nāca ar uzdevumu uzturēt dzimteni eiropeiskā garā, ar pārliecību, ka tāds uzdevums jau aiz saimnieciskiem iemesliem nav atrisināms, ja mūsu dzimtene top par sastāvdaļu kādā no runā esošām lielām valstīm, bet gan vienīgi tad, ja tā kā patstāvīga valsts uzņemas vienojoša tilta lomu, kāds tai pēc viņas ģeogrāfiskā stāvokļa piekrīt. [...] Kas vāciem lielā mērā ir atvieglojis iejušanos Latvijas valsts domā, ir tas apstāklis, ka Latvija, pretēji lielākai daļai jauno nacionāli valstisko dibinājumu, ir nākusi pretī mazākuma tautību īpatnējās kultūras attīstības vajadzībai, jau 1919. gada decembrī izdodama likumu par mazākuma tautību skolām, kas mums deva iespēju pašiem dibināt un izveidot savas izglītības lietas.”⁹

Kā redzams no adrešu grāmatām, Pauls Šīmanis 30. gadu beigās dzīvo Mežaparkā — Siguldas prospektā 52 — un ir viens no ievērojamākajiem Baltijas vāciešiem, kas daudz darījis Latvijas iedzīvotāju konsolidēšanās ideju izstrādāšanā, bijis visu četru Saeimu deputāts un progresīvā vācu laikraksta *Rigasche Rundschau* šefredaktors. Atzīmējot viņa 50. nāves dienu, pie kādreizējās laikraksta redakcijas ēkas Vecrīgā tika pielikta piemiņas plāksne.

Liela daļa Baltijas vāciešu jutās piederīgi šai zemei, kur bija viņu mājas. Viņi visumā pieņēma jauno apstākļu radītos noteikumus, kaut arī

latvieši pagātnes — īpaši 1905. gada un kara atmiņu — rūgtuma pilni bieži vien demonstrēja neuzticību kādreiz respektablajai minoritātei. Spilgtu liecību par tālaika izjūtām un darbībām ir saglabājusi arhitekta Bernharda Bilenšteina grāmata "Bet mājas palika":

"Radās jautājums: kas notiks ar mums? Vai mums palikt vai doties prom uz ārzemēm uz visiem laikiem? Es nešaubījos, ka man jāpaliek Rīgā, kur bija manas saknes, kur es biju mājās, kur man bija jumts virs galvas un dārzs, kas vismaz daļēji varēja nodrošināt ģimeni ar pārtiku. Vācu impērijā es biju svešinieks..."¹⁰

Pirmie gadi Bilenšteiniem ir grūti. Arhitektam nav darba piedāvājumu, ja neskaita dažādas pārbūves un piebūves tepat Mežaparkā. Tikai 1929. gadā pēc viņa projekta tiek uzcelta patiešām skaista ēka — viengimenes dzīvojamā māja Bergenes ielā 1/3. Taču Bilenšteins nesūrojas, bet racionāli domā, kā uzlabot ģimenes budžetu un nodrošināt saviem sešiem bērniem izglītību. Viņš kļūst par pārvaldnieku Mencendorfu namā Troņmantnieka (tag. Raiņa) bulvārī un Hammera kundzes namā Brīvības un Raiņa bulvāra stūrī. Savi ienākumi nāk arī no mājas. Ik dienu, atgriezies no pilsētas, arhitekts dodas dārzā. Kara laikā zaķi izpostījuši ābeļu stādījumus, tie jāatjauno. Jāaudzē kartupeļi un visi nepieciešamie dārzeņi. Kā labu peļņas līdzekli ģimenes tēvs ierīko sparģeļu dobes. Kaut lēni ieauģuši, agrie zaļumi izveidojas par izcilu delikatesi, un katru gadu daļu no

B. Bilenšteina projektētais nams Bergenes ielā 1/3.
J. Krieviņa foto 1995. gadā

bagātās ražas Bīlenšteins aiznes uz Romas viesnīcu, kur tos priecīgi saņem. Pirmajos gados mazajā mājā tiek iebūvēta kūts, kur Bīlenšteini tur vistas, govi, kazu, sivēnu. Taču, apstākļiem normalizējoties, atrodas vienkāršāks peļņas avots: gan lielajā, gan dārza mājā tiek iebūvēti īres dzīvokļi — arhitekts ir pārliecināts, ka "labi celtai mājai piemīt vienmēr jaunas izbūves iespējas". Te nu sākas pēdējais gaišākais posms mājas vēsturē, raksturīgs ar interesantajiem ģimeļiem, kas kļūst arī mājas draugi. 20. un 30. gados Rīgā arvien biežāk ierodas Rietumeiropas profesori, lai lasītu lekcijas Latvijas Universitātē. Laba daļa no tiem ir viesi Bīlenšteinu namā, piemēram, mākslas zinātnieks Rihards Hamans.

Uz dzīvi pie Bīlenšteiniem apmetas Baltijas un Eiropas ģeoloģijas speciālists Ernsts Krauss, viens no kontinentu mobilisma teorijas izstrādātājiem. Bīlenšteinu puikas ne reizi vien pavada profesoru Latvijas zemes izpētes gājienos, un Heimo sava skolotāja ietekmē vēlāk studē Latvijas Universitātes Dabaszinību un ģeoloģijas fakultātē. 30. gados pie Bīlenšteiniem mājā arī profesors Leo Vite, pazīstamā cara valdības premjera grāfa Vites krustdēls, un viens no cara valdības ministriem, filozofs un jurists Vladimirs Čumikovs.

Bernharda Bīlenšteina ģimenes saites ar Vāciju neatkarīgās Latvijas laikā bijušas diezgan ciešas. Vācijā izglītojusies viņa meita Barbara, kura saglabājusi daudzas nozīmīgas atmiņas par tēva māju Mežaparka nomalē. Pārvarot lielu konkursu, Vācijā lidotāju skolā iekļūst Olafs Bīlenšteins. Ar savu lidmašīnu "Tornado" viņš veicis bīstamus lidojumus uz visdažādākajiem zemeslodes punktiem, līdz divdesmit septiņu gadu vecumā viņu apsteidz nāve — 1936. gadā "Tornado" cieš avāriju, sešpadsmito reizi šķērsojot Atlantijas okeānu tā dienviddaļā.

Mežaparka vecajā daļā vācieši paliek pārsvarā līdz pat 1939. gada nogalei. Laiku pa laikam te pievienojas jauni uzvārdi. Apmešanās iemeslus visbiežāk nosaka tas, kas pievilcis šim Rīgas nostūrim iemītniekus arī agrāk: vēlēšanās dzīvot veselīgā, ērtā, klusā mājoklī, kur iespējams apmesties ar plašu ģimeni un audzināt bērnu pulku, izmantojot iespēju sportot, kopt daiļdārzu.

Kā liecina ieraksti mājas grāmatās, 20. un 30. gados šie paši motīvi skubina Mežaparkā apmesties arī diezgan daudzus ārzemju vēstniecību darbiniekus (piemēram, no Japānas un ASV), kā arī pasaules "lielās preses" pārstāvjus no *Chicago Tribune*, *The Times*, *Daily Express* u.c.¹¹

Latviešu iedzīvotāju skaita pieaugums un straujā celtniecības attīstība varēja notikt tikai tad, kad bija izveidojusies materiāli nodrošināta brīvvalsts inteligence, kas izprata un gribēja turpināt tās tradīcijas, kuras

1901. gadā tika liktas šīs pilsētas daļas izbūves pamatos un kuras respektēja arī jaunā Rīgas Dome. Latviešu radošās personības ar visai maz izņēmumiem bija nākušas no laukiem, tām piemita gadsimtos izkopta dabas mīlestība, pieķeršanās savam zemes stūrītim, cieņa pret savu mājokli. Un arī cieņa pret tradīcijām — gan savām, gan cittautu, izpratne par harmonisko, mājīgo, skaisto. Neatkarības gadi šāda veida attīstībai bija devuši daudz. Ne velti Uldis Ģermanis, atskatoties uz nācijas garīgās attīstības gaitu, atzina:

“No visiem sasniegumiem Latvijas brīvvalsts laikā visnozīmīgākais ir tas, kas paveikts izglītībā, kultūrā un mākslā. Šai laikā pilnīgi izkopj latviešu valodu, paceļ visas tautas izglītību, un latvieši ierindojas moderno kultūras tautu saimē. Uzaug tā latviešu paudze, kas savu izglītību — no

Mežaparka karte 30. gadus.
Fragments no J. Mantnieka izdevuma

Arhitekta H. Rozenberga 1934. g. projektētais ires nams
ar veikalu Kokneses prospektā 18. S. Vieses foto 1999. gadā

zemākās līdz augstākai — iegūst latviskās mācību iestādēs. Šie latvieši tāpēc ir brīvi no jebkādas vācu vai krievu ietekmes. Viņi laimīgā kārtā arī vairs nejūt to naidu pret latviešu senajiem apspiedējiem, ko vēl joprojām nevar aizmirst vecākā paaudze. Jaunie ir latviskāki, bet reizē iecietīgāki.”¹²

20. gadu beigās dabā iekļautas mājas celtniecību vai dzīvokļa īri varēja atļauties laba daļa latviešu vadošo zinātnieku, ārstu, pedagogu, mākslinieku, valstsvīru un Latvijas armijas virsnieku. Tāpat kā Rūtenfeldi, daži no viņiem nopirka agrāk celtās mājas. Dr. Pēteris Sniķeris iegādājās plašu ēku Visbijas prospektā 7, kur atradās arī ārsta kabinets, bet viņa brālis Dr. Reinholds Sniķeris ieguva īpašumā Tizenhauzena māju Ščecinas ielā 5 un jaunbūvi Hamburgas ielā 4.

Spraiga celtniecība sākās ap 1928. gadu. Līdz 1932. gadam tika uzcelts ap 170 ēku, un intensīva būvniecība turpinājās arī 30. gados. Jaunā apbūve risinājās galvenokārt Mežaparka ziemeļu daļā — Ezermalas ielā, Gatartas ielā, Kokneses prospektā, Meža prospektā, Stendera ielā, Siguldas prospektā. Veidojās jaunas — Vija Olava, Jēkaba Velmes, Jura Mātera

ielas, kas savus nosaukumus ieguva 1929. gadā. 1932. gadā tām pievienojās Emīla Dārziņa un Jāņa Cimzes iela.

Daļa jauno ēku tika celtas, izmantojot jūgendstila u.c. gadsimta sākumam raksturīgo būvniecības stilu paraugus. Taču 20. gadu beigās Mežaparkā konsekventi ienāca jauns apbūves veids, kas bija sācis triumfa gājieni Eiropā — funkcionālisms jeb "jaunā lietišķība".

"Funkcionālisma formu artikulācijai raksturīgs plastiski izvērstis ģeometrisku apjomu kārtojums, lēzeni jumti, horizontalitāte, lentveida logi, ar kuriem nereti kontrastē uzsvērti stateniski arhitektoniskie elementi (visbiežāk augsti kāpņu telpu logi) un plaši iestiklojumi. Būvapjomu stūri, rizalīti, ekeri vai balkonu gali bieži vien ir noapaļoti. Funkcionālisms, protams, pilnīgi atsakās no ornamentāliem rotājumiem. Vienkārši izsakoties — "tās ir baltas kastītes ar plakaniem jumtiem un lieliem logiem". Funkcionālisma celtnu formu plastika labi atbilst iekštelpu izkārtojumam. [...] Tieši arhitektonisko apjomu valoda bija galvenais un vienīgais funkcionālisma ēku eksterjera mākslinieciskais izteiksmes līdzeklis," par šīm jaunajām tendencēm raksta profesors Jānis Krastiņš.¹³

Funkcionālisma veidotāji Latvijas arhitektūrā ir garīgā ziņā apbrīnojami rosīgas un daudzpusīgas personības. Spilgts piemērs — Rīgas Politehniskā institūta 1912. gada absolvents Teodors Hermanovskis. Neatkarīgās Latvijas pirmajos pastāvēšanas mēnešos viņš ieņēma satiksmes un darba ministra posteni, bet no 1919. gada izpilda finanšu, zemkopības un rūpniecības ministra pienākumus. Vēlāk viņš ir laikraksta "Latvijas Sargs" un žurnāla "Nedēļa" redaktors, pirmās Latvijas zīmogmarkas autors utt. Kopš 1926. gada Teodors Hermanovskis pāriet uz privātpraksi arhitektūrā un Rīgā vien rada ap simt jaunu būvju.

1928. gadā Teodors Hermanovskis projektē skolas direktorei Emmai Lieknei Bergenes ielā 8 pirmo gandrīz tīra funkcionālisma stilā veidoto ēku Mežaparkā. Šai būvei seko mājas Glikas ielā 9, Meža prospektā 14 un 42, Siguldas prospektā 6, Vatsona ielā 6 un Visbijas prospektā 29.

"Jaunās lietišķības" mājas Kokneses prospektā 32, Meža prospektā 54 un Stokholmas ielā 32 kopā ar arhitektu Alfrēdu Karru uzceļ Igaunijā dzimušais vācietis Kurts Betge — viens no pazīstamākajiem lielo būvju projektētājiem 30. gados.

Jauna tipa celtniecības paraugus villu kolonijā demonstrē arī profesors Ernests Štālbergs, kas Latvijas Universitātē vada "modernās arhitektūras" projektēšanas darbnīcu "C". Viņš šeit ir uzcēlis divas savdabīgas celtnes — māju kādreizējam Latvijas iekšlietu ministram Hermanim Apsītim Olava ielā 1 un māju populārajam diriģentam Arturam Bobkovicam Meža prospektā 16.

Otrs Universitātes profesors Pauls Kundziņš savukārt meklējis savdabīgu ceļu uz modernu un reizē latvisku arhitektūru, izstrādājis šī ceļa teorētisko pamatojumu. Siguldas prospektā 30 atrodas viņa projektētais nams Dr. Ernestam Paukulim un tālāk, 48. numurā, — nams būvuzņēmējam Ludvigam Neiburgam. Paula Kundziņa jaunākais brālis Haralds šīs tradīcijas garā cēlis māju Ernesta Eversa ģimenei Poruka ielā 14. Tā pievērsusi arhitektūras teorētiķu uzmanību ar savu fasādi — ieejas lieveni, kas veidots visas sienas garumā un balstīts uz piecām slaidām koka kolonnām. Kaut kas to kompozīcijā atgādina klētis Latvijas laukos, kaut kas — Senās Grieķijas tempļu būves.

Tālāk apbūves stafeti pārņem universitātes absolventi. Īpaši daudz namu Meža, Siguldas, Visbijas prospektā, Stokholmas, E. Dārziņa, J. Poruka, J. Mātera ielā u.c. uzcelti pēc Pētera Bērzkalna, Osvalda Tīlmaņa un Lidijas Hofmanes-Grīnbergas projektiem. Te izmantota gan neoeklektisma, gan funkcionālisma pieredze. Visu trīs arhitektu devums ir viengimeņu un diezgan daudzas divgimeņu ēkas, jo 30. gadu celtniecībā skanēja valsts stimulēts aicinājums — "Cel sev un vēl vienai ģimenei!".

Vērojot neatkarības gados uzcelto, jāpiebilst, ka pieķeršanos funkcionālismam nenosaka tikai tieksme sekot laika garam, bet arī līdzekļi. "Lietišķais stils" izmaksā lētāk. Sabiedrībā liels bagātnieks ir retums. Tiklab literātiem, kā arī valsts darbiniekiem un armijas pārstāvjiem būvēšanās ir nopietns ģimenes budžeta iespēju, gribas un enerģijas pārbaudījums. "Mājas cēlājs" — tā Ādolfs Erss, viens no Mežaparka rakstniekiem, nosauc savu kolēģi Pāvilu Rozīti, veltīdams viņa arhitektoniskajām aktivitātēm nodāju biogrāfiskā apcerē. Erss labi pazīst "sava kaktiņa, sava stūrīša" alkas, nebeidzamās rūpes, to apsaimniekojot, un mājas būvētāju psiholoģiju viņš tēlo gan ar smaidu, gan līdzdalību:

"Pāvils Rozītis, bērnībā saaudzis ar dabu un zemi, arvien ilgojās pēc zemes. Reiz gribētos savu zemi! Arvienu esmu bijis tikai īrnieks un pagaidu iedzīvotājs. Kas dzimis uz savas zemes, tam arī jānomirst uz savas zemes! Zemes prieku viņš bija apņēmis tēlot savā tāda nosaukuma romānā, pie kura vēlāk, jau kļuvis 2000 m² zemes īpašnieks, strādāja lielā aizrautībā. Pienāca laiks, kad rakstnieka ilgas piepildījās. Rīgas pilsētas valde, apkarodama dzīvokļu krīzi, pārdeva zemes gabaliņus ģimenes māju celšanai Mežaparkā. Rozītis to dabūja zināt viens no pirmiem un nekavējoties nopirka zemi ieprojektētā Poruka ielā, kad tur vēl nebija nevienas mājas. Iepirkties Mežaparkā viņš pierunāja arī citus literātus, ne jau baidīdamies mežā dzīvot viens. [...] Tikko nopircis zemi, viņš brauca uz Latgali, kur Kārsavā bija saklaušinājis ūtrupē pārdodamu nepabeigtu jaun-

celtni. Aizbraucis to apraudzīt, viņš cerēja, ka ar to gandrīz pietiks viņa mājas uzcelšanai un par nieka naudu būs sasniegts mērķis. Otrreiz aizbraucis uz ūtrupī, viņš celtni ieguva, sameklēja namdarus, noplēsa un uzlādēja vagonos. Latgales māja ieradās Čiekurkalnā. Rozītis atrada zāģētavu un kokus sagatavoja vajadzīgā veidā. Bet tik maz tur iznāca! Ko nu? Draugi jau skatījās, vai Rozītis nemetīs plinti krūmos. Bet nē. Viņš kopā ar arhitektu Bikši strādāja pie mājas plāna, raka pamatus, un drīz vien Rozīša mežiņā iebrauca autombīli ar sijām, blankām un dēļiem. Viņš bija sameklējis būvuzņēmēju, kas apņēmās uz sava rēķina māju uzcelt līdz naudas dabūšanai no Hipotēku bankas. Tagad Rozītis arī draugiem pastāstīja, ka Rīgā ir dzīvokļu krīzes apkarošanas fonds un Hipotēku banka. Ar to visiem pietika enerģijas, lai pat šaubīgākie un neticīgākie triju gadu laikā kaut kā jau varētu vasaru pavadīt savās Meža parka mājās.¹⁴

Kārlis Bikše jāmin kā viens no vadošajiem funkcionālisma pārstāvjiem Latvijā. Dzimis liepājnieks, beidzis Pēterburgas Mākslas akadēmiju, no 1923. līdz 1936. gadam viņš ir Arhitektūras fakultātes docenta Ernesta Štālberga vecākais asistents. 1936. gadā ievēlēts par štata vecāko docentu Latvijas Mākslas akadēmijā, kur pasniedz kompozīciju un stila mācību, taču drīz vien pilnīgi pāriet uz praktisku arhitekta darbu. Kārlis Bikše apceļo Itāliju un Zviedriju, iepazīdams jaunus arhitektūras virzienus un to interesanto, ko formas un iekštelpu krāsu izvēlē sniedz klasiskās mākslas paraugi. Kārļa Bikšes projektētās modernās ēkas gūst plašu atsaucību, piemēram, sanatorija "Saulstari" Ogrē, nams strādnieku slimokasei Lāčplēša ielā 38, cukurfabrika ēkas Liepājā, Krustpilī, Jelgavā, vairāku skolu ēkas. Ar Mežaparku Kārļa Bikšes dzīve saistās kopš 30. gadu sākuma — viņš apmetas Kokneses prospektā 20. Pēc viņa projekta te tiek celta ne tikai Pāvila Rozīša māja Poruka ielā 7, bet arī viengimenes māja Siguldas prospektā 12, divdzīvokļu māja Stendera ielā 1 un viendzīvokļa māja Olava ielā 3. Pēdējo arhitekts jau būvniecības laikā nopērk no pirmā īpašnieka E. Podiņa un izveido par vienu no interesantākajām un konsekvētākajām funkcionālisma stila ēkām gan iekšējā, gan ārējā veidolā. Mājas savdabīgo iecerī analizējuši arhitektūras mākslas speciālisti Jānis Lejnieks un Jānis Krastiņš. Pēdējais uzsver: "Samērā vienkāršais ēkas būvaprums veikli iekļauts zemesgabala reljefā. Visas iekštelpas grupētas ap plašo dzīvojamo istabu, kura sniedzas abu stāvu augstumā un kuras milzīgais logs vērsts uz dārzu. Lielajā istabā brīvi iekļaujas arī kāpnes uz otro stāvu un atklājas vēl viena otrā stāva telpa. Šāds šodien plaši pazīstams plānojums tolaik bija pilnīgs jaunums viengimenes dzīvojamo māju arhitektūrā."¹⁵

Kārlis Bikše.
Foto no Arhitektūras muzeja arhīva

Savukārt Jānis Lejnietis, runādams par jebkuras mājas iekārtojuma nozīmi tās iedzīvotāju psiholoģiskā klimata veidošanā, uzsver, ka arhitekta Bikšes māja šajā ziņā ir pateicīgs paraugs delikātam mēģinājumam "veidot tās iemītnieku dzīves modeli. Telpiskās situācijas var veicināt vai, gluži otrādi, apvaidīt attiecības mazo sociālo grupu iekšpusē un starp tām. Ēkas fons, forma un krāsa, materiāli un iekārtas ietekmē īpašnieka un viņa ģimenes jūtu intensitāti. Intīmās dzīves nodrošinājums veicina tieksmi satikties, un otrādi — tās trūkums ir konfliktu iemesls".¹⁶

Atcerēdamās dzīvi vecāku mājās, Kārļa Bikšes meita Ārija Zustere vēstulē Indrai Vijupei 1990. gadā ar īpašu siltumu raksta par tēva prasmi veidot mājokļa oriģinalitāti un spēju respektēt ģimenes locekļu gaumi. Ja mājas forma ir spilgts funkcionālisma paraugs valsts nozīmes arhitektūras pieminekļu sarakstā, tad krāsojumā turpretī pārsteigumu rada arhitekta izmantotās senās Dienvideiropas tradīcijas:

"Tagad, pa Itāliju izceļojusies, zinu, kur tēvs guva ierosmi apakšstāva krāsām (ar augšstāvu bija tā, ka paprasīja katram, ko kurš grib, un pati dabūju ne tikai zaļas sienas, bet arī zaļu toni grīdas lakojumā). Visa lielā viesistaba bija oranžā krāsā — diezgan tuvu Pompeju sarkanajam (atmiņos, kā tēvs pukojās, ka nevar samaisīt īsto toni). Sinepīgi dzeltenais ēdamistabā bija tas tonis, kas zem apmetuma vecajām mājām kanālu

malās Venēcijā. Tāpat tēva kabinetā tumšais zilzaļais tonis no Venēcijas slēgu krāsas. Cik man Venēcijā, pie šīm pazīstamajām krāsām nonākot, bija priecīgs prāts! Varbūt tēvs ar savu humorīgo garu būtu noliedzis nošpikošanu un teicis, ka viņa gaume šajās lietās sakrīt ar vēlās renesanses dižajiem...”¹⁷

Kārlis Bikše nav vienīgais arhitekts, kas Mežaparkā pats veido savu māju. Meža prospektā 30 visai tradicionālā garā iecerētu mājokli 1927. gadā uzceļ inženieris Kārlis Rubis. Siguldas prospektā 1, izmantojot klasisko arhitektūras formu detaļas, 1930. gadā namu būvē Parsifals Miezijs, 1939. gadā Stendera ielā 13 top arhitekta Heinriha Sirgeda nams, bet Ezermalas ielā 63 sev māju 1933. gadā ceļ būvinženieris Jānis Levans. Pasūtījumus pēc funkcionālisma stilā veidotām ēkām viņš veicis arī Dārziņa ielā 10, Gatartas ielā 3, Lībekas ielā 10 u.c.

Daudzkārt kā paraugu minētu māju savai ģimenei Siguldas prospektā ceļ arhitekti Ansis un Emma Kalniņi. 1939. gadā Latvijas Hipotēku bankas rīkotajā konkursā par ģimenes mājām pilsētās un ciematos Kalniņi saņem pirmo prēmiju. Recenzents J. Rutmanis, raksturojot ēkas izbūvi, telpisko izkārtojumu un novietojumu apkārtējā vidē, uzsver, ka autori

K. Bikšes māja Olava ielā 3.
Foto no Arhitektūras muzeja arhīva

"necenšas atrisināt nedz telpiskas vai ķermeniskas problēmas, nedz rosās spīdēt ar savu kompozicionālo temperamentu, bet gan līdzsvaroti risina programmu solidā tehniskā un paliekošā izlīdzinošā — ne eklektiskā, ne ekstrēmā formā".¹⁸

- ¹ Švābe A. Latvija 30 gados. 1918–1948.— Vācijā, 1948, 16.–17. lpp.
- ² Bartele T., Šalda V. Latviešu repatriācija no Padomju Krievijas 1918.–1921 // Latvijas Vēsture. — 1998, Nr. 2. — 25. lpp.
- ³ Sk. "Jaunākās Ziņas" 1919. g. 15. jūnijā, 21. oktobrī, 27. decembrī.
- ⁴ Kultūras Vēstnesis. — 1923, 86. lpp.
- ⁵ Kārklīšs V. Jaunavu iela. — R., 1993, 148.–149. lpp.
- ⁶ Blāķis. J. Atmiņu pieraksts, 1995. g. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- ⁷ Rūtenfelds I. Ko es atceros par Mežaparku. 1995. g. 31. martā. *No S. Vieses arhīva.*
- ⁸ *Riga im Sonntag.* — 1934. g. 26. augustā.
- ⁹ Šimanis P. Baltijas vāci un Latvijas valsts // Literatūra un Māksla. — 1994. g. 4. novembrī.
- ¹⁰ Bilenšteins B. Bet mājas palika. — R., 1998, 68. lpp.
- ¹¹ Ziņas ņemtas no S. Neilandes apkopotajiem materiāliem.
- ¹² Ģermanis U. Latviešu tautas piedzīvojumi, 5. izd. — R., 1990, 320. lpp.
- ¹³ Krastiņš J. Mežaparks. — R., 1997, 51. lpp.
- ¹⁴ Erss Ā. Pāvila Roziša dzīve // Rozītis P. Kopoti raksti, 10. sēj. — R., 1939, 262.–263. lpp.
- ¹⁵ Krastiņš J. Mežaparks. — R., 1997, 137. lpp.
- ¹⁶ Lejnīeks J. Savrupmājas Latvijā. Nr. 13. // Māksla. 1992, Nr. 9/10. — 55. lpp.
- ¹⁷ Zusterē A. Vēstule Indrai Vijupei 1990. g. 24. jūnijā. *No I. Vijupe arhīva.*
- ¹⁸ Rutmanis J. Dzīvojamās mājas pēc autoru programmām // Latvijas Arhitektūra. — 1939, Nr. 9. — 291. lpp.

ZINĀTNEI UN TĒVZEMEI. VALSTS DARBINIEKI MEŽAPARKĀ

No dažādu kultūras nozaru pārstāvjiem 20. un 30. gados Mežaparkā zinātnieku saradās visvairāk. Villu kolonijā atgriezās daļa agrāko Politehniskā institūta pasniedzēju, un pēc dažiem gadiem tiem pievienojās jaunāku zinātnieku pulks. Savi nopelni te bija gan vecajiem zinātnieku kadriem, gan jaunajam profesoram Paulam Dālem, kas 20. gadu vidū apmetās arhitekta Rūdolfa Todes namā, bet nedaudz vēlāk sāka būvēt savu māju Poruka ielā 16. Tieši viņš 20. gadu sākumā lielā mērā pārstāvēja Latvijas inteliģences pūles universitātes veidošanā, humānu un patriotisku mērķu izvirzīšanā tautas garīgās attīstības programmai.

Pauls Dāle bija izglītojies Maskavas Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes filozofijas nodaļā (1908–1913). Tur viņu atstāja sagatavoties profesūrai, un vienu gadu Pauls Dāle pavadīja studijās Šveicē. Pasaules kara laikā viņam nācās strādāt par skolotāju Maskavas vidusskolās un līdz ar citiem latviešu inteliģentiem darboties Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrībā, Latvijas bēgļu centrālkomitejas kultūras birojā un citur, kur bija nepieciešama palīdzīga roka kara postītās tautas kultūras saglabāšanā un tālākvirzībā.

Doma par latviskās universitātes veidošanu, kas tapa kā daļa no Latvijas neatkarības idejas vispār, inteliģenci nodarbināja jau Pirmā pasaules kara gados. Atskatoties uz šo periodu Maskavas latviešu inteliģences vakaros, Pauls Dāle nedaudz vēlāk rakstīja:

"Katras tautas kulturēlo līmeni mēs vērojam un mērojam ar viņas sasniegumiem mākslās, tikumībā un reliģiozajos uzskatos, sadzīves formās, tehnikā, zinātnē un prāta izglītībā. Šīs materiālās un garīgās vērtības ietilpst pašā kultūras jēdzienā. [...] Tauta, kura nepieņem zinātnes, nepiesavinās zinātnisko izglītību un nav spējīga uz zinātnisko domāšanu un darbu, to mēs nevaram saukt par kulturālu."¹

Pauls Dāle bija pārliecināts, ka tieksme pēc zinātnes un izglītības ir viena no latviešu nacionālā rakstura neatņemamām iezīmēm. Ar domu-biedru grupu viņš jau kara laikā sāka intensīvu augstskolas un tai tuvu zinātnes iestāžu programmu veidošanu. No nākamajiem Mežaparka

Pauls Dāle.
Foto no ģimenes arhīva

iedzīvotājiem te aktīvi iesaistījās arī Dr. med. P. Sniķeris, K. Skalbe, Dr. A. Butulis, J. Bokalders u.c. 1919. gadā, tiklīdz bija atbrīvota Rīga, latviešu zinātnieki un kultūras darbinieki ķērās pie fakultāšu organizēšanas un mācību spēku piesaistīšanas. Pauls Dāle bija Latvijas Augstskolas organizācijas padomes priekšsēdētājs un Vēsturiski filoloģiskās fakultātes organizācijas komitejas loceklis.

Mācību spēku problēma bija viena no sāpīgākajām: kara laikā Politehniskā institūta speciālisti bija izklīduši, un atsevišķās zinātņu nozarēs Latvijai vispār nebija zinātnieku. Augstskolas organizācijas padomē no agrākajiem Mežaparka zinātniekiem 1920. gadā bija iespējams iesaistīt tikai P. Denferu un E. Jakobi.

1920. gadā Pauls Dāle brauca uz ārzemēm, lai aicinātu darbā dažus mācību spēkus no Šveices un Vācijas, apgādātu nepieciešamākos mācību līdzekļus, kā arī reprezentētu universitāti ārzemju sapulcēs un kongresos. Latvijas valdība, universitātes rosināta, griezās pie Padomju Krievijas, lai zinātniekus un citus kultūras darbiniekus, kuri atradās tur, atgūtu apmaiņas ceļā.

Kādi tad bija autoritatīvākie latviešu un cittautu zinātnieki, kas apmetās Mežaparkā?

Arhitektūras fakultāti Mežaparkā vairāk nekā gadu desmitu pārstāvēja Kārlis Bikše, par kura darbu jau stāstīts, apcerot latviskā Mežaparka veidošanos.

Filoloģijas un filozofijas fakultātes pamatlicējs Pauls Dāle Mežaparkā vispirms apmetās Stokholmas ielā 49 un 1928. gadā pārgāja dzīvot savā namā Poruka ielā 16, kas celts pēc arhitekta Paula Kundziņa projekta. Pauls Dāle ļoti aktīvi iesaistījās Mežaparka sabiedriskajā dzīvē. Ilgāku laiku viņš bija Mežaparka Labiekārtošanas biedrības priekšsēdētājs un rūpējās gan par villu kolonijas sakārtotību, gan par ezera krastu izkopšanu.

Tieši Dāle ierosināja jaunveidoto ielu, kurā atrodas viņa nams, nosaukt Jāņa Poruka vārdā. Poruka daiļrade bija viens no viņa izpētes priekšmetiem, un apceres "Poruks kā domātājs" un "Poruka problēmu un izjūtu pasaulē" ir nozīmīgi pētījumi par trauslo, traģisko latviešu dzejnieku, kurš tik iejūtīgi pratis atklāt cilvēka dvēseles pretrunas.

Paula Dāles uzmanības centrā vienmēr atradusies cilvēka iekšējā pasaule, psiholoģija, no kuras organiski un dabiski izaug pasaules uzskats. 1927. gada oktobrī viņš ieguva filozofijas doktora grādu, analizējot vācu filozofa Riharda Avenariusa psiholoģiski filozofiskos uzskatus. Apcerēs

Profesors Pauls Dāle ar ģimeni Mežaparkā 30. gados.
Foto no ģimenes arhīva

par Johanu Gotlību Fihti, Jāni Poruku, Frici Bārdu, Frīdrihu Šlēgeli, Vladimiru Solovjovu, Imanuelu Kantu kā dzīva apakšstrāva allaž jaušama rūpe par cilvēka garīgo pilnveidošanos, par līdzsvarotas, ētiski skaidras un spēcīgas personības tapšanu.

"Darbīga, pilniskanīga un harmoniska personība ir mūsu garīgās attīstības cēlākais mērķis un ideāls — tā ir mūsu neatņemama pārliecība. Personības būtiskās īpašības ir individuālā pašapziņa, iekšējā vienotība un brīvība jeb pašnoteikšanās, radīšanas spēja un atbildība. Cilvēks bez apziņas par savu esmi un būtību, savām īpašībām un uzdevumiem, bez spējas ienest dzīvē kaut ko savu, īpatnēju un pozitīvu ir sašķelts un iziris, padots dziņu un impulsu acumirkļīgai varai, bez iekšēja vadītāja centra," Pauls Dāle raksta apcerē "Laba griba un personība".²

Trīsdesmitajos gados Ščecinas ielā 9 strādāja profesors Arveds Švābe. Šeit viņa dzīvoklī 1936. gada 25. maijā notika laulības ar dzejnieci Veroniku Strēlerti.

Arveda Švābes darbība Latvijas kultūras dzīvē ietiecās daudzās jomās. Lielstraupes vakara dēls, izcilā latviešu pedagoga Jāņa Grestes skolnieks sākumā aizrāvās ar dabaszinībām un matemātiku. Skolotāja darbības gados iepazinies ar rakstnieku Jāni Grīnu, viņš dedzīgi pievērsās literatūrai — dzejai un prozai. Liela nozīme viņa tālākajā attīstības gaitā bija "Latvju Dainu" studijām Pirmā pasaules kara laikā. Vairīdamies no iesaukšanas armijā, viņš devās uz Vladivostoku, kur strādāja par pasta vagona pavadoni Tālajos Austrumos. Garajos, vienmuļajos braucienos Švābe ne tikai izstudēja dainas sējumu pa sējumam, apgūdamas dzejas valodas savdabību, tēlu sistēmu, latviešu zemnieka dzīvesveida attēlojumu, bet iepazīna arī austrumtautu, īpaši japāņu, kultūras īpatnības.

Atgriezies dzimtenē, Arveds Švābe darbojās Satversmes sapulcē, kādu laiku bija Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības priekšsēdētājs un arī Nacionālā teātra direkcijas loceklis, pabeidza Latvijas Universitātes Tiesību zinātņu fakultāti un aizstāvēja doktora disertāciju "Livonijas senākās bruņinieku tiesības" (1932). Studijas arhīvos arvien vairāk Arvedu Švābi pieņēma vēstures problēmām, un kopš 1936. gada viņš bija Filoloģijas un filozofijas fakultātes Latvijas vēstures profesors. Kopš 1927. gada zinātnieks uzņēma milzīgās Latviešu Konversācijas vārdnīcas redaktora pienākumus. Visi apbrīvoja viņa darba spējas, taču recepte bija vienkārša: disciplīna un sistemātiskums zināšanu apgūvē un ideju izstrādāšanā. "Uzraksti katru dienu trīs lappuses, un tev gada beigās būs grāmata kā blūķis."

A. Švābe Mežaparkā.
Foto no Latvijas Akadēmiskās
bibliotēkas Retumu nodaļas

līdumus gan Latvijas vēsturē un folklorā, gan dzejā un prozā. Dailiteratūrā viņš ieviesa pilsētas tēlu, iekopdams gadsimta sākumā vēl pasvešo urbānisma mākslu (poēma "Pilsēta", 1913, krājums "Bulvāri", 1920). Folklorā radās interesanti pētījumi par simboliem un sociālajām attiecībām dainās ("Raksti par latvju folkloru", 1923). Vēstures un kultūras jomā nāca klajā monogrāfijas "Latvju kultūras vēsture" (I–II, 1921, 1922), "Latvijas vēsture" (I–III, 1921–1923), "Pagasta vēsture" (1926), apjomīgs rakstu kopojums "Straumes un avoti" (1938). Viņš pirmais no latviešu zinātniekiem galveno vērību veltīja pirmavotu studijām un labi apzinājās, ka Latvijas vēsture jāraksta pašiem latviešiem, jo tikai viņi spēj nojaust tautas raksturu un tās vēsturisko izvēli liktenīgajos brīžos. Ar savu stāju viņš sajūsmināja studentus. "Viņā ir kaut kas no angļu diplomāta, amerikāņa tieksmes pēc personīgas brīvības un kritikas un franču dzīvespriecīguma, un mākslas mīlestības,"³ par viņu rakstīja kādreizējais audzēknis un trimdas vēsturnieks Edgars Andersons.

Filoloģijas un filozofijas fakultātē kopš 1923. gada darbojās šveicietis, ģermāņu literatūru speciālists Maksis Nusbergers, kas ar ģimeni apmetās Jahtkluba (tag. A. Sakses) ielā 7. Viņa lielākais darbs, kas sarakstīts Mežaparkā pavadītajos gados, ir gandrīz piecsimt lappušu plašais pētījums par mākslinieciskās radīšanas problēmām — "Mākslinieciskā fantāzija dzejas, glezniecības un mūzikas formu veidošanā" (*Die künstlerische Phantasie in der Formgebung der Dichtkunst, Malerei und Musik. Riga, 1935*). Zinātnieks tolaik neparastos aspektos izsekoja formas veidošanās problemātikai, mākslu mijiedarbībai. Šo darbu pēc iznākšanas godalgoja Latvijas Kultūras fonds.

Būtisku ieguldījumu latviešu un poļu kultūru tuvināšanā deva profesors Staņislavs Kolbuševskis seniors un viņa dēli — Staņislavs Františeks un Jaceks, kuri vairākus bērniības gadus kopā ar vecākiem pavadījuši Olava ielā 20 un Stokholmas ielā 9. Dzimis Poznaņā, Staņislavs Kolbuševskis studējis Varšavas Universitātes Filozofijas fakultātē un Poznaņas Universitātes Humānistikas fakultātē, pēc tam papildinājis Sorbonnā, Berlīnē un darbojies dzimtās pilsētas universitātē. 1934. gadā viņu aicināja uz Latviju kā slāvu filoloģijas speciālistu. Vairākus savus studentus Kolbuševskis ieinteresēja par poļu literatūru un valodu. Tas ir viņš, kas sagādāja nākamajam Latvijas Universitātes profesoram valodniekam Arturam Ozolam iespēju iepazīt Polijas augstskolu darbu un pats nopietni strādāja pie latviešu iepazīstināšanas ar poļu literatūru, kā arī tuvināja latviešu mākslu poļu lasītājiem. Viņš asi izjuta gadsimtiem nebrīvē bijušo tautu likteņkopību un tās iespaidu kultūras attīstībā:

"..Ir vēl viena parādība, kas varbūt visciešāk saista abas literatūras, un proti — misijas līdzība, misijas, kādu pilda dzeja Latvijas un Polijas dzīvē. Nedz Polijā, nedz Latvijā dzeja nav bijusi vienīgi estētiskās baudas avots; tā bijusi kaut kas vairāk. Dzeja sargāja un glabāja tautas tradīcijas, modināja uz jaunu dzīvību pagātnei, lai ar varonīgās pagātnes vīzijām stiprinātu politiskos pārbaudījumos nogrimušās sirdis. Un arī mūsu abu tautu dzeja bija tautas dzīves vadītāja un cerību glabātāja."⁴

Ar Staņislava Kolbuševska atbalstu un priekšvārdu 1937. gadā iznāca dzejnieka Kārļa Krūzas tulkotā grāmata "Poļu dzeja", bet gadu vēlāk Polijā — latviešu autoru lirikas izlase *Antologia poezji lotewskiej*.

Universitātē profesors nostrādāja vienpadsmit gadus. Viņš palika šeit arī vācu okupācijas laikā, kad vairākus mēnešus nācās pavadīt izmeklēšanas cietumā. 1945. gadā Kolbuševski atgriezās dzimtenē, taču saites ar latviešu sabiedrību nepārtrūka. Tās uzturēja abi dēli, īpaši Staņislavs juniors. Vairākus pētījumus viņš veltījis poļu un latviešu valodas

ietekmēm, atdezojis Raiņa liriku, sastādījis latviešu folklorai veltītu krājumu.

Mežaparkā mājoja vairāki **Inženierzinātņu fakultātes** vadošie mācību spēki, kuriem ir nozīmīga vieta jaunās Latvijas saimnieciskajai attīstībai nepieciešamo būvju tapšanā.

Kā pirmais te jāmin ilggadējais villu kolonijas iedzīvotājs Edgars Jakobi, Rēveles (Tallinas) galvenā inženiera dēls. Arī studējis Rīgas Politehnikumā, strādājis tur par pasniedzēju, bet pirms tam jau darbojies pie Rēveles ostas krastmalu izbūves un specializējies ūdensbūvju jautājumos Vācijā, Holandē u.c. Pēc Pirmā pasaules kara ievēlēts par Latvijas Universitātes Inženierzinātņu fakultātes dekānu. Viņa projektu un publikāciju kopā ir daudzi interesanti darbi, to skaitā spēkstacijas projekts Ventā pie Kuldīgas, Liepājas doku pārbūves projekts, aprēķini par Lielupes cilpas iztaisnošanu pie Majoriem un Daugavas enerģijas izmantošanu.

Jau 1910. gadā Edgars Jakobi pēc paša projekta uzbūvēja īpatnēju, pakalnē iekļautu māju Hamburgas ielā 19, kur nodzīvoja līdz pat 1939. gada pārceļošanai.

1928. gadā topošajā Siguldas prospektā 2 tika uzcelta inženiera Alfrēda Razuma paša projektētā divstāvu dzīvojamā māja. Rīgas Politehnisko institūtu Razums beidza 1909. gadā un sāka inženiera darbu Krievijā, bet 1913. gadā jau vadīja kanalizācijas izbūvi Vidzemes un Latgales priekšpilsētā Rīgā, kur tika nodarbināti vairāk nekā 2000 strādnieku. Kad sākas Daugavgrīvas cietokšņa jaunbūve Mangaļu salā, Razuma ziņā bija apjomīgie betonēšanas darbi. Bet pasaules kara laikā pilsētas cietoksnim Tallinā viņš izbūvēja tālaika modernākās automātiskās torņu baterijas.

Intensīvi Razums iesaistījās Latvijas Universitātes organizēšanā un kopš Inženierzinātņu fakultātes dibināšanas lasīja lekcijas būvsaimniecībā un sanitārajās augstbūvēs, vadīja praktiskos darbus inženierbūvju projektēšanā. 1924. gadā Alfrēds Razums nodibināja privātu būvfirmu, kas piedalījās Liepājas–Glūdas un Rīgas–Rūjienas dzelzceļa līnijas tapšanā. Ilgāku laiku inženiera uzmanība koncentrējās uz Doles spēkstacijas projektu un pētījumu "Daugava kā ūdensspēks un kuģniecības ceļš".

Ar ūdensbūvēm saistīta arī inženiera Mārtiņa Roba darbība. Rīgas Politehnisko institūtu viņš beidza 1898. gadā ar uzslavas rakstu. Pēc tam labu laiku strādāja praktiskā darbā Krievijas dzelzceļu būvē (Rīgas–Orlas, Daugavpils–Smolenskas, Vologdas–Vjatkas, Maskavas–Kijevas–Voronežas līnijā), kur ieņēma arvien nozīmīgākus posteņus. Neatkarīgās Latvijas pirmajos gados Mārtiņš Robs darbojās Dzelzceļa dienestā un bija ārštata

Ķeguma pamatakmens likšanas svinības 1937. g. 22. maijā.
Priekšplānā Mārtiņš Robs un Valsts prezidents Kārlis Ulmanis.
Foto no žurnāla "Atpūta" 1939. gadā

docents Latvijas Universitātes Dzelzceļu būvniecības katedrā. Taču drīz notika pārorientēšanās uz citu, Latvijai ļoti aktuālu problēmu — ūdens enerģijas izmantošanu un spēkstaciju celtniecību.

20. gadu vidū Mārtiņš Robs strādāja pie Doles spēkstacijas projekta, bet kopš 1935. gada bija Finanšu ministrijas hidroelektrisko būvju komitejas priekšsēdētājs. Viņa rūpju un atbildības centrā nonāca valsts modernajā attīstībā svarīgākā celtnē — Ķeguma spēkstacija. 1936. gada jūnijā Mārtiņš Robs aizgāja no vadoša posteņa universitātē, lai visus spēkus veltītu Ķeguma būves galvenā inspektora darbam. Laikrakstos un žurnālos parādījās ziņojumi par pārraudzības procesu jau kopš pašiem spēkstacijas sākumiem, kad pāri Daugavai veda tikai laipu tilts, tiek iezīmēta mašīnmājas, plotu un zivju ceļa vieta, celta betonrūpnīca, sāka dolomīta plaisu piepildīšana ar betonu, ierīkota pagaidu spēkstacija, ko darbināja ar dīzeļmotoriem, un sagatavotas dzīvesvietas 1500–2000 strādniekiem.⁵

1936. gadā Mārtiņš Robs uzcēla divģimeņu dzīvojamo māju Meža prospektā 10 (projektēja inženieris J. Šarlovs).

Neilgi pēc Mārtiņa Roba pievēršanās Ķeguma būvei viņš kļuva par Inženierzinātņu fakultātes dekānu, taču mājas būvniecībā Mežaparkā apsteidza savu priekštecī. Viņa paša funkcionālisma stilā projektētā divdzīvokļu ēka pacēlās Stendera ielā 8 jau 1932. gadā.

Vilis Skārds studijas sāka Rīgas Politehnikumā, taču karš pārtrauca normālo mācību gaitu — nācās apgūt militārās skolas gudrības. Skolu viņš pabeidza kā praporščiks un iestājās dienēt cara armijas 22. inženieru pulkā. 1919. gadā Vilis Skārds kļuva par Latvijas armijas tehniskās pārvaldes spridzināmo vielu noliktavas priekšnieku. 1922. gadā viņš bija arī viens no pirmajiem jaunās Latvijas Universitātes absolventiem, turklāt diplomdarbs saņēma pirmo godalgu.

Vija Skārda specialitāte — Latvijas gruntsūdeņi. Viņš darbojās Rīgas pilsētas Būvvaldes kanalizācijas pārvaldē, kur nācās izstrādāt notekūdeņu novadīšanas un santehniko būvju projektus. Paralēli notika gruntsūdeņu pētīšana un jauna Rīgas ūdensvada izmaksas aprēķini. Kā speciālistu viņu aicināja palīgā santehnikas jautājumu risināšanā Jelgavas, Cēsu, Daugavpils, Šauļu pilsētas valdes, un vairākkārt viņam bijuši ilgstoši komandējumi ārzemēs, kuros dažkārt veikti arī konkrēti darbi kanalizācijas tīklu būvē, piemēram, Berlīnē Stansdorfas notekūdeņu tīrīšanas stacijā.

1936. gadā pēc arhitekta Jāņa Šarlova projekta Meža prospektā 12 četrdzīvokļu māju uzcēla Jānis Leimanis, kādreizējais Pēterpils Aleksandra satiksmes ceļu inženieru institūta absolvents. Jau studiju laikā viņš piedalījās Rīgas eksportostas, Krievijas un Kaukāza dzelzceļlīniju būvē. 1920. gadā pēc atgriešanās dzimtenē Jānis Leimanis strādāja Latvijas dzelzceļu jaunbūvēs un publicēja virkni zinātnisku darbu par Kurzemes un Zemgales topošajiem dzelzceļiem, īpašu vērību veltot Liepājas–Glūdas līnijai. Kopš 1925./1926. mācību gada Jānis Leimanis bija privātdocents Inženierzinātņu fakultātes Ceļu katedrā un mācīja mežu inženieru zinības mežkopjiem.

Ķīmijas fakultātē viena no redzamākajām personībām bija profesors Kārlis Blahers, kādreizējā Bobruiskas vācu ārsta dēls. Viņš mīta Mežaparkā gandrīz kopš villu kolonijas sākumiem, taču savu namu tā arī nebija iegādājies un vairākkārt mainīja dzīves vietas. Pirms Pirmā pasaules kara adrešu grāmatā dzīvesvieta norādīta *Villa Rosa* (tag. Sudrabu Edžus iela 9). 20. gados profesors dzīvoja Visbijas prospektā 30 un Ezermalas ielā 25a (tag. 49).

Kārļa Blahera specialitāte — organiskā ķīmija. Pēc studiju beigšanas Rīgas Politehnikā institūtā viņu tūlīt uzaicināja par mācību spēku un jau 1899. gadā piešķīra profesora grādu. Kādu laiku Blahers bija Rīgas

Tehniskās savienības un Vācu liberālā kluba priekšsēdētājs. Jaunajā Latvijas Universitātē viņš lasīja lekcijas kurināmo vielu ķīmiskā tehnoloģijā un ķīmiskās rūpniecības attīstības problēmās.

Mūža pēdējos gadu desmitos Kārlis Blahers aizrāvās ar parapsiholoģiju un okultismu. Viņa publikāciju skaits ne tikai ķīmijas, bet arī parapsiholoģijas jautājumos ir pārsteidzoši liels. Bieži profesors devās ārzemju komandējumos, un viņa prestižs dažādos kongresos bija augsts.

30. gados reprezentablajā mājā Bergenes ielā 1/3 dzīvoja apbrīnojamā vitalitātes pārpilnais inženieris ķīmiķis Pēteris Krūmiņš. Viņš bija Latvijas Universitātes absolvents, taču paralēli papildinājās Berlīnes Universitātē un Humbolta Tehniskajā augstskolā. Mācību laikā, kas ieilga plašo studiju un darba dēļ, Pēteris Krūmiņš strādāja finiera rūpnīcā, sākot kā praktikants un beidzot kā tehniskais direktors. Kopš 1935. gada, būdams privātdocents Organiskās ķīmijas tehnoloģijas katedrā, viņš turpināja aktīvu darbību ārzemēs, organizēja jaunu finiera fabriku Bulgārijā, praktizējās Londonas minerāleļļu laboratorijās, iepazinās ar kūdras apstrādes paņēmieniem PSRS, Vācijā, Īrijā un Dānijā. Daudzus viņa komandējumus sedza akciju sabiedrības, kuras bija ieinteresētas ķīmiskās rūpniecības attīstībā Latvijā.

Ar izcilām personībām Latvijas saimnieciskajā dzīvē Mežaparkā bija pārstāvēta **Lauksaimniecības fakultāte**. Nozīmīgu ieguldījumu pirmās Latvijas Republikas attīstībā devis agrārstatistiķis un tautsaimnieks Jānis Bokalders. Viņš cēlies no Cēsu novada lauksaimnieka un būvuzņēmēja ģimenes, studējis Rīgas Politehniskajā institūtā un Maskavas komercinstitūtā, ko beidza 1913. gadā. Studiju laikā Jānis Bokalders publicēja vairākus būtiskus Latvijas ekonomikai veltītus rakstus, organizēja lauksaimniecības statistiskās aptaujas un vadīja Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības ekonomikas nodaļu. 1919. gadā viņu aicināja par Latvijas Statistikas pārvaldes vicedirektoru, bet no 1925. līdz 1931. gadam viņš bija Latvijas finanšu ministra biedrs. Pēc viņa ierosinājuma Liepājā iekārtoja brīvostu, Rīgā un Ventspilī — brīvteritorijas, uzcēla eksportostas saldētavu.

Kopš 1920. gada Jānis Bokalders lasīja lekcijas Latvijas Universitātē, 1937. gadā viņu ievēlēja par profesoru. No 1927. līdz 1941. gadam Jānis Bokalders vadīja žurnālu "Ekonomists". Savā mūžā viņš publicējis pāri par trīssimt nozīmīgu rakstu, kuros blakus analītiskajam saturam vietumis ir spēcīgs emocionāls tonējums, kaismīga iestāšanās par aktīvu, dzimtenei derīgu darbu un kultūrvides attīstību.

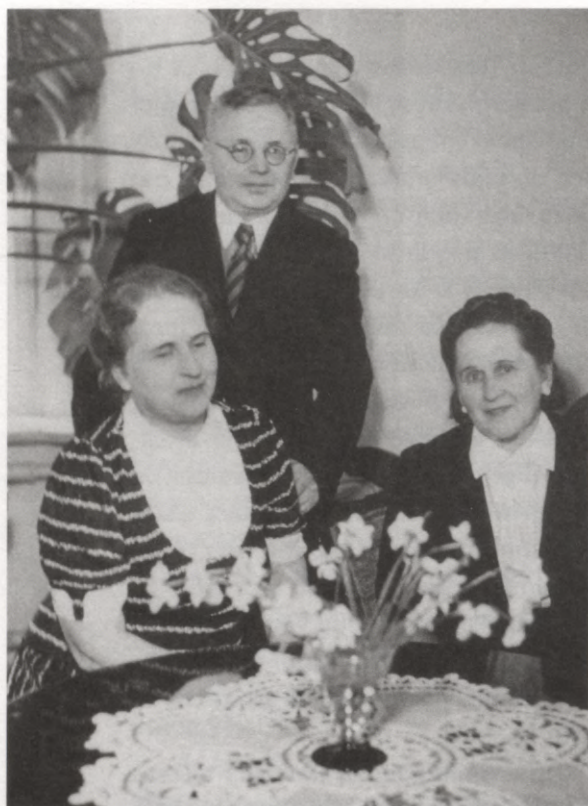
"Dažā labā ziņā mēs esam palikuši nabagāki, nekā bijām pirms kara," Jānis Bokalders raksta 1924. gadā, bažīdamies par garīgo stagnāciju, kas

jūtami skārusi daļu Latvijas iedzīvotāju. "Iestājusies vienaldzība pret tīri kulturēli sabiedrisku darbu; dzīves pelēkums un sīkmanība ar savām gļotainām rokām sniedzas pretim katram labākam pasākumam, nereti trūkst iekšēja siltuma, aizraujoša ideālisma un sajūsminoša augstāka ideāla pat šī kultūras darba darītājiem. Un dažā labā vietā un gadījumā mums gribot negribot jārūnā par garīgas kultūras pagrimšanu kā pilsētās, tā uz laukiem. Velti atrunājamies šajos gadījumos ar kara sekām, postījumiem un cilvēku kara laikā salauzīto un izvārdzināto psiholoģiju. Pārāk bieži mēs vēl arvien atsaucomies uz kara sekām, skatāmies atpakaļ uz šiem drūmajiem asiņu gadiem, bet negribam vai nevaram vērties nākotnē; pārāk bieži mēdzam savas vainas uzvelt vēstures apstākļiem un atsva-bināt sevi no nepieciešamības nelabvēlīgos apstākļus labot un veidot. Ja saimnieciskā dzīvē mēs samērā īsā laikā varējām sadziedēt kara sistās brūces un atjaunot izpostīto saimniecību drupas, tad tāpat mums jāspēj pārvarēt kara gadu garīgās dzīves un interešu pagrimšanas sekas. To prasa dzīve no mums, to prasa tautas labāka nākotne un vēsture."⁶

1928. gadā Jānis Bokalders pēc arhitekta I. Blankenburga projekta uzcēla māju Bergenes ielā 2. Dēls Visvaldis, pēc profesijas arhitekts, šo ēku atceras kā vidusšķirai visai raksturīgu būvi:

"Vietu jaunajai mājai atrada līdzenā smilšu zemes laukumā ar retu priežu mežu pretim senāk būvētai Dr. Hāha sanatorijas direktora villai, kuras zemes gabals ar pāraugušu dārzu bija liels un aizņēma gandrīz veselu kvartālu... Māja Bergenes ielā bija solīdi būvēta. Uz betona pag-raba stāva atradās mūra ēka ar balti pelēku apmetumu. Tēvam bija diezgan konservatīva gaume, tādēļ plānojumu un arhitektonisko veido-jumu noteica praktiskas dabas un atturīgas estētikas motīvi. Ēka bija div-stāvu un plānota vienas ģimenes dzīvei. Apakšstāvs bija piemērots tanīs laikos parastam dzīves veidam personām, kuras strādāja valsts darbā un kurām bija ļoti plašs paņiņu lauks. Viss apakšējais stāvs bija savienojams vienā kopējā telpā, ko varēja arī sadalīt. Uz dienvidiem visā mājas pla-tumā atradās ar dārzu un mazu terasi savienots ziemas dārzs, pilns puķēm un stādiem. To varēja izmantot arī kā atpūtas telpu. Stiklotas dur-vis veda ēdamistabā ar impozantu trauku bufeti pie vienas sienas un tiešu izeju uz virtuvi... Augšstāvs bija sadalīts trim guļamistabām ar kopēju van-nas istabu un tualeti. Bez tam tur virs apakšstāva viesistabas atradās liela, patumša tēva darba istaba un bibliotēka tumšās, brūnganās krāsās."⁷

Vietējais galdnieks pēc izmeklētiem paraugiem darināja mēbeles — pasmagas formā, tumšās, tolaik modē nākušā funkcionālisma taisnās līni-jās. Bet mājas māte rūpējās par gleznām. Mākslas darbu meklējumos viņa

Jānis un Tikla Bokalderi un
Tiklas māsa dziedātāja Laima Krenklis
30. gados savā mājā Bergenes ielā 2.
Foto no Bokalderu ģimenes arhīva

īpaši atbalstīja jaunus Mākslas akadēmijas studentus, iegādādamās Purviša skolēnu, galvenokārt Skrīdes un Melbārža, darbus, kas nomainīja tolaik populārās Bēklina un Rēriha darbu reprodukcijas. Dēls deva priekšroku baskāja Irbīša pastelēm un Pikaso zīmējumu kopijām.

Mājā nerisināja darba lietas. Jānis Bokalderis ievēroja principu — "dienestam ir savas telpas, māja domāta personīgai dzīvei, ģimenei, arī darbam dārzā".⁸ Pats viņš kopā ar tuviem draugiem mīļuprāt devās pārgājienos pa Mežaparka pakalniem un vientuļajām ieliņām, ziemās slēpoja. Ciemos nāca "mājas draugi" — bīskaps Kārlis Irbe, diriģents Paulis Jozuus, dziedonis Pauls Sakss, diriģents Teodors Reiters, teātra zinātnieks Arturs Bērziņš, bieži vien arī paziņas, ar kuriem jāuztur labas attiecības gan politikā, gan darbā. Gandrīz katru nedēļu bija kādas viesības vai vienkārši pasēdēšana. Visvaldis Bokalderis šo laiku apzīmē par desmit gadus ilgu periodu "ar intensīvu sabiedrisku sadzīvi harmoniskā vidē".

1902. gadā Pēterpils Mežu institūtu ar mācīta mežkopja grādu absolvēja Ādažu saimnieka dēls Andrejs Jānis Teikmanis. 1922. gadā viņš kļuva

par LU Lauksaimniecības fakultātes Mežu izmantošanas un mežu politikas katedras docentu, bet 1925. gadā universitāte Teikmanim uzticēja Mācību un izmēģinājumu mežsaimniecības vadību Lielaucē. Andrejs Teikmanis aktīvi darbojās dažādās latviešu kultūras un mežkopju organizācijās, tika iecelts par Romas Starptautiskā lauksaimniecības institūta padomes locekli un ievēlēts par Somijas Mežzinātņu biedrības korespondējošo biedru. Kad veidojās Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija, Andrejs Teikmanis kļuva par tās prorektoru. Viens no populārākajiem Andreja Teikmaņa pasākumiem bija 1930. gadā organizētās pirmās Meža dienas Latvijā, kas izvērtās par regulāru, ar prieku gaidītu un ar prieku pavadītu ikgadēju pasākumu gan jauniešiem, gan vecākās paaudzes pārstāvjiem.

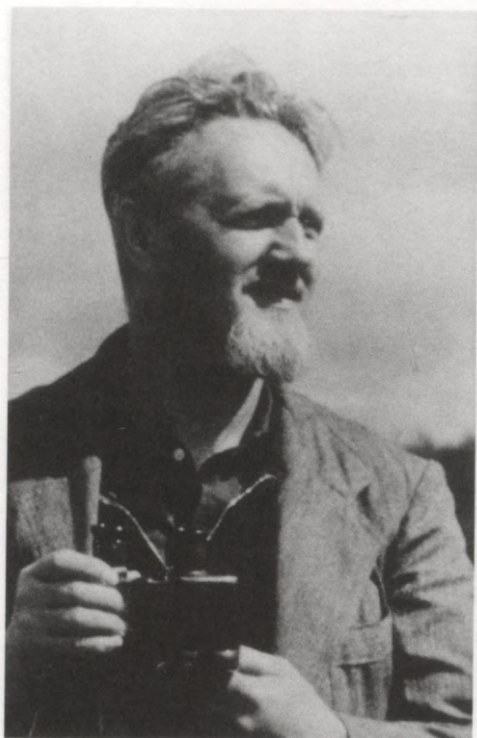
Lielo talku uzdevums:

"..Ar attiecīgiem priekšlasījumiem, praktiskiem mežu sēšanas, stādīšanas un kopšanas darbiem, ekskursijām, mežu kultūru un audžu apskatēm utt. propagandēt mežu taupīšanu, kopšanu, ieaudzēšanu, sevišķi lauku iedzīvotāju un skolu jaunatnes starpā, reizē piegriežot arī vislielāko vērību dažādu sabiedrisko ēku un ceļu apstādīšanai un lauku māju izdaiļošanai."⁹ Pēc maija talkām Andrejs Teikmanis ar gandarījumu rakstīja atskaites brošūrā:

"..Visā Latvijā meža dienas notikušas 54 virsmežniecībās (pavisam 81 virsmežniecība) un tās rīkotas ap 200 atsevišķās vietās, pie kam padarīts sekojošais: apstādītas 48 skolas, 15 baznīcas, 14 kapsētas, 5 brāļu kapi un pieminekļi, 17 pagasta nami, 38 dažādu kultūrēlu biedrību, iestāžu un tautas nami, 10 rotaļu un sporta laukumi, 14 stacijas un 4 nespējnieku patversmes, ierīkoti 15 parki, 26 vietās apstādīti ceļi un ierīkotas alejas, 12 pilsētās ierīkoti apstādījumi, un bez tam vēl apstādītas 69 atsevišķas saimniecības; tālāk sarīkotas 53 ekskursijas uz mežu novadiem meža audžu, kultūru un kopšanas darbu apskatei, 35 vietās meža dienu dalībnieki sējuši un stādījuši mežu, vietām kultivējot diezgan prāvas platības..."¹⁰

Sāktais darbs turpinājās visus 30. gadus, un skaistās tradīcijas rezultātā vēl tagad Latvija var lepoties ar meža darbu talcinieku veidoto zāļu rotu. Savu māju Mežaparkā, Poruka ielā 12, Andrejs Teikmanis pēc O. Tilmaņa projekta uzcēla 1931. gadā.

Ar Lauksaimniecības fakultāti saistītas tās absolventa Edgara Žubecka zinātnieka gaitas. Viņa izpētes priekšmets šajā laikā — lauksaimniecības tehnoloģija, un pirmais lielais zinātniskais darbs privātdocenta vietas iegūšanai — pētījums par visiem tik labi pazīstamo un iecienīto Latvijas antonovkas ābolu šķirni. Kopš 1939. gada Žubeckis pārgāja darbā uz Jelgavas Lauksaimniecības akadēmiju, kur par Latvijas dzērveņu īpatnību

Alfrēds Kloze 1951. gadā.
Foto no Bilenšteinu ģimenes arhīva

un uzturvērtību izpēti ieguva agronomijas zinātņu doktora grādu. Viena no viņa interešu jomām — Latvijas vīnu ražošanas mājas apstākļos, dažādu augu sulu saglabāšana un lietošana, kā arī sulu pārstrādes rūpniecības organizēšana Latvijas laukos. 30. gados Ernesta Žubecka adrese bija Visbijas iela 7.

Matemātikas un dabaszinātņu fakultātē 20. un 30. gados strādāja no Vācijas ielūgtais ģeologs profesors Ernsts Krauss, viens no kontinentu mobilisma teorijas izstrādātājiem, speciālists paleoģeoloģijas un praktiskās ģeoloģijas (derīgo izrakteņu) jautājumos. Viņš publicējis vairākus pētījumus par Baltijas ģeoloģijas problēmām (piemēram, apjomīgo darbu vācu valodā *Studien zur Ostbaltischen Geologie* (1927–1931)). Ernsta Krausa mājasvieta, kā jau minēts, ir Bernharda Bilenšteina nams tag. Sudrabu Edžus ielā 16.

Iepretim Bilenšteinu mājoklim Lībekas un Fīrekera ielas stūrī Rožu villā (jeb Sudrabu Edžus 9) un kādu laiku arī Hamburgas ielā 4 20. gados dzīvoja vācu astronoms Alfrēds Kloze. Dzimis Silēzijā, studējis astronomiju, matemātiku, fiziku un filozofiju Breslavas un Getingenes universitātē, viņš īpaši specializējās mazo planētu izpētē. 1924. gadā, apstiprināts

par analītiskās mehānikas un teorētiskās astronomijas profesoru Rīgā, Kloze ķērās arī pie teorētiskās astronomijas un analītiskās mehānikas institūta dibināšanas.

30. gados Olava ielā 11 dzīvoja universitātes vecākais docents Arnolds Liberts. Fiziķa izglītību Liberts apguva relativitātes teorijas dzimtenē — Cīrihes Universitātē un Pirmā pasaules kara laikā strādāja Šveicē zinātnisko aparātu un elektrisko mērinstrumentu fabrikā. Atgriezies Latvijā, viņš kopš 1921. gada lasīja lekcijas eksperimentālajā un teorētiskajā fizikā, sarakstīja vairākas mācību grāmatas trigonometrijā, ģeometrijā un kosmogrāfijā vidusskolām. 1924. gadā nāca klajā viņa grāmata "Relativitātes teorija", 1925. gadā — "Atomu sastāvdaļas", kas tobrīd sniedza modernākās atziņas šajās jomās.

Mehānikas fakultāti ilgu laiku pārstāvēja profesors Pauls Denfers, kas 1910. gadā pēc Oskara Bāra projekta uzcēla vienu no vispievilcīgākajām Mežaparka ēkām. Taču 30. gadu beigās viņš pārgāja dzīvot uz Indriķa Drēvendrusa projektēto divdzīvokļu namu Kokneses prospektā 12, kura sākotnējais īpašnieks bija R. Gudže.

Pauls Denfers Rīgas Politehnisko institūtu pabeidza 1895. gadā, pēc tam darbojās vairākās papīra fabrikās, arī Rīgas dzelzslieņuvē un mašīnu fabrikā "Felsers un Co", un 1899. gadā kļuva par Rīgas Politehniskā institūta mācībspēku. Viņš daudzkārt atradās studiju ceļojumos ārzemēs, bija arī Rīgas 700 gadu jubilejas komitejas sastāvā. Kad sāka darboties universitāte, 1919. gada septembrī Denferu apstiprināja par Mehānikas fakultātes dekānu. Šajā jomā īpaši atzīmēti viņa nopelni tehnoloģijas nozares organizēšanā. Vēl pēc maksimālā vecuma cenza sasniegšanas 1934. gadā profesors strādāja par ārštata lektoru.

Pie Mehānikas fakultātes veidošanas strādāja arī profesors Nikolajs Šīmanis, kurš dzīvoja Visbijas prospektā 30, bet vēlāk — Ezermalas prospektā 49. Līdz pat aiziešanai pensijā Nikolajs Šīmanis vadīja Virzuļa mašīnu katedru.

Plaši Mežaparkā pārstāvēta Latvijas Universitātes **Medicīnas fakultātes** pasniedzēju saime. Vispirms te jāmin vācu mediķis, patoloģiskās anatomijas pamatlicējs Latvijā Romans Adelheims. Viņš apmetās dvīņumājā Stokholmas ielā 46, ko nopirka no iepriekšējā īpašnieka. Par Romanu Adelheimu medicīnas vēsturnieks Arnis Vīksna raksta:

"Viņš piedzima Tallinā un nomira Rīgā, nomira savas zinātniskās paš-aizliedzības dēļ — pēc nejaušas inficēšanās darbā ar patoloģisko materiālu... Ārkārtīgs darbīgums bija raksturīgākā R. Adelheima īpašība."¹¹

Ar izcilību veicis pētījumus jau studiju gados Pēterburgā, Romans Adelheims palika specializēties Pēterpils Patoloģiskajā institūtā un turpināja

izglītoties arī ārzemju zinātnes centros. 1914. gadā viņš sāka strādāt Rīgas pilsētas 2. slimnīcā, izveidoja pirmo Pastēra staciju Baltijā trakumsērgas apkarošanai un arī citās Rīgas slimnīcās radija bāzi patoloģiskās anatomijas attīstībai.

Pasaules kara laikā zinātnieks sāka pētīt indīgo kaujas gāzu radītās traumas un 1923. gadā aizstāvēja disertāciju par pētījumu apkopojumiem. Kad nodibinājās universitāte, viņš sāka darbu Medicīnas fakultātē un organizēja tur Patoloģiskās anatomijas katedru. Adelheimu ievēlēja par universitātes Patoloģiskā institūta vadītāju, arī par Rīgas praktizējošo ārstu biedrības prezidentu. Romanam Adelheimam pieder aptuveni simt publikāciju būtiskos medicīnas jautājumos, kas saistās ar "trakumsērgas, kākšļa, žultsakmeņu, aknu cirozes, difterijas, gripas, tīfa, poliomiēlīta, lepras un citu slimību patoloģiskās anatomijas pētījumiem. Daudz uzmanības viņš veltījis encefalītam un šajā sakarā veicis ļoti interesantus eksperimentus [...], tomēr par savu galveno darba lauku arvien uzskatījis smadzeņu un aknu patoloģiju".¹²

Atzīmējot Romana Adelheima nopelnus Eiropas zinātnes attīstībā, 1938. gadā viņu ievēlēja par locekli Vācu dabaspētnieku akadēmijā "Leopoldina". Diemžēl šis pagodinājums notika tikai dažas nedēļas pirms viņa nāves...

Ar patoloģijas problēmām saistīta arī profesora Ernsta Paukuļa darbība. Jaunsmiltenes tirgotāja dēls pēc Tērbatas Veterinārinstitūta beigšanas palika tur strādāt zinātnisko darbu un papildināja zināšanas Bernes, Freiburgas, Vircburgas medicīnas fakultātē. 1920. gadā Ernsts Paukulis kļuva par LU vispārīgās patoloģijas profesoru, ilgus gadus bija Medicīnas fakultātes sekretārs, vairāku apjomīgu medicīnas grāmatu autors: "Infekcijas un imunitāte" (1935), "Vispārīgās patoloģijas pamati" (1939) u.c. 1930. gadā Ernsts Paukulis pēc arhitekta P. Kundziņa projekta uzcēla māju Siguldas prospektā 30.

1927. gadā arhitekta Gerharda fon Tizenhauzena atraitne pārdeva savu māju Ščecinas ielā 5 ārstam Reinholdam Sniķerim. Viņam piederēja arī īres nams Hamburgas ielā 4. Ausu, deguna un kakla slimību ārsts Reinholds Sniķeris kopā ar brāli ādas un venerisko slimību speciālistu Pēteri Sniķeri savulaik bija vieni no populārākajiem ārstiem Rīgā. Arī Pēteris 30. gadu beigās nopirka māju Visbijas prospektā 7. Gleznotāja Ērika Romane stāsta, ka brāļu Sniķeru rosība skubinājusi arī viņas tēvu, rentgenologu Jēkabu Romanu, iegādāties namu Kokneses prospektā 22.¹³

Pēteris Sniķeris bija vecākais no bērniem kuplajā Skultes pagasta Kazbulu māju saimnieka Mārtiņa bērnu pulkā. Reinholds piedzima kā ses-

Pēteris Sņiķeris — ārsts ģenerālis.
Foto no Latvijas Universitātes muzeja

tais dēls. Pēteris augstāko izglītību ieguva Pēterpils Kara medicīnas akadēmijā un tūlīt sāka zinātnisko un praktisko darbu. No 1905. līdz 1914. gadam viņš strādāja par ordinātoru Rīgas kara slimnīcā. Pirmā pasaules kara gados viņš izpildīja vairāku kara hospitāļu galvenā ārsta pienākumus frontē, bet vēlāk — Latviešu strēlnieku II brigādē un par drošsirdību vairākkārt tika apbalvots ar cariskās Krievijas ordeņiem. 1916. gadā Pēteris Sņiķeris sāka lasīt lekcijas Tērbatas Universitātē venerisko slimību jautājumos. No 1919. līdz 1934. gadam viņš strādāja par Latvijas armijas sanitārās pārvaldes priekšnieku.

Pēteris Sņiķeris piedalījās Latvijas Universitātes organizēšanā, Augstskolas noteikumu izstrādāšanā un lika pamatus Medicīnas fakultātei, bija Latvijas Baltā krusta (prostitūcijas apkarošanas) biedrības vadītājs un Latvijas Vanagu goda prezidents. Allaž nodarbinātais ģenerālis sabiedrībā bija pazīstams kā dzīvespriecīgs, enerģijas pārpilns cilvēks, kas Virsnieku klubā temperamentīgi dejo mazurku, Konservatorijas sporta zālē trenējas volejbolā un publikācijās tikpat temperamentīgi aicina latviešus apceļot dzimteni — gan tās lieliskos kūrortus, gan skaistākos novadus.

Pēteris Sņiķeris sagatavoja skolas gaitām arī jaunāko brāli. Reinholds beidza Pēterpils Kara medicīnas akadēmiju un 1917. gadā no tās devās uz

Latviešu strēlnieku bataljonu. 20. gados bija ārsts Rīgā, praktizējās Berlīnes Universitātē ausu, deguna un kakla slimību klīnikā, papildinājās Vīnē un 1930. gadā Latvijas Universitātē ieguva medicīnas doktora grādu. Universitātē viņš lasīja kursu savā specialitātē, taču vēl visus 30. gadus intensīvi apguva jaunākas ārstniecības metodes Rietumeiropas klīnikās.

Robežšķirtni starp dažādu profesiju pārstāvjiem, zinātniekiem un rakstniekiem grūti novilkt. Dažs ārsts un universitātes profesors, kā, piemēram, Pēteris Sniķeris, visu darbīgo mūžu bija cieši saistīts ar Latvijas armiju. Jānis Bokalders bija gan praktizējošs tautsaimnieks, gan teorētiķis, kas izprot nācīgas attīstībai nepieciešamo. Ārsts Pauls Kalniņš — ilggadējs sociāldemokrātu partijas vadītājs un Saeimas priekšsēdētājs utt.

Ja runā par liela stila politiķiem un valsts darbiniekiem Mežaparkā, tad pirmais būtu jāmin Gustavs Zemgals. Hamburgas ielā 16 viņš mājāja jau 20. gadu vidū. Kopš jaunības viņš bija iesaistījies vairāku latviešu biedrību darbā un žurnālistikā, aizrautīgi sekoja latviešu teātra attīstībai un gadu desmitiem vadīja Latvijas amatnieku krājaizdevu sabiedrību. Īpaša loma viņam bija 1918. gada 18. novembra svinīgajā sēdē. Vēsturnieks Rihards Treijs par šo dienu raksta:

“Puspiecos pēcpusdienā Nacionālajā teātrī priekšparlamenta — Tautas padomes priekšsēdētāja biedrs zvērināts advokāts Gustavs Zemgals pasludina neatkarīgas demokrātiskas Latvijas nodibināšanos. Viņš uzsauc: “Mūsu vienīgā vēlēšanās — lai Latvijai saules mūžs! Lai dzīvo demokrātiskā Latvija!” Nākošā dienā ar viņa un Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa parakstu “Jaunākās Ziņas” publicē uzsaukumu “Latvijas pilsoņiem”, kurā deklarēts, ka Tautas Padome atzīst sevi par “vienīgo augstākās varas nesēju” Latvijā un ka izpildu vara tiek nodota Pagaidu valdībai.”¹⁴

Kādu laiku Gustavs Zemgals bija Latvijas apsardzības ministrs. 1927. gada pavasarī, kad nomira Jānis Čakste, viņu ievēlēja par Valsts prezidentu uz trim gadiem. Pēc prezidentūras laika Gustavs Zemgals divus gadus ieņēma finanšu ministra posteni, pēc tam bija Baltijas ūnijas prezidents. Viņa darbības laikā valsts vēl arvien cīnījās ar materiālām grūtībām, valsts parādiem un valūtas izšķērdēšanu. Kā secināms no avīžu ziņām, Gustavs Zemgals bijis īpaši taupīgs un arī pats dzīvojis taupīgi.

“Izņemot vasarnīcu Mežaparkā, Z. citu īpašumu nav” — tā izpētījuši visu zinošie žurnālisti.¹⁵ Finanšu ministra amatā Zemgals enerģiski rīkojās, lai imports nepārsniegtu eksportu un lai Latvijā ievestu tikai tās preces, kuras paši nevar ražot un bez kurām nekādi nevar iztikt. Gustava Zemgala prezidentūras laikā lielākais Latvijas reprezentācijas notikums bija

Gustavs Zemgals un Zviedrijas karalis Gustavs V
ar pavadoņiem Stokholmā 1929. gadā.
No žurnāla "Atpūta" 1939. gadā

viņa viesošanās Zviedrijā un Zviedrijas karaļa vizīte Rīgā. Par pēdējo gan korespondenti pārmeta, ka ciemiņam paredzēto rezidenci Gustavs Zemgals nav uzpisis pietiekami grezni.¹⁶

No 1925. gada līdz nāves dienai Tautas labklājības ministriju vadīja Vladislavs Rubulis, kas bija apmeties Stokholmas ielā 32. Nācis no vienpadsmit bērnu — bāriņu ģimenes, Vladislavs, vēl farmācijas students būdams, uzņēmās gādību par brāļu un māsu likteni. Tajā pašā laikā viņš jau iesaistījās Latgales atmodas kustībā un 1912. gadā laida klajā latgaliešu laikrakstu "Jaunās Ziņas", bet Pirmā pasaules kara gados organizēja un vadīja centrālo Latgales bēgļu komiteju. Vladislavs Rubulis aizstāvēja Latgales vienotības ideju un vienību ar Latvijas valsti:

"Vienošanās jāpanāk, jāpanāk tamdēļ, lai latgaļi neaizietu bojā. Ja mēs nevienosimies, mēs pazudīsim uz mūžiem! Mums vajadzīga iestāde, kas apvienotu visus latviešus, kas dzirdētu un saprastu visas Latvijas vaimanas!"¹⁷ — tā Vladislavs Rubulis uzsvēra jau 1917. gadā.

Neatkarīgajā Latvijā viņu ievēlēja visās četrās Saeimās. Savā darbībā viņš daudz uzmanības veltīja Latgales attīstībai, īpaši palīdzot trūcīgajiem

Latgales studentiem iegūt augstāko izglītību. Viņš rediģēja un izdeva nedēļas laikrakstus "Latgalīts", vēlāk "Jauno Vārdu", organizēja arī pirmo latgaļu grāmatu izdevniecību "Jaunā Latgale".

Laikabiedri daudzviet atzīmējuši Vladislava Rubuļa rūpes par Latvijas bāreņiem, bezdarbniekiem, par strādnieku darba apstākļiem. "Darbu strādniekiem, zemi zemniekiem" bija jaunā labklājības ministra vēlējums, 1925. gadu noslēdzot.¹⁸ Universitātē viņš lasīja lekciju ciklu "Valsts un bērnu veselība", īpaši pievēršot uzmanību tuberkulozes apkarošanai. Kad sākās Ķeguma būve, Rubulis pats pārbaudīja dzīves apstākļus strādniekiem domātās barakās.

1934. gadā pēc arhitekta Oskara Krauzes projekta J. Cimzes ielā 2 māju uzcēla sabiedriskais darbinieks un rakstnieks Gotfrīds Mīlbergs (Skuju Frīdis). Savu darba gaitu sākumā Gotfrīds Mīlbergs bijis skolotājs Ziemeļvidzemē, taču drīz vien atstādināts no darba kā pārkrievošanas un pārvācošanas pretinieks. Pirmā pasaules kara laikā cīnījies latviešu strēlnieku pulkos, bet neatkarīgās Latvijas tapšanas laikā darbojies armijas virspavēlnieka štābā un paaugstināts par kara ierēdni. Gotfrīdam Mīlbergam bija nozīmīga loma aizsargu organizācijas pamatu likšanā, žurnāla "Aizsargs" un vairāku citu periodisku izdevumu vadīšanā. Viņš darbojies arī par lektoru Kara skolā, pārzinājis Kara ministrijas bibliotēku un Kara muzeju.

Kā Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas pārstāvi Gotfrīdu Mīlbergu ievēlēja otrajā, trešajā un ceturtajā Saeimā, bet no 1933. līdz 1934. gadam viņš bija iekšlietu ministrs. Viņa enerģija bija apskaužama — paralēli politiķa un dažādu biedrību pārstāvja aktivitātēm viņš atrada laiku arī visdažādākā rakstura literāro darbu sacerēšanai.

"Mīlberga spalva bija neparasti ražīga. Rakstnieks un politiķis ne tikai sēdēja parlamentā un redakcijās, bet arī cītīgi mājās pie rakstāmgalda. Tapa desmitiem dzejoļu, feļetonu, stāstu, lugu, romānu un citu literāru darbu, kuru mākslinieciskais līmenis ne vienmēr bija pietiekami augsts. Tikko bija beidzies brīvības karš, kad 1921. gadā iznāca Mīlberga sastādītā vērtīgā grāmata "Pieminat viņus...", kurā bija sniegtas īsas ziņas par Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušajiem, bezvēsts pazudušajiem un no ievainojumiem mirušajiem karavīriem," — atzīmē Rihards Treijs.¹⁹

Būdams straujš raksturā, Skuju Frīdis allaž nonāca sabiedrības uzmanības centrā ar visdažādākā rakstura konfliktiem. Klīda baumas, ka, neapmierināts ar Latvijas attīstības tempiem un Saeimas darbību, ministrs ar saviem aizsargiem jau pirms 1934. gada maija plānojis valsts apvērsumu. Presē jautrību dažkārt izraisīja viens otrs pārsteidzīgs rīkojums vai prasība, Mīlbergam atrodoties ministra amatā. Tā 1933. gada nogalē viņš

aizliedza uzstāties Strādnieku teātrī "kādam amatierim" (aktierim Luijam Šmitam), kas dēvējās par "Katlakalna vecīti". Teātris savukārt nolēma lūgt iekšlietu ministru atļaut "vecītim" deklamēt Mīlberga — Skuju Frīda dzejoļus: "Ko tagad darīs iekšlietu ministrs?"²⁰ Apmēram ap to pašu laiku žurnālisti atklāja, ka Rīgas Dome izsniegusi iekšlietu ministram brīv karti braukšanai ar tramvaju, kaut gan viņa rīcībā ir auto. Vaicāts, ko politiķis vēlas jaunajā gadā, Mīlbergs nesamulsis atbildēja: "Jaunus juriskonsultus un... brīvbiļeti arī uz autobusu līnijām."²¹

Mežaparkā mājvietu bija atraduši arī divi Latvijas Saeimas priekšsēdētāji. Pirmais no tiem — Frīdrihs Vesmanis — savu sabiedriski politisko darbību sāka kā Jelgavas pilsētas galva, bet 1922. gadā tika ievēlēts par Saeimas priekšsēdētāju. 1925. gadā viņam uzticēja sūtņa pienākumus Londonā. 1932. gadā, no Londonas atgriezies, Frīdrihs Vesmanis kādu laiku bija senators un īrēja dzīvokli Visbijas prospektā 30. Pēc pāris gadiem viņš apmetās Pētera Sniķera mājā Lībekas ielā 13, kas tika pilnīgi nodota viņa rīcībā. Pensijas gados Frīdrihs Vesmanis uzrakstīja plašu, vēl nepublicētu autobiogrāfiju. Tajā ietverti daudzi dokumenti, kas atspoguļo Saeimas priekšsēdētāja un sūtņa darbību.

Pēc Frīdriha Vesmaņa par Saeimas priekšsēdētāju ievēlēja Dr. Paulu Kalniņu, un šajā amatā viņš palika līdz pat 1934. gada 15. maijam. Pauls Kalniņš, viņa dzīvesbiedre Klāra Kalniņa un dēls Bruno Kalniņš bija vieni no pašiem redzamākajiem latviešu sociāldemokrātijas darbiniekiem un Latvijas neatkarības aizstāvjiem. Klāra un Pauls Kalniņi politisko darbību sāka gadsimtu mijā un pēc 1905. gada revolūcijas bija spiesti doties emigrācijā. Bruno jau skolēna gados darbojās nelegālos jauniešu pulciņos. 1918. gada 18. novembrī visa ģimene piedalījās Latvijas neatkarības pasludināšanas aktā, bet vēlāk darbojās Satversmes sapulcē. Pauls un Bruno Kalniņi bija arī Saeimas deputāti, turklāt Bruno 20. un 30. gados izvērta aktīvu darbību jaunatnes vidū un bija organizācijas "Strādnieku sports un sargs" vadītājs līdz tās likvidācijai, konsekvents autoritārisma pretinieks.

20. gados Kalniņi no kāda dāņu aristokrāta iegādājās namu Jahtkluba (tag. A. Sakses) ielā 5 — vienu no savdabīgākajām un skaistākajām "vecā Mežaparka" ēkām, kas pēc arhitekta Hermana Zeiberliha projekta celta 1904. gadā. Augstāvē apmetās Bruno ģimene, lejasstāvē — pats Saeimas priekšsēdētājs. Būdam aktīvs sabiedrisks darbinieks, Pauls Kalniņš nepameta arī ārsta praksi, pat augstā Saeimas amata laikā neaizmirsdams interesēties par slimniekiem.

"Cietēju tomēr bija ļoti daudz, un tiem Dr. P. Kalniņš centās palīdzēt," rakstīja Bergmaņa ielā 5 dzīvojošais Dr. Emīls Ogrīņš, kas gadus

desmit bija gan ģimenes draugs, gan ģimenes ārsts. Un vēl piebilda: "Dr. P. Kalniņš Joti cienīja mākslu visās tās nozarēs, viņš bija neiztrūkstošs mākslas izstāžu, koncertu un operas apmeklētājs, kā arī retu, skaistu un antīku lietu krājējs. Viņa plašajā bibliotēkā bija daudz vērtīgu grāmatu. Liels dziesmu mīļotājs, tuvāko draugu sabiedrībā viņš labprāt uzsāka pa iemīļotai meldījai. Viņš mīlēja izbraukumus un pastaigas, lai būtu tuvāk dabai, mīlēja savu Mežaparka dārzu, puķes un daudz brīvā laika ziedoja to kopšanai. Kad Dr. P. Kalniņš ar kundzi apmeklēja mūs turpat kaimiņos, vispirms viņš gāja apskatīt dārzu. Ciemos nākot, viņam bija paradums atnest kādu jauku ziedu. Drauga nests balts orhidejas zieds viņam sagādāja prieku pat vissmagākajos slimības brīžos."²²

Kalniņu mājā bieži ciemojās politiskie darboņi un domubiedri. Te bija arī Raiņa piemiņas fonda mitekļis, kur vāca līdzekļus dzejnieka piemiņkļa celtniecībai. 1934. gada 15. maija naktī, kad varu savās rokās pārņēma Kārlis Ulmanis, Kalniņus uz laiku arestēja. Bruno līdz pat mūža pēdējiem gadiem ar lepnumu uzsvēra, ka viņa nams apvērsuma naktī bijis vienīgais, no kura atskanēja pret notiekošajām pārvērtībām vērstis revolvera šāviens.

Pie jaunākās paaudzes vadošajiem valsts darbiniekiem Mežaparkā piederēja Hermanis Apsītis. Pēc piedalīšanās brīvības cīņās Ziemeļlatvijā un Latvijas Universitātes Tieslietu nodaļas beigšanas viņš ieņēma atbildīgus amatus prokuratūrā, bet 1934. gada 19. maijā tika iecelts par tieslietu ministru. Viņa galvenais pienākums bija vienotas tiesību sistēmas izstrādāšana valstī. Tā realizējās, sagatavojot jaunu civillikumu, kā arī likumus par zemesgrāmatām, mantojumu lietām, vienkāršojot procesa kārtību tiesās u.tml. Tika veikta tiesu un cietumu reorganizācija, Rīgas centrā izbūvēta Tiesu pils (tagadējā Ministru kabineta ēka).

1931. gadā tieslietu ministrs uzcēla māju Olava ielā 1 pēc arhitekta Ernesta Štālberga projekta.

1939. gadā pēc Aleksandra Plauciņa plāna Emīla Dārziņa ielā 7 būvdarbus veica Kornēlijs Veitmanis. Latvijas brīvības cīņu laikā Kornēlijs Veitmanis bija karojis Cēsu rotā, bet republikas sākuma gados darbojies cietumu pārvaldē. 1939. gada sākumā viņu iecēla par iekšlietu ministru. Kaut arī viņa darbības laiks bija īss, viņš daudz paveica, izstrādājot ieslodzījuma vietu reglamentu, panākot ieslodzīto nodarbinātības problēmas risinājumu un sākot pārkārtojumus pagastu pašvaldību sistēmā. Vairākās programmatiskās runās Kornēlijs Veitmanis vērsās pret izšķērdību celtniecībā, pieprasīja no departamentu direktoriem vismaz divas trīs reizes mēnesī apmeklēt viņa pārziņā esošā apgabala nomaļākās vietas, "neiz-

vairoties arī no sliktākiem sānu ceļiem, pie tam jābrauc nesteidzoties", tāpat pieprasīja atteikties no blakusamatiem un atlīdzības saņemšanas par tā sauktajiem goda amatiem. Īpaši bargas bija Kornēlija Veitmaņa prasības pret valsts ierēdņu morālo stāju privātajā dzīvē:

"Valstij nav vienalga, [...] kā ierēdņi uzvedas ārpus darba laika, vai ved izlaidīgu dzīvi, cik bieži staigā pa restorāniem un parādās izpriecu vietās. Turpmāk jāapsver, vai šādi darbinieki paturami dienestā. Krietnam darbiniekam vienmēr jāatceras, ka viņam ar savu dzīves veidu jābūt par priekšzīmi pārējiem sabiedrības locekļiem."²³

Kopš 1936. gada Rīgas pilsētas galva — jeb, kā 30. gados teica, — "lielvecākais" — bija Roberts Liepiņš ar mājvietu Stendera ielā 5. 1928. gadā viņš pildīja finanšu ministra pienākumus, tad bija sūtnis kaimiņvalstīs — Lietuvā, Igaunijā un Padomju Savienībā. Lielvecākā amatā būdams, Roberts Liepiņš veica plašus darbus pārvaldes struktūras racionalizācijā, Rīgas labierīcību un sanitāro apstākļu sakārtošanā, pilsētas satiksmes pilnveidošanā un dārzu izkopšanā. 30. gadu beigās Rīgā tiek uzcelti vairāki jauni skolas nami un citas sabiedriskās ēkas. Savas idejas un priekšlikumus par nacionālās celtniecības attīstību un zinātniskās darba organizācijas jautājumiem viņš plaši atspoguļoja presē, pats allaž piedalījās

Valsts darbinieki atpūtā.
Dr. P. Kalniņš (otrais no kreisās) slēpotāju vidū.
Foto no I. Vijupes arhīva

sabiedriskajos pasākumos — sākot ar skolu svētkiem, mākslas izstādēm un beidzot ar Brīvības pieminekļa atklāšanas svinībām, kur saņēma glabāšanā tā atslēgas.

Lai cik plašs izvērsts stāstījums šajā grāmatā, tajā tomēr nav iespējams pat konspektīvi raksturot visus politiskos un sabiedriskos darbiniekus un vēl jo vairāk valsts ierēdņus, kas 30. gados atrada mājvietas Mežaparkā. Visai skopās biogrāfijas liecina — lielum lielā vairākumā viņi bija latviešu inteliģences zieds: izglītību guvuši Pēterburgas, Maskavas, Tērbatas augstskolās, papildinājušies Vakareiropas studiju centros, pārvaldīja vairākas valodas un skarbu dzīves rūdījumu guva Pirmā pasaules karā un Latvijas neatkarības cīņās. Dienesta pienākumus pildot, viņu rīcība izcēlās ar iniciatīvu modernu saimniekošanas paņēmieni apguvē un to piemērošanā savas tēvzemes vajadzībām. Viņi būvējās Mežaparkā ar lielu aizrautību un parasti kāvās ar naudas trūkumu, taču neželēja līdzekļus tad, kad bija iekopjams dārzs un dzīvokļos jāienes latviskās kultūras elpa — mēbelēs, gleznās, mūzikā. Zīmīgas šajā ziņā ir rindas, kuras arhitekts Vaidelotis Apsītis veltījis savam tēvabrālim, kādreizējam Latvijas dzelzceļa Mašīnu daļas direktoram Kārlim Apsītim, kas cēla māju Meža prospektā 80:

“Jauneklis beidz Pēterburgas Politehnisko institūtu, iegūst inženiera metalurģa kvalifikāciju un kļūst par vienu no pirmajiem latviešu kalnrūpniecības speciālistiem. Pēc kara atgriežoties Latvijā, viņš uzsāk darbu dzelzceļu virsvaldē, kļūst par lielāko autoritāti Latvijas dzelzceļa tehniskā aprīkojuma un transporta līdzekļu sagādē. Viņa vadībā tiek ierīkots vilcienu sastāva pārbaudes poligons posmā Ogre–Krustpils. Viņš dodas daudzos ārzemju komandējumos uz Poliju, Vāciju, Angliju, Franciju, Beļģiju, Dienvidslāviju, Rumāniju, Bulgāriju, Zviedriju, Norvēģiju, Ungāriju un Čehoslovākiju. Pārvaldīdams krievu, vācu, angļu un franču valodu, viņš noslēdz vairākus komercdarījumus, to skaitā — iepērk modernas lokomotīves Latvijas dzelzceļam. Kārļa Apsīša vadībā Latvijas dzelzceļš tiek izveidots par Eiropas līmeņa satiksmes organizāciju. [...] Kārlis Apsītis bija liels daiļuma cienītājs. To liecināja ne tikai skaisti iekārtotais dārzs, arī iekštelpas. Visās telpās bija to izmantošanai nepieciešamās garnitūrmēbeles. Pie sienām — daudz gleznu. To skaitā — arī Liberts, Purvītis. K. Apsīša ģimenē centās ievērot arī sadzīves rituālus. Pusdienu reizēs tika klāts galds ar Kuzņecova manufaktūras servīzēm. Arī ikdienā netika taupīti sudraba galda rīki. Nevar neatzīmēt, ka blakus vienkāršajai pārtīcībai, ko pauda ik istaba, mājā valdīja pietīcība ikdienas gaitās. Gan apģērbā, gan attiecībās ar

cityem cilvēkiem. Uz darbu viņš devās ar autobusu, gan arī kājām, dodoties līdz tramvaja pieturai pie Zoologiskā dārza vai Sarkandaugavā.”²⁴

Līdzīgs dzīvesveids bija arī Latvijas armijas karavīriem, kas pamazām saradās Mežaparkā. Daļa no viņiem jau minēta, raksturojot Lāčplēša ordeņa kavalieru Ludviga Bolšteina, Oto Zeltiņa, Jāņa Edgara Ozola, Markus Ozola, Jāņa Dinnes, Friča Gobas, Alfrēda Valeikas piedalīšanos brīvības cīņās. Viņu darbība arī neatkarīgās Latvijas laikā bija saistīta ar armiju. Alfrēds Valeika 1919. gadā kļuva par Aizsargu aviācijas pamatlicēju. Arī Ludvigs Bolšteins pēc dažiem saimniekošanas gadiem laukos pievērsās aizsargu organizācijas lietām, bet kopš 1928. gada bija Robežsargu brigādes komandieris. Jāni Dinni iecēla par Daugavgrīvas artilērijas divīziona komandieri, Jāni Ozolu — par lekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieku, Marku Ozolu — par Latvijas Vanagu prezidentu, bet viņa brālis Arturs vēlreiz atgriezās pie kuģiem — viņš piedalījās Latvijas ledlauža “Krišjānis Valdemārs” projektēšanā un būvē Skotijā, pēc tam vadīja Jūrniecības departamentu.

Siguldas prospektā 12 apmetās ģenerālis Paulis Roberts Hasmanis, kas bija piedalījies gan cīņās pret bermontiešiem, gan Latgales frontē un līdz 1931. gadam atradās Latvijas valsts armijas komandējošā sastāva rindās. Hamburgas ielā 4 dzīvokli īrēja pulkvedis Nikolajs Fogelmanis, Krasta artilērijas pulka komandieris. Līgatnes ielā 3 mita Lāčplēša ordeņa kavalieris, pulkvežleitnants, Armijas štāba apmācības daļas priekšnieks Kārlis Vidiņš.

Rīgas pilsētas adrešu grāmatās sastopami vairāki desmiti virsnieku uzvārdu, kuri te dzīvojuši ilgāku vai īsāku laiku. Viņu klātbūtni šeit lielā mērā noteica armijas munīcijas noliktavas, kas atradās turpat Mežaparka sākumā starp Glikas ielu un Meža kapiem, kā arī citu militāro iestāžu tuvums. Stendera ielā 7 ģimenei māju uzcēla pulkvedis Jēkabs Tirzītis. 1905. gadā Tirzītis pabeidza Pirotehnisko artilērijas skolu kā “vecākais feierverkers”. Pirmajā pasaules karā viņam bija uzticēti pirotehniķa pienākumi, bet neatkarīgās Latvijas armijā Tirzītis pārzināja artilērijas noliktavas. Kā atcerējās dzīvesbiedre Zelma, munīcijas noliktavās Mežaparkā bijuši 40 šķūņi, te strādājuši kādi 30 brīvīguma virsnieki un 300 strādnieki. Bijusi pašiem sava saimniecība un saimniece, seši zirgi un cūku bariņš. Kā lielākajai daļai virsnieku, arī pulkvedim piemītis apskaužams darba entuziasms: “Tirzītis divdesmit gadu laikā nebija pat nevienā kārtīgā atvaļinājumā, rūpēdamies par noliktavām. Un nekad neizmantoja pat zirgus, lai aizbrauktu kārtot savas personīgās darīšanas. “Es negribu to redzēt, ka es braukāšu apkārt un cilvēki noskatīsies.” Pat uz tirgu ne — “paldies, es varu arī ar tramvaju!”²⁵

- 1 *Dāle P.* Latviešu augstskola // *Dzimtenes Atbalss*. — 1916. g. 26. martā.
- 2 *Dāle P.* Vērojumi un pārdomas par cilvēku un gara kultūru. — R., 1994, 30.–31. lpp.
- 3 *Andersons E.* Celmlauzis Latvijas vēstures līdumā // *Ceļa Zīmes*. — Londonā, 1958, Nr. 36. — 157. lpp.
- 4 *Kolbuševskis St.* Latviešu un poļu literārie sakari un ideoloģiskās paralēles abu tautu dzejā // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. — 1939, Nr. 5/6. — 576. lpp.
- 5 *Baumanis J.* Spēkstacijas jaunbūve Ķegumā (Inspektora, vec. doc. M. Roba priekšlasījuma atreferējums) // *Students*. — 1936, Nr. 6. — 135.–136. lpp.
- 6 *Bokalders J.* Kultūras darbības apvienošana // *Kultūras Vēstnesis*. — 1924, Nr. 2 — 17.–18. lpp.
- 7 *Bokalders V.* Bergenes iela 2. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 8 *Johansons A.* Rīgas svārki mugurā. — Stokholma, 1966, 165. lpp.
- 9 *Teikmanis A.* Mežu dienas Latvijā 1930. gadā. — R., 1930, Latvijas mežkopju savienības izdevums. — 1. lpp.
- 10 Turpat, 20. lpp.
- 11 *Vīksna A.* Mūsu patoloģiskās anatomijas pamatlicējs // *Dabas un vēstures kalendārs* 1980. gadam. — R., 1980, 232. lpp.
- 12 Turpat, 234. lpp.
- 13 *Romane Ē.* Velta Sniķere // *Rīgas Balss*. — 1993. g. 3. novembrī.
- 14 *Treijs R.* Latvijas valsts un tās vīri // *Latvijas Vēstnesis*. — 1998. g. 27. martā.
- 15 Kā ievēlēja valsts galvu // *Jaunākās Ziņas*. — 1927. g. 27. aprīlī.
- 16 *Sk. Šmits U.* Monarhu un prezidentu oficiālās vizītes // *Lauku Avīze*. — 1994. g. 22. jūnijā.
- 17 *Smagars A.* Ministra Vladislava Rubuļa 30 gadi sabiedriskā darbā // *Sējējs*. — 1937, Nr. 4. — 421. lpp.
- 18 Valstsvīru un kultūrdarbinieku domas gadu maiņā // *Jaunāko Ziņu pielikums*. — 1925, Nr. 294.
- 19 *Treijs R.* Latvijas valsts un tās vīri // *Latvijas Vēstnesis*. — 1998. g. 2. oktobrī.
- 20 Iekšlietu ministrs G. Milbergs... // *Pēdējā Bridī*. — 1933. g. 1. decembrī.
- 21 Ko politiķi vēlas jaunajā gadā? // *Pēdējā Bridī*. — 1933. g. 31. decembrī.
- 22 *Ogriņš E.* Īsas atmiņas par Dr. P. Kalniņu // *Tautai un brīvībai*. — Stokholmā, 1952, 128.–129. lpp.
- 23 Iekšlietu ministrs K. Veitmanis š. g. 9. augustā... // *Policija*. — 1939, Nr. 8. — 340. lpp.
- 24 *Apsītis V.* Atmiņas par tēvabrāli Kārli Apsīti. 1996. g. 25. jūlijā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 25 *Tirzīte Z.* Atmiņu pieraksts 1995. g. *No S. Vieses arhīva.*

MĀJAS CEĻ, DĀRZOS ROSĀS RAKSTNIEKI UN MĀKSLINIEKI

Neatkarīgās Latvijas laikā Mežaparkā apmetas plaša kultūras darbinieku saime. Gandrīz visiem viņiem ir jaunas ģimenes, 30. gados cita pēc citas tiek atzīmētas divdesmit piecu darba gadu jubilejas, un apsveicēju runas parasti pavada vēlējums — tikt vajā no celtniecības gaitā nenomaksātiem vekseljiem.

Viens no pirmajiem tagadējā Poruka ielā 7 zemes gabalu sāk apbūvēt Pāvils Rozītis. Mežaparkā viņš ienāk pacilātā noskaņā. Kādā piezīmju grāmatiņā ierakstītā dzejolī skicēta jaunās dzīvesvietas valdzinājuma būtība:

*Ir visur tikai priedes,
Un priedēs klusums salds,
Zūd mežā ceļa sliedes,
Un gājējs top kā malds.¹*

Bet tālāk seko neliela celtniecības vēsture — liecība par aizrautību un uzmanību pret jauno būvi un ar to saistītajiem nozīmīgākajiem darba brīžiem.

"Šai mājai pamatus likām sestdien, 11. maijā 1929. gadā, piedaloties Almai, Dzidrai, Pāvilam un Viestartam Rozīšiem. Spāru svētkus svinējām sestdien, 13. jūlijā 1929. gadā, bet uz dzīvi iebraucām sestdien, 21. decembrī 1929. gadā. Mājas metu zīmēja arhitekts K. Bikše, būvdarbus vadīja namdarmeisters Jēkabs Kukainis, bet pirmos cirvja cirtienus cirta būvstrādnieks Lapiņš no Čiekurkalna. Viņš arī bija pēdējais, kas kokdarbus te pabeidza."

Turpat piezīmju grāmatiņas lappusēs ir atzīmes par parādiem, kas jāatmaksā gan tuviem, gan tālākiem paziņām. Vēl 1935. gadā, svinot jubileju, žurnālists V. par sarīkojuma neoficiālo daļu raksta:

"..Šeit dzirkstīt dzirkstīja asprātības un joki vijās ar nopietnību, sevišķi pastāstot par Rozīša dzīves "divām sejām": dzejnieka sapņotāja seju un dzīves praktiķa seju, kas arī reālajā dzīvē kā Rīgas pilsētas iebūvietis

Pāvila Roziša Rīgas pilsētas
dzelzceļu līnijas abonementa karte.
No S. Vieses arhīva

Mežaparkā pratis noturēties vismaz līdz jubilejas dienai, kad pabalsti no dažādām pusēm tam droši vien palīdzēs tālākā cīņā gan ar vekseļu termiņiem, gan citām likstām.”²

Tiklīdz mājas būve ļauj ķerties pie dārza, Pāvils Rozītis pievēršas tā iekopšanai. Arī te palīdz draugi. Jānis Jaunsudrabiņš, piemēram, no Pļaviņām atved lieliskus ķiršu stādus. Dēls Viestarts atceras:

“Savā dārzā Mežaparkā tēvs darīja dažādus darbus — gan raka bedres koku stādīšanai, gan gāza priedes, aplaistīja savus iemīļotos kokus un stādus. [...] Vēl atmiņā palikuši pāris tēva iemīļoti un bieži ar labpatiku atkārtoti izteicieni. Viens tika lietots katreiz pie koku stādīšanas gandrīz kā buramie vārdi. Kad koks bij iestādīts un apliets, parasti arī piesiets pie mietiņa un zeme nolīdzināta, tad noteikti tika noskaitīts: “Lai aug kā Rīga, kā Cēsis, kā jaunas meitas vēders.” Un liekas, ka šie vārdi it kā būtu līdzējuši — visi viņa stādītie koki un krūmi augs labi — griezdamies, kā tēvs allaž teica. Nokaltis netika neviens. Dažas ābeles, bērzi, kļavas un citi koki aug vēl šodien — sešdesmit gadu pēc stādīšanas...”³

Bet jaunās mājas viesu grāmatai tiek sagatavots ieraksts:

*Kas garo ceļu uzvarējis,
Starp priedēm mani atrast spējis,
Tā ieraksts draugu grāmatā nav lieks.
Lai mājā paliek retā viesā prieks.*

Tomēr par "retiem viesiem" gan patiesībā nevar runāt. Pāvila Roziša mājās bieži apgrozās draugi, īpaši jau no neoficiālās rakstnieku un mākslinieku "brālības", kurā kopā turas Pāvils Rozītis, Ādolfs Erss, Jānis Zālītis, Jānis Jaunsudrabiņš, Arveds Švābe, Jānis Grīns, Jānis Kārklīšs, Edvarts Virza, Valdis Grēviņš un citi tālaika vienas paaudzes rakstnieki. Laba daļa no viņiem arī atrod mājokļus Mežaparkā.

Mežaparkā tiek sagatavots dzejoļu krājums "Sarunas" (1936), īsprozas kopojumi "Mezglī" (1933), "Skaidas" (1935), sarakstīts romāns "Valmieras puikas" (1935). Jau minētajā jubilejā Ādolfs Erss atzīmē, ka rakstniekam padomā vesela sērija romānu, kuri izriet no paša biogrāfiskās pieredzes: "Kara gadi Kaukāzā gaida romānu "Nafta", drudžainais redaktora laiks — romānu "Avīze", vēl drudžainākais mājas būvētāja un vekseļu kārtotāja laiks — romānu "Bankas".⁴

Ieceres paliek nepiepildītas. 1937. gada 20. februārī Pāvils Rozītis savā mājā pēkšņi saslimst un tiek steigšus aizvests uz Haha klīniku turpat Mežaparkā. No turienes rakstnieks vairs neatgriežas.

1930. gadā pēc arhitekta Osvalda Tilmaņa projekta māju uzceļ otrs "brālības" biedrs — rakstnieks, dzejnieks un žurnālists Ādolfs Erss un lieliskā latviešu tautasdziesmu dziedātāja Helēna Ersa-Kozlovska, kuru savulaik dēvē par Latgales lakstīgalu. Gluži tāpat kā Pāvils Rozītis, rakstnieks ar aizrautību rosās augļu dārzā, kur kopj savu "lauru vaiņagu" — to pārstāv jubilejā dāvinātās ābelītes, bumbieres un ķirši. Dziedātāja redzama darbā zemeņu dobēs. Gluži tāpat kā kolēģis, Erss cīnās ar parādiem, un lēni norit mājas galīgā izbūve un labiekārtošana.

Jaunajā mājā allaž skan mūzika. Raksturā klusais, romantiski savrupais Ādolfs Erss nav iedomājams bez vijoles. Bet mājas māte stāsta Aleksandram Čakam: "Manā prātā un dvēselē no mana mūža pašas tālākās tālienes, kad vēl biju maza, maza meitene, tikai dziesma un atkal dziesma."⁵ Helēna Ersa ir paveikusi latviešu mūzikā neaizstājamu darbu — kopā ar dzīvesbiedru pierakstījusi desmitiem Latgales melodiju, kas vēlāk dažādās apdarēs kļuvušas par latviešu solo un kora dziesmu pamatfonda daļu: "Ziedi, ziedi, rudzu vārpa", "Aiz ezera augsti kalni", "Dziedot dzimu,

Ādolfs un Helēna Ersi ar meitu Mirdzu un audzumeitu Lūciju Mežaparkā.
No ģimenes arhīva

dziedot augu", "Trīcēj' kalni, skanēj' meži"... Pabeigusi Latvijas Konservatoriju 1925. gadā un papildinājusies Milānā pie profesora Marati, Helēna Ersa kļūst par pašu enerģiskāko un izcilāko tautasdziesmu popularizētāju gan Latvijā (īpaši Latgales pusē), gan ārzemēs — Itālijā, Vācijā, Čehijā, Somijā, Lietuvā, Igaunijā. Jau 1938. gadā notiek viņas 1000. tautasdziesmu koncerts.

"Jūtos labi savā mājā, varu dziedāt, ka visa māja skan. Ir man arī divas meitas, kas aug slaidas un smaidīgas. Tikai viena nelaime mūsu mājā — nav man, namamātei, pašai savas istabas," viņa nopūšas, kad būvdarbi ieilgst naudas trūkuma dēļ. "Un tā es jūtos kā putns un spurdzu no viena zara uz otru kopā ar savu dziesmu — gan liksmu, gan grūtu."⁶

Mežaparkā dzīvodams, Ādolfs Erss intensīvi nododas literārajam darbam. Top vairāki romāni un stāstu krājumi, kuros vadošās ir Latgales un Rīgas tēmas ar vēstures un sadzīves ainām: "Vecā Latgale", "Muižnieki" (abi 1931), "Jautrās rīdzinieces" (1932), "Laimīgie" (1933), "Šķirti ceļi"

(1936), "Krusts ceļmalā" (1938), "Rīgas kungi" (1939), diloģija "Zemes balsis" (1939, 1940). Laiku pa laikam periodikā parādās arī dzejoļi. Tajos rakstnieks atklājas kā kluss vērotājs un sapņotājs, dvēseles noskaņu smalks izteicējs.

1935. gadā Mātera ielā 9 kapeiņa Luca ģimenes divdzīvokļu mājā kā īrnieks pārceļas Ādolfa Ersa meitas krusttēvs Kārlis Skalbe ar dzīvesbiedri Lizeti Skalbi. Gadu iepriekš šeit apmetusies arī viņu meita Ilze ar vīru, jauno arhitektu Robertu Legzdiņu. 1936. gadā dzejnieks te sagaida mazdēlu Andreju, kurš pēc dažiem gadiem kļūst par viņa čaklāko ceļabiedru Mežaparkā.

Visi, kas atceras Kārli Skalbi šajā laikā, allaž piemin viņa garās pastaigas pa meža vientuļajiem celiņiem un ezermalu. Dzejnieka takas ved gar vecajām Ķīšezera muižiņām un zvejnieku mājām, gar Saules dārzu ar veco liepu aleju un miniatūro dievnamīņu, gar ezermalu uz Juglas pusi vai Sarkandaugavu. Ziemās, kad Mežaparka egles ir balta, smaga sniega pilnas un ezera līdzenumā ledus klaidā kā lieli putni ap izcirstajiem

Kārlis Skalbe ar mazdēlu
Andreju Mežaparkā.
Foto no žurnāla "Atpūta" 1939. gadā

āliņģiem tup zvejnieki, dzejnieks ar viņiem risina garas, nesteidzīgas sarunas par ikdienas dzīves raibajiem notikumiem. Mājās tad parasti tiek atnests loms vakariņām.

Par klejojumu gaitām un literāro darbu dzejnieks stāsta:

"Savu dienu esmu iekārtojis ļoti vienkārši. No rīta eju pastaigāties. Klejoju viens pats. Raugos debesīs, cilvēkos. Ļoti milu kokus. Tos es sveicinu kā savus radus un draugus. Es tāpēc vien domāju leīšus mums stipri radniecīgus, ka arī viņi mīl kokus ar tādu senu, stipru mīlestību. Koks — tas ir zemes tiekšanās pret debesīm... Rakstu, bet maz. Kad man rodas sirdī kāds dzejas motīvs, kāda vārsma, es to paskandinu kā glāzi un klausos. Atkal paskandinu. Tā man pamazām rodas viss dzejoļu kopums."⁷

Mežaparkā dzejnieka mūžs liecas pret rietu. Vairāk nekā trīsdesmit gadi no tā ir veltīti nozīmīgiem literāriem darbiem — dzejai, tēlojumiem, pasakām, arī ļoti smalkjūtīgai, dzimtenes mīlestības pilnai publicistikai. Tagad ir iestājies mierīga vērotāja laiks, kad gribas izcelt rakstos pārbaudītās atziņas. Kārlis Skalbe veido nelielas esejas par gadskārtu ritumu, par dziesmusvētku skanīgo burvīgumu, par dainām, kurās atspoguļojas tautas garīgais spēks un rakstura saulainība. Par Latviju, kura jāveido pašu rokām, līdzī sakopjot savu patību, jo:

"Latvija jau ir tie cilvēki, kas viņā dzīvo. Cik lieli un cēli būs šie cilvēki, tik skaista un dižena būs Latvija. Vērtīgi ne tikai ārējie panākumi, bet arī tas, ko katrs sasniedz savā rakstura pilnībā. Starp celtnēm visskaistākā un dārgākā tomēr ir cilvēks pats. Mēs visi nevaram būt bagāti. Bet katrs var kļūt pilnīgāks, labāks. Ceļš ir vajā. Mums visiem pie sevis jāstrādā. Latvijai ir vajadzīgi cildeni raksturi."⁸

Lizete Skalbe jau ilgu gadu bijusi pazīstama kā skandināvu literatūras tulkotāja. Mātera ielas dzīvoklī viņa strādā pie Sigrijas Unsetes romāniem "Degošais krūms", "Olava Auduna dēla bērni"(abi 1937), T. Gulbransena triloģijas "Un mūža meži šalc"(1938–1939). Bet Roberts Legzdīņš šajā laikā pamazām kļūst pazīstams kā spējīgs arhitekts un arī kā arhitektūras teorētiķis, kas cēlis tautas namus Vidrižos, Lēdurgā, Skultē, Jaunburtniekos, Platonē, Jaunaucē un saņēmis Krišjāņa Barona un Valsts prezidenta godalgas.

Uz neilgu laiku (1936. g. decembris–1938. g. janvāris) Kokneses prospektā 35, divstāvu mājas augšstāvā, apmetas Jānis Jaunsudrabiņš. Viņa dzīvē ir iestājies sarežģīts posms: radušās neizlīdzināmas nesaskaņas ar otro sievu, un, tā kā Elizabete nepiekrīt laulības šķiršanai, rakstnieks pamet mājas, dzīvo gan pie draugiem Sabilē, gan pie māsīcas Kaplavas Braģiškos, līdz beidzot apmetas Mežaparkā, kur daudz paziņu un kur var baudīt "Ķīsezera laipnību".

Jānis Jaunsudrabiņš.
Foto no žurnāla "Atpūta"
1937. gadā

Kā atceras laikabiedri, Jānis Jaunsudrabiņš, kas allaž staigājis ar bārdu, tagad to nodzinis un kļuvis gandrīz nepazīstams. No Pļaviņām pa Daugavu viņš ir atvedis lielu laivu un bieži makšķerē. Ko rakstniekam nozīmē ūdens tuvums, dzīvība ūdenī un gaisā "tūkstots skaistajos veidos", viņš visjūsmīgāk un precīzāk pasacījis tēlojumā "Ar makšķeri":

"Straujas upes, lēni atvari, klusi meža ezeri, kam krasti līgojas kā paglaji, jūras ziemeļos un dienvidos — tie visi bieži mani uzņēmuši savos spoguļos. Neviena draugs, neviena draudzene man nav snieguši tik ilgstošu labsajūtu kā šie ūdeņi, kuru devīze ir: mūžam atjaunoties!"⁹

Kā allaž paradīs, arī šajā pagaidu mājvietā Jānis Jaunsudrabiņš intensīvi strādā. Pabeidz Braģiškos sākto romānu "Augšzemnieki" un izstrādā arī otru — "Kapri", kas izaudzis no ceļojuma vērojumiem Itālijas salās. Top arī virkne aprakstu un tēlojumu — "Jādzīvo", "Kas izkauj foreles", "Rotaļāšanās ar dzīvību", "Gudrais zirgs" u.c. Šķiet, ka pēdējais tieši izaudzis no Mežaparka iespaidiem. Tajā stāstīts par Anniņmuižas kučieri Graudu un viņa Bēri, kas, gudrāks par savu saimnieku būdams, visādiem niķiem cenšas atradināt viņu no iegriešanās daudzajos pilsētas krodziņos.

Ne visai ilgu laiku Mežaparkā uzturas jaunā dzejniece Veronika Strēlerte. Saskare ar Mežaparku sākas tad, kad te Ščecinas ielā 9 dzīvo Arveds Švābe ar sievu Helmu, Veronikas māsu. Māsa mirst ar tuberkulozi, un 1936. gadā Veronika kļūst Arveda Švābes dzīvesbiedre.

Visai drīz pēc laulībām Švābes atstāj Mežaparku un pārceļas dzīvot uz pilsētas centru, bet vasaras pavada jūrmalā. Pie daudz vecākā zinātnieka Veroniku saista garīgās intereses, plašais zināšanu loks, taču raksturi izveidojušies stipri dažādi, un 1943. gadā laulība izjūk. No Mežaparka laika saglabājusies "Mežaparka balāde", kas veltīta teātra kritiķim Arturam Bērziņam.

Arturs Bērziņš ir viena no kolorītākajām personībām 30. gadu Mežaparkā. Gan Veronika Strēlerte, gan teātra kritiķe Paula Jēgere-Freimane un kultūrvēsturnieks Andrejs Johansons atmiņās viņu raksturo ar īpašu vērienīgumu un labsirdīgu zobgalību:

"Bērziņam bija piebaldzēniem parastais lielais augums un smagnējā gaita, jau krietnā vecumā neviena sirma mata. Arvien viņš valkāja acenes, rokā mēdza nest spieķi. Viņa valodā tūdaļ manīja, no kura apgabala viņš cēlies, un piebaldzēniska bija arī viņa praktiskā izmaņa. Taču tā izpaudās, ja tā varētu teikt, nevis tiešā konkrētā plāksnē, bet garīgā darbībā ar konkrētiem rezultātiem. [...] Bērziņam bija ārkārtīgi daudz paziņu, ko viņš pa daļai bija ieguvis, strādādams redakcijās un par direktoru Nacionālajā teātrī, pa daļai tādēļ, ka mīlēja viesības, sanāksmes un vispār vietas, kur pulcējās cilvēki. Būdams diezgan runīgs, viņš tad ievadīja un lēnā garā risināja valodas, un tādā kārtā viņa paziņu aploks nemitīgi paplašinājās. Aiz šī paša iemesla viņš bija sīki un reizēm neticami ātri informēts par visu, kas notika Rīgā..."¹⁰

Kritiķa darbībā Arturs Bērziņš pilnībā saucams par Rūdolda Blaumaņa krustdēlu — tieši viedais reālists un jauno talantu meklētājs ievirza novadnieku teātru apskatnieka arodā. Neatkarīgās Latvijas laikā Arturs Bērziņš divpadsmit gadus ir Nacionālā teātra direktors. Viņš līdzdarbojas Latviešu Konversācijas vārdnīcas sastādīšanā, sniedz interesantus rakstnieku portretējumus, plāno sarakstīt visaptverošu latviešu teātra vēsturi, tulko lugas skatuves vajadzībām.

Salīdzinot ar pārējiem "brālības" biedriem, Arturs Bērziņš ir krietni turīgāks. Māju viņš ceļ pēc arhitekta Osvalda Tīlmaņa projekta Poruka ielā 23. Būvi pabeidz 1931. gadā. Tajā ietverti daudzi teatrāli elementi, varenas kāpnes, plaši foajē, kas vairāk atgādina kādu itāļu villu uz skatuves nekā reālu mājokli. Aktieriem piepalīdzot pie pamatu likšanas, Arturs Bērziņš sola — te reiz būs teātra muzejs. Mājas saimniece Marta Bērziņa

Arturs Bērziņš ar
kundzi Martu un suni Tedi.
Foto no ģimenes arhīva

ir ģeogrāfijas skolotāja. Vasarās, atgriežoties no ārzemju ceļojumiem, viņa atved daudzus Latvijā maz pazīstamus krūmus un kokus, un jaunā ēka pakāpeniski ieaug krāšņā dārzā.

30. gadu sākumā Ezermalas ielā 41 (bij. 19) apmetas dzīvot Artura Bērziņa kolēģe teātra kritikas jomā — Paula Jēgere-Freimane. Par savu mājokli viņa stāsta:

“Māja atradās paaugstā kalnā, plašā īpašuma vidū, kuru kā konusā nolaideni ieslēdza Ezermalas un Hamburgas iela, ar tiešu izskatu un tuvu pieeju uz Ķīšezeru. Tā bija kādreiz celta kundziskai dzīvošanai, divos stāvos. Tās priekšpusē bija nu vairs nekopts dārzs, aizmugurē dabisks mežs. Tas bija no apkārtējām mājām aristokrātiski distancēts nams, celts kā viens no vispirmajiem šai vācu patriciešu nodibinātajā vasarnīcu rajonā, pats beidzamais Ezermalas ielā, ar pakalnainu mežu ielas pretējā pusē.”¹¹

Mežaparkā pavadītajos gados teātra kritiķe daudz vērības velta Annas Brigaderes daiļradei. Vairākas nozīmīgas apceres rodas arī par sievietes stāvokli ģimenē un sabiedriskajā dzīvē.

No dzīvokļa šķietami tik romantiski noslēgtajā vietā Freimaņu ģimene atsakās tad, kad 1935. gadā Mežaparkā arvien vairāk svētdienās sarodas atpūtnieki un tramvaja līnijas maršruts tiek grozīts, tā galapunktu no sporta biedrības *Kaiserwald* ieejas pārceļot uz Siguldas un Meža prospekta stūri — Zooloģisko dārzu.

Stabils Mežaparka iedzīvotājs ir teātra kritiķis un rakstnieks Jūlijs Roze. Viņš apmetas Hamburgas ielā 17 jau ap 1928. gadu, bet pēc laiciņa pāriet jaunā namā Jāņa Poruka ielā 8 (celts pēc inženiera J. Levana projekta). 1937. gadā viņš kļūst par Nacionālā teātra dramaturgu un ir atbildīgs arī par teātra repertuāru. Tā kā pilnā plaukumā ir Kārļa Ulmaņa vienvaldības laiks, kad tiek sekots, lai presē un teātros neparādītos valsts intereses vai prezidenta personību aizskaroši darbi, viņu no šī posteņa atbrīvo sakarā ar Erika Ādamsona lugas "Mālu Ansis" izrādīšanu. Toreizējais izglītības ministrs tur saskata slēptu ironiju par Kārļa Ulmaņa saimniecisko darbību, un Jūlijs Roze pāriet strādāt uz "Jaunākām Ziņām".

Laikrakstā "Jaunākās Ziņas" un žurnālā "Atpūta" ilgus gadus strādā publicists un rakstnieks Jānis Kārklīšs. Vēlākos gados viņš sarakstījis interesantu atmiņu grāmatu par abu izdevumu īpašnieku Antonu Benjamiņu "Latvijas preses karalis" (1962), kurā atspoguļojas daudzu latviešu kultūras darbinieku likteņi. Viņa adrese kādu laiku ir Meža prospekts 58.

Visbijas prospektā 47 un pēc tam Siguldas prospektā 44 dzīvokli īrē rakstnieks un žurnālists Valdemārs Kārklīšs. 20. gadu vidū Valdemārs Kārklīšs izveidojas par vienu no vadošajiem tulkotājiem apgādā "Grāmatu Draugs", kas sniedz latviešu lasītājam daudzus tolaik populāru Eiropas un Amerikas rakstnieku darbu latviskojumus. 30. gados nāk klajā arī viņa sarakstītie biogrāfiskie romāni: par Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa meitu — "Karaliene Kristīne" (1936) un "Mopasāna dzīve" (1937). Šajā laikā tiek iecerēts arī romāns "Ielas simfonija" par Rīgas izpriecu dzīvi, taču paliek neuzrakstīts. Vēlāk, trimdā ASV, viņš agrīnās ieceres realizē autobiogrāfiskiem motīviem caurvītā darbā "Jaunavu iela". Tur atspoguļojumu rod arī Mežaparka silā pavadītie romantiskie, dabas tuvinības piesātinātie brīži.

Jāņa Poruka ielā 20, kur tā vistuvāk pienāk ezermalai, 1929. gadā "Dzimtsrentes līgumu" ar Rīgas pilsētu slēdz laikraksta "Pēdējā Brīdī" redaktors un rakstnieks Oļģerts Liepiņš. Par mājas celtniecību (arhitekts S. Antonovs, būves pabeigšanas oficiālais gads — 1933) tās īpašnieks atmiņās raksta:

"Sekojot Pāvila Rozīša, Artura Bērziņa, Ādolfa Ersa piemēram, viņiem kaimiņos iegādājos no Rīgas pilsētas apbūves gabalu Mežaparkā, smil-

Marija Leiko un
Austra Ozoliņa-Krauze
1934. gadā pēc lugas
"Marija Vaļevska"
sarakstīšanas.
Foto no žurnāla
"Atpūta" 1934. gadā

šainā klajumā starp mežonīgām priedēm, kas tolaik vēl bija neiztaisīts un tukšs. Māju ceļu gandrīz tikpat ilgi kā savu izglītību (tieslietas O. Liepiņš studē no 1922. līdz 1939. gadam — S.V.), bet beidzot tomēr, sākot ar 1933. gada rudenī, varēju pāriet tur dzīvot. Grūtības nenožēloju: esmu tur pavadījis jaukus pavasarus.”¹²

Arī Oļģerts Liepiņš aizraujas ar dārza iekopšanu. No mīļā tēva mājām Mētrienas Dūškopiem tiek iestādīts ozoliņš un lazdas. Turpat blakus vietu atrod spāņu ķirši, puķes un košumkrūmi. Jāatzīst gan — priedes, tāpat kā pārējiem lauku latviešiem, diemžēl arī Liepiņa dārzā nav lielā cieņā. Jaunās ielas pakāpeniski zaudē savu izteikti ziemeļniecisko raksturu, ko izkopa Mežaparka pirmie izveidotāji.

Par naudas grūtībām visuzskatāmāk liecina fakti, ka no plānotās divstāvu ēkas māja pārveidojas par vienkārtīgu būvi, ka līdzekļu iegūšanai nākas pārdot antikvariātam visu plašo bibliotēku, ieskaitot grāmatas ar Niklāva Strunkes zīmētajiem ekslibriem. Bet — par spīti grūtībām — “Vēlāk man grāmatas radās tomēr atkal, arī gleznas. Uz naktsgaldiņa

man allaž stāvēja Heine un Gogolis, ko mēdzu neskaitāmas reizes pārlasīt vakaros."

Pēc laikraksta "Pēdējā Brīdī" slēgšanas Oļģerts Liepiņš uzņemas žurnāla "Mūsu Mājas Viesis" vadību. Mežaparkā pavadītajos gados viņš kļūst pazīstams arī ar stāstiem un monogrāfijām "Olivers Kromvels" (1934) un "Sigismunds Vidbergs" (1942).

Oļģerts Liepiņš pieņem arī īrniekus, starp kuriem ievērojamākie — diplomāte un rakstniece Austra Ozoliņa-Krauze un aktrise Marija Leiko. Abas draudzenes dzīvo šeit 1934. gadā, pēc tam Marija Leiko aizbrauc uz Krieviju un mirst tur, Oļģerta Liepiņa vārdiem runājot, "valsts nāvē".

"Vecāki pārnāca uz Mežaparku 1932. gadā, kad gaidīja mani piedzimstam, jo te bija tīrāks gaiss," — par dzejnieka Riharda Rudzīša ģimenes ienākšanu Mežaparkā stāsta viņu meita Gunta. Vecākiem vairākkārt mainot dzīves vietas, atmiņā paliek vīnstīgām apaugusi māja Visbijas prospektā 30, no kuras otrā stāva pāri ziediem bagātām pļavām un tīram strautam paveras plašs skats uz Meža kapiem. Tad Dancigas iela 2 ar sarkanām tulpēm pavasaros un Raiņa pa ziņu Olgu Keģis kā dzīvokļa kaimiņieni. Trešais mājoklis atrodas Stokholmas ielā 59. Tur dārzs ap māju ir vislielākais:

"Viss ir jauks vasarā," dziedāja vecmāmiņa, priecājoties par rožsārtu ābelīti. Ziedēja maijpuķītes, ceriņi un vecie ķirši, mātes stādīti jasmīnu krūmi. Koka kāpnītēm, kas veda uz puķu dārzu, abās pusēs auga pa lielai lilijai. Rudenī košumkrūmos mirdzēja baltas ogas, klusi šalca piemirkušās priedes. Ziemā zem sniega klusēja zilās Vāczemes eglītes."¹⁴

30. gadi ir laikposms, kad Rihards Rudzītis intensīvi nododas literārajai darbībai — iznāk dzejoļu krājums "Daiļajai dvēselei" (1933), eseju grāmatas "Atzinēji un cīnītāji" (1935), "Nikolajs Rērihs, kultūras ceļvedis" (1935), "Daiļuma apziņa pestīs" (1936) u.c. Šajā laikā notiek Riharda Rudzīša tuvināšanās krievu gleznotāja un filozofa Nikolaja Rēriha atziņām, kuras Latvijā dedzīgi izplata Fēlikss Lūkins. Pēc populārā ārsta nāves Rihards Rudzītis pārņem Rēriha biedrības vadību. Tuvi draugi kļūst Rērihi Indijā, no kuriem saņemti vairāki simti vēstuļu, un Mežaparka iedzīvotāji — Fēliksa Lūkina dēls Dr. Haralds Lūkins, profesora Paula Dāles ģimene, aktrise Milda Riekstiņa-Līce, kura dzīvo Olava ielā 6.

Kā īrnieki Mežaparkā ienāk rakstnieks un žurnālists Jūlijs Lācis un rakstniece Rūta Skujiņa (Lāce) ar mazajām meitiņām — Lalitu un Māru. Tad viņi kopā ar aktrisi Antu Klinti nopērk māju Stokholmas ielā 21. Pati aktrise gan tur nedzīvo.

Jūlija Lāča žurnālista darbība saistīta ar laikrakstu "Jaunākās Ziņas" un ar žurnālu "Atpūta", kur ilgāku laiku viņš ir atbildīgais redaktors.

Rihards Rudzītis Mežaparkā 1937. gadā.
Foto no ģimenes arhīva

Rakstnieka popularitāti viņš iegūst ar romānu "Mūža meža maldi" (1936–1937), kas stāsta par izceļotāju latviešu — baptistu draudzes locekļu — dzīvi Brazīlijā. Rūta Skujiņa, būdama krietni jaunāka par vīru, literāram darbam pievēršas 30. gados. Tad iznāk viņas dzejoļu krājums "Kuģi" (1935) un bērniem veltītie — "Mārīte" (1938), "Palaidnīgie zaķēni", "Vasarīņa" (1939), "Strupastīša talcinieki" (1940) u.c. sirsnīgi, dzīvespriecīgi darbi. Kad traģiski no dzīves šķiras Rūtas Skujiņas māsa dzejniece Austra Skujiņa, viņas piemiņai 1937. gadā tiek veltīts romāns "Zvaigžņu bērni".

Studiju laiku Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātē Mežaparkā Pāvu ielā 10 un vēlāk 6 pavada topošais rakstnieks Jānis Klīdzējs. 1939. gadā periodikā tiek iespiests viņa pirmais romāns "Jaunieši".

Pēc dažām norādēm telefonu grāmatās un pēc autora paša atsaucēm uz Mežaparka skaisto ziemu iepretī ziedošajam pavasarim Atēnās jākonstatē, ka te ap 1938. gadu Siguldas prospektā 14 uzturējies arī Telegrāfa aģentūras ilggadējais direktors Rihards Valdess (Bērziņš).¹⁵ Ar savām ekspresīvām, aprautos teikumos rakstītām ceļojumu skicēm viņš atklāj modernā pilsētnieka nemieru un ironiju par sava laika sabiedrību. Toties romāns "Jūras vilki" (1929), stāsti un noveles par zvejniekciemu dzīvi, ko autors vērojis jaunībā Ainažu pusē, tēlo savdabīgus, atklātus, spēcīgu kaislību vadītus raksturus.

No 1933. gada Emīla Dārziņa ielā 6 mājā lietišķās mākslas meistars Jūlijs Straume. Izglītojies Pēterpils Štiglica zīmēšanas skolā, divus gadus studējis Parīzē, viņš no 1907. līdz 1923. gadam darbojas Kaukāzā, nodibina tur mājamatniecības muzeju un savāc milzīgu daudzumu lietišķās mākslas paraugu, kā arī pats apgūst sarežģītās paklāju aušanas tehnikas. Atgriezies Latvijā, Jūlijs Straume strādā par pedagogu, veido daudzus paklāju metus, kuros izmantots gan latviskais ornaments un krāsu salikums, gan austrumtautu aušanas prasme.

1940. gadā Visbijas prospektā 32 apmetas vēl divi latviešu lietišķās mākslas kopēji — Arvīds un Aleksandra Dzērvīši. Šajā laikā viņi jau ir plaši pazīstami kā latviešu tekstilmākslas popularizētāji un tradīciju tālāktīstītāji, īpaši darbos: "Latviskie baltie izšuvumi" (1934), "Mājīgs dzīvoklis" (1939), "Baltie darbi" (1933–1935). Arvīds Dzērvītis daudz rakstījis apskatus un kritikas, allaž uzsvērdams, ka mašīnas radītais priekšmets, kaut gan ir augstvērtīgi precīzs, tomēr nevar apmierināt cilvēka garīgās prasības, jo cilvēkam pašam te ir tikai ierosinātāja loma. "Tādēļ nemaz nav jābrīnās, ka tieši 20. gs. ir tas, kas bez mašīnas prasa arī dzīvo roku darbu, kas par jaunu sāk celt amatnieka darba kultūru, rada jaunu laikmetīgu stilu kā darba tehnikā, tā paša darba garīgā izteiksmē — mākslas vērtībā. Roku darbā tehnika, materiāls un rotājums līdz ar paša amatnieka personību ir viens kopīgs apvienots radīšanas process. Augstvērtīgā roku darbā pa lielākai tiesai izpaužas tautas gara vērtības, tautas māksla."¹⁷

¹ Rozītis P. Piezīmju grāmatiņa 1926–1930. No S. Vieses arhīva.

² V. Pāvila Roziša jubileja // Brīvā Zeme. — 1935. g. 14. martā.

³ Rozītis V. Izsmelt dzīvi visu // Karogs. — 1989. — Nr. 11, 164. lpp.

⁴ Erss Ā. Pāvils Rozītis 25 gadus rakstnieks // Brīvā Zeme. — 1935. g. 12. martā.

⁵ Čaks A. Viss mūžs viena dziesma // Atpūta. — 1940, Nr. 807. — 22. lpp.

⁶ Turpat.

⁷ Čaks A. Kārlis Skalbe stāsta // Atpūta. — 1939, Nr. 783. — 24. lpp.

⁸ Skalbe K. Celtniecības patoss. Kopoti raksti, 10. sēj. — R. — 1939, 119. lpp.

⁹ Jaunsudrabiņš J. Kopoti raksti. 8. sēj. — R., 1982, 7. lpp.

¹⁰ Johansons A. Rīgas svārki mugurā. — Grāmatu Draugs, 1966, 155.–156. lpp.

¹¹ Jēgere-Freimane P. Mainīgā, mānīgā dzīve. — Grāmatu Draugs, 1973, 178. lpp.

¹² Trimdas rakstnieki, III daļa. — Kemptene, 1947, 163. lpp.

¹⁴ Rudzīte G. Manas bērnības Mežaparks bija citāds // Rīgas Balss. — 1994. g. 7. februārī.

¹⁵ Valdess R. Dievu zemē // Jaunākās Ziņas. — 1938. g. 20. februārī.

¹⁶ Zālītis J. Artūrs Bobkovics pie 50 gadu sliekšņa // Jaunākās Ziņas. — 1935. g. 9. janvārī.

¹⁷ Dzērvītis A. Latvju amatnieku darbi Berlīnes amatniecības izstādē // Mūsu Mājas Viesis. —

MĀJĪGAIS UN SPORTISKAIS MEŽAPARKS. BĒRNI

1937. gadā no Cīravas uz Rīgu Mežu departamenta vicedirektora amatā tiek uzaicināts Cīravas Mežsaimniecības skolas priekšnieks Hugo Upītis. Ilgi domājams par to, ka ierastie meži un lauku plašumi būs jāapmaina ar pilsētas skaļajām ielām, viņš atceras Mežaparku, kur valda tāds miers un klusums, par kādu pilsētnieks var tikai sapņot un kur no rīta var iznākt uz balkona palasīt avīzi un izdzert tasi kafijas, bet ezers aiz priedēm saules staros mirdz kā spogulis. "Kaut arī es tā varētu dzīvot!"¹ Pēc diviem gadiem pieredzējušais mežkopis liek savai mājai pamatus Stokholmas ielā 6.

Citus Mežaparkam piesaista tīri sportiskas intereses vai arī otrādi — sportiskās intereses rodas un nostiprinās, dzīvojot Mežaparkā. Zīmīgi par to stāsta vācietis Pauls Osvalds Mende, atcerēdamies sava tēva, Latvijas brīvības cīņu dalībnieka ārsta Paula Mendes, apmešanos Mežaparkā 1927. gadā. Tā kā ārsta dēliem ir vāja veselība, viņa ģimene jau agrāk mitinājies Jaunciemā pie Ķīšežera. Galvenais satiksmes līdzeklis ar Jaunciemu ir kuģītis, taču tas kursē reti, un Mende iegādājas mazu motorlaivu. Nu pa ūdensceļu kļūst pieejams Mežaparks, un dakteris nolemj pirkt māju tagadējā Sudrabu Edžus ielā 9. Bet, "kad tēvs nopirka māju Mežaparkā, savādāk nemaz nevarēja būt, viņš iestājās Rīgas Jahtklubā, pārdeva motorlaiviņu un nopirka jahtu. No burāšanas viņš vēl neko nesaprata, un viņam vajadzēja ar kluba biedru palīdzību visu iemācīties, tad nolikt eksāmenu..."²

Dakteris izvēršas par kaismīgu burātāju. Pēc diviem gadiem viņš jau iegādājas krietni lielāku un labāku jahtu ar romantisku priekšvēsturi — "Tamara-bis". Tās pirmais īpašnieks, Pēterburgas virsnieks, šo vārdu jahtai devis par godu kādai krievu aktrisei, Tamāras lomas izpildītājai operā "Dēmons", kuras parādīšanos uz skatuves publika sajūsmā sagaidījusi ar "bis" saucieniem. Ar ovācijām skatītāji bieži sagaida arī jahtu — piecu gadu laikā Dr. Mende sacīkstēs saņem kādas piecdesmit godalgas. Tostarp arī "Roņusalas kausu", ko 1907. gadā Rīgas Jahtklubam dāvājis

Vidzemes Jahtklubs ar noteikumu — ja kausu izcīna divas reizes pēc kārtas, tad tas paliek izcīnītāja īpašumā. Mende kausu izcīna divas reizes un 1933. gadā ziedo to sacensībām ar nosaukumu *Tamara-bis Pokal*.

Rīgas Jahtkluba darbība līdz pat 1939. gadam bija ļoti rosīga. Ziemās allaž notika starptautiskās ledusjahtu sacīkstes, kur bez Latvijas jahtām piedalījās arī Igaunijas, Vācijas, Zviedrijas, reizēm arī Polijas un Holandes burātāji.

Gan darbojoties jahtklubā, gan piedaloties sporta biedrības *Kaiserwald* sacīkstēs, starp Mežaparka iemītniekiem īpaši izcēlās vācu tautības inženieris Kārlis Grauers, kas apmetās Hamburgas ielā 6. Viņš bija arī aktīvs piecu citu sporta biedrību dalībnieks, Atlētikas kluba priekšsēdētājs un veda savu komandu uz pasaules meistarsacīkstēm Parīzē un Vīnē. Viņam piederējušas divas jahtas (viena no tām bija lielākā Baltijā — "Aivenho"), motorlaiva, automašīna, motocikls — tiem gadiem iespaidīgs tehniskais bruņojums.

Vislielāko gandarījumu Graueram kā personībai sagādājis divdesmit kilometru garais peldējums kopā ar jauno sportistu Arnoldu Siksnu, atzīmējot Grauera sporta darbības ceturtdaļgadsimtu. Distance sākās Balastdambī un beidzās Ķīšezerā, Vidzemes Jahtkluba teritorijā. Distanci sportisti

Uz jahtas "Aivenho" vētrā.
No Graueru ģimenes arhīva

veica deviņās stundās un piecās minūtēs, ceļā trīs reizes uzņemot barību, turklāt viņiem kilometrus četrpadsmit nācās peldēt pret straumi. Žurnālistu taujāts par viņa sportista karjeras daudzpusību un panākumiem, inženieris uzsvēra: "Zem sporta mērķa es saprotu ķermeņa harmonisku attīstību, visu orgānu stiprināšanu un darba spēju palielināšanos, kā arī jauneklīga svaiguma uzturēšanu. Viss tas sasniedzams ar daudzpusību, bez liekas piepūlēšanās un laika izšķiešanas." Par savu peldējumu visai nelabvēlīgos laika apstākļos 1927. gada augustā Kārlis Grauers piebilda: "Es gribēju pierādīt, ka pie normāla dzīves veida, bez askēzes vēl pusmūžā var uzglabāt izturību un spēku."³ To pašu viņš apliecināja savā sportista darbības sešdesmit piecu gadu jubilejā, deviņdesmit viena gada vecumā.

Meža prospektā 40 dzīvoja izcilais soļotājs Adalberts Bubenko. 1936. gadā viņš no Berlīnes Olimpiskajām spēlēm atgriezās ar bronzas medaļu 50 kilometru soļošanā.

Sporta biedrību *Kaiserwald* neatkarīgās Latvijas laika presē parasti dēvēja par sporta biedrību "Ķeizarmežs". Tā savu darbību oficiāli atjaunoja 1922. gada 13. maijā, kaut gan vairāku sekciju biedri darbojās arī agrāk. Sastāvs bija internacionāls — biedrība konsolidēja ne tikai vācu tautības iedzīvotājus — tajā darbojās arī vairākums Rīgā strādājošo ārzemnieku — firmu vadītāji, diplomātisko sastāvu darbinieki u.c.

1922. gada rudenī "Ķeizarmeža" A klases futbolkomanda ieguva pirmo Latvijas futbola meistarnosaukumu un 1923. gadā atkārtoti kļuva par Latvijas meistariem. Taču drīz vien komandas spēki apsīka, kad tika izvirzīta stingra prasība, lai valsts vienību sacīkstēs piedalītos tikai Latvijas pilsoņi, un no komandas nācās atskaitīt angļu, vācu, holandiešu un poļu pavalstniekus. Stabilākā un ar panākumiem bagātākā bija peldēšanas sekcija. Peldēšanas vietu uzlabošanai ķeizarvaldieši neliedza arī materiālus ieguldījumus. Kā raksta Rita Apine, 1935. gadā "Kaizervaldē" izbūvēja pilnīgi jaunu peldvietu — 885 m² lielu, ar baseinu, celiņiem 25 m garumā un lēkšanas torni 10 m augstumā, uzcēla arī 14 peldkabīnes. 1938. gadā atkal notika peldētavas pārbūves un remonta darbi, izveidojot 1000 skatītāju vietu, un 25. jūlijā notika lieli peldēšanas svētki ar Somijas valsts vienības piedalīšanos.⁴

Ne reizi vien starptautiskās peldētāju sacensībās laurus guva paši Mežaparka iedzīvotāji. Kā lieliski peldētāji izcēlās arhitekta Artura Mēdlingera (dzīvoja tagadējā A. Sakses ielā 22) bērni. Arturs Mēdlingers jaunākais ieguva pirmo vietu 200 m brasa peldēšanā, Dr. Paula Mendes dēls Pauls Mende jaunākais — trešo vietu kraulā 1936. gadā, bet Astrīde

Mēdlinģere kļuva par čempioni brasā 1938. gada starptautiskajās sacensībās.

1926. gadā Ķīšezerā notika arī pirmā starptautiskā burāšanas nedēļa ar ledusjahtām. Šis sporta veids bija populārs līdz pat padomju gadiem, kad uzbūvēja Rīgas TEC un ezerā sāka pludināt siltos ūdeņus.

Pirmskara tradīcijas sporta biedrībā turpinājās saviesīgā dzīvē. Tajā ietilpa Vācu teātra izrādes brīvā dabā, Jāņu svinēšana un citi pasākumi. Brigite Vilke, Kristofa Agtes meita, atmiņās stāsta:

“Mans tēvs bija “Kaizervaldes” sporta biedrības priekšsēdētājs. Pats viņš bija sajūsmas pilns sportists. Mūsu peldētāju komanda piedalījās valsts sacensībās, piemēram, ar Igauniju. Arī es tur biju. Katru gadu sporta biedrībā notika vācu tautassvētki ar dažādiem sporta sarīkojumiem. Sporta biedrības laukā pie meža bija brīvdabas skatuve. Vasarās mans tēvs organizēja svētdienu teātru uzvedumus ar Rīgas Vācu teātra aktieriem. Bieži te uzveda lugas, kas ziemā jau bija spēlētas teātrī. Tad aktieriem nevajadzēja mācīties jaunas lomas.”⁵

Kādu laiku Kristofa Agtes vadībā darbojās teātra sekcija, kurā piedalījās gan pieaugušie, gan bērni un pat Salamonska cirka ēzelītis. Cirka direktors Salamonskis ilgāku laiku dzīvoja kaimiņos Agtēm, Hamburgas ielā 9. Pēc cirka bankrota ēzelītis nonāca Agtes ģimenes un sporta biedrības aprūpē. Savukārt Rīgas Vācu teātris, uzvedot Lesiņa “Minnu fon Barnhelmu” brīvā dabā, izmantoja Agtes zirgus no Heilshofas muižiņas.

Ēzelītis Miša ar Pēteri Agti dodas piedalīties teātra izrādē.
Foto no Agtes ģimenes arhīva

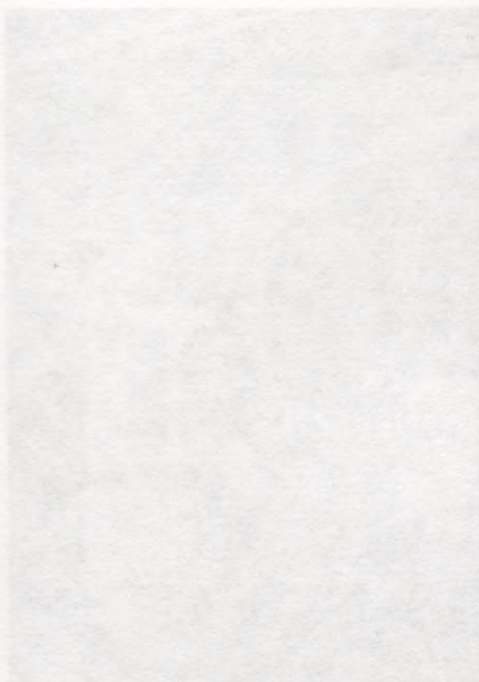
Vēl viens vācu sabiedrību vienojošs centrs Mežaparkā bija baznīciņa pie Saules dārza. Nelielā ēka nebija nekas cits kā kādreizējais zirgu tramvaja līnijas galapunktā uzceltais stallis, kur pēc elektrotramvaja ierīkošanas novietoja nelielu spēkstaciju Mežaparka vajadzībām. Kad villu koloniju pievienoja pilsētas elektrotīklam, ēka palika neizmantota, un radās doma to pārveidot par dievnamu. 1927. gadā pēc arhitekta Artura Mēdlingera projekta baznīcas izbūve tika paveikta. Nelielajā telpā varēja ievietot tikai 80 sēdvietu, tāpēc arī tā tika dēvēta par kapelu, vēlāk nosaukumam pievienojot Gustava Ādolfa vārdu.

Ap 1928. gadu dievkalpojums kapelā sāka vadīt Sv. Jēkaba baznīcas mācītājs Hermanis Pelhavs. Pieaugot latviešu iedzīvotāju skaitam, izvirzījās prasība arī pēc sava garīgās dzīves centra. Īpaši šo ideju rosināja profesors Pauls Dāle, mūziķu Bobkovicu ģimene u.c.

Jaunā draudze sāka organizēties ap 1937. gadu, kad Gustava Ādolfa kapelā tika dota piekrišana pulcēties arī latviešu dievlūdžējiem. Sprediķus tur sāka noturēt mācītājs profesors Edgars Rumba, bet par ērģelniekiem darbojās jaunie mūziķi brāji Bruno un Ādolfs Skultes, kuri kopš 1930. gada dzīvoja Kokneses prospektā 30. Šajā pašā laikā Paula Dāles vadībā tika vākti ziedoņi jaunai, lielākai latviešu baznīcai Kokneses un Siguldas prospekta stūrī, taču Otrais pasaules karš visiem projektiem pārvilka svītru.

Latviešu sabiedrības plašākās pulcēšanās vietas un Rīgas dažādo organizāciju brīvdabas darba lauks bija Saules dārzs un Zooloģiskais dārzs.

Saules dārzā raibum raibi pasākumi turpinājās visu neatkarīgās Latvijas laiku. Jau 1919. gada 3. augustā, kad pie Latvijas robežām skanēja šāvieni, Izglītības biedrība Saules dārzā organizēja lielus svētkus ar koncertu, dejām, rotaļām, jauktā kora, humoristu un 5. bataljona orķestra piedalīšanos. Bet 1921. gada vasarā nav tādas nedēļas, kad lielo laikrakstu pirmajās lappusēs neparādītos aicinājumi doties uz sarīkojumiem Saules dārzā — "Ritu visi — uz Saules dārzu!", "Vecāki, sagādājiet saviem bērniem prieka dienu!". Plašus Bērnu svētkus Saules dārzā rīkoja Latvijas bērnu draugu biedrība. Tai te bijusi arī vasaras nometne, kas vēl tagad dažam sirmam dalībniekam palikusi labā atmiņā. Par Bērnu svētku raksturu un piemērotību mazo svinētāju interesēm un izglītošanas mērķiem avīzēs allaž atrodamas jūsmīgas atsauksmes. Svētkos notiek bērnu dziedāšana, pasaku uzvedumi mazo aktieru izpildījumā, pašsacerētu pasaku stāstījumi, mīklu minēšana. Mazie rīko uz vietas izgatavotu zīmējumu

Kaudzītes Matisa stādītais
ozols Saules dārzā.
S. Vieses foto 1998. gadā

izstādes, aplipinot sētas "ar tādiem futūristiskiem raibumiem, ka acis žilbst skatoties". Netiek aizmirsta arī zinātne. Ķīmijas un fizikas burvji rāda dažādus brīnumus: kā sprāgstošo pulveri pagatavo, kā elektrība rodas, kā skaņa plūst...⁶

Visus 20. un 30. gadus Saules dārzā turpinās koncerti, sporta spēles, 1. maija, Vasarsvētku, Līgo vakara, Skolotāju svētku svinēšana. Daudzos pasākumos piedalās rakstnieki. 1921. gadā sociāldemokrātu organizētajos Kultūras svētkos, kad tiek uzvesta Leona Paegles luga "Gadsimtu sejas" un skandēti Raiņa, L. Laicena, Apsesdēla u.c. dzejoļi, kopā ar lugas autoru ierodas arī Rainis — laikabiedri atceras viņu ejam gājiena priekšgalā.

Viens no aizkustinošākajiem jaunās valsts pasākumiem ir pirmie Latvijas Skolotāju svētki 1924. gadā. Kulmināciju tie sasniedz 4. augustā, kad pēc konferencēm, pedagoģiska rakstura pārrunām un pasākumiem Latvijas skolotāju gājiens dodas no Rīgas centra uz Brāļu kapiem un tālāk uz Saules dārzu, kur paredzēta tikšanās ar Valsts prezidentu Jāni Čaksti, Saeimas priekšsēdētāju Frīdrihu Vesmani un izglītības ministru Kārli Straubergu.

Saules dārza darbinieku ģimenes — Ziemeļi un
Stepermaņi — pie paviljona 1926. gadā.
No M. Stepermanes ģimenes albuma

Valsts un valdības augstās amatpersonas savās uzrunās atzīmē bēdīgo stāvokli pēckara skolās un līdzekļu trūkumu izglītības jomā. Taču visi ir pārliecināti, ka skolotāju sajūsma darbā pārvarēs materiālās grūtības un Latvijas skola sekmīgi attīstīsies. Tikšanos kuplina skolotāju kopkoris diriģenta Paula Jozuus vadībā. Arī tad, kad vasaras vēji uzdzēn pa lietus mākonim, vispārējais pacēlums un prieks par svētkiem neapsīkst.

Korespondenti kā kulmināciju atzīmē brīdi, kad runātāju tribīnē parādās "Mērnieku laiku" autors Matīss Kaudzīte. Tūkstošgalvainā skolotāju saime viņu saņem ar gavilēm. Šoreiz viņu sveicina ne tikai kā rakstnieku, bet arī kā Latvijas skolotāju patriarhu, kas piecdesmit gadus strādājis skolā, klusu, bet neatlaidīgi ieviesis jauniem laikiem atbilstošus pedagoģijas principus un 20. gadsimtam atbilstošu ortogrāfiju, veidojis mācību grāmatas un no skolas ievadījis dzīvē desmitiem nācijai nozīmīgu kultūras un izglītības darbinieku.

Novēlējis visdažādāko politisko grupējumu pārstāvjiem par augstāko vērtību paturēt sarkanbaltsarkano karogu un par lielāko dārgumu —

vārdu "Latvija", sirmais pedagogs gluži kā pirmās atmodas laiku jauniešus sviež gaisā savu cepuri, un klausītāji atbild ar skaļām gaviļēm. Pēc koncerta Kaudzītes Matīss kopā ar skolotājiem iestāda Saules dārzā ozolu.

Kopības izjūta, darbošanās un esības prieks allaž ir Saules dārza svētku pavadoņi. Liels nopelns te dārza pievilcībai. Kaut gan Rica mantinieku saimniecības laikā un kara gados dārzs ir ļoti nolaists, visu vasaru te smaržo ziedošie koki un krūmi, centrālajā daļā vēl arvien tiek apbrīnots saules pulkstenis, diķis ar saliņu un paviljonu, lēzenā, oļiem nobērtā ezer-mala. Dārza sakopšana sākas ar 1923. gadu, kad par dārznieku sāk strādāt Pēteris Berka, bijušais latviešu strēlnieks, kas zināšanas papildinājis ārzemēs. Gadus trīs Dabas muzejs dārzā uztur savvaļas putnu rezervātu un izkar simtiem būrīšu.

Neiztiek Saules dārzā arī bez anekdotiskām situācijām, kas apdraud tā labo slavu. 1933. gadā vārtsardze Marija Šteinberga patvarīgi novieto pie savas mājiņas bišu stropus. Laiku pa laikam kāds dzēliens tiek bērnu vasaras nometnes dalībniekiem. Biteniece tomēr neklausā rīkojumam stropus novākt. Pašā Līgo vakarā, kad notiek mākslinieku biedrības "Bohēma" sarīkojums, krāmēdamās ap stropiem, viņa tā sanikno bites, ka tās bariem uzbrūk "bohēmiešiem" un nejaušiem garāmgājējiem, "radot paniku plašā apkārtnē", kas pārspēj temperamentīgākos lugas "Skroderdienes Silmačos" iestudējumus.⁷

20. gadu nogalē Saules dārza un Izglītības biedrības darbība tomēr tuvojas norietam. Nacionālās kultūras izkopšanu daudzējādā ziņā ir pārņēmusi Latvijas valsts. Gadu no gada intensīvāk tiek pievērsta uzmanība latviskās skolas attīstībai. Radies daudz jaunu kultūrveicinošu organizāciju. Izglītības biedrības priekšgalā veselus trīsdesmit gadus — līdz nāvei — atrodas Krišjāņa Valdemāra, Krišjāņa Barona un Friča Brīvzemnieka Maskavas laiku draugs, ārsts, etnogrāfs un Latvijas Universitātes goda biedrs Adams Butuls. Viņa piemiņai veltītā dzejolī 1938. gadā Viktors Eglītis raksta:

*Ir kritis pēdējais no lieliem maskaviešiem,
Kas nebij vairs ne vergs, ne kalps; kam tautai strādāt
Bij lemts bez atmaksas; šķirt pelavas no kviešiem,
Par visiem bāriņiem un nelaimīgiem gādāt...*

Tomēr, trīsdesmit gadus atrodoties vienā amatā, beigās sāk pietrūkt spēka un impulsu pārkārtojumiem un jauninājumiem. Īpaši tad, ja no dzīves aiziet vai garīgi attālinās agrākie domubiedri. Izglītības biedrības darbība un ienākumi apsīkst, pati biedrība no dārgajām telpām Rīgā

pārcejas uz Saules dārza lielo muižas ēku kalnā. Par biedrības pasivitāti 1934. gada 11. oktobrī asu dokumentu uzraksta Revīzijas komisijas loceklis Dr. Kārlis Barons (Dainu tēva dēls) un rūpnieks Mārtiņš Karlsons:

"No apm. pusotra tūkstoša biedriem pirms kara tagad palikuši tikai nedaudz pāri divdesmitiem. Ja tā ies tālāk, tad biedrībā paliks tikai daži biedri, kuriem vienīgi tad būs noteikšana par biedrības nekustamo mantu "Saules dārzs". Atgādinām Biedrības valdei, ka "Saules dārza" pirkšanai bija speciāli nolūki, kas tagad paliek neievēroti. Latvijai izglītības nav par daudz. Izglītot vajag ne tikai prātu, bet arī tikumu un nacionālo izjūtu. Vislabāk tādu darbu var darīt, audzinājot jaunatni, resp., jaunatnes organizācijas."⁸

Revidenti ieteic dārzu nodot vai nu Mazpulkam, skautiem, vai Jaunatnes Sarkanam Krustam. Sākumā Ādams Butuls apšaubā priekšlikumus, īpaši Mazpulka piemērotību. Taču 1936. gada sākumā vadības nostāja mainās, un dārzs nonāk Mazpulka organizācijas rīcībā. 15. maijā notiek tā iesvētīšana. Kārlis Ulmanis — Mazpulka virsvadonis — svinībās piedalās četras stundas un uzrunā jauniešus divas reizes. Intīmākā ir eksromptā runa pēc svētku koncerta un izstāžu apskates:

"Šīs dienas mākslas koncerta daļā kā pirmo mēs noklausījāmies dziesmu par to, ka katram vajaga tādu vagu dzīt, lai viņš savā pagastā ilgi dzīvot varētu (tiek atskaņota kordziesma ar V. Veldres tekstu "Klusi lauki, rāma tāle..." — S. V.). Šī dziesma pieskaitāma pie mūsu skaistākām dziesmām, un man viņa sevišķi patīk kā melodijas, tā vārdu dēļ. Tikai te, uz Rīgas gruntes stāvēdami, ļaujiet man pateikt, ka šie vārdi par taisnas, pareizas, labas vagas dzišanu nav domāti tikai tiem, kas patiesi arklu rokās tur un zemi ar, bet tie domāti visiem. [...] Kas strādājat vai nu fabrikā, vai kantorī, vai skolās, vai kā jaunatnes audzinātāji ārpus skolām vai augstskolā vai kur citur, uz maziem un lieliem attiecas šie vārdi, lai katrā vietā vaga iznāktu tāda, ka ir drosme dzīvot savā pagastā visu mūžu un lai pagasts grib, lai tas vīrs ar saviem darbiem dzīvotu tur un izpelnītos privilēģiju ilgi dzīvot sava tēva pagastā."⁹

Saules dārzā atkal dominē bērnu intereses, un tā vairs nav izīrējamā vieta dažādu svētku rīkotājiem, kā tas pārsvarā bija 20. gadu nogalē un 30. gadu sākumā. Te bieži viesojas lauku mazpulcēni, te notiek bērnu darbu izstādes, sacensības, sarīkojumi. Audzinātāji atbalsta dārzu un mājkopības apguvi, visdažādākos amatniecības un roku darbus, novadu vēstures pētīšanu, savu kolekciju un pat muzejiņu veidošanu, koru, orķestru organizēšanu.

Skautu vienība Mežaparkā.
Foto no Vikmaņu ģimenes arhīva

sportistu parādēm. 1940. gada 14. maijā Saules dārzā iesvēta Mazpulka laivu ostu un paceļ navigācijas karogu: Latvijā ir nodibinājusies 1161. Mazpulka organizācija — Krišjāņa Valdemāra jūras mazpulks.

Ar Saules dārzu un Mežaparka mežu saistās arī skautu darbība. 1923. gadā notiek pirmā lielā Latvijas skautu džamboreja ar 1000 dalībniekiem, bet pēc kāda laiciņa nodibinās Rīgas apgabala 6. novada 32. skautu vienība. Tās sastāvā ietilpst labi pazīstamu sabiedrisko un politisko darbinieku dēli, galvenokārt ģimnāziju audzēkņi — Juris un Miķelis Rubji, Linards Janums, Juris Baginskis, Raimonds Rubulis, Rūdolfs Vīkmanis, Valdis Rītmanis, Andrejs Apsītis u.c. Pirmā skautu mītne ir Rubju ģimenes šķūņa bēniņos, vēlāk tā pārceļas uz Zooloģiskā dārza vārtu mājiņu. Nedaudzajos dokumentos, kas saglabājušies par 32. vienību, atrodamas pateicības par aktīvu piedalīšanos un kārtības uzturēšanu Saules dārza svētkos, Meža dienās, džamborejā Lielupē, J. Čakstes pieminekļa atklāšanā u.c.

Ar līkločiem risinās Zooloģiskā dārza attīstība. 1917. gadā pēdējie zvēri tiek aizvesti uz Vāciju, un dārzs beidz pastāvēt. 1921. gadā dārza teritoriju nodod Sociālās apgādes nodaļas rīcībā. Teritorijā tiek izvietota bērnu vasaras kolonija, kur atpūšas trūcīgo ģimeņu un patversmju bērni.

Arī šeit, tāpat kā Saules dārzā, notiek plaši bērnu svētki, kuros vienlīdz līksmi un bezrūpīgi ir gan mazie, gan lielie skatītāji. Labā laikā pēckara Rīga ir kā izslāpusi pēc prieka, un laikrakstu korespondenti plaši ziņo par svētku norisēm un prognozējamām sekām. Tā 1926. gada Vasarsvētkos, kas ilgst trīs dienas, Zooloģiskā dārza sarīkojumā uzstājas apvienotais desmit pamatskolu koris ar piecsimt bērniem diriģenta Ādolfa Šillera vadībā, Rīgas simfoniskais orķestris, Pleskodāles bērnu patversmes audzēkņi, darbojas zinātnes, mākslas, literārā, daiļrunāšanas nodaļa, grāmatu galds un rakstnieku stūrītis. Dalībnieku gājiens sākas jau no Lāču ielas (pie tagadējā Brasas tilta), dārzā notiek tautas dejas, rotaļas, sporta spēles.

"Svētku dienās lielākā rosība un kņada bija Zooloģiskā dārzā, kur notika grandiozi bērnu svētki. Tos rīkoja bērnu draugu biedrība. Ķīšezers sen nebija redzējis tik dzīves priecīgus zaļumniekus un tik jautru čaloņu. Viņa krasti sen nebija tik skaļi tricināti, kā to darīja bērnu milzu koris Šillera vadībā, un, kad p. 8 vakarā vajadzēja šķirties, tad sākās mazājo dumpošanās pret beigu ātro stundu. Ziedoņa jautrība valdīja arī Viestura dārzā, Arkādijā, Dzegužkalnā, Jaunās muižas parkā, Saules dārzā, turpat līdzās Meļļu mājās, Bulduru salā, pat "Cūku dārzā", protams, arī "Ziemeļblāzmā" utt. Vārdu sakot, nebija Rīgā un viņas apkārtnē zaļumvietas, kur nebūtu izbraukusi kāda biedrība vai organizācija, un, ja šodien visas šīs vietas apmeklētu, tad liktos, it kā pār tām gājusi pāri kāda ar sviestmaizēm, olām, konservu bundžām un pudelēm apbruņota milzu armija..."¹⁰

1. maijā uz Zoodārzu parasti dodas sociāldemokrātu svētku gājiens, kurā ir līdz desmit tūkstošiem dalībnieku. Tur piedalās partijas vadošie darbinieki ar Paulu Kalniņu, Andreju Veckalnu, Fēliksu Cielēnu, reizēm arī Jāni Raini priekšgalā. Bruno Kalniņš parasti komandē sportistu parādi. 1927. gadā Strādnieku sporta svētkos piedalās ap trīsdesmit tūkstošiem dalībnieku.

20. gados tomēr neapsīkst sabiedrības interese par Zoodārzu, kaut arī vairs nav ne zvēru, ne līdzekļu nodoma realizācijai. Nav arī tiesību uz teritoriju, kuru nākas atgūt no Sociālās apgādes nodaļas. Rūpes par Zooloģiskā dārza atjaunošanu uzņemas akciju sabiedrība "Izstāde". 1932. gada 2. novembrī Mežu departamentā notiek sēde, kurā dārza atjaunošanā ieinteresētās personas pieņem rīcības plānu, bet 29. decembrī tiek reģis-

trēta biedrība "Latvijas Zooloģiskais dārzs". Šo pasākumu stimulē Latvijas mednieki.

"1932. gada rudenī mednieku organizācijas rīkoja kārtējo Latvijas medniecības, sugas suņu un sporta piederumu izstādi. Bez tiešiem eksponātiem — medību piederumiem, sugas suņiem, maksšķerēšanas rīkiem utt. — nolēma izstādīt arī dzīvus meža zvērus. Kā jau ar speciālām izstādēm mēdz būt, apmeklētāju skaits bija paredzams diezgan neliels, un pa daļai tālab, pa daļai citu iemeslu dēļ izstādes ilgumu nolika tikai 3 dienas. Bet izstādei bija milzīgi panākumi. Ar visu nemīlīgo, lietaino laiku publikas pieplūdums bija ļoti liels, pie kam tā sevišķi drūzmējās ap izstādītajiem meža zvēriem un putniem. Sakarā ar to radās doma par pastāvīga Zooloģiskā dārza dibināšanu jeb, pareizāk sakot, atjaunošanu. Šim nolūkam Meža departaments noorganizēja īpašu starpresoru komisiju, kas pēc attiecīgo priekšdarbu veikšanas 1933. gada septembrī atklāja Zooloģisko dārzu publikai."¹¹

Līdz atklāšanas dienai lielie laikraksti kopš 1933. gada sākuma informē par dārza tapšanu:

"Vai Rīgā būs Zooloģiskais dārzs?" — "Jaunākās Ziņas" 5. janvārī.

"Lūdz pasteidzināt Zooloģiskā dārza atvēršanu Rīgā." — "Jaunākās Ziņas" 2. februārī.

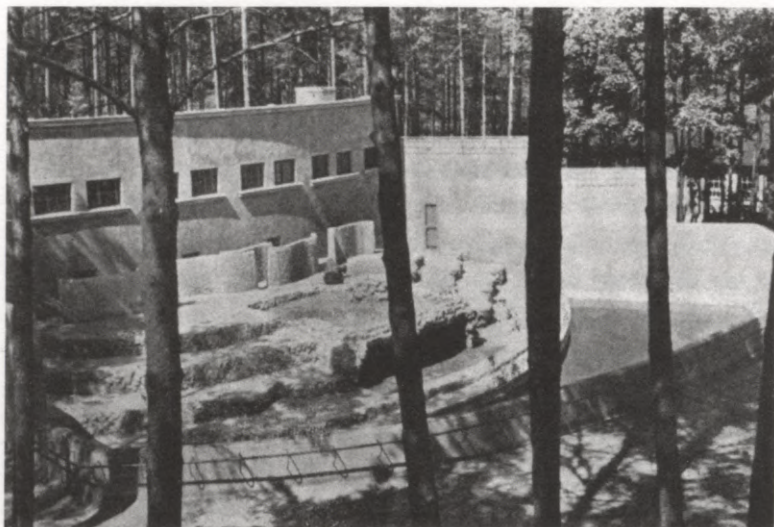
"Mežaparkā būs atkal Zooloģiskais dārzs. Pilsētas valde vakar apsprieda jautājumu par zemes gabala ierādīšanu Zoo agrākā vietā, atdodot daļu no vasaras kolonijām ierādītā zemes gabala..." — "Pēdējā Brīdī" 21. aprīlī.

"Zemkopības ministrijai Rīgas pilsētas valde nolēma nodot Zooloģiskā dārza ierīkošanai daļu no agrākā Zooloģiskā dārza apm. 2 ha platībā zemes gabala austrumu daļā līdz ar sarga māju, lāču būri, dzelzs putnu māju — ar pieeju pie Ķīsezera un ieeju no Meža prospekta." — "Pēdējā Brīdī" 28. jūnijā.

"Dāviniet zvērus un putnus Zooloģiskajam dārzam!" — "Jaunākās Ziņas" 7. jūlijā.

Zooloģiskā dārza vēstures pētniece Daiga Leimane par attīstības dinamiku 30. gados raksta:

"Jau 1933. gada 24. septembrī pirmajiem apmeklētājiem ir iespēja skatīt jaunatvērtā zoodārza kolekciju — 48 sugu 124 dzīvniekus. Ar 1935. gadu Zooloģiskais dārzs pilnībā atgūst bijušos īpašumus, vasaras kolonija tiek slēgta. Seko sekmīgi darba gadi kopā ar Meža departamenta muzeju. Tiek iegādāti un iemainīti jauni dzīvnieki. 1938. gada 1. janvārī Rīgas Zooloģiskajā dārzā mīt 106 dzīvnieku sugu 301 pārstāvis."¹²

Lauvu pagalmis Rīgas
Zooloģiskajā dārzā.
Foto no žurnāla
"Latvijas Arhitektūra"
1939. gadā

Dāvanas un ziedojumus zoodārzs saņem no visdažādākajiem cilvēkiem, un nākamajos gados avīzēs bieži lasāmi ziņojumi par jauniem iemītniekiem, kurus sūtījuši gan citi zoodārzi, gan privātpersonas. Par iegūtajiem līdzekļiem tiek sakārtoti ceļi, uzlaboti vecie būri, bet arhitekts Ansis Kalniņš projektē mītni lauvām ar apsildāmām grīdām Ls 43 000 vērtībā.

Notiek talkas dārza sakopšanā un apzaļumošanā. "Nu zēni, lāpstas plecos — un tad aiziet!" — ar sparīgu komandu sākas talkas Meža dienās, kur piedalās Rīgas skolēni.

"Zooloģiskā dārzā šogad ar skolnieku palīdzību paredzēts iedēstīt ap 3000 kociņu, ko par brīvu izsniedzis Mežu departaments un pilsētas valde," 1934. gadā ziņo korespondents. "Vakar darba rinda bija pienākusi Olava komercskolai. Katrs, kam lāpsta, naigi cilā to pie iezīmētās bedrītes, lai rastos vieta kuplam bērziņam vai eglītei. Kamēr puīši, krekļus nometuši, teš mietus, cilā lāpstas un pienes auglīgu trūdzeni, meitenes pienes ūdensspaiņus un gādā par jauno kociņu aplaistīšanu. [...] Zooloģiskā dārza pārzinis L. Gailītis priecājas, ka skolas, kas šeit strādājušas, arī turpmāk solījušās rūpēties par savu iedēstīto apstādījumu stūrīšu apkopšanu."¹³

Zooloģiskais dārzs ir Rīgas kopējais lolojums. Skaistas esejas par tā iemītniekiem "Atpūtā" publicē Eriks Ādamsons. (1984. gadā tās iznāk apkopojumā "Stāsti par dzīvniekiem".) Dzejnieks E. Valdis (Ēvalds Šķipsna) laiž klajā krāsainu reklāmas grāmatu "Zooloģiskā dārzā" (1938), kas domāta tieši bērnu ieinteresēšanai par dzīvnieku pasauli un to mitekli Rīgā:

*Bizons bauro, gārnis smeļ,
Lapsas ausās, vilki rej,
Bruņurupucis lēni čāpo,
Putni visam apkārt ļāpo,
Stirna slaidā riksī skrien,
Lauvas cauri džungļiem lien...¹⁴*

Protams, īpašu prieku Zooloģiskais dārzs sagādā Mežaparka bērniem, kuri, pat nenopērkot biļeti, var gūt priekšstatu par tur izdarītajiem jauninājumiem un dzīvnieku garastāvokli.

"No otrā stāva logiem varēja skatīties tieši tīģeru būdā, jo Zooloģiskais dārzs atradās tieši pāri ielai," atmiņās par bērnību raksta pulkveža Viļa Januma meita Velta. Viņas vecāku jaunā māja atrodas Ezermalas ielā 8, un dabas eksotika ienāk gandrīz vai dzīvoklī: "Ziemas vakaros dzirdējām vilkus gaudojam. Reiz viens āpsis bij nezin kā izmucis no sprosta un atradās mūsu dārzā. Tēvs piezvanīja, un vīri atnāca ar tīklu un nabadziņu atkal saķēra un aizveda atpakaļ uz dārzu."¹⁵

Turpat blakus Zooloģiskajam dārzam pēc arhitekta Alfrēda Grīnberga projekta pilsēta 1938. gadā uzceļ modernu peldētavu ar labi izveidotu pludmali, kas atgādina jūrmalas liedagu. Arī tā — līdz ugunsgrēkam

Peldētavas lievenis pret ezeru.
No I. Vijupes arhīva

1970. gadā — ir jauka pulcēšanās un vasaras prieku vieta, īpaši bērniem un jauniešiem, jo ieejas maksa nav augsta. Dienā peldētava ģērbšanās kabīnēs var uzņemt līdz 2000 apmeklētāju.

Kādreizējo Mežaparka bērnu stāsti veido pašas spilgtākās dzīves ainiņas villu kolonijā, kas vairāk nekā piecus gadu desmitus saglabājušās kā laiku un laikmetu neaizskalotas atmiņas. No visām — vienalga, vai stāstītājs ir kādas tautības būdams, vai materiālā ziņā pārstāv pieticīgāku vai turīgāku iedzīvotāju slāni — kā no tīras ūdens virsmas, ko skāris vizuļojošs saules stars, atspīd prieks un mīļums, kas izjūsts bērnbas un jaunības dienās. Kādreizējais Mežaparka puika Hanss Vegelins raksta:

"Ja Mozus būtu pazinis Mežaparku, tad viņš to būtu izmantojis Paradīzes aprakstā Bībeles Vecā testamentā pirmajā grāmatā."¹⁶

Gandrīz katrā ģimenē ir vairāki jaunās paaudzes pārstāvji, un Mežaparks kļūst par visdažādāko mazu interešu kopu apvienotāju ar savām aizrautībām, dēkām un ar savu skatījumu uz apkārtējo vidi. Tiesa, ar dabas tēlojumiem tie īpaši neaizraujas. Tomēr no 1925. gada ir saglabājies kādas vācu vidusskolnieces Valtrautes Freibergas darbs, kas Mežaparka dabu redz savdabīgā, ar vērīgu aci skatītā rakursā:

"Visskaistākā Ķeizarvalde ir ziemā. Viss ir balts un cauri apsnigušajām priedēm, kuru zarus smagā sniega nasta dziļi noliekusi uz leju, izskatās kā mīļas mājas. Majestātisks miers un klusums valda visur, un to pārtrauc tikai vārņas un kovārņi, kad tie salasās baros ap mežu guļošajos laukos, un tad aizlido ķērkdami. Apkārt Ķeizarvaldei izplešas plaši, brīvi klajumi, ko šķērso lauku ceļi. Vasarā laukos audzē kartupeļus, kāļus un labību, pa vidu atrodas arī zaļas pļavas, kur ganās govīs un aitas. Skats, kas priecē acis. Skaistākais apkārtnē ir lielais ezers, zināmā mērā Meža dvēsele. Ūdens lielākoties ir dziļi zils un mierīgs. Taču nāk dienas, kad stihija atraišās, viņi kļūst sirmi un trakojošā ātrumā traucas uz krastu. No krasta stiepijas niedru audzes, kur vēlos rudenos salasās tūkstošiem meža zosu un dūkuru, lai lidotu uz ziemeļiem. Gandrīz visu ezeru apņem priežu mežs. Ja ieiet mežā, tad pilniem malkiem var elpot aso, sveķaino meža smaržu. Mežs, kas no tālienes izskatās drūms un necaurejams, tāds pavisam nav — jo augstie, slaidie koku stumbri ļauj cauri spiesties saules gaismai. Tā kā mežu šinī apkārtnē vēl nav apdzīvojuši cilvēki, tas ir paturējis savu mūžseno raksturu. Meža zeme pa lielākai daļai ir apaugusi ar mētrām, starp kurām vasarā spīd sarkanās ogas..."¹⁷

Vienu no svarīgākajām vietām atmiņu tēlojumos ieņem Mežaparka veikali, pirmām kārtām, protams, saldumu veikali. Velta Januma atceras:

"Zooloģiskā dārza ieeja tolaik bija Meža un Ezermalas ielas galā, un katrā ielas pusē bija pa saldumu veikalam. Labajā pusē tas piederēja Liepiņa kundzei, un tur mēs, bērni, gājām iepirkties par desmit santīmiem "krīzes maisījumu". Šis kiosks arī ziemu bija atvērts, kur tad bieži ieskrējām apsildīties. Kokneses un Meža prospekta stūrī, Druka mājā, bija pārtikas veikals un galvenais — maza konditoreja ar ļoti garšīgām kūkām un smalkmaizītēm. Pretim mežā bija atkal viens kiosks, kur pārdeva avīzes, saldumus, papirosus un ziemu īrēja slēpes. Pretējā pusē Kokneses prospektā — Brēdermaņa veikals, tur svētdienās varēja, ieejot pa sētas pusi, nopirkt, kas bija piemirsies. Tālāk bija skārnis un drogerija. Viss nepieciešamais mums bija tuvumā. Zemnieks no rītiem pieveda pienu, bija tikai vakaros jāizliek aiz durvīm kanniņa un nauda zem tās. Pirms Ziemassvētkiem pieveda eglītes un Vasarsvētkos meijas, tā mums tās nekur nebija jābrauc meklēt."

Gandrīz visās atmiņās figurē Roņa bode Kokneses prospektā 1, kas ar produkcijas pievilcību — kūkām un saldējumu — aizēno un pat izkonkurē pārējos veikalniekus. Drīz viņš atklāj jaunu tirgotavu:

"Ronis paplašinājās, uzbūvēja māju Visbijas prospektā iepretī Kupferam un ierīkoja tur modernu tirgotavu. Atklāšanā bija ielūgti visi ķeizarkarvaldieši. Patiešām — mēs tur saodām karaliskas tortes un bijām ilgstoši ciemiņi. Pie Roņa par pieciem santīmiem dabūja apaļos "karlsbāderus", kas garšoja patiešām brīnumaini. Manam draugam Helmūtam bieži bija daži santīmi kabatā, kurus tad mēs iztērējām "karlsbāderos". Nekad es neesmu vairs ēdusi tik lieliskas šokolādes vafeles,"¹⁸ 1987. gadā stāsta arhitekta Rūdolfa Todes meita Lizele savai bērniņas draudzenei Mariannei Kizerickai, Vecpilsētas "Gulbja" aptiekāra meitai, kura ar vecākiem dzīvoja turpat kaimiņos Stokholmas ielā. Viņas vēstījumā visai spilgta vieta atvēlēta arī Mežaparka "apkalpojošā personāla" portretējumiem:

"Pie Ķeizarmeža un tā iedzīvotājiem piederēja arī vairākas oriģinālas figūras, piemēram, "piena Anniņa". Ar pulksteņa precizitāti viņa stūma savu divriteņa ķerru pa ielām un lēja svaigu pienu pie mājām noliktajos traukos, bet ziemās vilka ragaviņās lielās piena kannas, kas bija kā lodes silti iepakotas lielos lakatos un apmetnī. Ar sarkani nosalušiem vaigiem viņa gāzelējās caur dziļo sniegu. Milza kundze izdarīgi soļoja no mājas uz māju ar milzīgu olu grozu rokās. Saknes un nedēļai nepieciešamos produktus no pilsētas nesa "Labrīting", tā iesaukta tāpēc, ka viņa vienmēr sacīja "labrīting". Aizvien viņa valkāja lakatu ar sarkanu rakstu, bija gara,

vāja un ar garu degunu. Vasarās ļoti gaidīts bija "Moroženoje" krievs, kas ar saviem rokas vāģiņiem brauca pa ielām, piedāvādams saldējumu. Sauzienus "Skārdinieks!" un "Stiklinieks!" dzirdējām, kad pa ielām nāca ebreju amatnieki, bet reizi gadā parādījās arī krievu nažu trinējs. Un tad, ak šausmas, suņu ķērāji! Divi briesmīgi vīri, lielu drāšu tīklu uz muguras turēdami, gāja pa ielām un uzglūnēja apkārt skrejošiem suņiem. Drūmi rati ar kasti, kurus vilka nožēlojams zirdziņš, sekoja zināmā attālumā, lai varētu ieslodzīt nabaga saķertos. Kad mēs redzējām suņu ķērājus, mēs brāzāmies pa visām ielām un visus suņus, ko varējām notvert, iesprostojām tuvākajos dārzos."

Kā kolorītu figūru toreizējie bērni piemin Mežaparka policistu, kura darba vieta atradās namā uz Kokneses un tagadējās Annas Sakses ielas stūra. "Tur valdīja policists Ludviga kungs, ārkārtīgi pieklājīgs un laipns vīrs," atceras Hanss Vegelins. "Turklāt jāievēro, ka viņam nebija jānoņem ar noziedzīgām darbībām, jo bez ābolu zagšanas kaimiņu dārzos un satiksmes noteikumu pārkāpšanas, braucot ar velosipēdu, neatgadījās daudz nesaskaņu ar likumu. Tie bija mierīgi laiki."¹⁹

Vēl cita personība, kuru bērni atceras, tiklīdz ezers pārklājas ar ledu, ir kurpnieks pusčigāns, puslatvietis Vestmanis. Viņa māja, ko projektējis

Mazie Bilēnšteini un Krausi.
Foto no Bilēnšteinu ģimenes arhīva

Osvalds Tilmanis, atrodas Poruka ielas un Kokneses prospekta stūrī. Saimnieks katrā brīvā brīdī ēku izdaiļo ar kokgriezumiem, pat durvju stenderēs iveridojot vīnogu ķekarus, bumbierus un ābolus. Bieži pie viņa ar lāpāmiem apaviem iegriežas Pauls Dāle. Tad mājinieki zina — ātrāk par stundām divām trim profesors neatgriezīsies. Viņš ir atradis otru prātotāju, un nu abi risina lielās dzīves mīklas. Bērniem, protams, ir citas vajadzības:

“Viņš bija vīrs pusmūža gadus ar garu, melnu bārdu. Mēs, bērni, pie viņa gājām parasti, lai ieurbtu zābaku papēžos caurumus slīdu piestiprināšanai. To viņš darīja tūlīt, jo saprata, ka mums tas ir ļoti steidzīgi vajadzīgs, it sevišķi, kad ezers bija aizsalis un gluds kā spogulis. Tur tad varēja apsēsties, un viņš ar mums aprunājās kā ar lieliem cilvēkiem,” stāsta Velta Januma, kura turas kopā ar Zvērudārza apkārtnes bērniem, saviem kaimiņiem. Ar tādu pašu vajadzību pie kurpnieka nāk otra grupa, kuru pieaugušie iesaukuši par Ķīšezeru Nagliņu komandu. Tajā piedalās virsleitnanta un Rīgas muitas eksperta Friča Gobas atvases un citi Dragūnmuižas apkārtnes bērni.

Tūlīt aiz Firekera ielas sākās Teņa Bondera dārzniecība un pletās labu gabalu uz pilsētas pusi. Tiem, kas apmeklēja Čiekurkalna 18. pamatskolu, dārzniecība bija tieši pa cejam, un tajā allaž varēja iegādāties kādu sarkanu burkānu vai kraukšķīgu kāpostu. Bieži vien bērni, iedami kājām un ietaupīdami tramvaja naudu, iegriezās dārzniecībā vai tuvējā saldumu kioskā. Par septiņiem santīmiem iznāca konfekte vai puse kāpostu galviņas.

Dārzniecībā varēja arī strādāt, lai papildinātu vienmēr nepieciešamo kabatas naudas krājumu. Profesora Dāles meita Karmena piepelnījās, piķējot puķes, ravējot. Īpaši valdzinājusi siltumnīca, kurā savas garās stīgas pa visu telpu izstiepusi kādreiz ļoti populārā Maršalroze — tā aprīlī uzplaukusi ar tūkstoš dzelteniem ziediem. Slima būdama, kādreiz mazā Bonderu palīdzēja saņēmusi saimnieka dāvanu — alpu vijolišu podiņu, no kura pretī raudzījies — simt baltu pumpuru...

Vēl viens pievilšanas punkts Mežaparka nomalē — 1936. gadā Stendera ielā uzceltais “trigonometriskais tornis”. Bērni rāpjas tornī pie katras izdevības, jo šeit paveras plašs skats gan uz Mežaparka jaunbūvēm un ezeru, gan uz tālo Daugavas grīvu. Laima Laganovska, kuras vecāki būvē māju pašā torņa pakājē Glika ielā 11, stāsta:

“Tad nu mēs ar brāli katru rītu kāpām tornī. Neapnīka mums skatīties uz tālo apkārtni no augšas. Jo saulaināka diena, jo tālāk varēja redzēt. Atkarībā no laika apstākļiem katrai dienai bija savas krāsas un skaistums. Arī ciemiņi pamēģināja kāpt tornī...”²¹

Skats no torņa Mežaparkā
30. gadu nogalē.
Redzamas jaunbūves
E. Glika, K. Vatsona un
Klaipēdas ielā.
*No Laganovsku
ģimenes arhīva*

Atmiņās bieži figurē "tantes Grētes stingrā iestāde" — Bornhaupta jaunkundzes bērnudārzs Stokholmas ielā 41, kur bērnus apmāca gan pēc sagatavošanas, gan pirmās klases programmām. Galvenokārt tur piedalās vācu mazuļi, taču ir arī pa latvietim, piemēram, Rubja dēli, kā arī vairāki ārzemju diplomātisko dienestu jaunākās paaudzes pārstāvji. Kārtība un sagatavošanās zinībām patiesi ir stingra — to apliecina kādreizējie bērnudārza audzēkņi, taču panākumi neizpaliek — visi pēc nopietnām pārbaudēm tiek uzņemti pilsētas pamatskolās. Tiesa, ir arī gadījums, kad bērnu vispārējais satraukums ir tik liels, ka pat stingrā un ļoti mierīgā audzinātāja nevar savus audzināmos noturēt.

"1929. gadā Rīgā gaidīja gaisa kuģi "Grāfs Cepelīns". Mēs bijām bērnudārzā, kad kāds uz ielas iesaucās: "Cepelīns nāk! Cepelīns nāk!" Nedomājot ne mirkli, mēs, piecgadīgie un sešgadīgie, metāmies lejā pa kāpnēm, pāri Stokholmas un Vatsona ielai, līdz pavērās brīvs skats uz pļavu. Un tad nāca sudrabains, mirdzošs gaisa kuģis mums pāri, tik zemu, ka varēja izšķirt cilvēku stāvus vadītāja gondolā. Mēs mājām un mājām ar rokām un ar labpatiku uzklusējām tantes Grētes pārmetumus par mūsu aizbēgšanu," atceras skolotāja Adolfa meita Renāte.²²

Bērnības dienu atmiņas pulkveža Januma meita noslēdz ar vārdiem:

"Esmu pateicīga saviem vecākiem par skaisto jaunību Mežaparkā." Arhitekta Todes meita Lizele šo skaistuma izpratni vēl paplašina, teikdama: "Tā bija drošībā, mīlestībā un vecāku mājas paspārnē pavadīta bērnība, skaistā, brīvā apkārtnē, ciešā vienībā ar dabu un draugu pulkā. Tas viss mums deva spēku un stingrību tiem gadiem, kas vēlāk nāca pār mums..."

- 1 *Upītis H.* Par dienām senajām. — Latvijas Kultūras fonds. — 153.–154. lpp.
- 2 *Mende P.* Vēstule S. Viesei 1995. g. 19. aprīlī.
- 3 *Grauers, inženieris.* Kas ir istais sporta mērķis // Pēdējā Bridī. — 1927. g. 19. oktobrī.
- 4 *Apine R.* Skaistā Dieva pasaule "Kaizervalde" // Rīga–800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 56. lpp.
- 5 *Agte-Vilke Br.* Vēstule S. Viesei 1994. g. 25. jūlijā.
- 6 *S. Bērnu svētki Saules dārzā // Jaunāko Ziņu pielikums.* — 1925. g. 22. maijā.
- 7 XII policijas iecirkņa Mežaparka nodaļas uzrauga Rudziša ziņojums Rīgas prefektam 1933. g. 26. jūnijā. LVVA, 2267. f., 1. apr., 74. lieta.
- 8 Revidentu K. Barona, M. Karlsona iesniegums Latvijas Izglītības biedrības priekšniekam Dr. A. Butuļa kgam 1934. g. 11. novembrī. LVVA, 2267. f., 1. apr., 75. lieta.
- 9 *A.R.* Ar sirds skaidrību, prāta taisnību un patiesību // Mazpulks. — 1936, Nr. 6. — 15. jūnijā.
- 10 Saules un ziedu svētkos // Jaunāko Ziņu pielikums. — 1926. g. 26. maijā.
- 11 Džungļu valdnieki Rīgas pievārtē // Laikmets. — 1943. g. 17. septembrī.
- 12 *Leimane D.* Rīgas Zooloģiskais dārzs vakar, šodien, rīt // Rīga — 800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 58. lpp.
- 13 Nu, zēni, lāpstas plecos, un tad aiziet! // Brīvā Zeme. — 1934. g. 8. maijā.
- 14 *Valdis E.* Zooloģiskā dārzā. — R., 1938, 16. lpp.
- 15 *Januma V.* Mana jaunība Mežaparkā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 16 *Veģelins H.* Vēstule S. Viesei 1997. g. 15. jūnijā.
- 17 *Freiberģa V.* Ķeizarmežs. 1925. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 18 *Tode-Gēbelsa L.* Atmiņas, veltītas draudzenei Mariannei Kizerickai. *No S. Vieses arhīva.*
- 19 *Veģelins H.* Atmiņas par Mežaparku no 1934. līdz 1939. gadam. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 21 *Laganovska L.* Atmiņu Mežaparks. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*
- 22 *Adolfi R.* Atmiņas, 1994. g. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

MEŽAPARKS LAIKMETU VĒTRĀS

30. gados Eiropā briest gadsimta lielākā tragēdija, uz kuru pagaidām Latvija vēl noskatās no malas. 1938. gada oktobrī kārtējā žurnālista ceļojumā pa Eiropu Jūlijs Lācis raksta speciālkorespondenci "Jaunākajām Ziņām" no Prāgas. Hitlers jau ir piespiedis Čehoslovākiju atdot Vācijai Sudetijas zemes. Čehi, neatraduši atbalstu nevienā no Eiropas valstu valdībām, ir spiesti piekāpties nekaunīga pārspēka priekšā, kas atņēmis viņu bagātākos rūpniecības rajonus. Tomēr viņi vēl tic lielo valstu godīgumam un savai nākotnei: "Mēs uzcelsim jaunu rūpniecību. Čehoslovāki ir darba tauta, un nekādas pūles mums nebūs par grūtām, lai tiktu pie jaunām, modernām fabrikām. Mums atņēma ogļraktuves. Bet mēs iekārtosim jaunas raktuves, jo mūsu zeme ir bagāta, un mēs paši vēl nemaz īsti nezinām, kādas bagātības tur slēpjas. [..] Mēs gribam mieru. Mēs esam atdevuši, ko no mums prasīja..."¹

Paiet daži mēneši, un 1939. gada martā Hitlers soļo pa Čehoslovākiju tālāk, atņem Lietuvai Klaipēdu, bet septembrī okupē Poliju. Vēl Baltijas valstis cer, ka paliks sveikas starp lielvalstu dzirnakmeņiem, jo baltiešiem pastāv neuzbrukšanas līgumi gan ar Vāciju, gan Padomju Savienību. Septembrī un oktobrī tos vēl papildina Igaunijas, Latvijas un Lietuvas līgumi ar austrumu kaimiņu par tā karaspēka atrašanos šo zemju teritorijās... Arī Baltijas tautas, tāpat kā Čehoslovākija, atdod, ko no tām prasīja. Valstsvīru, starp citu, arī iekšlietu ministra Kornēlija Veitmaņa runās skan mierinājums:

"Jaunais līgums ne mazākā mērā neierobežo mūsu rīcības brīvību ne iekšējā, ne ārējā politikā un izslēdz kaut kādu iejaukšanos mūsu valsts iekšējā dzīvē. Ja pie visa tā vēl nāk publicētais oficiālais paziņojums, kas taisīts Padomju Savienības tautas vadoņa Staļina klātbūtnē un kurā uzsvērts, ka Padomju Savienības un Latvijas valsts sistēmu izšķirība nav bijusi un arī turpmāk nav šķērslis abu valstu auglīgai sadarbībai, tad mēs redzam, ka lielākas garantijas mūsu valsts nacionālajai patstāvībai un neatkarībai vispār nav domājamas. Mēs paliksim brīva un neatkarīga tauta, kas pati lemj par sevi un savas zemes likteņiem..."²

Pirmais tiešais likteņa klauvējiens pie durvīm izskan šajā pašā oktobrī. Mežaparka vācu jaunieši pulcējas dejas stundā pie Rasteda kundzes. Vīnes valsis "Pie skaistās, zilās Donavas" mijas ar fokstrotu, tango, vengerku un tēržešanu atpūtas brīžos. Hanss Vegelins stāsta:

"Kādā oktobra dienā mūsu dejotāju pulciņš salasījās atkal un Rasteda kundze rādīja nākamās dejas soļus. Kā vispopulārākā toreiz bija angļu tautas deja "Lambetvoks". Tās melodija skanēja visos skolu svētkos un visās dejotāju kompānijās. Deju pauzē ap astoņiem kāds ieslēdza Rīgas radio vakara ziņas. Kaut ko runāja par saspringto politisko stāvokli, kādēļ Baltijas vāciešiem vajagot pēc iespējas ātrāk pamest dzimteni. Dejas stunda turpinājās, bet nebija vairs nekāda priecīgā noskaņojuma, jo nesaprotamais paziņojums zemapziņā satrauca prātus. Kad es vakarā atgriezos Firekera ielā, vecāki gulēja. Es viņus pamodināju un pastāstīju dzirdēto. Tas bija neticami. Viņi nespēja saprast, par ko ir runa, griezās uz otriem sāniem un gulēja tālāk. Bet nākamā rītā par to zināja jau visa pilsēta. Nedēļu vēlāk pārpildītajā Gustava Ādolfa kapelā notika pēdējais dievkalpojums. Ar asarām acīs mācītājs Pelhavs noturēja atvadu sprediķi."³

Aizceļošana notiek ļoti strauji — dažu nedēļu laikā. Tos, kas negrib atsaukties Hitlera aicinājumam un doties uz firera iekarotajām Polijas zemēm, vācu aģitācijas komandas apstrādā gan ar baumām, gan ar klusu čukstētiem brīdinājumiem, ka Latvijā nāks iekšā krievu karaspēks un Staļins izrēķināsies ar visiem vāciešiem, īpaši jau turīgajiem.

Aizceļotāji Rīgas prečuostā.
Foto no žurnāla "Atpūta" 1939. gadā

Pēc tā laika aprēķiniem, aizbrauc aptuveni 80% visu vācu tautības iedzīvotāju, paliek galvenokārt ļoti veci un slimi cilvēki, kā arī viņu kopēji. Latvija zaudē ap 3% savu iedzīvotāju, turklāt daļa no tiem ir paši turīgākie.⁴ Sarežģītā starptautiskā stāvokļa iebiedēti, aizbrauc arī daļa latviešu un puslatviešu. Aizbrauc visi Mežaparka vācieši, un skaistās, savdabīgās villas paliek tukšas. Aizbraucēju sarakstos reģistrēti ap sešsimt villu kolonijas iemītnieku: no Mežaparka atvadās tā pamatlicēji — Agtes, Bīlenšteini, Denferi, Filrozes, Hahi, Jakobiji, Mēdlingeri, Ungern-Šternbergi, aizbrauc Rīdeli, Vites, aizbrauc arī Ozoliņi, Celmi. Bet neaizbrauc Heinrihs Oskars Agte, kādreizējais Būvbiedrības direktors. Pēc izceļojuma ziņu saņemšanas vecais kungs smagi saslimst un mirst 1939. gada 17. novembrī.

Pavisam nomākti ceļā dodas Bīlenšteini, kuri labi saprot Krievijas-Vācijas draudzības līguma jēgu. "Kaut arī šī doma mums visiem, it īpaši manai dārgajai sievai, bija grūti pieņemama, tomēr es nešaubijos ne brīdi, ka tā mums ir vienīgā izeja. Jo man bija skaidrs, ka, pastāvot šādam līgumam, Krievija vismaz pieprasīs sev brīvas rokas Baltijā. Pārceļšanās pēkšņums saistījās ar Krievijas nepacietību pēc iespējas ātrāk okupēt mūsu dzimteni. Pārceļšanos vajadzēja pabeigt dažu nedēļu laikā. [...] Milzīgas vezumu rindas drūzmējās ostā pie noliktavām un iekraušanas platformām. Uz latviešiem mūsu aizbraukšana atstāja dziļu iespaidu. Es šajā laikā

Heinriha Oskara Agtes nāves ziņa
laikrakstā *Rigasche Rundschau* 1939. gadā

Am Freitag, den 17. November um 12 Uhr ist mein lieber Mann
und mein treuer Vater

Heinrich Oskar Agthe

geb. am 26. September 1876

nach kurzer schwerer Krankheit heimgegangen.

Die Beerdigung findet am Dienstag, den 21. November um 3 Uhr
vom Trauerhause Hamburgas iela 1 aus, auf dem Domfriedhof, alte Pforte,
4 Uhr statt.

In tiefer Trauer

**Elisabeth Agthe, geb. v. Brehm,
Gerhard Agthe.**

netiku dzirdējis nevienu izsmējīgu izsaucienu: "Brauc uz fāterlandi!" vai kaut ko līdzīgu. Var būt, ka latvieši nojauta — palikušajiem varētu pieņākt Jauni laiki. Kāds vecs latviešu kaimiņš, no kura es atvadījos, man teica: "Jums tur nebūs viegli. Šeit jūs visi pazina, jūs vārdam bija laba slava, tur jūs būsiet svešinieks!" Viņam bija taisnība. Mēs neatbraucām uz tēvzemi, un mēs neatbraucām uz dzimteni."⁵

Nav vēl vācieši aizbraukuši, sākas Padomju Savienības "ziemas karš" ar Somiju, kura nepiekrīt bāzu izvietošanai savā teritorijā un smagās kaujās atspiež iekarotāju. Austrumu kaimiņš uz brīdi norimst, toties Hitlers maijā turpina savu uzvaras gājienu — Dānija, Norvēģija, Holande, Beļģija, jūnijā — Francija. Nu sarosās Padomju Savienība un pieprasa Baltijas valstīm sastādīt boļševikiem draudzīgas valdības un ielaist savās teritorijās padomju armiju.

Dienu pirms ultimāta saņemšanas uz Latvijas–Krievijas robežas Masļenkos notiek incidents, lai provocētu latviešu robežsargus uz apšaudi, — tiek nodedzināta latviešu robežsargu mītne, nogalināti un ievainoti vairāki cilvēki, daži pārvesti pāri robežai, aiz kuras stāv bruņotas armijas daļas. Uz notikuma vietu dodas ģenerālis Ludvigs Bolšteins. Taču, kad viņš ir atgriezies Rīgā, neviens viņam ziņojumu vairs neprasa: ir sastādīta jaunā valdība, par iekšlietu ministru iecelts Vilis Lācis. Sanāksmē jaunais priekšnieks izklāsta ministrijas turpmāko darba kārtību...

Ludviga Bolšteina biogrāfs E. Jurka raksta:

"Ja daudziem klātesošajiem šis nākotnes "darbs" vēl saistījās ar kādām ilūzijām, tad Bolšteina gan ne, jo nākotnes "darba" paraugu viņš jau bija savām acīm skatījis Masļenku liķos un pelnu čupiņā, zem kuras jau pirms nedēļas izplēnēja viņa cerības. Atstājot aktu zāli, katrs devies pie sava rakstāmgalda. Bolšteins vēl it kā atvadām pamājis ar roku un teicis: "Kur lai komunisti liek nacionālās Latvijas ģenerāli?" Savā kabinetā tas vēl uzrakstījis atvadu zīmīti: "Piedodiet, mīļie! Es nespēju piedalīties noārdīt to, ko nacionālās Latvijas pastāvēšanas laikā pats savām rokām un labām domām esmu cēlis." Atskanējis traģiskais un brīdinošais šāviens, un ģenerālis Bolšteins aizgājis mūžībā."⁶

Robežsargu brigādes komandieris Ludvigs Bolšteins ir pirmais okupācijas upuris Rīgā. Viņa nāve — pirmā no atmiņas neizdzēšamā protesta zīme: gan pret varmācību, gan pret klusējošo kapitulāciju briesmu priekšā. 1995. gadā pie viņa mājas tiek uzstādīta piemiņas zīme — svītrotais Latvijas robežstabiņš.

Kā risinās jūnija notikumi Mežaparkā?

17. jūnija rītā kā parasti pie brokastgaldā sēž pulkveža Tīrziša ģimene, kad negaidot durvīs parādās kaimiņš — pilsētas galva Roberts Liepiņš. No viņa teiktā ēdājiem palicis kumoss mutē:

“Labrīt, pulkveža kungs! Šorīt visā frontē krievu karaspēks pārnāca Latvijas robežu un pusdienlaikā jau būs Rīgā...”

Kā stāsta dzīvesbiedre Zelma, Jēkabs Tīrītis devies uz darbu ar sajūtu, ka var arī neatgriezties. Pulksten divos dienā tanki jau ielenkuši noliktavas. Tīrītim visu laiku draudēts: “Ja kas, jūs atbildēsiet ar savu galvu!” Laime vēl, ka noliktavas apsekojis vecs cienījama izskata ģenerālis, acīmredzot armijnieks no cara laikiem. Tas slavējis: “У вас видна культура!”

Pāris mēnešu Tīrītis vēl palicis noliktavā, un viņam nācies pieredzēt, kā strauji sabrūk iedibinātā kārtība un sākas haoss. Uz noliktavām ar ešeloniem tiek sūtīta armijas daļās un no aizsargiem rekvizētā munīcija — sprāgstvielas, granātas, pat neiepakots pulveris, kas reizēm sabērts maizes muldās. “Ne mirkli nevarēja galvot, ka Mežaparks neuzies gaisā!” 1940. gada nogalē Tīrītis ticis vajā no dienesta, un ģimene atradusi par prātīgāku apmesties laukos, Līvberzē, kur kā atbrīvošanas cīņu dalībniekam pulkvedim pēc Pirmā pasaules kara piešķirti piecpadsmit hektāri zemes.⁷

1940. gada 4. jūlijā Ministru kabinets atbrīvo no darba pilsētas lielvecāko Robertu Liepiņu, kura vadības laikā Rīgā uzcelta Tiesu pils un Finanšu ministrijas nams, lielais Armijas ekonomiskais veikals, pabeigta Brāļu kapu un Ķemeru viesnīcas būve. Viņa vietā nāk pagrīdes darbinieks Jānis Pupurs. Pirmajā runā jaunais Rīgas lielvecākais paziņo: “Vadišos pēc vienīgās Latvijas strādnieku partijas — Latvijas Komunistiskās partijas lēmumiem gan politiskajos, gan saimnieciskajos jautājumos. Runāju par to, ka noteikti jāpārbauda pilsētas budžets, jāsamazina liekie izdevumi, tā radot līdzekļus Rīgas strādnieku prasību apmierināšanai, ka jāpārkārto darbs izglītības laukā un pilsētu bibliotēkās.”⁸

Savā kabinetā Roberts Liepiņš nodod lietas. Operācija sagādā Pupuram vilšanos:

“Liepiņš ar plašu žestu atvēra seifu un atvilktnes. Tukšas...

— Kā? Vai tad nekādu nenokārtotu dokumentu nav? — ievaicājos.

— Visi dokumenti tiekot nodoti attiecīgiem darbiniekiem, — nosmīnēja bijušais lielvecākais. Vēlāk apkopējas gan stāstīja, ka Liepiņš visu nakti pirms manas stāšanās amatā dedzinājis kaut kādus papīrus. Tā silta-
jās 1940. gada vasaras naktīs aizejošais, tautas padzītais režīms steidzās
iznīcināt savu melno darbu pēdas...”⁹

Vāciešu atstātajās mājās ievietoja iebraucēji, galvenokārt armijas cilvēki no Krievijas. Oficiāli kārtotu pārceļšanos uz dzīvi Mežaparkā ir maz. Viena no tām ir visai zīmīga šim laikam, un to atstāsta komponista Jēkaba Graubiņa dzīvesbiedre Ērika. Graubiņi pirms kara dzīvo Hanzas ielā, taču 1940. gada jūlijā pienāk pavēle pāris dienu laikā atbrīvot kvartālu padomju armijas un ierēdņu vajadzībām. Kvartālā sākas panika. Graubiņiem izdodas sameklēt sev dzīvokli Meža prospektā 10, inženiera Mārtaņa Roba mājā. Tur viņi pierakstīti 1940. gada 1. augustā.

No Mežaparka cits pēc cita sāk pazust armijas un valdības cilvēki. Dažam, tāpat kā Tirzītīm, izdodas noiet malā, citus arestē, un tie pa lielākai daļai pazūd bez pēdām gan sabiedrībai, gan tuviniekiem. Kad 1941. gada vasarā vācu okupācijas laikā sāk iznākt laikraksts "Tēvija", sludinājumu daļa ir pilna ar aicinājumiem sniegt ziņas par "baigajā gadā" pazudušajiem tuviniekiem. Reizēm te ievietoti arī paziņojumi par cietumos redzētiem arestētajiem — kā vienīgais apliecinājums, ka vismaz tobrīd viņi vēl bijuši dzīvi.

1940. gada 16. oktobrī NKVD arestē Lāčplēša ordeņa kavalieri, Latvijas Vanagu priekšnieku Marku Ozolu. Ilgu laiku par viņu zināms tikai tas, ka viņš notiesāts uz desmit gadiem spaidu darbos un 1941. gadā deportēts. Pāris veseli četrdesmit gadi, līdz tiek iegūta izziņa, ka Markus Ozols miris jau 1942. gadā bada nāvē Soļ-Iļeckas cietumā Orenburgas apgabalā...¹⁰

1940. gadā tiek arestēts tieslietu ministrs Hermanis Apsītis. Par viņu 1941. gadā 11. jūlijā "Tēvijā" parādās īsa korespondence: "Redakcijā ieradās ugunsdzēsējs Alberts Valgers, kas čekas pagrabos pavadījis vairāk nekā pusgadu. Četrus mēnešus viņš nosēdējis čekas pagraba 19. kamerā Stabu ielā, kur bijis kopā ar bij. tieslietu ministru H. Apsīti..." Vēlāk noskaidrojas, ka Apsītis aizvests uz Astrahaņu, kur apgabaltiesā viņam piespriests nāvessods un izpildīts 1941. gadā...

Karagandā iet bojā iekšlietu ministrs Kornēlijs Veitmanis, kas, sagaidot 1940. gadu, vēl saviem policistiem stāstīja: "Mēs zinām tikai to, ka mūsu zeme ir pasargāta no kara briesmām un ka par to mums visiem jāpateicas mūsu Tautas Vadoņa apdomībai un gudrībai. [...] mums ir pamats sagaidīt, ka mūsu mieru neviens neapdraudēs un mēs varēsim nodoties ražīgam darbam, lai pārvarētu visas grūtības, kas izsauktas kara apstākļū dēj." ¹¹

Traģiska likteņa ironija piemeklē Jūlija Lāča ģimeni. 1940. gada jūnijā "Jaunāko Ziņu" speciālkorespondentu, žurnāla "Atpūta" redaktoru un pazīstamo rakstnieku, Viļa Lāča radnieku un draugu ieceļ par tautas

labklājības ministru, bet pēc tam par izglītības tautas komisāru. Kā valdības loceklis viņš kopā ar Rūtu Skujiņu piedalās delegācijas braucienā uz Maskavu, kad 5. augustā Latvija ar lielu pompu tiek pievienota Padomju Savienībai. Satiek savu meitu Dagmāru un uzzina, ka viņa pirmā sieva — Anna Lācis — atrodas izsūtījumā kā "tautas ienaidniece"... Runā ar Višinski par Annas atbrīvošanu... Atgriežas Latvijā pilns spara strādāt, ataicina arī meitu un — pats tiek apcietināts 1941. gada 8. janvārī. Dagmāra par šo brīdi Mežaparkā raksta:

"Ieejot tēva dzīvoklī, izjutu asu dūrienu sirdī. Atmiņa atsvieda mani atpakaļ trīs gadus vecā pagātnē, kad tieši tādā pašā janvāra naktī atnāca apcietināt manu māti. Tā pati baismīgā atmosfēra: apjukušie mājsnieki, nobijušies bērni, sveši, salti cilvēki, kas vēl beidza kratīšanu istabās. Pēc tam bieži braucu pie Rūtas un meitenēm. [...] Rūta parasti sēdēja Jūlija istabas kaktiņā pie maza galdiņa, dzēra stipru kafiju un nepārtraukti pīpēja, aizdedzinot jaunu cigareti pie jau izsmēķētās. Acis, sarkanas no raudāšanas, likās neko neredzam. [...] Tad Rūta sāka staigāt pa iestādēm, vispirms meklēja tikšanos ar Vili Lāci. Tas taču kādus 20 gadus bija bijis Jūlija draugs, viņu ģimenes vienmēr ciemojās viena pie otras, kopā svinēti Ziemassvētki. Rūtai tomēr neizdevās šo "draugu" satikt. Kā viņa pa vienām durvīm iekšā, tā viņš pa otrām ārā..."¹²

Tikai 1957. gadā, iesniedzot dokumentus par tēva rehabilitāciju, Dagmāra Čimele saņem atbildi: viņš miris jau arestēšanas gadā, 12. decembrī. "Bet ailē par nāves vietu trīs reizes minēts: pilsēta — nezināma, rajons — nezināms, republika — nezināma..."¹³

1940. gada augustā tiek arestēts arī Lāčplēša ordeņa kavalieris Kārlis Vidiņš un nosūtīts uz soda nometnēm aiz Polārā loka. Viņš ir viens no retajiem, kuram izdodas 50. gados atgriezties — gan ar amputētu kāju...

Arestēto un notiesāto skaits jau okupācijas pirmajos mēnešos ir liels, taču pagaidām tiek arestēti atsevišķi cilvēki, kas ieņēmuši atbildīgus amatus. Masveida ģimeņu sagrāve notiek 1941. gadā, kad represiju vilnis pārveļas pāri visai Latvijai. Atrast ziņas par cietušajiem ir grūts darbs, jo sen zudušas gan atmiņas, gan precīzi dati par dzīvesvietām. Gandrīz tikpat neskaidras kā ziņas par Jūlija Lāča likteni ir arī ziņas par bojā gājušajiem izsūtītajiem, īpaši vīriešiem. Saulcerīte Neilande, kurai viss mūžs pagājis Mežaparkā, rūpīgi meklējusi vēl laika nedzēstās pēdas un tālaika iedzīvotāju apzināšanā tikusi tālāk par visiem. Viņa raksta:

"Bez izmeklēšanas un tiesas slēdzieniem 1941. gada 14. jūnija naktī no savām mājām aizveda Satiksmes ministrijas Mašīnu un materiālu direkcijas direktoru Kārli Apsīti ar ģimeni, Lāčplēša kara ordeņa kavalieri un

rūpnieku, vienu no Latvijas aviācijas pamatlicējiem Alfrēdu Valeiku ar ģimeni, Eduarda Vikmaņa ģimeni, kurā jaunākajam bērnam bija tikai 2 gadiņi, pulkvežleitnantu Jāni Krūmiņu ar kundzi Ēriku, rakstnieku un sabiedrisko darbinieku Skuju Frīdi ar ģimeni, arhitekta Heinriha Sirgeda ģimeni, zobārsti Lizeti Leiti-Dambekalni ar ģimeni, būvuzņēmēja Ludviga Borharta ģimeni, Hipotēku bankas direktoru Pēteri Šadurski ar ģimeni, pazīstamo deju skolotāju Sergeju Vahramejevu ar ģimeni, Veselības departamenta valsts darbinieku ārstniecības nodaļas vadītāju Dr. Rūdolfu Dribu ar ģimeni u.c. Izvesto vidū bija arī Mežaparkā dzīvojošo ebreju ģimenes, to vidū Lāzars Gerbers ar kundzi Brohu, Hiršs Veinbergs ar ģimeni, Jankels Bindemans ar kundzi Esteri. Stacijā vīriešus — ģimenes galvas — nošķīra no ģimenēm un nosūtīja atsevišķi, galvenokārt uz Molotovas apgabala Usoļlagu un Kirovas apgabala Vjatlagu, no kurienes pārņāca tikai nedaudzi.”¹⁴

Par to, kas notiek tālāk, ziņas ir tikpat skopas. Kopš 14. jūnija Alfrēdu Valeiku sieva un dēls vairs neredz. Viņi līdz 1957. gada rudenim dzīvo Tomskas apgabalā, bet slavenais lidotājs miris 1941. gada 16. septembrī Permas apgabalā Ustj-Surmogā.

Par Kārļa Apsīša ģimeni Vaidelotis Apsītis savācis šādas ziņas: “1941. gada 14. jūnijā Kārlis Apsītis tiek izsūtīts uz Iekšlietu Tautas komisiāta Usoļlaga nometni, kur 1942. gada 23. martā pret viņu tiek izvirzīts apsūdzības slēdziens par “kontrevolucionāru darbību un kontaktiem ar ārzemju buržuāziju”. Apsūdzības rakstā kā vainu pastiprinošs izvirzīts apstākļis par viņa atrašanos aizsargu organizācijā. Apsūdzības slēdzienā minēts, ka K. Apsītim “lietderīgi piemērot augstāko soda mēru — nošaušanu”. Kaut arī viņš ir smagi slim, ko apliecina medicīniskā izziņa, 1942. gada 13. maijā tiek pasludināts spriedums — nošaut! 1942. gada 10. jūnijā tiek sagatavota izziņa, ka lēmums izpildīts. [...] Sieva Otīlija izsūtījumā mirusi, bet Eleonora un Viktors atgriezušies Latvijā. Bērniem pirms izsūtījuma bija iecerēts izglītības ceļš. Abi mācījās Franču licejā, bet tika apcietināti skolā. Izglītības turpināšanai Sibīrijas taigā nebija nekādu iespēju. Abi apdāvinātie bērni tagad dzimtenē savu dzīvotgribu apliecina darbā — Eleonora Mežotnes pusē zemnieka sētā, Viktors — kā teicams amatnieks Rīgā.”¹⁵

Dažādi pretrunīgi varianti ir par Lāčplēša ordeņa kavaliera pulkveža Oto Zeltiņa bojāeju. Viena versija: 1940. gadu viņš sagaidījis Hamburgas ielā 9 un arī pēc Sarkanarmijas ienākšanas un arestu sākšanās neesot mainījis dzīves vietu. Kad ieradusies čekistu grupa, lai pulkvedi vestu līdzī, viņš sācis apšaudī un beigās kritis arī pats vai izdarījis pašnāvību.¹⁶ Pēdējā

Blāķu ģimenes mitekļis Krasnojarskas apgabalā
izsūtījuma pēdējos gados.
No Blāķu ģimenes arhīva

publicētajā biogrāfijā teikts, ka Oto Zeltiņš arestēts 1941. gadā, aizvests uz ieslodzījuma vietām Krievijā. Tur viņam piespriests nāvessods, kas izpildīts 28. jūlijā.¹⁷

Uz Sibīriju izsūtīja arī Dragūnmuižā dzimušo un augušo Raudas pamatskolas vadītāju Jāni Blāķi ar sievu un diviem bērniem. Apsūdzības pamatā — skolā bijusi Ulmaņa bīste, Jānis Blāķis vadījis kori, mazpulcēnus, bijis aizsargos... Sibīrijā pāiet piecpadsmit gadi: astoņi lēģerī, septiņi — kādā Krasnojarskas sādžā. Kad 1956. gadā Blāķi atgriežas Rīgā, dēla kaps paliek svešumā... No Sibīrijas mājokļa uz dzimteni tiek atvestas dažas fotogrāfijas — nožēlojama sādžas ēciņa, kuras vienīgais greznums rūpīgi grieztā aploda, un tālaika uztura devējas — divas kazas, vistu saime un sargs — suns.

Īpaši jāatzīmē nedaudzās liecības par jauno teologu, Mežaparka draudzes mācītāju Edgaru Rumbu. Arī viņu ar ģimeni represē 14. jūnijā un pēc tam šķir no savējiem. Edgars Rumba mirst 1943. gada 1. oktobrī Irkutskas apgabala Rešotu noietnē, taču sieva ir saglabājusi vēstules, kuras saņēmusi no malārijas lēkmēs un badā lēnām izdziestošā vīra.

Mācītāja kredo šajā izmisuma laikā daudzējādā ziņā sasaucas ar domām un ticību, kuru lēģeros saglabāja simtiem latviešu — karavīru, zemes arāju, zinātnieku:

"Tu zini, ka es nekad neesmu bijis vakardienas vergs, bet vienmēr esmu tiecies uz augšu un uz priekšu. Šī tieksme manī nav salauzta. Kas bijis, tas pagājis, pagājušo nav ko apraudāt, kaut arī tas bija brīnišķīgi. Bet mums priekšā ir jaunas dienas neaptveramais plašums un dziļums. Tai jāsākas pēc šo asiņaino dzīru beigām visā pasaulē. Vēlu jums daudz spēka cīņā par nākotni. [...] Mani uztur ticība, cerība un mīlestība, kā arī apziņa, ka man šeit jābūt, ka man tas ir derīgi un ka šeit es varu kalpot citiem ne sliktāk, bet labāk nekā iepriekšējā dzīvē."¹⁸

Nedēļu pēc totālās iedzīvotāju izvešanas — 22. jūnijā — vācu armija iesoļo Padomju Savienības sagrābtajās teritorijās. Tas ir brīdis, kad nesen pievienotajās republikās vāciešus gaida kā atsvabinātājus no terora un nezināmas nākotnes draudiem. Iedzīvotājiem gan ziņas par kara gaitu ir gauži skopas. Tā īsti notikumus var apjēgt tikai tad, kad pa Brīvības ielu cauri Rīgai sāk atkāpties Sarkanarmijas daļas. Visur tiek rekvizēti radioaparāti, un sākas komisāra Šustina terors. Viņa piespriestos nāvessodus "par valsts nodevību" katru dienu vairākas reizes lasa pa skaļruņiem. Kā stāsta Hugo Upītis, Mežaparka iedzīvotāji saņem bargu rikojumu organizēt māju apsardzi naktīs, jo šaubīgi elementi izmantojot baumas par vāciešu tuvošanos un uz tā rēķina laupot mājas. Par vāciešu tuvošanos drīz vien liecina arī lidmašīnas, kas bombardē uz austrumiem braucošās armijas daļas. Un tad kādu pēcpusdienu, Upītim ēdot pusdienas, norīb pērkona grāvienam līdzīgs troksnis un logu stikli nošķīst pār visu galdu.

"Sākām pētīt sprādziena cēloņus. No Mežaparka uz pilsētas pusi atradās mūsu munīcijas noliktavas. Tās krievi atkāpjoties bija uzspridzinājuši. Ilgi vēl pēc lielā sprādziena bija dzirdamas sīkās munīcijas sprakšķēšana. Gandrīz puse Mežaparka ēku bija zaudējušas pilsētas pusē visus logus. Manā namelī abos stāvos dienvidu pusē visi stikli bija izsisti no lielā gaisa spiediena. Neraugoties uz to, garastāvoklis palika arvien jautrāks. Otrā dienā vācu vienības bez lielām kaujām, bez liela trokšņa ienāca Rīgā."¹⁹

Mežaparks piepildās ar jauniem iedzīvotājiem — šeit, komfortu meklējot, apmetas vācu militārpersonas un specializētās iestādes. Kā vēsta iedzīvotāju nostāsti, te apmetas viens no vadošiem Vācijas politiskiem darbiniekiem, reihskomisariāta "Ostland" vadītājs Hinrihs Loze un Rīgas pilsētas komisārs jeb "lielveicākais" H. Vitroks. Bet ķīmisko tīrītavu īpašnieka E. Dancigera villā Stokholmas ielā 35 un mājā 35/37 iekārtojas viens

Dancigera villa Gdaņskas un Stokholmas ielas stūrī,
kur apmetas ģenerālis Jekelns.
R. Johansona foto 1936. gadā

no tuvākajiem Ādolfa Hitlera līdzgaitniekiem, policijas ģenerālis, SS priekšnieks Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un Baltkrievijā — Frīdrihs Jekelns. Stokholmas, Gdaņskas ielā, Visbijas un Kokneses prospektā grozās bruņota apsardze. Uz centru iet autobuss ar uzrakstu "Tikai vāciešiem". Reizēm pa ielām aizriekšo skaisti divjūgi ar augsto ierēdņu ģimenes locekļiem.

Vietējie iedzīvotāji arvien vairāk pieskaņojas karalaika atmosfērai, trūkumam un vācu diktētājam dzīvesveida reglamentācijai.

"Tiek slēgti mazie veikaliņi," stāsta Maija Priedniece, kas mūžu pavadījusi Mežaparkā. "Pārtikas kartītes piesaistītas noteiktiem veikaliem. Pārtikas devas mazas, jādomā, kā izdzīvot. Šķūnišos un pagrabos parādās vistas. To īstais skaits tiek rūpīgi slēpts, jo nodevas ir lielas, un tās rēķina no katras vistas. Būros vairojas truši. Ak, šī kādreiz Mežaparkā aizliegtā lopkopība! Protams, nepazuda jau nekur puķu dobes, tomēr... Toreiz jau arī sākās tas sakņu dārzu laiks. Tikpat rūpīgi kā kādreiz rozes, tika kopti burkāni, kāposti — un... tabaka! Kas īstam pīpmanim tie atļautie trīsdesmit stādi! Ieslēpa jau vienu otru stādu puķudobē.

Noteikumi un to ievērošana palika uz katra cilvēka sirdsapziņas. Kā tad Mežaparka iedzīvotāji tajā laikā saudzēja savu zaļo rotu — priedes un

lapu kokus? Kā nu kurš. Malkas taču nebija. Varēja jau uzbērt priedes saknēm sāli un pēc kāda laika izsaukt mežsargu "noštempelēt", kaut gan varēja dabūt arī atļauju nokaltušu koku zāģēšanai mežā. Visvieglāk atļauju priežu nozāģēšanai varēja dabūt 1944. gadā patvertņu būvei."²⁰

Pirmais prieks par vērmahta parādīšanos aplūst, kad sākas hitleriešu represijas pret cilvēkiem, kuri šādā vai tādā veidā ieņēmuši nozīmīgākus amatus padomju gadā. Vissmagāk Mežaparkā tās skar skolotāju Liekņu ģimeni. Viņu mājās Bergenes ielā 6 un 8 miera gados ciemojies gan Kārlis Skalbe, Pauls Kalniņš un Jānis Kārklīņš, gan Andrejs Johansons u.c. jaunie literāti. Mājasmāte Emma Vitenberga-Liekne, Rīgas pilsētas 3. (meiteņu) ģimnāzijas direktore, apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Viņa daudz rūpējusies par savu audzēkņu vispusīgu un reizē arī praktisku sagatavošanu inteligentas sievietes dzīvei. Audzināšanas ideālu visspilgtāk izceļ viņas vārdi, kas rakstīti pēc Remarka filmas "Rietumu frontē bez pārmaiņām" noskatīšanās:

"Mēs nedrīkstam audzēt savu jaunatni uzbrukuma karam, citu zemju iekarošanai un laupīšanai. Mums jāaudzē mūsu jaunā audze kulturēlam, demokrātiskam cilvēces mīlas darbam. Ne nīst un postīt, bet mīlēt un radīt garīgas vērtības ir mūsu jauniem mērķis. Ne uzbrukšanas karam, bet dzimtenes aizstāvēšanai ar garīgiem un kara ieročiem augs moža mūsu jaunatne."²¹

Jānis Lieknis, pedagogs vēsturnieks, sniedzis ierosinošus rakstus par vēstures pasniegšanu, faktu mācību apvienojot ar apkārtnes un Latvijas vides izzināšanu, sava laika notikumu fiksāciju. 1940. gadā Liekni uzaicināja par izglītības ministra biedru, taču drīz atbrīvoja no ieņemamā amata — pedagogs bija izdevis rīkojumu, kas aizliedz mazizglītotiem komjauniešiem kontrolēt skolotāja darbu. Neskatoties uz šo faktu, Lieknis 1941. gadā tika arestēts un nošauts. Arestēja un pēc smagiem cietumā pavadītiem mēnešiem 1942. gadā nošāva arī Emmu Liekni. Viens no iemesliem acīmredzot bijis tas, ka uz Krieviju līdzī Sarkanarmijai devās viņu dēls Laimdots. Un, iespējams, abu pedagogu striktā nostāja pret agresīvajiem iekarošanas kariem.

Tiek arestēti arī citi Mežaparka iedzīvotāji. Bruno Kalniņš nokļūst Salaspils koncentrācijas nometnē kopā ar Konstantīnu Čaksti un dažiem citiem parlamentārās Latvijas partiju vadītājiem, kuri 1943. gadā slepeni nodibina Latvijas Centrālo padomi, lai organizētu pretestību vācu varai.

Drīz pēc vāciešu ienākšanas sākas represijas pret ebrejiem, kurus sadzen geto Maskavas priekšpilsētā. Iznīcināšanas akcijas notiek Frīdriha Jekelna vadībā, kuru uz Baltiju pārceļ ar uzdevumu — padarīt apgabalu

judenfrei (brīvu no žīdiem). Tiešā viņa vadībā 30. novembrī un 8. decembrī Rumbulas priedēs nošauj ap 24 000 Rīgas ebreju. Tiek ierīkota arī nāves nometne pie Mežaparka un Sarkandaugavas robežas, Viestura prospekta sākumā. Bet "starpnometne" ceļā uz pēdējo gaitu iekārtota Saules dārza teritorijā uz ezera pusi. Šeit pirms iznīcināšanas nometināti arī krievu karagūstekņi.

Bez pēdām pazūd visi Mežaparka ebreji.

"Rīgas geto nokļūst un iet bojā Zamuels Ginsbergs — mājas īpašnieks Visbijas prospektā 26, ievērojamais ebreju vēsturnieks Ivans Simons Dubnovs, kurš no 1933. gada līdz 1941. gadam dzīvoja Mežaparkā, Meža prospektā 68 un 76, kur vācieši viņu arestēja un nosūtīja uz geto. Viņš gāja bojā 1941. gada 8. decembrī. Viņa lielo, unikālo bibliotēku aizveduši vācieši. Ievērojamais profesors Vladimirs Mincs, apcietināts un ievietots Rīgas geto, turpināja ārsta darbu, pēc geto likvidēšanas nokļuva Mežaparka koncentrācijas nometnē, pēc tam Štuthofā un 1944. gadā Buhenvaldē, kur 1945. gada februārī gājis bojā. Grūti noteikt, cik ebreju ģimeņu nokļuva geto un tika iznīcinātas, jo vecajās māju grāmatās tikai pie dažiem ierakstiem ir atzīmes, ka cilvēki izrakstīti 1941. gadā. Parasti ailē "izrakstīts" nav atzīmes. Mežaparkā bija latviešu ģimenes, kuras, riskējot ar savu dzīvību, deva patvērumu un slēpa ebrejus, to vidū arī Ozoliņu ģimene un Albertīne Birzule."²²

1942. gadā visiem universitātes pasniedzējiem jāraksta apliecinājumi, ka viņiem nav zināmi "nekādi apstākļi, kas varētu norādīt uz manu izcelšanos no žīdu vecākiem vai vecvecākiem"²³.

Latvijas vēsturnieki asi uzsvēruši hitleriešu tendences okupācijas apstākļos Baltijas tautas nostādīt iekarotu iedzimto līmenī un izdeldēt cērību par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Tauta ir atkal nolikta starp diviem dzirnakmeņiem, un, ko nepaspēja salauzt vienas puses iekarotāji, to lauž un dragā otrie. Vēsturnieks un rakstnieks Uldis Ģermanis atklāj traģisko statistiku:

"Vācu okupācija ilgst no 1941. līdz 1945. gadam, kādēļ upuru skaits ir lielāks nekā komunistu baigajā gadā. Tajā laikā vācu "Gestapo" un "SD" nogalina ap 10 000 latviešu. Ieslodzīto skaitu vērtē ap 50 000. Vairāk miljonu nogalināto Eiropas žīdu skaitā ir arī ap 60 000 Latvijas žīdu."²⁴

Otrais pasaules karš ne vienu vien Mežaparka jaunieta ierauj frontes ugunīs, īpaši tad, kad Hitlera uzvaras gājiens uz Austrumiem iepazīst zaudējumus un nogurdinātajai armijai vajadzīgi papildspēki. Ja no sākuma uz fronti vācu armijas rindās aizgājuši brīvprātīgie, kas 1940., 1941. gadā cietuši no represijām, tad 1943. gadā vācieši jau izdara mobilizāciju, mas-

Pulkvedis Janums. Foto no Kara muzeja fondiem

kējoties ar lielākās latviešu kaujas vienības Latviešu SS brīvprātīgā leģiona dibināšanu. Puiši patiešām izrāda izcilas kaujas spējas apziņā, ka viņi ir pēdējais vairogs savas dzimtenes aizstāvībā pret Sarkanarmiju, īpaši tad, kad kaujas notiek Latvijas teritorijā. Taču viņi ir nolemti ne tikai iznīcināšanai, bet pilnīgai neizpratnei to Eiropas tautu acīs, kuras pazina un šausminājās tikai par vienām Otrā pasaules kara briesmām — hitleriešiem. Kas notika Padomju Savienības pusē, tam vienkārši neticēja un negribēja ticēt.

No Mežaparka karavīriem viszīmīgākās ir pulkveža Viļa Januma gaitas. Viņš ir bijis brīvības cīņu dalībnieks un arī turpmāk paliek armijas cilvēks, nemitīgi papildinās militārajās zinībās, pabeidz Čehoslovākijas Kara akadēmiju un pats lasa lekcijas Augstākajos militārajosursos. 1939. gadā viņu iecel par Kurzemes divīzijas štāba priekšnieku, bet 1940. gada rudenī okupanti viņu atvaļina no armijas. Lai izvairītos no represijām, Vilis Janums ar ģimeni spiests bēgt uz Vāciju, no kurienes atgriežas 1942. gadā. Tālāko biogrāfiju kara gaitās fiksējusi pulkveža meita Velta Januma:

“Sākumā pulkvedis Janums nostājās pret latviešu mobilizāciju, bet redzot, ka no tās nevarēs izvairīties, iestājās par latviešu vienību uzstādīšanu latviešu virsnieku vadībā. 1943. g. 7. aprīlī pulkvedim jāstājas leģiona rindās. Viņam uztic 15. divīzijas 33. pulka komandēšanu. Šo pulku

viņš vada no pirmās līdz pēdējai dienai. 1943. gada 9. decembrī 33. pulks izbrauc uz fronti. Frontē ir daudz smagu cīņu un ielenkumu, no kuriem vienmēr laimīgi V. Janums savu pulku izved, kaut ienaidnieks jau ziņojis, ka Januma kaujas grupa iznīcināta.

Pulks nonāk Veļikajas pozīcijās, kur no 4. līdz 15. martam cīnās plecu pie pleca ar latviešu 19. divīziju. Pret abām latviešu divīzijām ienaidnieks cīnās ar lielu pārspēku. 15. jūlijā pulkvedi ievaino. Kaut negribīgi, tomēr 19. jūlijā, kad ievainojums iekaist, viņam jādodas uz slimnīcu Rīgā.

1944. gada 21. augustā 15. divīziju pārved uz Vāciju papildināšanai un apmācībām. Bet drīz jau 33. pulkam sākas kaujas Pomerānijā. Desmit reizes 33. pulks tiek ielenkts, bet vienmēr laimīgi izlauzies. 1945. gada aprīļa beigās pulks saņem pavēli doties uz Berlīni to aizstāvēt. Tā ir pašnāvībai līdzīga pavēle, un pulkvedis nolemj to nepildīt. Seko sešu dienu pārgājiens, vairoties no krievu un vācu spēkiem, jo bija jāvirzās Sarkanās armijas frontes priekšā un vācu frontes aizmugurē. 27. aprīlī pulksten vienos divdesmit pulks sasniedz Gītergliku un padodas amerikāņiem.²⁵

Ar šo gājienu Vilis Janums izglābj nākotnei 824 latviešu karavīrus. Bet amerikāņu gūstekņu nometnē, palīdzot iziet "saviem dēliem" no smaga psiholoģiskā ielenkuma, kurā viņi visu laiku tiek pazemoti, turēti pusbadā, apvainoti kā Hitleram piederoši leģionāri, "vecais" organizē "Daugavas Vanagu" organizāciju un uzņemas tās vadību.

Kopš 1944. gada rudens Rīga atkal ir frontes tuvumā. Arvien skaidrāks kļūst fakts, ka Vācija ir karu zaudējusi. Tajā pašā laikā, vēl sakopojot pēdējos spēkus, hitlerieši cenšas aizvākt visu, kas varētu noderēt aizstāvības organizēšanai pašu zemē — sākot ar materiālām vērtībām un beidzot ar cilvēkiem. Cauri Rīgai plūst bēgļi, kas atkāpjas no frontes tuvuma. Ir sācies jauns tautas izklīdināšanas un izšķīdināšanas vilnis. Emigrācija. No vasaras mītnes Piebalgas Saulrietos uz Kurzemes krastu izbrauc Kārļa Skalbes ģimene. No Ropažiem — Jānis Jaunsudrabiņš. Satraukums valda Mežaparkā — 1941. gada jūnija notikumi visiem vēl ir dzīvā atmiņā. Cilvēki līdz pēdējam svārstās — braukt vai nebraukt. Vairāk nekā agrāk tiek apmeklēta Mežaparka mazā kapela. Tur tagad sprediķo mācītājs Leons Taivāns, kas kopš 1944. gada apmeties V. Olava ielā 4. Kooperators Pēteris Lapiņš (viņš uzcēlis mājokli Kokneses prospektā 26) par šī laika nomācošo atmosfēru un Taivāna sprediķiem stāsta:

"Taivāna sprediķis bija satriecošs. Latviešu tauta nonākusi tādā stāvoklī, ka tai ar ubaga spieķi jāatstāj sava nacionālā mītne. Viss tas, kas celts Latvijas neatkarības gados, sabrucis. Zaudēta nacionālā valsts un materiālā labklājība, pēc kuras visi centušies. Ticis dziedāts "Lai līgo lepna

Mežaparka baznīca.
R. Johansona foto 1936. gadā

dziesma", lielu vērību pievērsuši ārējam spožumam un dzīvojuši tajā pārliecībā, ka latviešu tautai nekādas briesmas nedraud, ka mierā un labklājībā tā dzīvos mūžīgi, bet pie kā tagad esam nonākuši? Viss ir jāatmet un jāatstāj. [...] Ārpus laika, telpas un tautas nevaram būt. Jāpaliek un jāstrādā savas tautas vidū katros apstākļos, bet tajā pašā laikā cenšoties iespējamības robežās ienest to labāko, vadoties no cilvēces vispārējiem ideāliem..."²⁶

Leons Taivāns paliek. Paliek arī Pēteris Lapiņš. Bet aizbrauc Nacionālā teātra direktors Jūlijs Roze. Aizbrauc Arturs Bērziņš ar kundzi, kad, fronteī tuvojoties, vācu zaldāti, maskēdami kara mašīnas, viņu dārzā izcērt visus skaistos košumkokus. Aizbrauc Bokalderi, Vilis Čika, Andrejs Johansons, Valdemārs un Jānis Kārklīni, Oļģerts Liepiņš, Eduards Tomass, Frīdis Zālītis, Paula Kalniņa ģimene, Roberts Liepiņš, Hugo Upītis un daudzi citi sabiedrībā pazīstami cilvēki. Nervozī saraustīts, gluži kā elsas ir Rūtas

Skujiņas aizbraukšanas tēlojums grāmatā "Vējš svaida kaijas". Tā rakstīta jau trimdā, atskatoties uz veco mājokli Stokholmas ielā.

"Tāpat garāmejojot ienāk Ādolfs Erss:

— Jūs domājat, ka jābrauc?

— Es neko nedomāju. Mani vada instinkts.

Erss sēd, rokas uz ceļiem atspiedis. Seja nogurusi. Bāla.

— Tik daudzi jau aizbraukuši. Tik daudzi saposušies ceļam. Jā, jā, jums to vajaga vislabāk zināt. Jūs esat daudz pārcietusi. Es nezinu. Tiešām nezinu, ko lai dara. [..]

Ieskrien Alma Rozīte, Pāvila Rozīša atraitne. — Viestarts un leviņa jau krievu pārņemtā Zemgalē. Dzidra Spānijā. Man jāpaliek. Jā, leviņa! Mana levrozīte vai Rožieviņa, kā Pāvils Rozītis mēdza mīlinādamies saukt savu pastarīti.

Iespurdz Millija. (Zobārste Grāve, kura neko nezina par meitu Brigitu — S. V.) Viņa vairs neraud. Nemēģina tikt pāri fronteī pie Gītas, kas ar vecotēvu un vecomāti palika Zemgalē krievu pusē naktī, kad krita Jelgava. No tā laika jau pagājis pusotra mēneša. Tā iznāca. Zobārstniecības kabineta instrumenti aizsūtīti uz Vāciju. Liktenis gribēja citādi. Mēs visi saprotam, ka māte nepametīs bērnu, kaut lielā neziņā — dzīvs vai miris, un nebrauks prom. [..]

Es lēni eju no vienas telpas otrā. No sienām pretī raugās Purvīša ziedošās ābeles. Tidemaņa karnevāliskais ziedu klēpis, Kalniņa jūras krasts ar laivu, Kalnrozes vēja dzirnas, [..] Irbītes saulainais pagalms, Štrāla Pērse, Jaunsudrabiņa zāģa vilētājs, Čiepas (M. Kovajevskas — S. V.) ganītes, saimnieces, princeses... Grāmatu plaukti no grīdas līdz griestiem pilni sējumiem. Gleznu reprodukciju mapēm. Uz galdiem vāzes ar ziediem. Stūrī lielais VEF radio, kas nesa balsis un mūziku no visas pasaules. Uz rakstāmgalda liela ādas mape manuskriptiem. Ādā sieta Dantes "Dievišķā komēdija". Bodlēra "Ļaunuma puķes"...

Caur aizkaru zeltaini zilām rūtīm spīd rīta saule.

Nē!

Jā.

Ardievu!

Bandinieku bīda. Bandinieks ir no koka vai ziloņkaula. Viņš ir sastindzis. Viņa acis sausas..."²⁷

¹ Lācis J. Prāga šodien // Jaunākās Ziņas. — 1938. g. 27. oktobri.

² Iekšlietu ministra K. Veitmaņa runa pašvaldības vadītāju sanāksmē 1939. gada 25. oktobri // Policija. — 1939, Nr. 11. — 481. lpp.

³ *Vegeļins H.* Atmiņas par Mežaparku no 1934. līdz 1939. g. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

⁴ *Lapiņš J.* Baltvācu pastarā diena // *Burtnieks*. — 1939, Nr. 12. — 1240. lpp.

⁵ *Bilenšteins B.* Bet mājas palika. — R., 1998, 77. lpp.

⁶ *Jurka E.* Ģenerālis Ludvigs Bolšteins. — Austrālija, Brisbena, 1962, 47. lpp.

⁷ Zelmas Tīrzītes stāstījumu pierakstījusi S. Viese 1995. g.

⁸ *Pupurs J.* Tauta svinēja uzvaru // *Zvaigzne*. — 1972, Nr. 23. — 5. lpp.

⁹ Turpat.

¹⁰ Bada nāve cietumā. Vēlīnas ziņas par LKOK Markus Ozola nāvi padomju izsūtījumā // *Laiks*. — 1980. g. 8. martā.

¹¹ *Veitmanis K.* Policijas saimei! // *Policija*. — 1939, Nr. 12. — 1. lpp.

¹² *Ķīmele D.* Negaidīts pagrieziena // *Teātra Vēstnesis*. — 1989, Nr. 8. — 38. lpp.

¹³ Turpat.

¹⁴ *Neilande S.* Pret iedzīvotājiem vērstās represijas Mežaparkā // *Rīga-800. Gadagrāmata 1997*. — R., 1998, 47. lpp.

¹⁵ *Apsītis V.* Atmiņas par tēvbrāli Kārli Apsīti. 1996. g. 25. jūlijā. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

¹⁶ *Ozols R.* Pēdējā mohikāņa stāsts // *Zvaigzne*. — 1990, Nr. 12. — 23. lpp.

¹⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs. Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918. — 1940. — R., 1998, 506. lpp.

¹⁸ *Rumba M.* Atmiņas, atmiņas // *Via Dolorosa*. — R., 1993, 31.–32. lpp.

¹⁹ *Upītis H.* Par dienām senajām. — Latvijas Kultūras fonds. — 187.–188. lpp.

²⁰ *Priedniece M.* 1941. gada 21. jūnijs... // *Rīgas Balss*. — 1994. g. 21. jūlijā.

²¹ *Vitenberga-Lieknis E.* Vai kinematogrāfam ir audzinoša nozīme? // *Sievietes Pasaule*. — 1934, Nr. 3. — 3. lpp.

²² *Neilande S.* Pret iedzīvotājiem vērstās represijas Mežaparkā // *Rīga-800. Gadagrāmata 1997*. — R., 1998, 48. lpp.

²³ LVVA, 7427. fonds, 13. apraksts, 342. lieta.

²⁴ *Ģermanis U.* Latviešu tautas piedzīvojumi. — R., 1990, 366. lpp.

²⁵ *Januma V.* Viļa Januma biogrāfija. *Rokraksts. No S. Vieses arhīva.*

²⁶ *Lapiņš P.* Mācītāja Taivāna sprediķis 1944. gada rudenī. *Rokraksts. No P. Lapiņa ģimenes arhīva.*

²⁷ *Skujiņa R.* Vējš svaida kaijas. — R., 1994, 15., 23. lpp.

KARA UN MIERA POSTS

1944. gada 12. oktobrī Vācijas virspavēlniecība dod atļauju savam karaspēkam atstāt Rīgu un ieņemt galveno aizsardzības līniju pie Tukuma. Rīgā sāk dārdēt spridzekļi — hitlerieši atkāpjoties iznīcina militāri nozīmīgas ēkas un rūpniecības objektus. Vairāki sprādzieni nodārd arī Mežaparkā. Maija Priedniece atceras:

“Daži iedzīvotāji dodas projām tālu jo tālu, daļa tuvāk — uz Kurzemi. Klusais Mežaparks kļūst vēl klusāks, tomēr ne uz ilgu laiku. Gaudio sirēnas, kas gaisa trauksmi gan piesaka, gan atsauc. Brauc projām vācieši. Tad kādā naktī notiek kaut kas šausmīgs. Norūc automašīna gan vienā, gan otrā vietā, un tūlīt tur uzplaiksnī liesmas. Militāristi ar granātu palīdzību aizdedzina mājas, kurās dzīvojuši. Dzēst nav iespējams, jo ūdensvads jau saspridzināts. Tuvāko namu iemītnieki var pajauties tikai uz Dievu, dzirdot, kā uguns sprakšķēdama lien pa sausajām priežu skujām. Kaimiņmājas liktenis tomēr pasaudzēja.

1944. gada 13. oktobris. Viss kluss. Saņemos un dodos paskatīties, vai nav kaut kur kāds paziņojums (kādu nedēļu no mājas nav ārā būts, vairoties no žandarmiēm ar suņiem, kas medīja darbaspējīgos cilvēkus vešanai uz Vāciju). Tad jau arī tas posts redzams. Jau iepriekš zinu, ka nodegusi māja Siguldas prospektā 31. Eju pa Visbijas prospektu. Nav vairs mājas Nr. 25, netālu pazudusi māja Nr. 18. Aizeju līdz centram — tas it kā vesels. Nē! Pasta nav. Atpakaļ nāku pa Stokholmas ielu. Kur skaistā Dancigera māja — Nr. 33? Kur pretējā māja Nr. 35?”¹

Nopostītās mājas ir skaidra zīme, ka vācieši necer vairs atgriezties, un ugunsgrēks bijis vajadzīgs tāpēc, lai viņu apdzīvotajās telpās iznīcinātu slepenus materiālus. 13. oktobra rītā Mežaparks bez neviena šāviena ir nokļuvis padomju pusē, kaut gan iecerētā operācija — Ķīšezeras forsēšana un “placdarma izveidošana” — iecerēta ļoti pompoza un varonīga. Atskatoties uz Sarkanās armijas uzbrukuma plāniem, vēstures grāmatā “Rīga sociālisma laikmetā” teikts:

“Ķīšezeras forsēšana pie Beltēm dienvidaustrumos no Jaunciema sākas 12. oktobra vakarā pl. 18.30. 285. atsevišķā bataljona automātisti un

tiem sekojošās 374. strēlnieku divīzijas apakšvienības, izvietojušās amfibi-
jās, kā arī laivās un kāda vietējā iedzīvotāja kuterī, ātri un praktiski bez
zaudējumiem pārcēlās ezera pretējā krastā — Mežaparkā — un izveidoja
tur placdarmu. Ap pieciem no rīta 13. oktobrī pāri ezeram bija pārcēlies
374. divīzijas 1244. strēlnieku pulks un 376. divīzijas spēku lielākā daļa
(pavisam vairāk nekā 3 000 cilvēku, 6 lielgabali ar zirgiem, 12 mīnometēji,
munīcija un pārtika).²

Pēdējie, kas no Mežaparka iedzīvotājiem izšķīrušies doties svešumā, ir
Ersi. 12. oktobra vakarā viņi aizbrauc uz centru, lai nākamā rītā kāptu
kuģī, bet ir jau par vēlu — kad viņi iznāk uz Tērbatas ielas, pa to jau brauc
krievu tanki...

Sarkanās armijas ienākšana Mežaparkā notiek bez īpašiem ekscesiem,
ja neskaita dažu dzīvokļu pārmeklējumus, kuru īpašniekiem piedraudēts
ar revolveri. Taču drīz pēc pilsētas ieņemšanas sākas process, kura nosau-
kumu vēsturnieks Jānis Riekstiņš licis sava pētījuma virsrakstā: "Rīdzinieki
"turp", imigranti "šurp"". Dzīvokļos, kurus 1944. gada rudenī pametuši
to saimnieki, steidzīgi ievācas armijas ģenerāļi, virsnieki un citi augstāka
ranga militāristi. Un ne tikai ievācas, bet sāk arī laupīt un demolēt, pat-
vaļīgi piesavinās dzīvojamās ēkas. 1945. gada maijā Tautas komisāru pa-
domes apspriedē Komunālās saimniecības pārstāvis Kļimenko uzskata par
vajadzīgu žēloties, ka "atsevišķi karavīri un komandanti, piemēram, Meža-
parka komandants, patvaļīgi, bez dzīvokļu iestāžu piekrišanas, aizņem
dzīvokļus un mājas, piesārņo, saposta un sadedzina māju iekšējās daļas,
pieliek bruņotu apsardzi, izlaupa un aizved mēbeles...".³ Jānis Riekstiņš
arī nosauc galvenos operācijas vadītājus — majoru Hruščovu, kapteini
Ribņikovu, ģenerāli Žeježņakovu. Mežaparkā nostiprinās armijas elite:
"Hamburgas ielā 6a 275 m² aizņēma ģenerālis Vaškēvičs, Stokholmas ielā
34 225 m² bija piesavinājies ģenerālis Rogovs. Pats Baltijas kara apgabala
pavēlnieks armijas ģenerālis I. Bagramjans bija nedaudz pieticīgāks —
viņš Hamburgas ielā 9 aizņēma "tikai" 154 kvadrātmetrus.."⁴

Jāpiebilst gan, ka greznajā *Villa Adele* toties bija ļoti plašs dārzs, ko
varēja izmantot pat izjādēm...

Stalīna (tagad Ziemeļu) rajona pārvaldē krājas ziņojumi par izdemo-
lētām un izjauktām palīgēkām, izsistiem logiem, izzagtām durvīm, sabo-
jātu centrālapkuri, piegānitām telpām, antisanitāru apstākļu radīšanu.
No Rubja mājas Meža prospektā 30 armijnieki aizved četristabu dzīvokļa
iekārtu, no Bokalderu mājas Bergenes ielā 2 — desmitistabu dzīvokļa
iekārtu, no Liekņu mājas Bergenes ielā 8 — divistabu dzīvokļa iekārtu,
mēbeles aizvāc no Pētera Krūmiņa mājas Bergenes ielā 1/3, no Sirgedu
mājas Stendera ielā 13 utt.

Mierīgi nav arī apdzīvotajās mājās. Pirmajā jaunās okupācijas gadā Mežaparkā notiek vairāki desmiti ielaušanās gadījumu. Vēl arvien nav elektrības, neiet tramvajs. Nemitīgi ieplūst jauni iedzīvotāji — gan karotāji, gan ļaudis no Krievijas un Baltkrievijas izpostītajiem pierobežas apgabaliem. Agrākais Mežaparks sāk iegūt svešus vaibstus, kas ir krasā pret-runā ar tā sākotnējo ieceri par harmonisku dzīvi un "mājas kultūru".

"Cilvēki ierāvās sevī, vakarus vadīja plošku gaismā," raksta Gunta Rudzīte. "Pārmaiņas bija neticamas, uzkrītošas. Es savā bērna prātā daudz ko nesapratu. Kāpēc jākurina sēta un mēbeles, ja mežs līdzās? Kāpēc atkritumus nevar aprakt dārza stūrī, bet tie jāizgāž kaudzēs abpus kāpnītēm? Skaistie koki tika izcirsti. Puķes nomainīja kartupeļu lauciņi. Ienācēju bērni rotaļājās nevis dārziņos, kā bijām raduši agrāk, bet bariņos uz ielas."⁵

Sākas iedzīvotāju aresti. Vienu no pirmajiem 1944. gadā paņēma Ādolfu Ersu. Iegānsts arestam acīmredzot ir viņa literārā darbība vācu okupācijas laikā, kas pie jaunās varas tika kvalificēta kā sadarbība ar ienaidnieku. Erss publicēja romantisku stāstu krājumu "Zilā roze" (ar honorāru beidzot varēja nomaksāt parādus, kas radušies, māju ceļot), daži darbi parādījās laikrakstā "Tēvija" un žurnālā "Latvju Mēnešraksts". Viens no stās-

"Čekas filiāle" — nams Dancigas ielā 4,
kur augstāvēja apcietinājumā turēja Ā. Ersu.
S. Vieses foto 1998. gadā

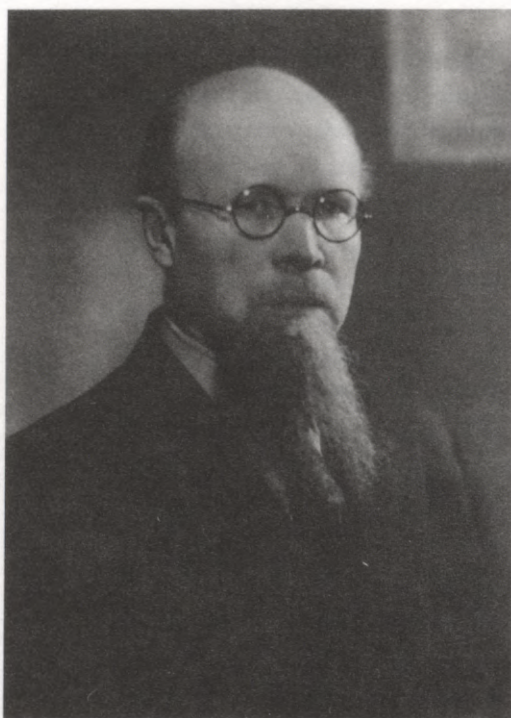

tiem — "Kalnieši" — tēloja kolhozu nodibināšanos, viensētu iznīcināšanu. Acīmredzot tas arī daļēji noteica aresta pēkšņumu, kas bija sākums sistemātiskām represijām pret latviešu inteligenci. Par rakstnieka arestu stāsta viņa meita Mirdza:

"Novembra vidū virsnieki apcietināja tēvu, līdzī paņemdami portfeli ar manuskriptiem. Tēvu aizveda turpat Mežaparkā uz Dancigas ielu, kur bija māja, kuru mēs saucām par čekas filiāli. Tēvs tur nodzīvoja apmēram divas nedēļas. Viņu pratināja par viņa darbiem. Kādu dienu tēvu pēkšņi atveda uz mājām. Domājām, ka viņš ir atbrīvots. Izrādījās, ka viņu atveduši, lai nomazgātos, uzvilktu tīru veļu un apģērbtos. Tad tēvu atkal aizveda, un mēs viņu nekad vairs neredzējām. Meklējām. Gājām gan uz čeku, gan uz cietumiem. Atceros mūžīgās rindas tur. Tikai 1945. gada vēlā rudenī uzzinājām, ka tēvs ir "miris cietumā ar tuberkulozi". Rehabilitācijas apliecībā teikts, ka "lieta izbeigta sakarā ar nāvi" un "nav bijis nozieguma sastāva".⁶

Patī Mirdza tiek arestēta un izsūtīta uz Vorkutu pēc septiņiem gadiem tā sauktās franču grupas lietā, kurā iepina tos latviešu inteligentus, kas interesējās par franču literatūru, mākslu, valodu. Taču "pratināšanas loģika", kā stāsta Mirdza Ersa (tobrīd jau Libiete), balstās uz postulātu: "Jūsu tēvs ir bijis rakstnieks un miris cietumā. Tātad jūs neieredzat padomju varu."⁷

Vēl pirms "franču lietas" notiek "rērihiešu" aresti, kas ienes dramatisku lūzumu vairāku Mežaparka inteligentu dzīvē. "Garīgā bada" sajūta pēc kara ir ļoti asa. Ļaudis, kas jau agrāk bijuši kontaktā ar Nikolaja Rēriha mākslu un iepazinušies ar viņa filozofiju, atkal atjauno kontaktus un satiekas cits pie cita. Centrs ir dzejnieka Riharda Rudziša dzīvoklis: viņš ir Rēriha ideju dedzīgākais popularizētājs. Otra vieta — advokāta Arvīda Kalna un viņas sievas gleznotājas Ingrīdas māja Gatartas ielā 10. Trešā — aktrises Mildas Riekstiņas dzīvoklis Olava ielā 6. Vācu laikā, kad Rēriha biedrības gleznām un grāmatu saiņiem draudēja konfiskācija, aktrises pagrabā tie atrada drošu slēptuvi. Nu izrādījās, ka arī Krievijā sākusies izrēķināšanās ar Krievzemes patriota un pasaulē pazīstamā kultūras pārstāvja sekotājiem. 1948. gada pavasarī Maskavā un citur arestēja tā sauktos "teozofus". Līdz ar viņiem aprīlī arestēja arī Rihardu Rudzīti un nometināja Komi APSR — Abezā. Viņa sievu aizsūtīja uz Kazahiju, Rīgā palika trīs nepieaugušas meitas. Tas dzejnieka dzīvē ir vissmagākais laiks. Rakstīšanas aizliegums. Neziņa par tuviniekiem. Necilvēcīgi smags darbs un zvēriskums visapkārt. Taču ticību labajam cilvēkā, ticību Skolotājam tas nespēja sagraut. Katordznieka bušlatā Rihards Rudzītis iemanījās iešūt

*Asniņi, stiebrīņi,
Atvases, pumpuri,
Zaļojiet, riediet
Mūzikas biržtalās,
Šalkojiet, dīrdiet
Daugavas krastmalās!*

Profesors Jēkabs Graubiņš.
No Nacionālās bibliotēkas arhīva

drēbes lupatiņas ar savu dzejoļu tekstiem un aforistiskām piezīmēm. Šo savdabīgo manuskriptu izdevās saglabāt līdz brīvības atgūšanai 1954. gada rudenī un atvest uz Rīgu.

No 1948. līdz 1950. gadam citu pēc cita arestēja arī pārējos rērihiešus: Haraldu Lūkinu, Mildu Riekstiņu, Kapitojīnu Renkuli, Arvidu Kalnu, Vladimīru Prīsjakovu. Bet 1949. gada 25. marta naktī ceļš uz Sibīriju sākās vēl citiem Mežaparka iedzīvotājiem.

“No Mežaparka deportēja mākslas zinātnieci Tatjanu Kačalovu ar četriem bērniem, Staņislavu Stafecki, Ludviga Kondrāta ģimeni, Annu un Kārli Brožes un viņu mazdēlus — desmitgadīgo Aivaru un divgadīgo Uldi, kuru vecāki bija arestēti jau agrāk. Izsūtīja Emmu Lapiņu ar dēlu Jāni, Elzu Moricu, Ādamu Treimani, Austru Baltgalvi ar dēlu Uldi, kā arī Austru, Rutu un Dzidru Ložes. Otrreiz tālajā ceļā bija jādodas 1941. gadā izsūtītajai Vahramejevu ģimenei no Glika ielas 2, kura pēc kara bija atgriezusies. Traģisks liktenis piemeklēja Jura Liepiņa ģimeni: abi vecāki gāja bojā jau pirmajā izsūtījumā, bet viņu trīs dēlus izsūtīja otrreiz, jaunākajam bija tikai 9 gadi.”⁸

tēja profesoru Jēkabu Graubiņu. Viņa biogrāfe Vizbulīte Bērziņa min vairākus iegānstus, kas Staļina represiju laikos varēja noderēt par pamatojumu komponista arestam. Piemēram, 1941. gadā aizvestajiem veltītā kordziesma "Drauga piemiņai", kas rada dziļu atbalsi klausītājos. Vai varbūt dažas recenzijas vācu okupācijas laika izdevumos, kur atbalsojās atmiņas par "baigā gada" despostismu. Vai varbūt vienkārši niknums par profesora godaprātu, nelokāmību, taisnīguma izjūtu. Pusgadu nonācis Centrālcietumā, viņš tiek pārsūtīts uz Butirkiem Maskavā un tālāk — uz Soļikamskas nometni Urālos, pēc tam uz Kuibiševas apgabalu. Tāpat kā daudziem citiem, atbrīvošana nāk pēc Staļina nāves — 1955. gada pavasarī, bet arī tad netiek noņemta "sodāmība" un nav iespējams dabūt pienācīgu darbu, nedz arī iziet atklātībā. Tieši īstu domubiedru trūkums jūtam visāsāk. Savam vēl neatbrīvotajam draugam un studentam komponistam Jānim Līcītim uz Vorkutu Jēkabs Graubiņš raksta, pieminot gan mirušos, gan trimdā aizbraukušos kolēģus — mūziķus un mūzikas kritiķus:

"Jā, apmainīties domām par mākslas lietām... Tā apmainīties, lai nevadzētu justies kā ķīparam pie saites un raustītam ar nejēgas rokām! Kur mūsu Zālītis, ka saaicināja "pasēdēt" un paklausīties viņa atjautībās par mūzikas dzīves jaunumiem un atsvaidzināt atmiņas par "vecumiem"? Kur Poruks ar labi pārliktiem problēmu nostādījumiem un piesardzīgiem spriedumiem? Kur Ābele — parastāk vērīgs klausītājs, bet nereti arī dzēlīgs tiesātājs? Kur Jānis Kalniņš, Jānis Mediņš un Jānis Cīrulis, zobu trinēji un smējēji par greizajām mūzikas padarīšanām? Volfgangs? Jērums? Alfr. Ozoliņš? Norītis? Brīvu mūziķu brīva sadraudze! Brīvu domu vērpēji, augstas mākslas karogneši. Ne muguru liecēji un ložņas. Nav viņu..."⁹

Kā jau parasts katras varas maiņas laikos, sākās no jauna Mežaparka ielu pārdēvēšana. Kārļa Vatsona iela pārtapa 1905. gada dalībnieka Augusta Arāja-Bērce ielā, Firekera iela — Sudrabu Edžus ielā, Olava iela — Nikolaja Ostrovska ielā, Visbijas prospekts — Friča Deglava prospektā...

Iztukšotajā Mežaparkā sākās vēl nepieredzēta parādība — pārāpdzīvotība. Vienai ģimenei celtā ēkā bieži vien mitinājās trīs, četras, pat sešas ģimenes. (Tas, protams, gan neattiecās uz mājokļiem, ko ieņēma augsta ranga militāristi vai partijas darbinieki.) No atsevišķiem dzīvokļiem izveidoja komunālos, par istabām pārbūvēja verandas, dārzos sanagloja šķībus greizus malkas šķūnīšus, parādījās neestētiskas garāžas. Dārzi pamazām aizauga, dažviet pat pārvērtās brikšņos un mēslu izgāztuvēs. Daudzie dzīvotāji tos sadalīja atsevišķos "gruntsgabalos", kurus norobežoja visniedomājamākā rakstura sētas, vecu gultu rāmjus ieskaitot.

Leimaņu māja Stokholmas ielā 17, uzcelta 1957. gadā.
No ģimenes fotogrāfijām

Gadu pēc kara brīvajos gruntsgabalos sākās būvniecība, turklāt diezgan intensīva, pilnīgi ignorējot principus, pēc kuriem tika veidots vecais Mežaparks. Bernātu, Ezermalas, Gatartas ielā parādījās tā sauktās "tintes pudelītes". Tās bija tipveida mājas ar divām, trijām, retāk četrām istabām uz kvadrātveida pamata. Jumts slējās augšā no visām četrām pusēm kā piramīda, un to vainagoja tradicionālais ķieģeļu skurstenis. Dažs saimnieks tomēr izvēlējās lauku sētai raksturīgo divslīpju jumtu. Gandrīz visas jaunbūves cēlās lēni — īpašniekiem bija gan naudas, gan būvmateriālu sagādāšanas grūtības. Tās krietni vien pārmāca Mežaparka paskarbo zieņu skaistumu un atstūma malā priedes. Mājiņu iemītnieki, kuriem nebija nekādu nelūgtu kaimiņu, iekopa itin mīlīgus, platībā pieticīgus dekoratīvus dārzus.

Par viena šāda mājokļa būvi atmiņas uzrakstījis veterinārās medicīnas doktors Pēteris Leimanis. 1945. gadā, atgriezies Rīgā no Kurzemes bēgļu gaitām, izmantojot 40. gados atļauto ģimenes māju celtniecības iespēju, viņš meklēja vietu savai jaunajai ģimenei. Piemērotu zemes gabalu Leimanis ieraudzīja Stokholmas ielā 17:

"Apbūves gabals bija bez priedēm, tuvu pie Kokneses prospekta, kur atradās tramvaja pietura, pasts, aptieka un veikals. Rakstīju iesniegumu

izpildu komitejai un lūdzu man šo apbūves gabalu piešķirt. Lai būtu drošāks par panākumiem, aizgāju pie mūsu profesora, toreizējā Augstākās padomes priekšsēdētāja Augusta Kirhenšteina un lūdzu viņa atbalstu. Profesors bija ļoti atsaucīgs un atbalstu neliedza. 1947. gada 3. novembrī, Ērikas (dzīvesbiedres — S.V.) vārda dienā, Staļina rajona izpildu komiteja man šo apbūves gabalu piešķīra. Tad sākām stādīt kartupeļus, vēlāk iekopt augļu dārzu un parku. 1948. gadā aizstāvēju veterinārmedicīnas zinātņu kandidāta grādu, pēc tam mani ievēlēja par docentu un Ķirurģijas katedras vadītāju, 1963. gadā arī Ērika aizstāvēja kandidāta grādu bioloģijā un nostrādāja Rīgas Medicīnas institūtā līdz pat aiziešanai pensijā 1976. gadā. 1951. gadā sarakstīju grāmatu "Mājdzīvnieku nelipīgās slimības" un 1953. gadā kopā ar profesoru Igoru Afanasjevu — grāmatu "Govju mākslīgā apsēklošana". Tā radās līdzekļi mājas celtniecībai. Mājas projektu izstrādāja Ērikas māsa Austra Foglele, vēlāk dažus pilnveidojumus ienesa viņas vīrs arhitekts Pēteris Fogelis. [...] Bija grūti laiki, nebrīves un pārkrievošanas gadi, bet mēs bijām jauni, un tā bija mūsu vienīgā dzīve."¹⁰

Taču 50. gados būvniecība apsīka. Sabiedrība arvien vairāk tika orientēta uz "gaišo komunistisko rītdienu", kur nebūs privatīpašuma, bet tikai

"Riepu kalniņš" Stokholmas ielā 39.
S. Vieses foto 1997. gadā

neliels "personiskais īpašums" un visas sabiedrības kopīpašums. Tāpēc arī 50. gados Rīgas pilsētas izpildkomiteja saskaņā ar valdības lēmumu pārtrauca zemes gabalu izdalīšanu individuālajai būvniecībai. Atsevišķi izņēmumi tika pieļauti tikai personām ar "īpašu statusu". Attiecībā uz Mežaparku arvien tika uzsvērts — villu kolonija ir vecās buržuāzijas cietudele, "kungu rajons", kas tūcis un audzis uz darbaļaužu sviedru rēķina. Ir loģiski to ļaut iznīcībai un vietā celt kaut ko jaunu un komunistiskai sabiedrībai raksturīgu. Vecās mājas vienā mierā atdeva saēst laika zobam un jauno ienācēju patvaļai un skaistuma izpratnei. Šo izpratni zīmīgi vispārina nu jau populārais "rieļu kalniņš" Stokholmas ielā 39.

Mežaparka privātās savrupmājas un līdz ar to visu Mežaparka veidolu skar vēl viens trieciens kārtējā "gājienā uz gaišo komunistisko rītidienu". 60. gadu sākumā tiek pieņemts valdības lēmums visās republikas pilsētās samazināt privāto zemes gabalu platību. Rīgā tā noteikta no 300 līdz 600 m² vienai individuālai mājai, līdz ar to pilnībā paredzot iznīcināt Mežaparka — dārzu pilsētas raksturu, kur zemes gabala lielums ir ainavas pamatsastāvdaļa un organizētājs.

Pret lēmumu vērsās vairāki Mežaparka iedzīvotāji. Pēteris Lapiņš, viens no kādreizējās kooperatoru kustības vadošajiem darbiniekiem, 1961. gada 11. martā raksta pārsūdzību Latvijas PSR Augstākai padomei, uzskaitīdams galvenās problēmas, kas rodas līdz ar dārza-parka patvaļīgu dalīšanu divās daļās:

"1. Proletāriešu rajona Darbaļaužu Deputātu Padomes Izpildu komiteja samazināja manu zemes gabalu, kas atrodas Kokneses prospektā 26, grupa 94, grunts 55, no 2333,3 m² uz 600 m², pie kam atņēma arī zemi zem šķūnīša, kas bija uzņemts plānā, par kuru visu laiku maksāts ēkas nodoklis un apdrošināšanas prēmijas no šķūnīša vērtības un kas uzskatāms kā dzīvojamās mājas sastāvdaļa.

2. Mana māja tiek nogriezta no Kokneses prospekta, uz kuru ir izeja. Ūdens un elektrības vadi ir pieslēgti pilsētas maģistrālēm, kas iet pa Kokneses prospektu. Pagaidu kanalizācija ar akām arī ir izbūvētas virzienā uz Kokneses prospektu. To izmantošana no manis arī var radīt strīdus ar nākošo zemes lietotāju.

3. Šo zemes gabalu esmu pircis divas reizes ar saviem ietaupījumiem no darba algas. Pirmo reizi 1934. gadā samaksāju agrākajam zemes īpašniekam Dr. Remeram un otro reizi Rīgas pilsētas pašvaldībai 1939. gadā, kad tika atceltas Rīgas pilsētas virsīpašuma tiesības.

4. Zemi uz šī gabala esmu ievērojami uzlabojis un tajā ieguldījis savus ietaupījumus no algas, kā arī ziedojis daudz pūļu. [...] Neko tirgū neesmu nesis pārdošanai, jo zem priedēm nekas daudz neaug un, kas ienāk no kociņiem un ogulājiem, tiek izlietots pašu vajadzībām. [...]

Māja Kokneses prospektā 26.
No Lapiņu ģimenes arhīva

5. Uz apmēram 1000 m² lielas platības esmu ierīkojis košuma dārzu Kokneses prospekta pusē pēc dārzkopja J. Renges sastādītā plāna, kas izdaiļo arī pašu pilsētu.”¹¹

Pozitīvu atbildi Pēteris Lapiņš nesagaida. Ministru padomes Lietu pārvalde paziņo, ka augļu kokus, krūmus un saimniecības ēkas, kas atrodas uz atsavinātās zemes, sešu mēnešu laikā var pārvietot uz lietošanā atstātās zemes, pēc noteiktā termiņa tā pāriešot vietējās padomes rīcībā. Pēc atbildes saņemšanas Ministru padomei tiek rakstīti arī citi pretargumenti, uzsverot dārza lomu pilsētas daiļuma saglabāšanā, bet tos tāpat neņem vērā.

Kā norāda profesors Jānis Krastiņš: “Mežaparka vispārējo panikumu veicināja arī pati par sevi varbūt atzīstama ievirze šo veselīgo, joprojām dabas elpas apdvesto vidi izmantot plašākas sabiedrības vajadzībām. Padomju laikā no jauna uzbūvēti vai lielākajās vecajās ēkās ierīkoti daudzi bērnodārzi un mazbērnu novietnes. Visas jaunbūves celtas pēc tipveida projektiem, retumis tos nedaudz pārveidojot. Ar savu primitīvo, lielākoties no silikātķieģeļiem veidoto “arhitektūru” tās ir absolūti svešķermeņi apkārtējā dārzu pilsētas vidē, nemaz jau nerunājot par šo ēku

mākslinieciskās un būvtehniskās kvalitātes atbilstību vietai, kurā attīstās jaunās paaudzes vides izjūta un līdz ar to pasaules uztvere.”¹²

Tā nu starp bojā ejošiem kultūras pieminekļiem kā balti spoki aizauģušā dižciltīgo kapsētā sāk rēgoties *Giproprom* un *Vojenprojekt* projektētie bērnodārzu korpusi. Zīmīgi, ka labu daļu no tiem pasūtījusi Baltijas kara apgabala vadība. Nav arī ko brīnīties — teritorijā starp Kokneses prospektu, Glika ielu un Meža kapiem izpletās armijas kazarmas, bet Jaunās muižas vietā cēla milzīgus militārās izglītības korpusus. Uz Ezermalas ielu 8 tūlīt pēc kara pārcēlās Sevastopolē 1931. gadā dibinātā PSRS Augstākā politiskā karaskola. Bet Ezermalas ielā 2 1953. gadā mājvietu atrada Augstākā aviācijas inženieru karaskola. Līdz ar skolu korpusu parcelānos no zemes virsas pazuda abas vēsturiski interesantās Agtes ģimenes muižiņas. Bet 80. gados, izbūvējot jauno maģistrāli no Kokneses prospekta pa Ķīšežera ielu, nevajadzīgi tika nojaukta arī Dragūnmuizas vecā ēka, kas, no šodienas viedokļa raugoties, būtu ideāla vieta neliela, senatnīga restorāna vai kafejnīcas ierīkošanai.

80. gados Mežaparka nomalēs — vispirms M. Ķempes ielā, tad Ezermalas ielā iepretī Saules dārzam — sāka būvēt torņēkas, kas radīja asu disharmoniju starp veco apbūvi un jauno celtniecību un ne tikai — divpadsmitstāvu nami veicināja pārapdzīvotības negatīvās parādības, pastip-

Dragūnmuizas centrālā ēka.
J. Blāķa foto 70. gadu beigās

rināja priežu zemesdes iznīcināšanu un piedrazošanu, Melles grāvja izsīkšanu un palikušo kāpu nobradāšanu.

Jāatzīmē, ka ar juridiskiem aktiem vecie Mežaparka apbūves noteikumi nekad nav tikuši atcelti. Tos vienkārši ignorēja. Zināma iespēja sarīgāt pakāpeniski postīto radās tikai 1983. gadā, kad ar Ministru padomes 18. oktobra lēmumu Nr. 595 Mežaparks tika pasludināts par pilsētībūvniecības pieminekli ar aizsardzības numuru 22. Tajā ietilpa teritorija starp Meža prospektu, Ķīšezera krastmalu, Sudrabu Edžus, Ernesta Glika, Gotharda Frīdriha Stendera, Arnolda Deglava (Visbijas prospekta) un Inčukalna ielu. Neatkarīgās Latvijas Valsts Ministru kabinets šo lēmumu pārapsstiprināja 1993. gadā, bet beidzamo reizi — 1999. gada 29. novembrī.

¹ *Priedniece M.* 1941. gada 21. jūnijs... // *Rīgas Balss*. — 1994. g. 21. jūlijā.

² *Rīga sociālisma laikmetā. 1917.–1975.* — R., 1980, 200. lpp.

³ *Riekstiņš J.* Ridzinieki "turp", imigranti "šurp" // *Neatkarīgā Cīņa*. — 1993. — Nr. 6. — 12. janvāri.

⁴ *Neatkarīgā Cīņa*. — 1993. g. 13. janvāri.

⁵ *Rudzīte G.* Manas bērnības Mežaparks bija citāds // *Rīgas Balss*. — 1994. g. 7. februāri.

⁶ *Čaklais M.* Nav bijis nozieguma sastāva... // *Rīgas Balss*. — 1997. g. 3. februāri.

⁷ Turpat.

⁸ *Neilande S.* Pret iedzīvotājiem vērstās represijas Mežaparkā // *Rīga-800. Gadagrāmata 1977.* — R., 1998, 50. lpp.

⁹ *Komponista Jēkaba Graubiņa un Jāņa Liciša sarakste* // *Via dolorosa. Staļinisma upuru liecības.* — R., 1990, 492. lpp.

¹⁰ *Leimanis P.* Leimaņu māja Mežaparkā, Stokholmas ielā 17. *No S. Vieses arhīva.*

¹¹ *Lapiņš P.* Pārsūdzība Latvijas PSR Augstākai padomei 1961. gada 11. martā. *No P. Lapiņa ģimenes arhīva.*

¹² *Krastiņš J.* Mežaparks. — R., 1997, 179.–180. lpp.

MĀKSLINIEKI, ZINĀTNIEKI UN VALSTSVĪRI PADOMJLAIKA MEŽAPARKĀ

Mākslas zinātnieces Guntas Rudzītes ģimene pēc tēva nāves atstāja Mežaparku, jo pārāk smagi bija dzīvot tur, kur izjūsts tik daudz rūgtuma, baiju un vilšanās cilvēkos. Atmosferas laika sākumā, reiz iegriezusies šajā pilsētas nomalē apmeklēt veco rērihiešu dzīves vietas, viņa rakstīja:

“Man likās, ka es eju pa ezerā nogrimušu pilsētu — klusu, laika zoba saēstu. It kā nebūtu neviena cilvēka, kas piesit noklīdušu dēli vai izlūzušu sētas latu. Šķita — vēl mazliet, un šī pilsētiņa nogrims sūnās un aļģēs, pāri visam slīdēs zivtiņas, un arheologi te meklēs Atlantīdu...”¹

Tomēr arī šajā laikā nevajag Mežaparku iztēloties par vietu, kur apmetušies tikai militāristi un agrākā dzīve ar saviem paradumiem, laika izpratni un kultūru nogrimusi aizmirstībā. Palikušie vecie iedzīvotāji gan klusu, tomēr neatlaidīgi sargā tradīcijas un atmiņas. Varbūt tiešām tā, kā ezeru ūdeņi teikās sargā nogrimušus mājokļus un pilis. Kamēr dzīvs ir Leons Taivāns, mazā kapela pie Saules dārza un mācītāja dzīvoklis Olava (Nikolaja Ostrovska) ielā 4 gaida ciemiņus, kam svarīga cilvēka ētiskās pasaules sapratne un izkopšana. Otrs mācītājs, kas ierodas Mežaparkā pēc izsūtījumā pavadītiem gadiem, ir Romans Vanags ar ģimeni. Viņš apmetas sievastēva Ernesta Eversa mājā Poruka ielā 14, kaimiņos svainim Paulam Dālem. Romana Vanaga izsūtīšanas pamatojums, ko pasludinājusī “Maskavas troika”, — nepieciešamība mazināt reliģijas ietekmi viņa aprūpētajā Saldus draudzē. Arī Mežaparkā jāpārdzīvo trūkuma pilni brīži — deportētajam mācītājam nenākas viegli tikt pie savas draudzes. Sākumā viņš strādā galvenokārt par mācītāju aizvietotāju un izvadītāju bērēs, palīdz slimajam Taivānam dievkalpojumos. Pēc Leona Taivāna nāves Romans Vanags tiek oficiāli reģistrēts kā Mežaparka draudzes mācītājs. Īpaša sirdslieta viņam ir dzeja. Jau pirmskara periodā nāk klajā divas reliģiska satura dzejoļu grāmatas — “Gaismas bērnu lūgšanas un dziesmas” un “Gaismai preti”. Dzejoļus viņš sacer arī lēģerī un, tāpat kā Rihards Rudzītis, iznes tos ārā no ieslodzījuma vietas, iešūtus aiz svārku apkakles. Viņa sargs ir viņa ticība:

*Vistumšākā naktī es iekūru
Gunsuru mirdzoši spožu
Un skatīju viņu kā brīnumu,
Cerības liecnieku možu.*

*Man ir silti un labi! Bet zinu es,
Nakti ir aizvadīt grūti!
Un gribas mest gunsukurā pagales,
Tumsībai pagriezt krūti...*

Mežaparka draudzes vēsturē nozīmīga vieta ir bijusi Paulam Dālem. Viņa uzticība augstākajai idejai savukārt radījusi smagus sarežģījumus profesora darbībai universitātē. Jau pirms Otrā pasaules kara starptautiskajā sabiedrībā profesors pazīstams gan kā filozofs, gan kā psihologs. 1944. gadā vēl paspēj iznākt viņa eseju grāmata "Vērojumi un pārdomas par cilvēku un gara kultūru". Padomju gadi respektējamam zinātniekam atnes tikai pazemojumus. Vispirms profesoram tiek pārņemts ideālisms un sakari ar ārzemju psihologu un filozofu biedrībām. Līdz 1948. gadam viņam vēl ir iespējams lasīt psiholoģijas kursu, taču, tāpat kā daudziem citiem universitātes lektoriem, nākas sniegt atskaites, kā tiek apgūts marksisms-ļeņinisms, un rakstīt apcerējumu "Mani paškritikas elementi", kuros jāapliecina lojalitāte pret padomju laika audzināšanas sistēmu. Taču savu iekšējo pārliecību Pauls Dāle noliegt nevar. Tad seko atļaišana no darba paša veidotajā universitātē. Tikai 1953. gadā viņu pieņem par zinātnisko līdzstrādnieku Valodas un literatūras institūta Vārdnīcu daļā. Paulu Dāli kā pasniedzēju galīgi iznīcina anonīms, nedatēts ziņojums, kas rakstīts jau pēc Stalīna nāves, kad profesors lūdz atjaunot viņa lektora darbību.

"1919. gadā latviešu buržuāzijai "pārdibinot" Latvijas augstskolu, P. Dāle ir šīs "pārdibināšanas" (t.i., padomju valdības nodibinātās augstskolas) "tīrītājs" [...] P. Dāle buržuāziskās Latvijas laikā daudz rakstījis galēji reakcionārajos žurnālos (kā "Burtnieks") par "dvēseles nemirstību", metafizisko psiholoģiju, propagandējis reakcionāros romantiķus un visupirmkārt — reliģisko tumsonību. P. Dāle ir pats aktīvākais latviešu buržuāziskais filozofs, kas visur un visādiem līdzekļiem centies pakļaut zinātnei baznīcai. Vācu okupācijas laikā P. Dāle sadarbojās ar okupantiem pārdevušamies latviešu buržuāziskiem literātiem un zinātniekiem, publicēdams 1943. un 1944. gadā vairākus rakstus par to, ka "katrai audzināšanas sistēmai jābūt cieši saistītai ar reālā cilvēka pazīšanu un

konsekventu pakļaušanos augstākām vērtībām un ideālām normām. Tajā jāapvienojas dzīves reālismam ar ideālista ticību". Kā karojošais ideālists P. Dāle ir bijis ļoti aktīvs sabiedriskā laukā..²

1949. gadā Latvijas Universitātē no darba tiek atbrīvoti vairāki simti pasniedzēju un administratīvi saimnieciskā personāla darbinieku. No esošajiem un vēlākajiem Mežaparka iedzīvotājiem — jaunais, ļoti spējīgais arhitektūras pasniedzējs Arturs Reinfelds un plaši pazīstamais Inženierfakultātes ūdensapgādes un kanalizācijas katedras vecākais pasniedzējs, tehnisko zinātņu kandidāts Vilis Skārds. Izziņā par Vili Skārdu teikts:

"..Līdz padomju varas nodibināšanai Latvijā viņam piederēja zemiņu saimniecības 60 ha apmērā. Strādājot par pasniedzēju Latvijas Universitātē, zemi izrentēja. Buržuāziskā režīma laikā Latvijā ne reizi vien izbrauca uz ārzemēm. Tēvijas kara laikā dzīvoja vācu okupētājā Latvijas teritorijā, strādāja par dekānu Latvijas Universitātē. Tuvojoties Padomju armijas daļām, 1944. gadā bēdzis uz Kurzemi. No 1945. gada jūlija atjaunojis darbu Latvijas Universitātē. Savās lekcijās nepietiekoši pievērsis uzmanību krievu un padomju zinātnes prioritātei."³

Neētisks spiediens tiek izdarīts arī uz citiem, jaunākiem zinātniekiem. 1955. gada sākumā māju Klaipēdas ielā 6 sāk celt tehniskās grafikas speciālists Alberts Blaus. Protams, ka iecere prasa lielus izdevumus un lielas papildu rūpes. Un tieši tad, kā stāsta viņa dzīvesbiedrene, "vīru uzaicināja ierasties Zinātņu akadēmijā Vecrīgā, "Kaķu mājā" aiz slēgtām durvīm. Tika piedāvātas visādas priekšrocības, pretī — tikai nedaudz informācijas. Vīrs atteicās: "Es neesmu tāds cilvēks." Un reakcija neizpalika: "Ak, jūs neesat tāds cilvēks, bet mēs zinām, kāds jūs esat — bijušais korporelis, mēs zinām, ka jūs stāstāt anekdotes par padomju varu, klausāties ārzemju radio. Atteikšanās gadījumā zaudēsiet darbu Lauksaimniecības akadēmijā un arī tehnikumā."⁴

Blaulam drīz tiek norādīts, ka ar pilnu slodzi akadēmijā viņš nebūs nepieciešams. 1956. gadā viņš sameklē darbu Pedagoģiskajā institūtā, bet pēc diviem gadiem pāriet uz universitāti. Tur tiek izstrādāta disertācija "Punkts, taisne, plakne". Disertants to veido pēc savas novatoriskās programmatiskās apmācības principiem, un speciālistu trūkuma dēļ tā aizstāvama Maskavā. Taču LVU rektors Jānis Jurgens nedod ieteikumu disertācijas aizstāvēšanai. Motivējums — "viņš nav mūsu cilvēks". Ieteikumu uzraksta Ļeņingradas Poligrāfiskā institūta rektors, jo laimīgā kārtā šajā laikā Alberts Blaus lasa vieslekcijas kādreizējās Krievijas galvaspilsētas studentiem. Disertācija tiek pārliecinoši aizstāvēta. 1960. gadā Blaus pāriet darbā uz Rīgas Politehnisko institūtu. Ar savām lekcijām, publikācijām un

Augusts Kirhenšteins Bērnu parka apmeklētāju un darbinieku vidū 1945. gada 1. maijā.
No S. Vieses arhīva

doktora disertāciju Alberts Blaus izvēršas par redzamāko inženiergrafikas un rasēšanas teorijas pedagogu, kā arī par kibernetikas metožu ieviesēju mācību procesā.

Drīz pēc kara Mežaparkā, Poruka ielā 10, būvinženiera K. Jansona celtajā mājā apmetas mikrobiologs un padomju valstsvīrs Augusts Kirhenšteins. Ar viņa vārdu saistās būtiski sasniegumi Latvijas zinātnē. Par saviem pētījumiem viņš ieguvis gan agronomijas, gan bioloģijas zinātņu doktora grādu. Neatkarīgās Latvijas laikā bijis Latvijas Universitātes pārniedzējs, kopš 1923. gada — profesors, serumstacijas dibinātājs un vadītājs, tuberkulozes baktēriju pētnieks, vitamīnu mācības jaunāko atziņu dedzīgs popularizētājs, padomju gados — LPSR Zinātņu Akadēmijas Mikrobioloģijas institūta organizētājs un direktors, viens no Zinātņu akadēmijas pamatlicējiem. "Vitamīnu profesors" allaž bijis ieinteresēts kultūras dzīvē. Mežaparkā pie viņa bieži ciemojušies teātra Jaudis, mākslinieki, rakstnieki. Studenti, zinātnieki, draugu pulks allaž kā sevišķas omulības signālu svētkos gaidījuši, kad Augusts Kirhenšteins "ar sudraba rīkli" uzsāks dziedāt "Pūt, vējiņi!".

Augusta Kirhenšteina darbība agri saistījies arī ar politiskām aktivitātēm. Kopš jaunības būdams kreisi noskaņots, viņš piedalījies 1905. gada revolūcijas kustībā, pabijis emigrācijā Šveicē un Serbijā. Bet neatkarīgās Latvijas laikā vairākus gadus vadījis PSRS un Latvijas tautu kulturālās tuvināšanās biedrību. Šīs biogrāfijas detaļas acimredzot noteica, ka 1940. gadā, sarkanarmijai okupējot Latviju un likvidējot Ulmaņa Ministru kabinetu, par jauno priekšsēdētāju Višinskis izraudzījās Augustu Kirhenšteinu. Vai profesors apzinājās, kas īsti notiek un kāda loma viņam būs šajos procesos? Žurnālists Konstantīns Karulis, kas viņu apsveic laikraksta "Brīvā Zeme" vārdā, informāciju vācot, jautā:

— Profesora kungs, vai Ministru kabinets jau ir sastādīts?

— Daži ministri ir izraudzīti, bet visu vēl nav. Kad būs visi, tad paziņosim.

— Vai jūs pats izraugāties ministrus?

— Es arī lieku priekšā kandidātus, bet nosaka krievu sūtniecība. Jūs jau zināt, ka mūsu zemē tagad ir Sarkanā armija un tās rokās ir vara."⁵

Kopš 1940. gada jūnija Augusts Kirhenšteins bija Latvijas Tautas valdības priekšsēdētājs, kurš vadīja uz Maskavu delegāciju ar "lūgumu" uzņemt Latviju PSRS sastāvā. Tautā toreiz klīda dziesma: "Pie Staļina durvīm stāv Kirhenšteins bāls, / Tam lūgums ir rokā pēc maizes un sāls..." Pēc pievienošanas PSRS Kirhenšteins līdz pat 1952. gadam bija Latvijas PSR Augstākās padomes priekšsēdētājs, arī PSRS Augstākās padomes prezidija priekšsēdētāja vietnieks, Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejas biroja loceklis... Un tomēr, kā norāda akadēmiķis Jānis Stradiņš: "A. Kirhenšteina vēlākais kolaboracionisms nedrīkstētu nosvītrot šo rosīgo sabiedrisko un zinātņu popularizētāja darbību, turklāt pirmajos pēckara gados viņš bija neapšaubāma autoritāte Latvijā palikušajā inteliģences daļā un ar viņa neprognozējamo raksturu bija spiesti rēķināties citi Kompartijas dižvīri."⁶

Augustu Kirhenšteinu savās atmiņās ar labu pieminējis ne viens vien laikabiedrs. Zīmīgu detaļu atstāsta gleznotājs un mākslas vēsturnieks Jurģis Skulme, kura tēvu Ugu Skulmi spieduši kļūt par čekas ziņotāju:

"Māte ar tēvu aizgāja pie Augusta Kirhenšteina, sena sava darba biedra, un izstāstīja visu. Kirhenšteins atbildēja: "Nekādā gadījumā nepakļauties "čekas" spiedienam. Ja vienreiz pakļausies, tad tūlīt sekos nākamās prasības." Tēvs bilda: "Bet akadēmijā būs jāzaudē darbs." Kirhenšteins: "Lai arī jāzaudē, bet noteikti nepakļauties." Kirhenšteins zināmā mērā sniedza tēvam morālo atbalstu. Kad tēvs ieradās Stabu ielā, pratinātājs jau cerēja uz piekrišanu un, izdzirdis atteikumu, sācis lamāt nevis

tēvu, bet "to veco mērkaķi Mežaparkā". Tātad Ķirķa un tēva saruna čekai jau bija zināma. Skaidrs, ka Ķirķim čeka sekoja.."⁷

1956. gadā Stokholmas ielā 33, kādreizējās Dancigera villas un Jekelna štāba vietā, māju sāka celt rakstnieks Vilis Lācis, tobrīd arī Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājs. Pirmos pēckara gadus nodedzinātās ēkas vietā rēgojās gruvešu bloki, un, kā stāsta kaimiņu iedzīvotāji, reiz milīči no blokos paslēptā pagraba izveduši cilvēkus trīsdesmit, starp kuriem bijušas arī sievietes ar zīdainīšiem uz rokas.⁸ Viņa Lāča ģimene izmantoja valsts vasarnīcu Jūrmalā un dzīvokli Rīgā, tāpēc rakstnieks lēsa, ka šāda dzīve ir "par kāru", un nolēma pats uzbūvēt sev māju, atbilstošu tālaika celtniecības prasībām. Protams, iemitināties "tintes pudelītē" Ministru padomes priekšsēdētājam nemaz nebūtu iespējams — villai Mežaparkā bija jābūt reprezentatīvai, un tomēr vismaz uz papīra tā nedrīkstēja pārkāpt valsts noteiktos standartus. 1984. gadā izdotajā Viņa Lāča muzeja ceļvedī gluži atklāti stāstīts, kā valsts augstākā amatpersona apiet ar līkumu paša akceptētos būvniecības noteikumus:

"Izšķīries par savrupmājas celtniecību, pasūtītājs izvirzīja noteikumus. Objektam vajadzēja organiski iekļauties Mežaparka kopainā, kas veidojusies kopš gadsimta sākuma. Tādēļ projektēšanu uzticēja latviešu arhitektu vecākās paaudzes pārstāvim profesoram O. Tilmanim. Ne ar ko

Arhitekta Osvalda Tilmaņa projektētā
māja Stokholmas ielā 33.
J. Krieviņa foto 1984. gadā

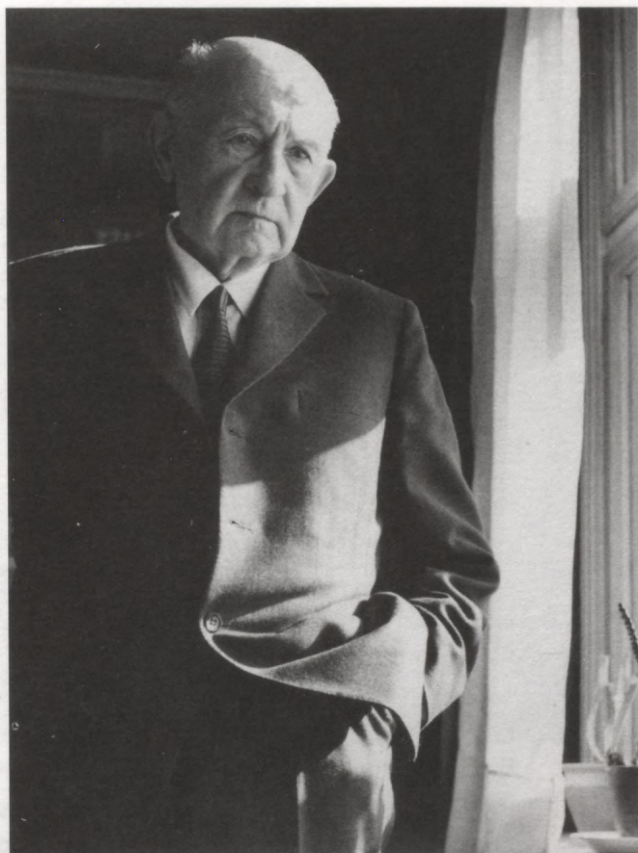
neizceldamās Mežaparka apbūvē, šī ēka, kurā gluži skaidri saskatāms "Tilmaņa rokraksts", ir arī arhitektūras piemineklis. Vajadzēja ievērot pastāvošos noteikumus — savrupmājai atļautas piecas istabas. Lai to panāktu, pirmajā stāvā izveidoja vienu telpu — viesistabu. No halles ar aizkaru atdalīja rakstnieka darba kabinetu. Otrā stāvā bija trīs istabas. Vienā iekārtoja guļamtelpu, divas pārējās sadalīja starp dēliem. Rakstnieka dzīvesbiedres Veltas, žurnāla "Zvaigzne" redaktora vietnieces, darba istabu izveidoja otrā stāvā no halles, atdalot ar iebūvētu sekciju."⁹

Virtuvei un citām palīgtelpām palika plašie pagrabi. Mājas platība bija ap 400 m². Ģimene ievācās jaunceltajā ēkā 1958. gadā.

Mežaparkā Vilis Lācis nodzīvoja astoņus gadus, kad viņu ļoti smagā veselības stāvoklī aizveda uz slimnīcu. Rakstniekam tas bija nervozs un sašķelts laiks. Pretrunu plosīta personība iezīmējās kopš 1940. gada jūnija notikumiem, kad populāro romānu "Zvejnieka dēls" un "Vecā jūrnieku ligzda" autoru iecēla par iekšlietu ministru Maskavas sastādītajā Tautas valdībā, bet pēc diviem mēnešiem — par Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāju. Šajā postenī viņš palika līdz pat 1959. gadam. Rakstniecībai laika atlika maz, pēdējie lielle darbi — epepeja "Vētra" un romāns "Uz jauno krastu" — maz atgādināja Viļa Lāča agrāko dzīves skatījumu un tēlu pievilcību. No represijām un deportācijām cietušie uzskatīja viņu gan par vienu no galvenajiem vaininiekiem visā notiekošajā, gan par bezrakstura kolaboracionistu, kas nespēj pretoties varas spiedienam. Pēdējos gados premjerministram sistemātiski sāka uzbrukt kreisie komunisti — Arvīds Pelše, Augusts Voss un viņu sabiedrotie, pārmezdami nacionālisma tendences un citas "politiskās kļūdas", respektīvi, darbību, kas neveicināja plānoto rusifikācijas programmu un Latvijas ekonomikas pilnīgu pārvēršanu par Padomju Savienības ekonomikas piedēkli. Viļa Lāča veselība drupa acīm redzami, un literārās ieceres arī pēc aiziešanas pensijā vairs nespēja realizēties. 1984. gadā mājā atklāja Viļa Lāča muzeju. Tas pastāvēja līdz 90. gadiem.

Vēl var piebilst, ka pēc kara Olava ielā 20 apmetās Viļa Lāča pēctecis iekšlietu ministra amatā — Alfons Noviks, kas parakstījis gan 1941., gan 1949. gada deportāciju dokumentus. Pēckara gados Kokneses prospektā 14 dzīvoja Spānijas kara dalībnieks, rakstnieks un publicists Žanis Grīva.

1946. gadā rakstnieces Annas Sakses ģimenes rīcībā tika nodots neliels namiņš Gdaņskas ielā 14. Apakšstāvā mājāja Raiņa māsa Dora Stučka, kas pēc ceturtdaļgadsimta no Maskavas bija atgriezusies dzimtenē. Mežaparka laiks bija Annas Sakses ražīgākie darba gadi. Pēc savā laikā padomju kritikas cildinātajiem, taču vēlāk gluži aizmirstajiem romāniem

Jānis Sudrabkalns
Mežaparka dzīvokli.
J. Krieviņa foto

"Pret kalnu" un "Dzirksteles naktī" rakstniece pievērsās bērnu literatūrai — pasakām un stāstiem par dzīvniekiem, kuru veidošanā ierosmi bieži deva Mežaparka vide — "Čitas burtnīcas", "Lido, mans putns", "Laiques kalējs". Īpašu vērību gan latviešu, gan cittautu literatūrā ieguva 1965. gadā sarakstītās "Pasakas par ziediem", kurās smalks, tīrs stils, brīžiem smel-dzīgs, brīžiem humorpilns, savienojās ar ētiskām pārdomām par labes-tību, saskaņu ar dabu, labajiem un ļaunajiem spēkiem cilvēka patībā.

Piecdesmitajos gados Mežaparkā tika pabeigta piecdzīvokļu mājas būve Kārļa Vatsona (tobrīd Augusta Arāja-Bērces) ielā 10. Māju bija sācis būvēt uz Vāciju aizceļojušais inženieris Valters Johansens. Arhitekete Lidija Hofmane-Grīnberga to bija plānojusi kā divdzīvokļu namu. Tagad šeit apmetās vairāki Rakstnieku savienības biedri. Vispirms — padomju laikā prestižākais dzejnieks Jānis Sudrabkalns, kas ienāca Mežaparkā 1954. gadā. Kopš daiļrades sākumiem Jānis Sudrabkalns bija pazīstams kā romantiska

tipa mākslinieks, cilvēces brālības, pacifisma, humānisma ideju cildinātājs krāšņās, vērienīgās pasaules un kosmosa ainās. Spēcīgi skanēja simbolisma un ekspresionisma pacilājošā patētika. Pirmo krājumu "Spārnotā Armāda" (1920) dzejnieks sāka ar veltījumu:

*Viszemju fantastiem un sapņotājiem
Es slavu dziedu, pats tiem piederošs...*

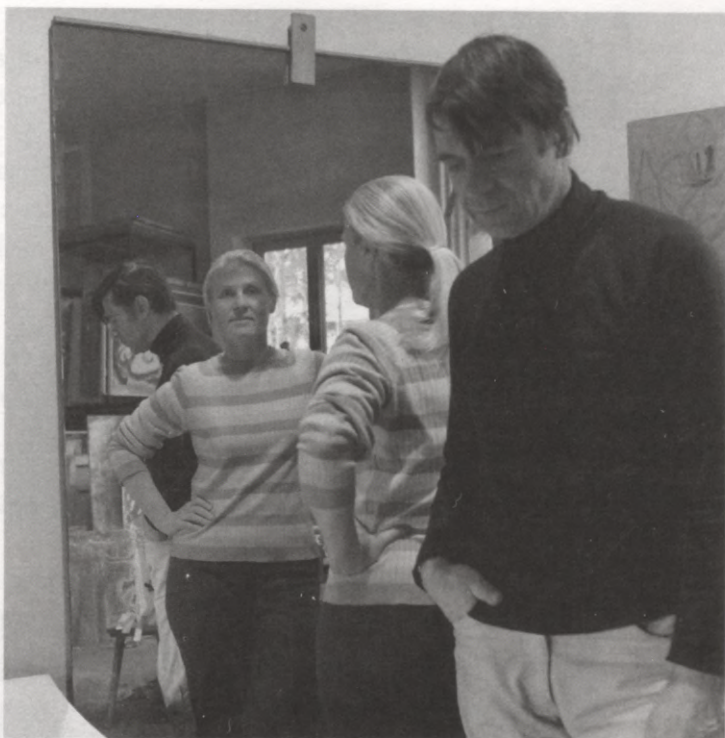
Viņš kļuva pazīstams arī kā jaukais humorists Olivereto, "trubadūrs uz ēzeļa", "džentlmens cerīziedu frakā". Savu ieguldījumu neatkarīgās Latvijas kultūrā deva arī recenzijas par rakstniekiem un mūzikas tēmām. Padomju laikā pakļaušanās literārajai konjunktūrai nodarīja lielu kaitējumu sirmot sākušajam māksliniekam. Viņš it kā skatījās pāri reālajai tiešamībai, gāja "pār robežām paceltu galvu", aizrāvās ar katru tēmu, kurā varēja attīstīt vērienīgumu un plašuma izjūtu. Tāpat kā austrumtautu akiniem, viņam gribējās katram — ne tikai valdoņiem vien — teikt atziņības un cildinājuma vārdus.

Pat vēstules viņš rakstīja kā patosa pilnus dzejoļus, nereti katram vārdam izvēlēdamies citu tinti, "izšūdam" savus vēstījumus kā krāšņus rokdarbus gan satura, gan formas ziņā. Un tajā pašā laikā baidījās, nepārtraukti baidījās — vai tikai būs pareizi vērtējis notikušo, vai viņu nepārprātis augstāk un zemāk stāvošie, vai viņš nav nodarījis kādam ļaunu...

Stāvu zemāk Vatsona ielas namā apmetās prozaiķis un žurnālists Ēvalds Vilks (īstajā uzvārdā Lācis) un tulkotāja Vizma Lāce ar meitu Aiju. Stāstnieks Ēvalds Vilks centās pēc iespējas patiesi atspoguļot procesus, kas norisinājās pēckara sabiedrības apziņā, indivīda morālo degradāciju. 50. un 60. gados Ēvalda Vilka grāmatas allaž izraisīja asas diskusijas, un stāsts "Divpadsmit kilometri" saņēma sevišķi bargu oficiālās kritikas un komunistiskās partijas vadītāju nosodījumu.

Mājā dzīvoja arī žurnālists un rakstnieks Fricis Rūmnieks ar tulkotāju Laimu Rūmnieci un dēlu Valdi, kā arī arhitektu Artura un Veltas Reinfeldu ģimene ar bērniem Annu un Andreju. Visi mājas toreizējie bērni, tāpat kā viņu vecāki, pēc gadiem divdesmit trīsdesmit ieauga latviešu kultūras procesos kā vērā ņemamas personības.

Velta Reinfelde ilgu laiku bija galvenā speciāliste institūtā, kas nodarbojās ar Latvijas lielo un reprezentatīvo automaģistrāļu projektēšanu. Viņas skaistākais darbs — tilts pāri Lorupes gravai pie Siguldas. Arturs Reinfelds 1937. gadā bija aizstāvējis diplomdarbu par Rīgas Domes jaunā daudzstāvu nama projektu, bet 1949. gadā viņu universitātē smagi skāra

Džemma Skulme,
Ojārs Ābols darbnīcā
Stokholmas ielā 11.
J. Krieviņa foto
1985. gadā

kadru "tīrīšanas" operācija. Taču radošais darbs turpinājās, un arhitekta kontā ir vairāku nozīmīgu sabiedrisko, rūpnīcu un individuālo māju projekti. 1958. gadā viņš radīja Mežaparka tālaika arhitektūrā mājīgāko celtni, kas ar savu novietojumu nelielā paugurainē un dažāda augstuma būvķermeņu kārtojumu bija spilgts kontrasts vispārējai standartizācijas tendencei 50. gadu arhitektūrā.

Šī celtnē ir gleznotāja un scenogrāfa Oto Skulmes viengimenes dzīvojamā māja ar darbnīcu. Ar Stokholmas ielas mājokli saistās mākslinieka pēdējais dzīves posms. Viņš vēl ir Mākslas akadēmijas rektors un monumentālās darbnīcas vadītājs, bet savā ilggadējā darba vietā — Raiņa Dailes teātrī veido noformējumu vairākiem dramatiski vērienīgiem uzvedumiem, tostarp Andreja Upīša "Spartakam" (1963). Oto Skulmes dzīvesbiedre ir pirmā latviešu profesionālā tēlniece sieviete Marta Skulme (Liepiņa). Mežaparkā par vienu no vadošajām latviešu gleznotājām izveidojas viņu meita Džemma Skulme, ilggadējā Mākslinieku savienības priekšsēdētāja un nozīmīga sabiedriska darbiniece. Arī padomju gados viņa rod iespēju panākt garīgu neatkarību un turpināt vecāku sāktu avangardisko

meklējumu ceļu. Viņas audekli spēcīgos simbolos attīsta nacionālai kultūrai raksturīgos elementus un pasaules garīgo vērtību pārmantojamības tēmas.

Mežaparka vidē būtiski iesauc Džemmas Skulmes dzīvesbiedrs, savdabīgais, pāragri aizgājušais mākslinieks un mākslas zinātnieks Ojārs Ābols. Pēc gadiem māksliniece sarunā ar Māri Čaklo dziļā sirsnībā piemin tos iekšējos kontaktus, kas abiem gleznotājiem palīdzējuši atrast garīgu neatkarību padomju laika pretrunu pilnajā situācijā:

"..Varbūt arī mani spriedumi nebūtu tādi, ja tie nebūtu mūsu sarunās pārbaudīti. Man blakus bija personība, un mana doma apvienojās ar viņa domu un tika pārbaudīta pie viņa. Pēc tam radās jauna doma, kuru savukārt viņš pārbaudīja pie manis. Notika mijiedarbība. Tā bija ļoti aktīva. Nebija pat vajadzīgi citi draugi, jo mājās paātrināti varēja kaut kas rasties."¹⁰

Mežaparka mājoklī auga divi bērni. 80. gados Džemmas dēls no pirmās laulības Juris Dimīters izveidojās par spilgtu plakātistu un gleznotāju, vairāku nozīmīgu starptautisko prēmiju laureātu. Viņa pusmāsa Marta Skulme ir galvenokārt scenogrāfe.

Netālu kaimiņos, Kokneses prospektā 22, kopš jaunības mīt ārsta Jēkaba Romana meita Ērika Romane. Viņas mākslā nozīmīgākā vieta ir laikabiedru portretiem — krāsainībā reizēm pat pārdošiem. Taču gleznotāja zina — "cilvēkam, tāpat kā puķei, ir katram sava krāsa, ko māksliniekam portretistam vajag atskārst un uzminēt".¹¹

Tuvākais cilvēks Ērikas Romanes dzīvē bija gleznotājs Leo Svemps, izcils latviešu ainavists un kluso dabu meistars. Viņa darbnīca atradās Romānu mājas augšstāvā. Šai draudzībai māksliniece veltījusi plašu autobiogrāfisku darbu "Mēs divi".

1959. gadā Mākslas akadēmijas grafikas nodaļu absolvē profesora Paula Dāles meita Karmena Dāle. "Karmena tik tiešām, tāpat kā Mazais Princis, ir nākusi no savas bērnības,"¹² viņas pēkšņo aiziešanu pieminot, rakstīja arheoloģe Ilze Loze, kas jauno mākslinieci iepazīna, skicējot Lubānas klānos izdarītos pētnieciskos izrakumus un pēc tam garos draudzības gados vērojot viņas pieķeršanos ģimenei, tēva piemiņas glabāšanu, iejūtību un rūpes par cilvēkiem, prieku par skaisto Latvijas dabā.

Stendera ielā 13, sava tēva arhitekta Heinriha Sirgeda mājā uzaugusi, dzīvo tēlniece Inese Krūmiņa. Viņas darbu klāstā dominē portreti, starp tiem vīra, olimpisko spēļu laureāta Jāņa Krūmiņa portrets, Paula Dauges portrets, arī žanriskas figurālas kompozīcijas.

Emīla Dārziņa ielā 4 — porcelāna apstrādes meistarē Beatrisē

gādā viņu tautas. Kā
dabja dāni, iedrošs
daiļmākslinieks, ar savu kou
mākslāņu varbūtē mē
patērētājus. Tas y
sīvas mūzikas un
mūzikas mūzikas un
mūzikas mūzikas un

Beatrise Kārklīņa
savā dzīvoklī 1999. gadā.
S. Vieses foto

Kārklīņas mājoklis. Kopš 1953. gada darbodamās Rīgas porcelāna fabrikas mākslinieciskā laboratorijā, viņa veidojusi un apgleznojusi daudzas ser-
vīzes, dekoratīvos šķīvjus, apgaismes ķermeņus, vairākās starptautiskās
izstādēs guvusi augstus apbalvojumus. Beatrise Kārklīņas darbi valdzina
tieši ar lirisku noskaņu, smalkumu, dabas doto formu graciozu izman-
tošanu.

Grūts ceļš līdz savai mājai un savam dārzam bija Latvijas izcilākajai
operdziedātājai, tālu Eiropā pazīstamajai Mildai Brehmanei-Štengelei.
Neatkarīgās Latvijas operā viņa savai tautai sniedza plejādi skaistāko
pasaules opermūzikas tēlu — Aīdu, Dezdemonu, Tosku, Manonu, Kundri,
Mizeti, mūsu pašu Baņutu un Spīdolu. Savu darbu mūzikā viņa saprata kā
svētā jēdziena "kalpot" īstenošanu. Ar spīvo raksturu, kas prasa godbi-
jību pret mākslu, viņa papildināja jaunām krāsām pašas Latvijas — kultūr-
zemes — tēlu arī aiz neatkarības gadu traģiskajām robežām.

1945. gada sākumā Mildu Brehmani-Štengeli mēģina salauzt tāpat,
kā salauza Ādolfu Ersu. Pēc aresta viņai draud nāvessods, kas tiek no-
mainīts ar septiņu gadu ieslodzījumu. Taču pat augstākajās aprindās atro-
das cilvēki — un šoreiz "vitamīnu profesors" Augusts Kirhenšteins —, kas
viņas mākslas vārdā Maskavā griežas pie Berijas, lai panāktu dziedātājas
atsvabināšanu. Pēc sešu mēnešu aresta Milda Brehmane-Štengele atgrie-
žas uz skatuves, lai dziedātu Toskas slavinājumu brīvībai, cilvēcībai, māks-
lai. Ovācijas publikā un ziedu kalni uz skatuves, un klausītāju pārliecība,
ka "Lielajā Mildā" ir tas pats spēks un nacionālais cēlums, ko atspoguļo
Kārļa Zāles piemineklis ceļā uz operu. Aizkulisēs — īgnums un vēlēšanās

Milda Brehmane-Štengele uz nepabeigtās mājas terases 1961. gadā.
No M. Andersones arhīva

atbrīvoties no cilvēka, kas reiz saskāries ar čeku. Bet dzīvoklī — tukšums, jo aresta sešos mēnešos to izsaimniekojuši un apgānījuši jaunie iemītnieki. Tad aktrise nolēmj celt pati savu māju projām no centra kņadas un 1947. gadā iegūst apbūves gabalu Mežaparkā, Līgatnes ielā 1. Vietas izvēlē palīdz nākamā kaimiņieņe Sudrabu Edžus ielā 18 — ārste Anna Bormane, operatīvās ķirurģijas speciāliste, kas 1934. gadā kļuva par pirmo sievieti medicīnas zinātņu doktori Latvijā.

Kaimiņi stāsta — māju dziedātāja cēlusi ne tik daudz ar naudu, kā ar sirds asinīm. Tā īsti viņa to pabeidz tikai 1962. gadā. Alga operā nebija liela. Kad 1953. gadā Mildu Brehmani-Štengeli aizsūtīja pensijā, palika vienīgi ienākumi no koncertbraucieniem Filharmonijas paspārnē. Un no tā, ko izdevās iegūt, pārdodot pāri palikušās pirmskara "rezerves". Taču nekādi taupības žņaugi, rūpes par jaunbūvi nevarēja atsvērt prieku, ieejot vēl neizveidotajā dārzā un pieņemot sirdij tuvus draugus pirmajā pagaidu būvē "Zvirbulmuižā", bet vēlākos gados — pasēžot jaukajos vasaras vakaros dārza terasē ar aktieriem un režisoriem Felicitu Ertneri, Lidiju Freimani, Žani Katlapu, Pēteri Lūci, Jāni Zariņu, ar komponisti Lūciju Garūtu, ar kritiķiem Liliju Dzeni un Jēkabu Vītoliņu. Un ar viņas dziesmu skaistumu apburtiem jauniešiem, no kuriem īpaši tuva bija "Sniegbaltīte" — Maija Andersone, vēlākā tulkotāja un mājas mantiniece. Kad ciemiņu nebija, aktrise nolika uz galda savu mīļoto cilvēku fotogrāfijas un skatījās attēlu atstarotajās sejās.

gelei bija rozēs. Kad ar rozēm vairs neapbēra uz skatuves, viņa tās audzēja pati, ievēroja katru jaunu pumpuru un atplaukušu ziedu, rakstīja par tiem dienasgrāmatā. Konsultants rožu zinībās bija profesors Ādolfs Skulte, ar kuru kopā viņi devās izbraucienos pirkt jaunus stādus. Dārzā pie rozēm varēja mierīgi atcerēties bijušo, tas palīdzēja aizmirst sāpes un pazemojumus. Tas palīdzēja iegūt laimes sajūtu un sauca atmiņā radošās dzīves augstākos mirkļus: "Viss taču bija tik bezgala skaisti..."¹³

Savas rozēs māksliniece skatīja pēdējo reizi 1981. gada augustā. Tad notika nelaimīgs kritiens mājas terasē, bet 30. oktobrī Traumatoloģijas institūtā dziedone pazuda saviem cienītājiem aiz pēdējā priekšskara...

1962. gadā paša celto mājokli Ezermalas ielā 15c sāka apdzīvot otrs operas mākslinieks — baritons Pēteris Grāvelis. Eskamiljo un Oņegins, Skarpija un Volfrāms fon Ešenbahs, Rigoletto un Figaro, Amonasro, Makbets un Dons Žuāns — savās lomās Grāvelis izdzīvoja laikmetu un tautu likteņus raibraibās tērpu mijās, izdziedāja kaislības, kas savijņojušas pasauli, likušas celties un krist varoņiem. Un tomēr — cik svarīgi aiz šī lielā, atbildīgā un saturiski bagātā darba vienmēr bijis sajūst — ir vēl cita, it kā gluži klusa, bet neierobežota darbība savai mājas mākslai un mājas sniegtajām — arī augstām un cēlām baudām, kā būtu teicis viedais arhitekts Eduards Kupfers.

Cildenums un savādas priekšnojautu skumjas jūtamas vārdos, kurus mūzikas zinātniece Silvija Līce 1990. gadā saka par jau slimā Pētera Grāveļa izjūtām, verot Mežaparka mājas vārtus:

"Ak, svētlaimīgais brīdis! To gribējās apturēt, kā Faustam izsaucoties: "Jel kavējies! Tu esi skaists." Un tā ikreiz pēc ilgākas prombūtnes. Atgriežoties no slimnīcas vai tāla koncertbrauciena. Kāds gaiss... Kāds miers... Mājas. Tās bija viņa mājas. Paša rokām celtas. Pēc sava prāta iekārtotas, izveidotas. Un dārzs, kurā rožu smarža jaucas ar birstošu ābolu tikko jaušamo aromātu. Kur aicinoši zarus šūpo pirmais paša iestādītais bērzs. Kur starp ābelēm uz mīksti spurainas zāles paklāja pavīd ēnas no pagājušiem laikiem, cilvēki, kas še "reiz bija"..."¹⁴

Par to, "kas reiz bija", un par to, cik svarīgi apzināties savas saites ar labo un saudzējamo tagadnē un apjaust saknes, kas baro ar pagātnes pieredzi, daudz domājis arī Klāvs Siliņš. Viņa dzimtas mājoklis kopš 1941. gada ziemas — J. G. Stendera iela 15. Jaunībā Klāvs Siliņš gatavojies mācītāja amatam, tad pievērsies ģenealoģijai (izpētījis arī Kārļa Ulmaņa ciltskoku), bet pēckara gados, kad jāpilda visai neinteresants ierēdņa darbs Valsts bankā, viņš atrod laiku gan Latvijas meliorācijas attīstības apzināšanai, gan plašai apcerei par latviešu ģenealoģiju un par savas dzimtas vēsturi — "Es

un mans laikmets. Klāva Siliņa dzimtas attīstība un ar to saistītās parādības". Plašo trīssējumu darbu, kas vēl arvien glabājas rokrakstā, stimulējusi autora atziņa: "Iedziļinādamies senču dzīvē un darbos, arī vislabāk redzam tās dziļās saknes, kas mūs tur pie savas tautas un savas zemes. Atziņa, ka mūsu senči savā sīkstumā ir spējuši pārciest visas aukas, kas gadsimtu gaitā ir brāzušās pār tiem, dod pamudinājumu un izturību arī pēcnācējiem. Katrs cilvēks ir loceklis nepārtrauktā senču virknē — viņš ir reizē pēcnieks saviem senčiem un atkal sencis saviem pēcnācējiem."¹⁵

Klāva Siliņa mūžadarbs ir arī pētījums "Latviešu personvārdu vārdnīca", kas iznāk pēc autora nāves 1990. gadā. Klāva Siliņa dzīvesbiedre Natālija savukārt ir daiļamata meistare. Viņas jaunības gados radītie rokraksti rotāja prezidenta kabinetu Rīgas pilī, bet 60. un 70. gados viņa ir viena no pazīstamākajām tekstilmāksliniecēm Mākslinieku savienībā.

Mežaparkā — gan vairāk kā gājputni — sava īstā aicinājuma apziņšanās gados ir mitinājušies arī vairāki jaunie talanti, kas vēlāk ieņēmuši būtisku vietu mūsu kultūras attīstībā — Alberts Bels, Regīna Ezera, Andris Vējāns, Vilnis Eihvalds, Miķelis Fišers...

- ¹ Rudzite G. Manas bērnības Mežaparks bija citāds // Rīgas Balss. — 1994. g. 7. februāri.
- ² LVVA, 7427 f., 13. apr., 342. l.
- ³ Citēts pēc "Latvijas Vēsture", 1998, Nr. 1., 130. lpp.
- ⁴ Blaui V. Atmiņas. No S. Vieses arhīva.
- ⁵ Karulis K. Ceļš uz Latvijas okupāciju // Lauku Avīze. — 1995. g. 12. maijā.
- ⁶ Stradiņš J. Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības. I daļa. — R., — 1998, 135. lpp.
- ⁷ Šmagre R. Liktenis // Literatūra. Māksla. Mēs. — 1996. g. 11. janvāri.
- ⁸ Atvara A. Divu māju likteņi // Rīgas Balss. — 1994. g. 7. februāri. — 13. lpp.
- ⁹ Kalpiņš V. V. Lāča memoriālā māja-muzejs. — R., 1984, 3. lpp.
- ¹⁰ Čaklais M., Skulme Dž. Tagad man jābūt vienai un stiprai // Rīgas Balss. — 1998. g. 22. decembrī.
- ¹¹ Stalte G. Dāma ar skropstām — Ērika Romane // Rīgas Balss. — 1998, 11. novembrī.
- ¹² Loze I. Mākslinieces piemiņai // Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 1998, III laidniens.
- ¹³ Brehmane-Štengele M. Laime. — R., 1986, 135. lpp.
- ¹⁴ Līce S. Stāsts par laimīgu cilvēku. — R., 1990, 212. lpp.
- ¹⁵ Siliņš K. No ģimenes kopības uz dzimtas kopību. 1943. Rokraksts. No K. Siliņa dzimtas arhīva.

ZOODĀRZS, BĒRNU PARKS, SKOLA, SPORTISTI UN DZIESMU SVĒTKU ESTRĀDE

Zoodārzs, šķiet, bija atdzimis zem laimīgas zvaigznes: karalaika briesmas to gandrīz neskāra. Dārza darbinieki veterinārārsta, vēlāk direktora Arvīda Vīksnes vadībā atrada visādas iespējas dzīvnieku apgādei ar barību, kas vācu okupācijas laikā bija viena no smagākajām problēmām.

"Tēvijā" parādās arvien jauni Zoodārza sludinājumi: "Pērk runkuļus, ābolus, āboliņu, vilku sugas suņus un pārdod 2 kazlēnus", "Zirgus dzīvnieku barībai pastāvīgi pērk Rīgas Zooloģiskais dārzs", "Gaiļus, pundurergus pārdod Rīgas Zooloģiskajā dārzā" un tml.¹

1944. gadā, kad vācieši gatavojās dārzu evakuēt, tāpat kā tas bija noticis Tallinā, rīdzinieki darīja visu iespējamo, lai nepieļautu zvēru aizvešanu un nodrošinātu tos pret uzlidojumiem.

"A. Vīksne bija izlēmis — šoreiz dzīvnieki netiks aizvesti. Slepeni tika uzkrātas barības rezerves, bet pats direktors, lai izvairītos no vācu varas iestādēm, esot slēpies zoodārza muzejā zem izbāžņu postamenta. Kad bēdzējiem vairs nav bijis laika domāt par Rīgas lauvām un tīģeriem, tikušas izraktas patvertnes un nostiprinātas dzīvnieku mītnes, lai uzlidojumu laikā iespējami mazāk ciestu gan dzīvnieki, gan Mežaparka iedzīvotāji," — stāsta Daiga Leimane.²

Jau pirmajos pēckara gados zoodārza iemītnieku skaits sasniedza astoņus simtus. Tas attīstījās par vienu no interesantākajām izglītojošām un atpūtas vietām, ko apmeklēja gan Latvijas iedzīvotāji, gan Rīgas viesi.³

Protams, dzīvnieku skaitam pieaugot, drīz vien jūtama telpu šaurība. 80. gadu sākums raksturīgs ar pirmajām lielajām pārbūvēm un voljeru remontiem. Flamingo, lāči, ķenguri, nīlzirgi, sīkāki kažokzvēri ieguva jaunas vai paplašinātas mītnes. 1987. gadā zoodārzā varēja apskatīt pāri par diviem tūkstošiem dzīvnieku no 401 sugas. Par Zoodārza dzīvniekiem samērā daudz rakstīja prese. Īpašu vērību tiem veltīja rakstniece Dzidra Rinkule-Zemzare bērnu grāmatās un zīmējumos — "Lielais Munks, draiskulis Pīks un pārējie", "Mazuliši", "Uzmanību! Sarkanā!" u.c.

Ne tik veiksmīgi klājās kādreizējam Saules dārzam. Plašo sarīkojumu un svētku te vairs nebija. 1945. gadā Saules dārza teritoriju pārdēvēja par

Bērnu parku. Sākumā par direktoru te strādāja Jūlijs Pamiljens, jau minētais Reitera kora dalībnieks un vīru dubultkvarteta "Latvija" vadītājs. Arī dārzkopībā viņam bija laba pieredze. Savās mājās viņš aizrāvās ar vīnogu un agrīno dāliju audzēšanu, kas ziedēja jau vasaras sākumā un allaž izsauca izbrīnu pēckara gadu ienācējos. Šo māku viņš lika lietā arī Bērnu parkā, kur dārzkopībai un puķkopībai tika pievērsta liela vērība. Taču Pamiljenam 1948. gadā nācās no sava posteņa aiziet. Kādreiz viņš dažu darbinieku vidū bija papriecājies, ka Bērnu parka Sarkanajā stūrītī nav sarkanās krāsas, un kāds no sarunas dalībniekiem bija atradis par vajadzīgu to ziņot attiecīgajām iestādēm.

Parkā tiek organizēti bērnu rīti, notiek teātra izrādes, aiz vecās muižas ēkas uz ezera pusi ierīkots laukums ar vingrojamiem rīkiem — balķiem, barjerām, šūpolēm, kur allaž brīva pieeja visiem Mežaparka bērniem. Kā atceras Saulcerīte Neilande, kāda Marionešu teātra izrāde bērnos rada tik lielu sajūsmu, ka daži no viņiem pēc tam devušies uz Pionieru pili, lai iesaistītos šī teātra draugu pulciņā.

Kopš 1963. gada Bērnu parks pārtop par Centrālo jauno naturālistu staciju "Saulesdārzs". Šīs Izglītības ministrijai pakļautās iestādes uzdevums — palīdzēt dabaszinību skolotājiem izstrādāt metodoloģiskā darba plānus un darba paņēmienus, radīt interesi bērnos par dzīvo dabu — gan augu, gan dzīvnieku valsti. Diemžēl "Saulesdārza" bieži mainās vadība, vecās muižas ēkas tiek pamestas novārtā. Gan dzīvojamai mājai, gan vecajai dārzniekmaījai nepieciešama renovācija, lai tās nesabruktu. Dīķis, kur kādreiz Augusts Dombrovskis uzcēlis paviljonu, tiek aizbērts un jaukā celtne iznīcināta. Pakāpeniski iet bojā dārznieka Berkes izkoptā krastmala. Tiek paplašinātas siltumnīcas, un tām blakus uzcelta noliktava, kas nemaz neiederas dārza ainavā.

Pēckara bērniem Mežaparkā ir viens patīkams jaunums — tiek izveidota 47. septiņgadīgā skola kādreizējā kokrūpnieka Šmuljana mājā Visbijas prospektā 5. Bērnu nav sevišķi daudz. Garderobē un par telpu kopējām strādā dažu skolēnu mātes. Skola ir ļoti ģimeniska, jaunāko un vecāko klašu skolēni jūtas kā viena saime. Kad izdarītas blēņas, cits citu aizstāv un nenodod — arī tad, ja gaidāmas lielas nepatīkšanas. Kāds bērns reiz ir izķēmojis Stajina portretu. Skolotāji notikumu noklusē, kaut riskē viss kolektīvs, jo noklusēšana padomju varas gados tiek uzskatīta par "tautas ienaidnieku" aktīvu atbalstīšanu.

1949. gadā deportācijas skar arī skolu — tiek aizvesta dziedāšanas skolotāja Zenta Ozoliņa un līdz ar ģimenēm vairāki skolēni.

47. pamatskolas audzēkņu grupa 1948. gadā.
No S. Neilandes arhīva

Skolā ir mācījušies daudzi vēlāk sabiedrībā plaši pazīstami cilvēki: sportists un arhitekts Māris Dāle, ārsts narkologs un vēlāk arī ministrs Viktors Jaksons, klasiskās filoloģijas speciāliste Ināra Ķemere, matemātikas zinātnieks doktore Erna Gailīte, baletmeistari Inese Jurgena un Bojeslavs Adamuks, arhitekte Indra Vijupe, ārstes Margarita Vitkovska, Ināra Prūse, Valentīna Kurzemniece, Dagnija Pakule, Gabriēla Ozola, Lelde Ošiņa, Inese Gailīte, inženiere Torīna Vecvagare, celtniecības inženieris Andris Kalniņš, Annas Sakses meitas Silvija un Taiga. Arī Ulmaņa laika sabiedrisko lietu ministra meita Maija Bērziņa (Einere), kura pēc vecāku izsūtīšanas dzīvoja Sirgedu ģimenē. Kādreizējie skolēni īpaši augstu vērtē to sirsniņo, nepiespiesto atmosfēru, kas valdīja starp skolotājiem, skolēniem un vecākiem neatkarīgi no tā, kādu stāvokli tie ieņēma sabiedrībā. Saulcerīte Neilande stāsta:

“Reizi gadā katra klase rīkoja vakaru ar pašu izdomātu programmu. Zīmējām programmas, kuras vakaros viesiem devām pret ziedojumiem, lai kaut ko varētu nopirkt klases labiekārtošanai — gleznu, aizkarus vai ko citu. Parasti visvairāk ziedoja rakstniece Anna Sakse un profesors Augusts Kirhenšteins. Viņi regulāri apmeklēja mūsu sarīkojumus, jo skolā

mācījās rakstnieces jaunākā meita Taiga un profesora mazbērni. Pirms vakariem nesām viņiem ielūgumus. Profesors mūs cienāja ar vitamīniem, bet rakstnieces mājas vērtus mums reiz atvēra Raiņa māsa Dora Stučka, kas dzīvoja turpat. Mūsu klases vakarus centāmies veidot tautiskā stilā, lai gan priekšnesumi bija īsts "kokteilis", veidots no dažādu tautu rakstnieku darbiem. Viesus cienājām ar zirņiem un skābputru. Pēc priekšnesumiem zālē notika rotaļas un dejas, it īpaši patika lēkt polku. Reiz divi zēni tā bija aizrāvušies ar lēkšanu, ka uzgrūdās profesoram Kirhenšteinam, kurš dancināja kādu meiteni un pakrita. Bijām ļoti nobijušies, bet profesors tikai pasmaidīja un turpināja priecāties kopā ar mums. Jāpiezīmē, ka tajā laikā profesors pildīja augstus valsts amatus, tomēr skolā ieradās bez apsardzes."⁴

Skola darbojās līdz 1976. gadam, pēc tam to pievienoja krievu 42. vidusskolai Inčukalna ielā 2. Visbijas prospektā 5 un 7 ierīkoja Rīgas pilsētas 5. specializēto internātskolu.

Lielas pārvērtības skāra Mežaparka sporta kompleksus. Sporta biedrība *Kaiserwald* beidza eksistēt līdz ar vāciešu aizbraukšanu. Pēc kara šo teritoriju savā ziņā pārņēma Vissavienības arodbiedrību sporta biedrība "Spartaks". Pēc 1958. gada Latvijas nodaļa iekļāvās sporta biedrībā "Daugava". "Spartaka" tenisa laukumus pārņēma Tramvaju un trolejbusu pārvaldes tenisa bāze. Savu treniņu bāzi "Vagonbūvētājs" te iekārtoja arī Rīgas Vagonu rūpnīca.

Rīgas un Vidzemes jahtklubi apvienojās Republikas Centrālajā jahtklubā. Kad tika uzcelts jaunais Mīlgrāvja tilts pār kanālu, kas savieno Ķīšezeru ar Daugavu, lielajām jahtām iebraukt Ķīšezērā vairs nebija iespējams. Nodega arī jahtu novietne — ēlings, un kā vienīgais liecinieks par burāšanu Ķīšezērā palicis tikai laika zoba apgrauztais Ziemeļu mols. 1970. gadā nodega Mežaparka peldētava, ko izmantoja daudzi pilsētas iedzīvotāji. Krasts pakāpeniski pārvērtās par lūžņāju.

Jahtkluba vietā 1974. gadā tika nodibināts Fiziskās kultūras un sporta komitejas mācību un treniņu centrs "Mežaparks". Sākās jauns būvniecības periods, kura rezultātā 1981. gadā atklāja viesnīcu, sporta zāli ar basketbola, volejbola, rokasbumbas laukumiem. Sakārtoja futbola laukumu. Viesnīcā bieži dzīvoja sportistu grupas, kas trenējās sacensībām, un mitinājās pat sportistu ģimenes.

Mežaparkā padomju gados dzīvoja vairāki redzami Latvijas sportisti. Četrdesmit piecus gadus Kokneses prospektā 27 pavadīja vecākās paaudzes daiļslidotāja zinātniece Līze Biķe. Kaut arī viņas daiļslidotājas karjeras kāpums bija 20. un 30. gadi, vēl pēckara periodā viņu bieži redzēja

uz Ķīšezera ledus jo "Joti vajadzīga lieta ir sports. Vislabākā garīgā atpūta".⁵ Fiziķi matemātiķi interesēja ne tikai zinātne un sports, "garīgo atpūtu" sniedza arī gleznas un mūzika.

Otru Mežaparka daijslidotāju — Zinaīdu Bērziņu 30. gados uz šī graciozā sporta ceļa uzveda Līze Biķe. Tūlīt pēc Otrā pasaules kara Zinaīda izvirzījās par labāko daijslidotāju Latvijā. Pati viņa dzīvoja Ezermalas ielā 15, bet treniņi notika Kultūras un atpūtas parka slidotavā.

"Z. Bērziņa pēc kara sasniedza savas sportiskās karjeras augstākās virsotnes, īpaši progresējot brīvā stila slidojumā. Tās programma bija kļuvusi ievērojami bagātāka, izpildījums gluds un tīkams. Viņa bija LPSR čempione individuālajā slidojumā no 1946. gada līdz 1948. gadam, bet no 1948. gada līdz 1952. gadam arī labākā sporta dejās ar Voldemāru Ozolu. Pēc profesijas Z. Bērziņa bija pianiste. Vēlāk viņa mācīja bērņus slidot tepat Mežaparkā daijslidošanas sekcijā, organizēja arī slidotāju grupu "Baletam uz ledus"."⁶

Olimpiskās sporta medaļas PSRS izlases komandās vairākkārt izcīnījis basketbolists Jānis Krūmiņš. Viņa mājvieta — Stendera ielā 13, bet sporta kolektīvs — Rīgas Armijas sporta kluba vīriešu basketbola meistarkomanda.

Māris Dāle pie ledusjahtas.
Foto no ģimenes arhīva

1956., 1960. un 1964. gadā Jānis Krūmiņš ieguva olimpisko sudraba medaļu, piedaloties PSRS basketbolistu izlasē.

Turpinot pārrunas par Dāles dzimtu, kā izcili sportisti — burātāji jāmin profesora dēls Māris Dāle un mazdēls Ansis. Māra Dāles sportiskās intereses laikam gan visvairāk noteikušas bērnības un agrās jaunības atmiņas par jahtu kapteiņiem un viņu dzīves stilu, kur vīrišķība un noslēpumaino, untumaino ūdeņu vilinājums brīnišķīgā kārtā apvienojās ar eleganci un mājīgumu, ko pēc cīņām ar vēju un vilņiem dod atgriešanās drošā un mierīgā, ūdensrožu ieskaudā ostā, pasēdēšana kluba zālē pie kamīna un klātiem galdiņiem, izbaudot piedzīvojumu stāstīšanas prieku.

Māris Dāle kļūst pazīstams kā izcils jahtnieks, bet viņa dēls Ansis jau 1985. gadā, būdams vidusskolas abiturients, kļūst PSRS sporta meistars burāšanā.⁷

Agrāk Mežaparka nosaukums asociējās ar villu koloniju un tai tieši piegulošajām sporta organizāciju teritorijām. Padomju gados tas pārvietojas pretējā virzienā — uz Voldemāra Kārklīņa tēloto mežu pilsētas ziemeļos. Kopš 1949. gada te starp Ķīšezeru, Viestura un Meža prospektu tiek veidots Rīgas Kultūras un atpūtas parks.

Latviešu speciālisti projekta izstrādāšanā nepiedalījās — to veica no Sarkanarmijas demobilizēts arhitekts Jevgeņijs Vasiljevs. Projektu viņš parakstīja 1949. gada 21. decembrī un pirmajā lappusē deklarēja: "Savu darbu pasniedzu kā dāvanu padomju tautu dižā vadoņa biedra Josifa Visarionoviča Staļina septiņdesmitajā dzimšanas dienā." (Jevgeņija Vasiljeva vadībā izstrādā arī pirmo Rīgas ģenerālpilnojumumu, kurš, pēc vēlākiem atzinumiem, tomēr ir neveiksmīgs.) Ir saglabājusies LPSR Arhitektūras pārvaldes Arhitektu padomes sēdes stenogramma, kurā parka projekts tiek apspriests 1950. gada 5. janvārī.

Plašāko projekta vērtējumu sniedz Rīgas galvenais arhitekts Osvalds Tīlmanis. No aizrādījumiem, kas steigā izstrādātajam projektam izteikti, šobrīd svarīgākie šķiet tie, kas protestē pret sadrumstaloto izklaides vietu novietojumu visā meža teritorijā un tie, kas uzsver meža nozīmi Rīgas atpūtas un gaisa aizsardzībā.

"Mežaparka teritorija, kurā paredzēta Kultūras un atpūtas parka celtniecība, ir vienīgais kompakti saglabājies meža masīvs Rīgas pilsētā. Šīs teritorijas veidošana neaprobežojas tikai ar pilsoņu atpūtas un izklaides vietas lomu. Mežs šajā teritorijā ir arī sargs pret Rīgas ziemeļu rajonā esošās superfosfāta fabrikas un citu rūpnīcu kaitīgo ietekmi.

Otrkārt, šī teritorija ir vienīgais dabīgais neaizskaramais meža rezervāts pilsētā, un īpaši tas attiecas uz meža rietumu un ziemeļu daļu."

1958. gada Republikas ātrslidošanas meistarsacīkšu dalībnieces Lāsma Avotiņa-Kauniste, sacensību galvenais tiesnesis, Eiropas 1939. gada meistars ātrslidošanā Alfonss Bērziņš un šo sacīkšu absolūtā uzvarētāja daudzciņā Ārija Gulīte-Marksa Kultūras un atpūtas parka slidotavā.
No Sporta muzeja arhīva

Taču projekta autors savā darbā ir ņēmis vērā tikai atpūtas parka, nevis Mežaparka intereses, norāda Tilmanis. Pilsētas galvenais arhitekts ieteic ierobežot Vasiļjeva projektēto jauno aleju, izklaides laukumus un nevajadzīgo sānceļu veidošanu. Lai nepostītu mežu, izklaides zona koncentrējama pie ezera, ziemelpuses priedes atstājot neskartas, jo „Šeit teritorija ir visgleznieciskākā un visvairāk apmežota. Šeit meža ainava stipri atšķiras no meža ainavas pārējā teritorijā. Šeit, manuprāt, jābūt parka robežai, tas ir meža rezervāts, kur nedrīkst notikt nekādi pasākumi”.⁸

1950. gadā Kultūras un atpūtas parks tiek atklāts. Te jau ir izveidota galvenā aleja, un tā noklāta ar asfaltu, uzcelts brīvdabas teātris, rotaļu sektors bērniem, kinoteātris, laivu stacija, izpletņu lēcēju tornis. Vēlāk pēc Artura Reinfelds projekta tiek uzbūvēts bērnu dzelzceļš.

Nozīmīga loma ne tikai Rīgas, bet arī republikas sporta dzīvē ir slidotavas un slēpju bāzes izbūvei Kultūras un atpūtas parkā. Piecdesmitajos gados šeit varēja iznomāt pāri par divsimt slēpju un trīssimt slidu pāru, bet lielajā slidotavā brīvdienās darbojās savs tūkstotis apmeklētāju. Atsevišķs laukums slidošanai bija arī bērniem, kurus apmācīja un gatavoja bērnu sacīkstēm Zinaīda Bērziņa. Slidotavā notika republikas meistarsacīkstes gan ātrslidošanā, gan daiļslidošanā. Ātrslidotāja Lāsma Avotiņa-

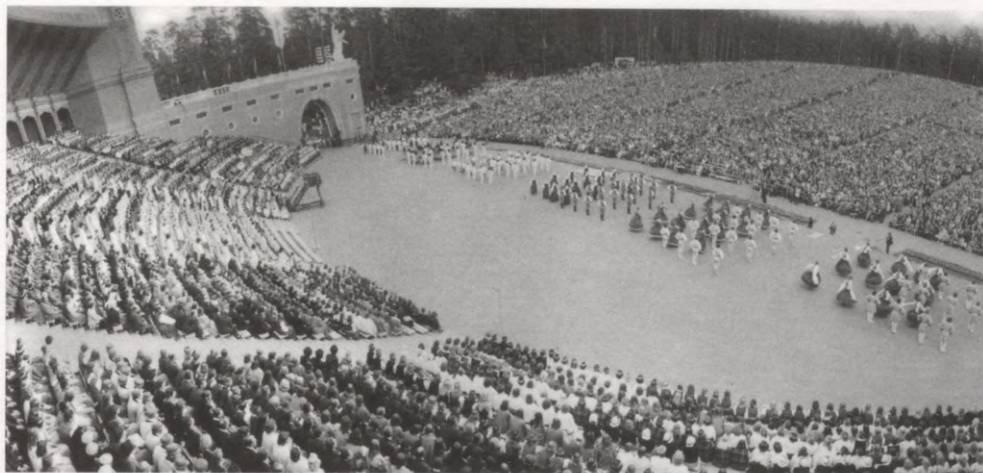
Kauniste, kas 1969. gadā kļuva absolūtā pasaules čempione, Mežaparka slidotavu nosauca par Baltijas "Medeo", pielīdzinot to izcilajiem ledus celiņiem Kazahijas kalnu sporta centrā.

"Mežaparka slidotava no piecdesmitajiem gadiem līdz pat astoņdesmitajiem bija labākā un ātrākā ne tikai Rīgā un Latvijā, bet arī visā Baltijā. Mežaparks bija mūsu "Medeo". Tur ir kalni ar skaistām eglēm un sauli. Šeit priedes un saulīte, kas spīdēja tikpat spoži. Mežaparkā atradās viens no tā laika Rīgā daudzajiem ātrslidošanas celiņiem, kas atbilda starptautiskajām prasībām. Pateicoties Mežaparka slidotavai, ātrslidošana Latvijā un Rīgā piecdesmitajos un septiņdesmitajos gados bija ļoti populārs sporta veids. Slidošanas popularitāti sekmēja tas, ka blakus ātrslidošanas celiņam bija vislabākā un viskoplāk apmeklētā publiskā slidotava. [...] Darbdienu vakaros un brīvdienās masu slidotava bija slidotāju pārpilna, te varēja redzēt ne tikai bērnus un jauniešus, bet arī vecākās paaudzes sportotājus, kuru slidotprasmē bija visai apskaužama. Pāri apgaismotajam ledum vienmēr skanēja laba, moderna mūzika. [...] Mežaparka slidotavā līdz 60. gadu vidum parasti risinājās lielākās ātrslidošanas sacensības — Rīgas un Latvijas meistarsacīkstes, prestižais un ļoti principiālais mačs starp Igaunijas un Latvijas izlases komandām. Un katras sezonas noslēgumā arī Kultūras un atpūtas parka balvas izcīņas sacensības ātrslidošanā."⁹

1955. gadā tiek uzcelta Lielā estrāde, lai 21. jūlijā tur atzīmētu Padomju Latvijas 15. gadadienu un sarīkotu Padomju Latvijas III dziesmusvētkus. Autori — arhitekti Vladimirs Šņitņikovs, Gunta Irbīte un Karīna Dannenhirša. Atšķirībā no iepriekšējām estrādēm šo estrādi būvēja kā pastāvīgu celtni ar plašām sporta un izstāžu telpām. 1957. gadā tur atklāja LPSR Tautas sasniegumu izstādi (starp citu, kā izcils sasniegums un tirdzniecības deficīts tur bija redzamas preces, kurām līdzīgas citās Eiropas valstīs varēja nopirkt katrā universālveikalā).

Lielajā estrādē satilpa trīspadsmit tūkstoši dziedātāju, skatītāju laukumā bija vietas trīsdesmit tūkstošiem cilvēku. Pēc grandiozās estrādes atklāšanas Dziesmu svētki padomju laikā te notika 1960., 1965., 1970., 1973., 1977., 1980. un 1985. gadā.

Mežaparka Lielā estrāde ieņēma izcilu un visai pretrunīgu lomu nācijas kultūras dzīvē. No vienas puses — dziesmu svētki bija padomju laika sasniegumu parāde ar spilgti izteiktu propagandas raksturu, kam jādemostrē apmierinātība ar esošo dzīvi un uzticība oficiālajai ideoloģijai. No otras puses — ļaudis, kas te saplūda no visiem Latvijas novadiem, nesa sev līdzīgan laikmetu griežos pārdzīvotā atmiņas, gan bagāto kultūras mantojumu, kas izpaudās klasiskajās dziesmās, tērpos, dejās. Šeit viņi

Lielā estrāde.
Jura Krieviņa foto
Dziesmu svētku simtgadē
1973. gadā

meklēja un atrada līdzās simtiem un tūkstošiem gara radinieku — tiklab dziedātājos, kā arī diriģentos. Bija dziesmas, kuras nācās atkārtot vēl un vēl, īpaši Jāzepa Vītola "Gaismas pili", ko allaž diriģēja Haralds Mednis, Emīla Dārziņa "Lauztās priedes" un "Mūžam zili ir Latvijas kalni". Arī tad, kad pirmo un pēdējo nemaz neiekļāva repertuārā, publika un paši dziedātāji tās vienkārši "izplaudēja" un izsauca dziedāt.

Viena no neaizmirstamākajām protesta epizodēm notika 1980. gadā, kad Dziesmu svētkos bija ieradusies komponista Jāzepa Vītola atraitne Annija Vītola. Kā jau "viņā pusē" dzīvojuša un miruša komponista dzīvesbiedre, viņa oficiālos svētku rīkotājus interesēja gaužām maz. Biļeti Amerikas viesiņš nopirka kādā no pēdējiem sektoriem. Taču tie svētku dalībnieki, kas Anniju bija pazinuši, viņu ne tikai aizveda uz pirmajiem soliem, bet arī palaida ziņu dziedātāju rindās, ka klausītājos atrodas "Gaismas pils" autora mūža līdzgaitniece. Kad Haralds Mednis beidza diriģēt tautā tik populāro koradziesmu, ne tikai klausītāji, bet arī dziedātāji sāka vētrains aplaudēt.

Kā stāsta muzikologs un komponists Oļģerts Grāvītis, koristi, "programmas pieteicējus pie vārda nelaizdami, sāk sumināt kādu cienījamu, sirmu, krāšņā tautas tērpā posušos dāmu. Nu tikai ievēroju: vienā no pirmajām rindām klausītāju vidū pacietīgi sēdējusi "Gaismas pils" komponista atraitne, no tālās Ņujorkas Latvijā iebraukusī Annija Vītola. Viņa tiek saukta uz estrādes. Ziedi, gaviles. Loģika prasa atkārtojumu. Un Jāzepa

Annija Vītola 1980. gadā
Lielajā estrādē.
J. Krieviņa foto

Vītola šedevrs kopkora un virsdiriģenta vēl nebijuši daijā, jūtīgā veidolā iemirgojas otrreiz. Atkal aplausi, urrā saucieni. Apsveicēju bari un ziedu kalni ap deviņdesmitgadīgo viešņu. Vai tad nu svētku organizatori to spēja paredzēt. Visa sarīkojuma muzikālā dramaturģija pēkšņi ir izjaukta. Ļaudis ir kā elektrizēti. Gribot negribot man galvā uzvirmo doma — ka laikam kaut kas līdzīgs svētku laukumā šovakar, 13. jūlijā, notiktu, tikai pašam profesoram Jāzepam Vītolam parādoties. Šķiet, tāpat domā tūkstoši. Jo kopkoris, līdzīgi satrakotam kumeļam, vairs nav nomierināms. Nelīdz režisora un estrādes komandanta uzsaucieni vien dziedoņiem dzirdamajos skaļruņos. Neko nespēj nokārtot arī paša kultūras ministra Vladimira Kaupuža parādīšanās. Koristu tūkstoši sauc: "Atkārtot, atkārtot!", un no klausītāju tūkstošu soliem atbalsojas "Vēlreiz, vēlreiz!". Haralds Mednis neko citu nevar darīt: ir jākāpj augstajā virsdiriģenta tribīnē un jāpiepilda ļaužu vēlme. Visā Dziesmu svētku vēsturē, kopš "Gaismas pils" pirmatskaņojuma — V svētku (1910. gada 4. jūlijā) koncerta noslēgumam, ģeniālā balāde trīs reizes nekad nav skanējusi."¹⁰

1985. gadā Mednis vairs nav Dziesmu svētku virsdiriģents un "Gaismas pils" nav Dziesmu svētku repertuārā. Bet koncerta beigās koris un

klausītāji tikmēr pieprasa savu diriģentu un Jāzepa Vītola skaņdarbu, ka, par spīti visiem organizatoru protestiem, Haralds Mednis no skatītāju rindām dodas uz tribīni un Dziesmu svētkus atkal noslēdz gavilējošais apliecinājums: "Augšām cēlās Gaismas pils!"

Lielā estrāde, lai arī ar padomju laika obligāto noformējumu — karoģiem, latviešu un krievu kolhoznieces, Lāčplēša un senkrievu varoņa tēliem pušķota, iztēlē veidojās kā liela nacionāla spēka un brīvības izjūtas nesēja. Dziesmas bija dzirdamas pāri visam Mežaparkam. Kad koncerti bija beigušies, pārpildītajos tramvajos tās skanēja līdz pat Rīgas centram, uz Dailes teātra balkona, uz universitātes kāpnēm, kanālmalas apstādījumos — līdz rīta gaismai.

"Gan dziedot, gan klausoties tajos laikos mēs krūtīs ievilkām brīvības gaisu, sajauktu ar pagātnes varoņgaru un ilgām. Tas bija — kā pavasarī zemes smārds kopā ar plaukstošā zaļuma balzamu. Koriem nācās paciest arī nodevu dziesmas, jo kur tu, cilvēk, liksies, ja gribi dziedāt, ir jāņem mutē arī tādi vārdi. To grūti izskaidrot ārzemēs dzīvojošiem latviešiem. Šo dziesmu rakstīšana un dziedāšana ir saukta arī par kolaborāciju. Bet tikai katrs pats zina, cik daudz un kā viņš ir kolaborējis..." saka dzejniece Anda Līce, atskatīdamās uz toreizējo Dziesmu svētku laiku.¹¹

¹ Skat. "Tēvija" 1941. g. 24. septembrī, 30. septembrī, 1942. g. 10. aprīlī.

² *Leimane D.* Rīgas Zoodārzs vakar, šodien, rīt // Rīga-800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 58. lpp.

³ Kas jauns Ķīšezera krastā? Stāsta Rīgas Zooloģiskā dārza direktors Visvaldis Makstenieks // Zvaigzne. — 1971, Nr. 15. — 25. lpp.

⁴ *Neilande S.* Mežaparka skola pirmajos pēckara gados // Rīga-800. Gadagrāmata 1997. — R., 1998, 90. lpp.

⁵ *Apine R.* Mežaparka meistas daiļslidošanā // Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 1998, IV laidniens.

⁶ Turpat.

⁷ Rīgas 28. vidusskolas abiturients, PSRS sporta meistars Ansis Dāle // Liesma. — 1985. — Nr. 5., vāks.

⁸ Протокол заседания Совета архитекторов при Управления по делам Архитекторов Латв. ССР. *Kopija mašīnrakstā. No S. Vieses arhīva.*

⁹ Citēts no R. Apines raksta Mežaparks un sports. Vakars. Šodien. Rīt // Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 2000, VII laidniens.

¹⁰ *Grāvis O.* Mežaparks uzgavilē deviņdesmitgadīgajai tautietei // Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā. — R., 1997, I laidniens.

¹¹ *Līce A.* Dziesmu svētki — tā ir atbilde // Dziesmusvētki. — 1998, Nr. 5. — 2. lpp.

ATMODA. JAUNS LAIKS. JAUNAS PROBLĒMAS

Iespējams, ka 1985. gada 7. oktobris uz laiku laikiem paliks dižākā diena Lielās estrādes vēsturē. Ir sākusies trešā tautas Atmoda, Dziesmotā revolūcija. Pavasarī un vasarā strauji ritējusi Latvijas Tautas frontes pulcēšanās cīņai par nācijas neatkarību. Organizācijas komitejas sēdē tiek pieņemts lēmums 7. oktobrī Mežaparkā sasaukt manifestāciju "Par tiesisku valsti Latvijā"¹, bet nākamajā dienā — atklāt Tautas frontes pirmo kongresu.

Lielajā estrādē sapulcējās ap simt divdesmit tūkstoši cilvēku no visām Latvijas malām. Uz "lēnu, krietnu, ilgu dārznieka darbu" aicināja akadēmiķa Jāņa Stradiņa rāmā, nosvērtā runa². Brīvības griba un atbildības jūtīgums skanēja dzejnieces Māras Zālītes balsī: "Šodien vairāk nekā jebkad

Māra Zālīte Lielajā estrādē 1988. gadā 7. oktobrī.
J. Krieviņa foto

lewa Akurātere
Mežaparka estrādē.
No ģimenes arhīva

mēs esam izjutuši, ka mūsu Māte ir dzīva. Tā skatās uz mums no katra zāles stiebra, no katras priedes galotnes, no katras ūdens lāses, ko dzeram. Tā skatās uz mums cerībā un ticībā, ka esam pieauguši, jo vienmēr pienāk tāds brīdis, kad Mātei nākas meklēt patvērumu un aizsardzību pie saviem pieaugušajiem bērniem. Tāds brīdis ir pienācis. Mums jābūt tik pieaugušiem, lai mēs spētu savu Māti sev atprasīt un paturēt.”³

Līdz asarām savijņoja levas Akurāteres dziesmas. Dzimtenes mīlestības apliecinājums un paļaušanās Labajam spēkam, kas sargā cilvēci:

*Kungs, mēs ticam, ka Tu gribi un ka tas Tavs svētais prāts,
Lai arvien šī tauta dzīvo un šīs zemes ražu vāc.*

Savu gadu desmitu Mežaparkā nodzīvojusi, tobrīd lewa Akurātere jau bija ieguvusi Mežaparka lakstīgalas vārdu. Atmoda viņai, tāpat kā viņas dziesmu klausītājiem, “nebija teātris, tā bija īstā, patiesā dzīve”. Viņas dziesmas skanēja gandrīz visur Latvijā, kur bija kāds nozīmīgs sabiedriskās pulcēšanās brīdis.

Otrs lielais, simboliskais Atmodas notikums Mežaparka estrādē — 1990. gada Dziesmu svētki. Robežas bija valā. Latvijā brīvi iebrauca trimdinieki no visiem kontinentiem, no visām paaudzēm, iebrauca ar saviem koriem, ansambļiem, dejotājiem. Pēkšņas satikšanās, domu apmaiņas, sirsnības uzplūdi un vēlēšanās būt vienotā pulkā, uz vienas skatuves Lielajā estrādē. Bet Lielā estrādē jau bija par šauru! Dziesmu svētku virsdiriģents Imants Kokars urdīja veidot estrādes paplašinājumu, uz kura

varētu stāvēt visi kori vienlaikus. Projektu izstrādāja arhitekti Juris Paegle un Andrejs Ģelzis. Estrādei pievienoja spārnus, kas skatuves atvērumu palielināja no 85 metriem līdz 145. Novāca pretenciozās stajinlaiku skulptūras torņu galos. Kopskats kļuva gan monumentālāks, gan latviskāks.

Atmodas kustībā, Vecrīgas sardzē barikāžu dienās un Saeimas vēlēšanās iesaistījās daudzi Mežaparka iedzīvotāji. Latvijas Tautas frontes Domes uzdevumā aktīvi darbojās māksliniece Džemma Skulme. Būdama Mākslinieku savienības priekšsēdētāja, viņa bija vairāku nozīmīgu pasākumu ierosinātāja un līdzdalībniece. 1988. gadā Džemma Skulme kā Tautas frontes domniece un PSRS Augstākās padomes deputāte piedalījās PSRS Augstākās padomes sesijā Maskavā. Tur apsprieda Padomju Savienības Konstitūcijas grozījumus. Grozījumu mērķis būtu pārliecināt citas valstis un vietējos nemierniekus, ka PSRS attīstās pa demokrātijas ceļu un ir monolīta kā vienmēr. Pirms pašas nobalsošanas, kas parasti pēc oficiālajiem priekšlikumiem beidzās bez kādām piebīdēm, Džemma Skulme pārsteidza inertos deputātus ar priekšlikumu — piešķirt republikām veto tiesības jautājumos, kas skar republiku īpašās intereses. Protams, "ķecerīgo" priekšlikumu noraidīja ar milzīgu balsu pārsvaru, tomēr tas bija noskanējis kā negaidīts pērkona grāviens ārēji gludajā sesijas gaitā un atklāja tās tendences, kurām būs izšķiroša nozīme notikumu tālākajā attīstībā. Un ne tikai Maskavā. Dainis Īvāns stāsta:

"Par — no tūkstoš piecīsimt cilvēku lielās deputātu saimes balso 23 cilvēki. Gandrīz visi igauņi un trīs latvieši. — Kā jūs sauc? — no balkona Skulmei pretī skrien ārzemju žurnālisti. Arī Latvijas Tautas frontes nostāja pret reformēto PSRS Konstitūciju kļūst zināma pasaulei. Džemmas fotogrāfijas dažādos pasaules laikrakstos atgādina līdz šim tur tikpat kā nedzirdēto vārdu — latviete."⁴

Šajā pašā laikā dibinājās Tautas frontes Mežaparka nodaļa. Tās pamatlicēji — Juris Zalcmanis, Gvido Bukeiko, Andris Liepiņš, Biruta un Juris Bernacki, Torīna un Valdis Vecvagari, Aivars Gulbis, Indra Vijupe, Ilgvars Pūkainis u.c. Torīna Vecvagare par grupas sākumdarbību informē:

"Tiek organizētas tikšanās un Mežaparka iedzīvotāju sapulces. Tēma — tauta, demokrātija, atklātums, neatkarība un pirmo TF atbalstītāju reģistrācija, aicinājums izveidot Mežaparka iedzīvotāju kontroles grupu namu pārvaldes darbības un komunālās saimniecības kontrolei. Neliela aktīvistu grupa Gvido Bukeiko vadībā izjauca ieceri dibināt fiktīvo "TF Mežaparka grupu", ko organizē namu pārvaldes un Oktobra rajona partijas veterāni aktīvistu (krievu tautības), sapulcinot namu pārvaldei pakļautos darbiniekus, galvenokārt sētniekus, un aicinot pierakstīties šajā grupā, kas

būšot Mežaparka veikala tirdzniecības un desu sadales noteicēji. Šo sapulci MTF dibināšanas aktīvisti pasludina par nelikumīgu. Iedzīvotāji tiek aicināti nepakļauties demagoģijai un ierasties uz LTF Mežaparka nodaļas dibināšanas sapulci. Tā notiek 1988. gada 18. decembrī Zoologiskā dārza akvāriju zālē.”⁵

Kad tuvojas Saeimas vēlēšanas, Mežaparka tautfrontieši kā deputāti izvirza juristi Ilmu Brinči, aktīvi un veiksmīgi darbojas visā vēlēšanu kampaņā. Tautfrontieši izstrādā virkni priekšlikumu Mežaparka sociālās vides uzlabošanai, kultūrvēsturisko ēku aizsardzībai un Mežaparka kā pilsēt-
būvniecības pieminekļa sakopšanai.

Nodibinoties tiešiem kontaktiem ar svešumā aizklīdušajiem tautiešiem un rodoties iespējai vākt un publicēt ziņas par okupācijas gados pazudušajiem cilvēkiem, veidojas dramatisks pārskats par cilvēku likteņiem, kam dzīves labākie brīži pagājuši Mežaparkā. Nelielu daļu no tā jau 1995. gadā atspoguļoja S. Vieses un I. Vijupes sastādītā brošūra “Mežaparks — nami, cilvēki, likteņi”. Maza daļa neatkarīgās Latvijas laika politisko un kultūras darbinieku bija apgūlušī Latvijas kapsētās. No dažādiem novadiem, arī no dažādām cariskās Krievijas impērijas malām nākuši, viņi bija izkliedēti kā vētras nestas lapas un gājuši bojā svešumā. Nebija saudzēta neviena tautība.

Hermanis Apsītis: Naukšēni, 1893. — Astrahaņa, 1942.

Kārlis Bikše: Liepāja, 1884. — Austrālija, 1955.

Bernhards Bīlenšteins: Dobeles, 1877. — Heilbronna, 1959.

Jānis Bokalders: Priekulji, 1885. — Stokholma, 1982.

Aleksandra Dzērvīte: Sibīrija, 1904. — Kanāda, 1984.

Edgars Jakobi: Tallina, 1881. — Lībeka, 1964.

Vīlis Janums: Code, 1894. — Minstere, 1981.

Jūlijs Lācis: Lēdurga, 1882. — Astrahaņa, 1941.

Gotfrīds Mīlbergs: Alūksne, 1887. — Soļikamska, 1942.

Markus Ozols: Dzērbene, 1895. — Orienburga, 1942.

Kornēlijs Veitmanis: Rāmuļi, 1899. — Karaganda, 1941.

Hanss Vegelins par saviem Mežaparka vienaudžiem, kas dzimuši laikā no 1921. līdz 1924. gadam un pēc pārceļošanas uz Vāciju nokļuvuši Hitlera armijas rindās, rakstīja: “Maksis Kizerickis — kritis Krievijā kā infanterists, Gerts Blūmenbahs — noslīcis, būdams jūras virsnieks, Volfgangs Blūmenbahs — miris kā jūrnieris, Aksels Hazenkampfs miris kara laizeretē Ukrainā, Georgs Kita-Kitels — miris no tuberkulozes, Helmūts Krauss — kritis Kaukāzā, Altrēds Hagedums — kritis karā...”⁶ Bet Helmūta Rīdela

Dzintras Jansones piemineklis
svešumā mirušajiem bērniem.
J. Krieviņa foto 1993. gadā

tēva nāve bija viena no bezjēdzīgākajām — žurnālistu Robertu Rīdelu nošāvuši amerikāņu lidotāji Lineburgas pļavā, kad pašās kara beigās no gaisa sarīkojuši iedzīvotāju medības...

Godinot cietušo piemiņu un it īpaši atzīmējot daudzu bojā gājušo bērnu likteni Sibīrijā, 1993. gadā Mežaparkā atklāja tēlnieces Dzintras Jansones pieminekli — uz bruģa pakrituša bērna skulptūru. Akmens plāksnītē iekala uzrakstu: "Veltīts 1941.–1949. gados deportētajiem, ceļā un svešumā mirušajiem Latvijas bērniem." Skulptūriņas sākotnējā novietne bija nelielā skvērā pie Kokneses prospekta starp Visbijas un Stokholmas ielu. Pie pieminekļa ziemu un vasaru vienmēr bija ziedi.

Paliekams tautfrontiešu ieguldījums Mežaparka attīstībā bija skolas atjaunošana Lībekas ielā 27. Direktores Līgas Nordes vadībā to atvēra 1992. gadā un izveidoja kā sākumskolu simt audzēkņiem. Taču bērnu skaits drīz vien aizsniedzās līdz simt trīsdesmit. Diemžēl šī labi nostādītā mācību iestāde līdz pat gadsimta beigām ir tikai sākumskola, jo telpu un līdzekļu trūkuma dēļ tai nav bijis iespēju paplašināties.

1993. gadā Mežaparkā tika atklāta vēl viena iestāde bērniem — Ziemeļu rajona Bērnu patversme Sudrabu Edžus ielā 11a. Tā aprūpēja ne

tikai bāreņus, kā Pirmā pasaules kara laikā bija darījuši Saules dārza darbinieki, bet arī vecāku pamestos, "liekos" bērnus. Bērnus, pēc kuriem nebija vajadzības vīrieša un sievietes dzīvē, kur mīlestības vietā bija stājies sekss un prieka vietā — dziņa pēc bezatbildīgas baudas, sākot ar alkoholu un beidzot ar narkotikām. Dažus gadus vēlāk par nelabvēlīgās ģimenēs kropļotiem bērniem sāka rūpēties arī Rīgas Samariešu centrs Visbijas prospektā 18, bet galīgā nabadzībā nonākušos ļaudis aprūpēja arī Sv. Jāņa palīdzības centrs Ezermalas ielā 34.

Atmodas laikā īsti tiek pārskatāms posts, ko klusajai, tīrajai villu kolonijai, tās iedzīvotājiem un dabai nodarījuši okupācijas gadi. Skaistās vienas un divģimeņu mājas bija nacionalizētas, sadalītas komunālajos dzīvokļos, verandas un balkoni pārtaisīti par istabām vai pieliekamajām telpām, dārzi aizauguši, puķu dobes pārvērstas par sakņu dobēm, ielās sabojātas rūpīgi liktās trotuāru plāksnes, oriģinālais akmeņu segums gar ielu malām noliets ar asfaltu un iznīcinātas zaļās joslas gar trotuāriem. Gandrīz katrs komunālā dzīvokļa iemītnieks mājas pagalmā vai dārzā bija uzcēlis malķakšķūni, kas jau tūlīt pēc uzbūvēšanas atgādināja graustu. 1993. gada pavasarī arhitekte Indra Vijupe konstatēja:

"Dzīvojamā rajonā nav vienotas kanalizācijas sistēmas (izņemot jaunbūves), filtrācijas akas ir nožēlojamā stāvoklī. Visbijas prospektā un Inčukalna ielā ir cēlies gruntsūdens līmenis, pagrabi ir pilni ar ūdeni, jo grāvji, kas filtrē uz Ķīšezeru plūstošos ūdeņus, nav tīrīti. Lielu postu Mežaparkam nodara arī smagā transporta kustība pa Meža prospektu un Ezermalas ielu. [...] Pēckara gados sašaurinātas vairākas Mežaparka ielas, sapludināti gruntsgabali, nojaukti vai pārvietoti žogi." Un vēl: "Ziemeļu rajona padomei nav pieticis spēka un naudas, lai veiktu nepieciešamos pasākumus arhitektūras pieminekļu saglabāšanai. Strauji iet bojā unikāla apbūve, žogi, detaļas un mākslas darbi. [...] Nepieciešams īpašs lēmums, lai varētu administratīvi sodīt par patvaļīgu saimniekošanu arhitektūras pieminekļu teritorijā. Ir pilnīgi skaidrs, ka Mežaparkā nav vietas piebūvēm, būdām, metāla garāžām un vispār — pašdarbībai!"⁷

Namu pārvaldnieki un inženieri, kam būtu vajadzējis sekot elementāras kārtības uzturēšanai, paši bieži vien bija izturējušies pret Mežaparka kultūras pieminekļiem kā pret šķiras ienaidniekiem. Ko viņiem varēja pārņemt? Viņi bija ienācēji no citurienes, un neviens viņus arī neiepazīstināja ar tām likumbām un sakarībām, kas veidoja Mežaparka savdabību un kultūras vērtību. Daudz sāpīgāk bija apzināties, ka kultūrvēsturiskā atmiņa, aizejot vecajai paaudzei, bija zudusi arī tās pēcnācējiem. It kā viss būtu nogrimis pasaules plūdu radītā tumšu ūdeņu dzelmē. Bija aizmirstas

zināšanas, pēc kādiem principiem vadoties, villu kolonijas pamatlicēji veidojuši šo prieku mežā iebūvēto pilsētu, kas bijusi velte Rīgas septiņsimt gadu jubilejai. Bija zudušas atmiņas par Mežaparka agrākajiem iedzīvotājiem, par inteligences zvaigznāju Rīgas klusajā nostūrī, kas līdz pat Otrajam pasaules karam veidoja īpašu garīgu starojumu un nācījas vērtību pamatfondā — paliekoša darba rezultātus. Līdz ar to sapratne par Mežaparka īpašo vietu Rīgas vēsturē un arhitektūrā palika sveša gan daudziem māju īpašniekiem un to mantiniekiem, gan daudziem organizāciju pārstāvjiem, kas lemj par pilsētas tālāko izbūvi.

Tiesa, kopš 1983. gada Mežaparks bija un ir valsts nozīmes pilsēt-
būvniecības piemineklis. Kultūras pieminekļu statuss ir noteikts 68 jūgend-
stila un 88 funkcionālisma stila ēkām. Valsts kultūras pieminekļu aiz-
sardzības inspektore Irēna Bākule rakstīja:

"Mežaparks kā Rīgas kultūrvēstures piemineklis ir saudzējams tā vēs-
turiski izveidotajā veidolā, pamazām atgūstot zaudētās kvalitātes. Šeit ir
svarīgs viss — ielu tīkla struktūra, parceļu lielums un forma, ēku izvieto-
jums gruntsgabalā, ēku raksturs, žogi, kam saskaņā ar būvnoteikumiem
jābūt caurredzamiem, zaļumi, kam jābūt koptiem, palīgēkas, kas pieska-
ņojamas pamatēkas arhitektūrai, un lapenītes, ko kādreiz ar īpašu pilsē-
tas valdes atļauju drīkstēja uzbūvēt gruntsgabalā. Šeit ir svarīgi, lai ēkas
nezaudētu oriģinālo logu un durvju formu, verandu, ekeru un fahverku
izbūvju raksturu, lai logiem būtu atjaunoti slēgi, kur tie bijuši, lai jumtu
spāru gali, balkoni un citas arhitektūras detaļas atgrieztos savās sākot-
nējās vietās. Vēlama ēku pakāpeniska atjaunošana, nevis, kā jau tas prak-
tizēts — nojaukšana un no jauna uzbūvēšana. Īpaši vērtīgo ēku-piemi-
nekļu nojaukšana ir pilnīgi nepieļaujama, pat ja ēka jau nonākusi kritiskā
stāvoklī."⁸

Tomēr ne Atmosdas gados, ne laikposmā līdz trešajam gadu tūkstošim
šis statuss netiek nopietni aizsargāts. Pilsētas rosība un rocība Mežaparka
ēku stāvokļa regulārā apsekošanā, likumdošanas aktu ievērošanā līdz pat
gadsimta beigām ir nepiedodami maza.

Taču kopš neatkarības atgūšanas iedzīvotāju vidū vienmēr ir bijis
aktuāls jautājums par Mežaparka turpmāko likteni un tā sakopšanas
iespējām. Sāka veidoties domubiedru grupa, kuri saprata — lai varētu
iestāties par vides un pieminekļu aizsardzību, vispirms nepieciešams ap-
zināt apdraudētās vērtības, izprast Mežaparka veidošanās principus un
publiski debatēt par attīstības ceļiem. No 1993. gada līdz 1995. gadam
laikraksts "Rīgas Balss" atvēlēja deviņus plašus atvērumus ar virstītu:
"Mežaparks: nami, cilvēki, likteņi". Tajos ar atmiņām par dārzu pilsētu,
tās iedzīvotājiem un vēsturisko attīstību uzstājās visai plašs rakstītāju loks.

Indra Vijupe.
Foto no ģimenes arhīva

Lielu daļu publikāciju par Mežaparka bēdīgo stāvokli un vēsturiskajām vērtībām laikraksta "Rīgas Balss" sniedza arhitekte Indra Vijupe. Viņa šeit dzīvojusi jau kopš bērnības, pieredzējusi gan peldētavas degšanu, gan Jahtkluba izpostīšanu, gan cilvēku nevīžīgo attieksmi pret kultūras mantojumu. Indras Vijupe un viņas vīra Normunda apskati par pagātnes notikumiem un tagadnes problēmām deva profesionālu vērtējumu un līdzdzīvotāju sirdssāpi: "Kalniņu dzimtas vēsture ir daļa no Latvijas vēstures" (23. IX 93.), "Sniķeru dzimta" (3. XI 93.), "Villu kolonija *Kaiserwald*" (23. XII 93.), "Tā paiet pasaules godība" (16. III 94.), "Ķīšezera peldētavas liktenis" un "Tu atbildi pats par sevi" (3. I 95.) u.c. Vēlāk tiem pievienojās publikācijas laikrakstā "Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā" — "Vai Mežaparkā ceļ saprātīgi?" (1998. g. IV laidniens), "Gaume, prāts un nauda" (2000. g. VII laidniens) u.c. izdevumos.

Nopietnus rakstus ar ieskatu Mežaparka vēsturē sagatavoja otra ilggadēja Mežaparka iedzīvotāja, esperantiste Saulcerīte Neilande. Vēl vairāk — viņa ir darījusi skrupulozu darbu, caurskatot vecās Mežaparka mājasgrāmatas Latvijas Valsts arhīvā un adrešu grāmatas bibliotēkās. Līdz ar to bija iespējams precizēt vairākus simtus māju, kur savulaik dzīvojuši

nācijas kultūrā nozīmīgi darbinieki, politiķi un valstsvīri. Veidojās vēsturiskā iedzīvotāju kartotēka, kuru papildināja bibliogrāfiskie rādītāji.

1995. gadā, izmantojot savāktu materiālu, bija iespējams laist klajā I. Vijupes un S. Vieses sastādītu izdevumu — "Mežaparks — nami, cilvēki, likteņi", kur sniegta rakstu kopa ar ieskatu vēsturē un iedzīvotāju likteņos, publicēti interesantāko ēku attēli. Tālākiem pētījumiem ceļu līdzināja Mežaparka esošo un bijušo iedzīvotāju atsaucība. No visām malām pienāca vēstules ar pagātnes atmiņām un ar ziņām par likteņiem svešās zemēs.

Būtiska nozīme Mežaparka izpētes stimulēšanā un arhitektūras vērtību aizsardzībā bija profesora Jāņa Krastiņa grāmatai, kas veltīta villu kolonijas attīstībai. 1997. gada pavasarī sērijā "Latvijas Arhitektūras un mākslas pieminekļi" iznāca viņa "Mežaparks". Kapitāls darbs, kas ielu pa ielai, numuru pa numuram aptvēra visu celtniecību un tās stilu dažādību, atklāja Mežaparka vietu Latvijas arhitektūras vēsturē, jūgenda un funkcionālisma "mazo formu" tapšanā. Mājokļi bija doti, nu bija iespēja tajos novietot Latvijas iedzīvotājus ar likteņstāstiem gadsimta garumā. Un uz izsvērtu faktu pamata iestāties par to, lai nezināšanas un neizpratnes dēļ šajā Rīgas daļā neaizietu bojā vērtības, kas mūsu galvaspilsētu ierindo Eiropas kultūrpilsētu priekšpulkā.

Grāmatas iznākšanas dienās 15., 16. maijā Latvijas Kultūras fonds sarīkoja konferenci un izdeva avīzi — "Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā". Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā savukārt tika atklāta Intas Štamgūtes veidotā izstāde "Ķeizarmežs-Mežaparks". Gan referenti, gan avīzes rakstu autori un izstādes veidotāji piegāja savam darbam ar izcilu atbildības sajūtu un rūpību. Konferences pirmā diena bija veltīta vēsturiskajiem aspektiem: Mežaparka priekšvēsturei senajās kartēs, būvniecības principiem, Baltijas vāciešu lomai Mežaparkā, sporta biedrības *Kaiserwald* darbībai, kultūras darbiniekiem Mežaparkā, iedzīvotāju likteņiem divu okupāciju laikā un Dziesmu svētku devumam tautas garīgā spēka kopšanā (Ingrīda Miklāva, Jānis Krastiņš, Renāte Adolfi, Rita Apine, Saulcerīte Viese, Saulcerīte Neilande, Oļģerts Grāvītis). Konferences otrajā dienā tika analizēta pašreizējā situācija: dabas pamatne un vides problēmas Mežaparkā, vēsturiskās apbūves saglabāšanas problēmas, Mežaparka nākotnes aprises, Zooloģiskā dārza darbība un bijušā Kultūras un atpūtas parka pārveides ieceres (Kristīne Āboliņa, Indra Vijupe, Gunārs Melbergs, Daiga Leimane, Vilis Bernhards). Pēc konferences Rīgas Domei tika nosūtīta vēstule ar priekšlikumiem Mežaparka tālākai attīstībai.

Mežaparka Attīstības biedrības mitne
Kokneses prospektā 15.
S. Vieses foto

Konference rosināja vēl vienu notikumu — 1997. gada septembrī tika nodibināta Mežaparka Attīstības biedrība, lai ar izglītojošu, kultūras u.c. pasākumu palīdzību veicinātu tādu Mežaparka attīstību, kas saglabātu tā esošo kultūrvēsturisko un dabas mantojumu un nodrošinātu kvalitatīvu dzīves vidi pašreizējām un nākamajām Mežaparka iedzīvotāju paaudzēm. Ar Kultūras fonda atbalstu Mežaparka Attīstības biedrība divas reizes gadā turpina izdot avīzi "Mežaparks — pirmā dārzu pilsēta Eiropā", kur tiek publicēti vides aizsardzībai, Mežaparka vēsturei un attīstības problēmām veltīti speciālistu raksti.

90. gadu vidū sāka iezīmēties pārmaiņas Mežaparka veidolā. Aizbrauca daļa veco padomju armijas virsnieku. Stokholmas ielā 32, pie kādreizējā labklājības ministra Rubuja mājas, kādu dienu piebrauca divi milzīgi furgoni, gandrīz tik augsti kā pati māja, atskanēja negantas suņu rejas un sievu spalģās balsis. Militārists, kas te mitinājās un ēku bija nolaidis gan no iekšpuses, gan ārpusē, devās projām. Māju ieguva pazīstamais fotogrāfs Valts Kleins, un drīz tā kļuva par vienu no sakoptākajiem mājokļiem Mežaparkā.

Ar bijību pret restaurāciju izturējās Vācijas un Šveices vēstniecība. Īpaši tas jāsaka par namu Hamburgas ielā 23, kas piederēja Kalifornijā

Marta Alberinga Mežaparka Attistības biedrības sarīkotajā vakarā 1997. gadā.
G. Ramoses foto

mirušajiem trimdiniekiem Hildai un Kārlim Bodniekiem. Tur savulaik bija iekārtojusies bērnu psihoneiroloģiskā slimnīca un telpu pielāgojusi savām vajadzībām, ar piebūvēm sabojājot gan fasādi, gan kāpnes. Pēc 1990. gada ēka kādu laiku stāvēja tukša un bojājās vēl vairāk. Tad namu rezidencei iegādājās Šveices vēstniecība un sāka atjaunošanu. Tika restaurēts pat fili-grānais metālkaluma žogs, kas aptvēra plašo zemes īpašumu un šobrīd garāmgājējiem ļauj brīvi vērot sakopto parku un jūgendstila arhitektūru. Ar ieinteresētību un prieku Mežaparkā darbojās arhitektu birojs "Gints un kolēģi", atjaunojot firmas "Rīgas Fēnikss" rīcībā nonākušos namus Visbijas prospektā 5 un 7.

Taču līdzīgu piemēru villu kolonijā nav daudz. Vecajiem iedzīvotājiem, kuri atguvuši savus kādreiz nacionalizētos īpašumus, parasti nepietiek naudas to sakopšanai, kur nu vēl kultūras mantojuma aprūpei. 1999. gadā gleznotāja Džemma Skulme intervijā Romanam Koļedam ar rūgtumu raksturo situāciju Mežaparkā:

"Jāatzīst, ka te saduras bagātais ar nabago. Nabagam ir šausmīgi jāsasacēns ar bagāto. Pati piederu pie tādas kā vidusšķiras, tomēr tieku nospiesta mazliet zemāk. Tas ir sāpīgi. Jārisina triviālas sadzīves problēmas, jo tās ir pamatā kaut kam svarīgākam."⁹

Lielu daļa ārzemju latviešu ir atteikušies no atgriešanās Latvijā un atgūtās ēkas izmanto kā pārdošanas objektus. Taču pircēji pašreizējā ekonomiskā situācijā pa lielākai daļai ir bagātību ātri ieguvuši cilvēki, kuriem nav priekšstata par vērtībām, kuras gadu desmitiem noteikušas villu kolonijas īpašo vietu Rīgas apbūvē. No pārdotajiem objektiem nākas aiziet cilvēkiem, kas pārstāv daļu nacionālās kultūras un Mežaparka vēstures.

Dramatisks izveidojās spāņu deju dejotājas Martas Alberingas liktenis. Kopā ar dzīvesbiedru viņa visu mūžu bija kolekcionējusi mākslas darbus, un viņu nelielā dzīvoklī Visbijas prospektā 47 ar laiku izveidojās pārbagāta gleznu, porcelāna, mākslinieciski un vēsturiski vērtīgu mēbeļu kolekcija. Šo krājumu Marta Alberinga novēlēja Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam un Valmieras Novadpētniecības muzejam. Taču māksliniece gribēja visas lietas paturēt savā tuvumā līdz mūža galam, jo katra no tām sauca atmiņā daudz skaistu brīžu un, pat deviņo gadu desmitu saņemšanai, jāva justies jaunai. Kad māju Austrālijā dzīvojošā mantiniece pārdeva, viņa pircējam izvirzīja noteikumu, ka Alberingas kundzei jāpaliek savā dzīvoklī. Taču māju pārdeva tālāk, un jaunie īpašnieki pieprasīja telpas atbrīvot. Tad kādu dienu pie Alberingas ielauzās maskās tērpti vīrieši un viņas acu priekšā aiznesa trīsdesmit sešas gleznas un vairākus senos pulksteņus un traukus... Pēc šī notikuma Marta Alberinga vairs nevilcinājās ar dāvinājumu muzejiem. Iegūtie eksponāti tur izkārtoti vairākās zālēs un būtiski papildina nacionālo vērtību klāstu. Daļu nozagto gleznu izdevās atrast tikai pēc pāris gadiem. Bet pati Marta Alberinga tagad pārcēlusies uz Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja sagādāto dzīvokli Sarkandaugavā...

Pilsētas pārvaldes instances pirkšanas un pārdošanas procesā ne vienmēr ir iepazīstinājušas jaunos dzīvokļu un mājas ieguvējus ar likumiem, kuriem viņiem jāpakļaujas kā pilsētībūvniecības pieminekļa īpašniekiem. Vairākos gadījumos jau ir patvarīgi sadalīti gruntsgabali un sablīvētas ēkas, kādas drīkstētu atrasties tikai daudz plašākā zemes gabalā. Ap jauniegūtajām teritorijām tiek celti augsti un blīvi koka vai pat betona žogi. Hermaņa Apsīša māju Olava ielā 1, kuru projektējis profesors Ernests Štālbergs un kurai vēl 1993. gadā svinīgi pielika piemiņas plāksni, jaunais īpašnieks nojauca līdz pamatiem, un Rīgas Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija kādudien atradās būvbedres priekšā.

Tā mūsu ziemeļnieciskajā vidē radītās neatkarījamās kultūras vietā tiek kompilēta "globālā" subkultūra, kas daudzviet pasaulē jau izsaukusi identitātes, kopienas un indivīda pašvērtības zudumu. Savdabīgo,

draudzīgai un iejūtīgai sabiedrībai atvērto mājokli un vidi ap to apdraud standartcilvēks, kura prasības pret dzīvi veidojusi reklāma un pārliecība par privātīpašuma visvarenību.

Negaidītas metamorfozes piedzīvoja piemiņas zīme represētajiem bērniem skvērā Visbijas un Stokholmas ielas krustojumā. 1997. gadā zemesgabals tika atdots Rietumos dzīvojošām mantiniecēm, un viņu pārvaldnieks pieprasīja atbrīvot "aizņemto teritoriju"¹⁰. Kaut gan Mežaparkā ir neapbūvētas teritorijas, kuras varētu kādreizējiem īpašniekiem piedāvāt apmaiņai pret sabiedrībai nozīmīgu mantojumu, pārvaldnieka prasība tika respektēta. Pieminekļi atgriezās Dzintras Jansones darbnīcā, līdz 1998. gada septembrī atrada jaunu vietu — skvēram iepretī, Kokneses prospekta malā, Stokholmas un Pēterupes ielas krustojumā. Ne velti, strādājot pie Ziemeļu rajona valdes atvēlētās piemiņas vietas, māksliniecei nākušas prātā Māras Zālītes dzejoļa rindas: "Uz krustcelēm mazs bērniņš rotājās / Zem ratu riteņiem, zem pakaviem, / zem dzelžu pēdām..."

Problēmām noslogots 90. gados ir bijis dažādo Mežaparka organizāciju liktenis. Kādreizējo sporta biedrības *Kaiserwald* teritoriju, likvidējoties padomju laika sporta objektiem, 1994. gadā pārņēma SIA "Ķeizarmežs", "Skonto" futbolistu meitasuzņēmums. Kopš tā laika šeit noris strauja attīstība.

"Trīs gadu laikā ar Latvijas Olimpiskās komitejas, Sporta pārvaldes, Latvijas Futbola federācijas un futbola kluba "Skonto" atbalstu ir veikti ievērojami teritorijas paplašināšanas un labiekārtošanas darbi, lai radītu pasaules standartiem atbilstošu sporta kompleksu ar sešiem dažāda veida futbola laukumiem, diviem peldbaseiniem (lielo un mazo), volejbola, basketbola zāli, aerobikas zāli, rehabilitācijas centru ar pirtīm, džakuzi vannu, ģērbtuvēm, ēdināšanas bloku un modernu viesnīcu ar sešdesmit vietām."¹¹

"Ķeizarmežs", kā jau tas iespējams materiāli bagātai, subsidētai organizācijai, plāno grandiozas attīstības perspektīvas, jauna sporta laukuma veidošanu, viesnīcas tipa un pārdodamu kotedžu būvi, pat universālveikala celtniecību. Līdz ar to notiek teritorijas paplašināšana. 2000. gada sākumā plašus sabiedrības slāņus satrauca fakts, ka Izglītības un zinātnes ministrija uz divdesmit pieciem gadiem izīrē "Ķeizarmežam" jauno dabas draugu centru "Saulesdārzs". Avīzēs parādījās asi protesta raksti, gan iestāžu, gan privātpersonu vēstules ceļoja pie augstām amatpersonām. Rakstītāji pārmeta ministrijai, ka bērniem, kurus automašīnas jau izspiedušas no ēku pagalmiem un lielā mērā arī no parkiem, arvien vairāk

un vairāk tiek atņemtas iespējas praktiski darboties dabā, darbā iepazīt tās skaistumu un daudzveidību. Tika rakstīts arī par morālo atbildību kādreizējā dārza veidotāju priekšā:

"8,8 ha lielas platības atņemšana bērniem, atpūtas un mācību vietas iznīcināšana ir smags ētisks pārkāpums pret mantojumu, ko mums atstājušas iepriekšējās paaudzes. Uzskatām, ka šobrīd daudz vairāk nekā agrāk Rīgas un Latvijas bērniem nepieciešams savs "Saulesdārzs" ar kokiem, augiem, putnu ligzdām, pludmali, kur bērni var ierīkot savu laivu ostu, rotaļāties, saņemt ciemiņus. Šāds "Saulesdārzs" būtu, kā savulaik raksturoja — "pedagoģijas brīnum pasaule" un nopietns ieguldījums jaunatnes audzināšanā."¹²

Pēc Atmosdas varēja gaidīt, ka tieši Izglītības un zinātnes ministrija būs pirmā iestāde, kas rūpēsies par tautas ziedojumiem iegūtās teritorijas un reizē arī Valsts nozīmes kultūras pieminekļa atjaunošanu. Nolika pretējais. "Saulesdārzs" gan kļuva par jauno dabas draugu centru, taču netika veidota perspektīva programma, lai tajā atjaunotu skolotāju un Mazpulka iekoptās tradīcijas un padarītu šo teritoriju par populāru Latvijas bērnu un jauniešu pulcēšanās un audzināšanas vietu. "Saulesdārzs" nīkuloja vēl vairāk nekā okupācijas gados, cits pēc cita tajā nomainījās pieci direktori, līdz piepeši atklājās, ka jauno dabas draugu centrs ministrijai nav rentabls — "Parāds par nekustamā īpašuma nodokli sasniedzis 53 524 latus, bet organizācijai 2000. gada budžetā paredzēti tikai 62 848 lati."¹³ Un tajās pašās dienās, kad izglītības un zinātnes ministrs Māris Vītols parakstīja dokumentus par "Saulesdārza" teritorijas izīrēšanu, ministrija atvēlēja 70 000 latu sportistu godalgošanai...

[Smags ir bijis arī Kultūras un atpūtas parka liktenis neatkarības gados. Tas tika pārveidots par a/s "Mežaparks". Tā slavu cēluši vienīgi Dziesmusvētki no Romas pāvesta Jāņa Pāvila II uzstāšanās Lielajā estrādē 1993. gada 8. septembrī.] Lielās estrādes sakopšanai gan tika veltīta vajadzīgā vērība un līdzekļi, taču parkā iebūvētās sporta un izklaides vietas cita pēc citas piedzīvoja pamesto lauku fermu likteni. Ar pamežu pieaugu prieku sils. 1999. gada nogalē, pārņemot a/s "Mežaparks" saimniecību, jaunais direktors Valdis Garoza bija spiests atzīt, ka "zemāk vairs nebija kur krist — neesoša autosaimniecība, trīs nodedzināti objekti, vairāki desmittūkstoši nenomaksātu nodokļu parādu, izdemolēta kādreiz visiem rīdziniekiem zināmā slidotava un slēpju bāze, laivu stacija, teātris, ēdināšanas iestādes. Un aizaudzis, pielūžņots mežs..."¹⁴ Ieceres gadtūkstošu mijā ir lielas — ģimenes atpūtas parka veidošana, Zaļā teātra rekonstrukcija, jaunu rotaļu un izklaides vietu būves, skulptūru parka

ierīkošana, Dziesmu svētku muzeja iekārtošana Lielās estrādes izstāžu zālē...

Tā tad — darbs, darbs, darbs un līdzekļi, kas iegūstami ar sabiedrības intereses radīšanu par atjaunoto Mežaparku. Un ar pašas sabiedrības audzināšanu — jo šodienas patērētājs ir stipri attālināts no relaksējošas atpūtas dabas un mākslas vērojumā, veselīgām sporta nodarbībām svaigā gaisā, ir pieradis pie dauzonīgas mašīnas vadītas izklaides un fanu armijas aurošanas koncertu vai sacīkšu laikā. Atpūtas un izklaides līdzsvarošana 21. gadu simtenī prasīs pārdomātus risinājumus. Nevis lai radītu izklaides vietu, ar kādām pilna visa pasaule, bet saglabātu ziemeļnieciski neatkārtojamus vaibstus, kas atrodami tikai šeit. Mežs pie Ķīšezera ir vienīgā vieta Rīgā, kur vēl pilsētniekiem būtu iespējams saglabāt nomierinošu saskari ar dabu, ar īstu mežu, ar tūkstošgadīgu, nepārveidotu un neizkropļotu, betonā, asfaltā un mākslīgos zālienos neiemīcītu kāpu zemi.

Ka ar talantīgu cilvēku aizrautīgu darbu iespējama spoža attīstība, ir pierādījis Zoodārzs. Spiedīgajos apstākļos, kad pēc 1990. gada strauji saruka apmeklētāju skaits no Padomju Savienības, ienākumu Zoodārzam tikpat kā nebija. Tad dārza vadība ar apbrīnojamu izturību un izdomu izstrādāja projektus, meklēja atbalstītājus, diendienā ziņoja par visiem dzīvnieku valstības jaunumiem, veica izglītojošo darbu izbraukumos. Rīgas Nacionālā zoologiskā dārza Izglītības un informācijas nodaļas vadītājs tēvocis Māris jeb Ingmārs Lidaka pēdējo gadu laikā ir kļuvis par vienu no populārākajām personībām Latvijas presē un televīzijā. Daudzu cilvēku izpratnē viņš reprezentē labestīgā, saudzējošā, enerģiskā gadsimtu mijas cilvēka attieksmi pret Zemes dzīvajām būtnēm, kuras prasa gan sapratni, gan aizsardzību. Viņa gandarījums visai skopī atalgotajā darbā — ziņkārība un sajūsma klausītājos, atmodināta līdzdalība dzīvnieku likteņos, atmodinātas atbildības un prieka jūtas par pasauli, kurā dzīvojam.

Arī laikā pēc Atmosas Mežaparkā ir ienākuši vai arī izauguši zinātnieku, mākslinieku un valsts vadošo darbinieku vidējās un jaunākās paaudzes pārstāvji. Tāpat kā agrāk te dzīvo ārsti, arhitekti, vēsturnieki, tēlnieki, sportisti, politiķi, deputāti, rakstnieki, aktieri, žurnālisti — sarežģīts sabiedrības slānis, kura ieguldījumu mūsu nācijai un arī Mežaparka attīstībā izvērtēs jaunais gadu tūkstotis. Un ir gandarījums, ka pretrunām piesātinātajā laikmetā, ar kuru mēs atvadāmies no simt gadu vecā Mežaparka, tomēr jūt atdzimstam interesi par vidi ap mums, par kultūru un kultūras mantojuma saikni ar nākotni.

Lai tad arī grāmatu noslēdz neliela, bet zīmīga epizode kādas skulptūras vēsturē, kas Mežaparkā tika uzstādīta 1999. gadā. Tas bija lietuviešu

harmonisku tēlu — dziesmu gara un paaudžu saiknējuma simbolu. Svinīgi gaišu noskaņojumu izstarojošu veidolu, kas atgādina divu baltu tautu kultūras zarojumu seni tuvos garīguma pamatus. Ir prieks, ka atdodot mūsu kultūrvidē šo monumentālo skulptūru, esam varējuši nolīdzināt gadu garumā ievilkušos parādu, jo Antinis, būdams gan Lietuvas, gan savas pamatdzimtenes patriots, kaismīgi vēlējas un cerēja, ka vismaz kāds no viņa monumentālajiem darbiem atradīs mājvietu Latvijā. Ir tāda sajūta, ka ar cieņu un godu atgriežot dzīvē "Koklētāju", mēs būtu atguvuši kādu daļu no tā vienojošā spēka, kas uztur garīgu tvirtumu."¹⁵

¹ *Latvijas Inteliģences apvienība*. Latvijas Tautas fronte. — R., 1998, 20. lpp.

² Sk. "Mežaparks — pirmā dāru pilsēta Eiropā", R., 1998, IV laidniens.

³ *Zālite M.* Kas ticībā sēts. — R., 1997, 141. lpp.

⁴ *Latvijas Inteliģences apvienība*. Latvijas Tautas fronte, 47. lpp.

⁵ *Vecvagare Torina*. Mežaparka Tautas fronte // Mežaparks — pirmā dāru pilsēta Eiropā. — R., 1998, IV laidniens.

⁶ *Veģelins H.* Vēstule S. Viesei 1966. g. 1. maijā. No *S. Vieses arhīva*.

⁷ *Vijupe I.* Tā paiet pasaules godība // *Rīgas Balss*. — 1994. g. 13. martā.

⁸ *Bākule Irēna*. Mežaparka vide // Mežaparks — pirmā dāru pilsēta Eiropā. — R., 1998, IV laidniens.

⁹ Mākslas nekad nevar būt par daudz // *Dziesmusvētki*. — 1999, Nr. 8. — 3. lpp.

¹⁰ *Āboliņa Dz.* Piemiņas zīme represētajiem bērniem // *Rīgas Balss*. — 1998. g. 29. septembrī.

¹¹ *Apine R.* Mežaparks un sports. Vakar. Šodien. Rīt // Mežaparks — pirmā dāru pilsēta Eiropā. — R., 2000, VII laidniens.

¹² "Saulesdārza" likvidācija // Mežaparks — pirmā dāru pilsēta Eiropā. — R., 2000, VII laidniens.

¹³ *Skagale G.* Bērņus padzen no "Saulesdārza" // *Neatkarīgā Rīta Avīze*. — 2000. g. 9. martā.

¹⁴ *Gabre A.* Mežaparkam jāatgriežas pilsētas aprītē. // *Rīgas Balss*. — 1999. g. 8. oktobrī.

¹⁵ *Čaupova R.* Koklētājs ar dziedošiem bērniem — Roberta Antiņa skulptūra Mežaparkā // *Dziesmusvētki*. — 1999, Nr. 8. — 10. lpp.

AR MEŽAPARKA VĒSTURI SAISTĪTO ZĪMĪGĀKO PERSONU SARAKSTS

Sarakstā ietvertajām personām norādīts, ja tas bijis iespējams, arī profesija, dzīves dati vai laikmets. Personas, kas dzīvojušas Mežaparka teritorijā, apzīmētas ar *. Nozīmīgākās adreses dotas grāmatas tekstā.

- *ĀBOLS Ojārs (1922–1983) — gleznotājs 227
- ĀDAMSONS Eriks (1907–1946) — rakstnieks 180
- *ADELHEIMS Romans (1881–1838) — mediķis, profesors LU 141, 142
- *ADOLFI (*Adolphi*) Renāte (1923) — K. Širrena biedrības sekretāre 6, 186, 252
- *AGTE-VILKE Brigitte, sk. Vilke
- *AGTE (*Agthe*) Gustavs Ādolfs (1850–1906) — inženieris, villu kolonijas pamatlicējs
16, 17, 26, 27, 30, 31, 33–36, 49, 50, 52–54
- *AGTE (*Agthe*) Gustavs (1889–1917) — mākslinieks 190
- *AGTE (*Agthe*) Heinrihs Oskars (1876–1939) — Būvbiedrības direktors 34, 35, 37, 38,
41, 42, 52, 53, 60, 114, 190
- AGTE (*Agthe*) Johans Kristofs (1814–1868) — mūziķis 33
- *AGTE (*Agthe*) Kristofs (1885–1941) — arhitekts 34, 36, 49, 53, 66, 68, 114, 171, 190,
216
- *AKURĀTERE Ieva (1958) — dziedātāja 245
- *ALBERINGA Marta (1909) — dejotāja 254, 255
- *ANDERSONE Maija (1930) — tulkotāja 230
- ANTIŅŠ (*Antinis*) Roberts (1898–1981) — lietuviešu–latviešu tēlnieks 258–260
- ANTONOVS Sergejs (1884–1956) — arhitekts 162
- APINE Rita (1951) — sporta vēsturniece 6, 51, 54, 64, 170, 187, 243, 260
- *APSĪTIS Hermanis (1893–1942) — jurists, tieslietu ministrs 121, 148, 193, 247, 255
- *APSĪTIS Kārlis (1889–1942) — inženieris metalurģs 150, 151, 194, 195, 204
- APSĪTIS Vaidelotis (1921) — arhitekts 6, 149, 152, 195, 204

- *BAGRAMJANS Ivans (1897–1982) — Padomju Savienības maršals 45, 207
- BĀKULE Irēna (1945) — arhitekte 250, 260
- BARONS Kārlis (1865–1944) — ārsts un sabiedriska darbinieks 86, 175, 187

- BĀRS Oskars (1848–1914) — arhitekts 65, 69, 141
- BENEFELDE Ada (1887–1967) — dziedātāja 89
- *BERČI (*Bertschy*) Hariete (dz. Kupfere, 1912) — arhitekta E. Kupfera meita 6
- BERGS Arveds (1875–1941) — jurists, sabiedriska darbinieks 84, 85
- *BERKA Pēteris — dārznieks Saules dārzā 20–30. gados 175
- *BERKHOLCS A. — Rīgas pilsētas notārs 42, 50, 52
- *BĒRZIŅA Zinaīda (1916–1996) — daiļslidotāja un pianiste 237, 239
- *BĒRZIŅŠ Arturs (1882–1962) — publicists, teātra kritiķis 138, 160, 162, 203
- BĒRZKALNS Pēteris (1899–1958) — arhitekts 122
- BETGE (*Baetge*) Kurts (1888–?) — arhitekts 68, 121
- *BETIHERS (*Boetticher*) Ernsts (1858–?) — pilsētas galvas biedrs 20. gs. sākumā 52, 60
- *BIKŠE Kārlis (1887–1955) — arhitekts 123–125, 129, 153, 247
- *BIŅE Līze (1900–1995) — daiļslidotāja 236, 237
- *BĪLENŠTEINE-BOSE (*Bielenstein-Bosse*) Barbara (1910) — vācbaltu kultūras darbiniece 6, 75, 77, 78, 101, 108, 118, 190
- BĪLENŠTEINS (*Bielenstein*) Augusts (1826–1907) — valodnieks, folklorists, etnogrāfs 73, 76
- *BĪLENŠTEINS (*Bielenstein*) Bernhards (1877–1959) — arhitekts 53, 65, 72–78, 91, 92, 98, 108, 109, 114, 117, 118, 126, 140, 184, 190, 204, 247
- *BĪLENŠTEINS (*Bielenstein*) Heimo (1908) — skolotājs, dabaszinātnieks 118
- *BĪLENŠTEINS (*Bielenstein*) Olavs (1909–1936) — lidotājs 118
- *BINGNERS (*Büngner*) A. — ķīmiķis 52, 53, 114
- *BLAHERS (*Blacher*) Kārlis (1867–1939) — ķīmiķis, profesors LU 110, 135, 136
- *BLĀĶIS Jānis (1910–1999) — skolotājs 6, 20, 22, 126, 196
- BLANKENBURGS Indriķis (1887–1944) — arhitekts 68
- *BLAUS Alberts (1914–1986) — tehniskās grafikas speciālists, profesors 220, 221
- *BLUMBERGS Laimonis (1919) — tēlnieks 259
- *BOBKOVICE-LIEKNEJA Otilija (1888–1983) — dziedātāja 166, 172
- *BOBKOVICS Arturs (1885–1959) — diriģents 121, 166, 167, 172
- *BOKALDERS Jānis (1885–1982) — tautsaimnieks, profesors LU 128, 136, 138, 144, 151, 203, 207, 247
- *BOKALDERS Visvaldis (1914–2000) — arhitekts 6, 137, 138, 151, 203, 207
- BOKSLAFS (*Bockslaff*) Vilhelms (1858–1945) — arhitekts 68
- *BOLŠTEINS Ludvigs (1888–1940) — ģenerālis 99, 100, 102, 105, 150, 191, 204
- *BONDERS Tenis — dārznieks 20. gs. pirmajā pusē 185
- *BORNHAUPT (*Bornhaupt*) Margarete (1888–1970) — skolotāja 114, 185
- *BREHMANE-ŠTENGELE Milda (1893–1981) — operdziedātāja 228–230, 232
- *BUBENKO Adalberts (1910–1996) — sportists 170

- *BUKEIKO Gvido (1941–1993) — inženieris 246
- BUTULIS Ādams (1860–1938) — ārsts un sabiedrisks darbinieks 84, 86, 87, 128, 175, 176, 187
- ČAKS Aleksandrs (1901–1950) — dzejnieks 155, 167
- ČAKSTE Jānis (1859–1927) — pirmais Valsts prezidents 144, 173
- *ČUMIKOVS Vladimirs (?–1945) — jurists, krievu emigrants 118
- *DĀLE Ansis (1967) — sportists 238, 243
- *DĀLE Karmena (1921–1998) — māksliniece grafiķe 6, 185, 228
- *DĀLE Māris (1939) — sportists, arhitekts 6, 235, 237
- *DĀLE Pauls (1889–1968) — filozofs, esejists, profesors LU 127–130, 151, 165, 172, 184, 218–220, 228
- DANNENHIŠA-DAUJĀTE Karīna — arhitekte 240
- *DĀRZIŅŠ Volfgangs (1906–1962) — komponists 166, 211
- *DENFERS Pauls (1871–1959) — inženieris mehāniķis, profesors LU 60, 68, 69, 128, 141, 190
- *DIMITERS Juris (1947) — mākslinieks 228
- *DINNE Jānis (1897–1938) — pulkvežleitnants 105, 106, 150
- DOMBROVSKIS Augusts (1845–1927) — rūpnieks filantrops 88, 234
- DONBERGS (*Dohnberg*) Rūdolfs (1864–1918) — arhitekts 41
- *DRIBA Rūdolfs (1892–1951) — mediķis 195
- *DUBNOVS Ivons Simons (1860–1941) — vēsturnieks 200
- *DZĒRVĪTE Aleksandra (1904–1984) — tekstilmāksliniece 167, 247
- *DZĒRVĪTIS Arvīds (1897–1942) — lietišķās mākslas meistars 167
- *EFERTS Pēteris (1879–?) — tiesnesis 105
- *ERSA-KOZLOVSKA Helēna (1895–1949) — dziedātāja 155, 156, 207
- *ERSA-LĪBIETE Mirdza (1924) — tulkotāja 6, 157, 209
- *ERSS Ādolfs (1885–1945) — rakstnieks 122, 126, 155–157, 163, 167, 204, 207–209, 229
- *EZERA Regīna (1930) — rakstniece 232
- FELSKO Kārlis (1844–1918) — arhitekts 44
- *FĪLROZE (*Vielrose*) Kārlis — inženieris 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā 6, 34, 38, 39, 42, 52, 53

- *FĪLROZE (*Vielrose*) Oto (1908) — inženieris 39, 45, 47, 53, 64, 101, 108, 109
- *FOGELMANIS Nikolajs (1885–1941) — pulkvedis 151
- *FREIBERGA Valtraute (1907–?) — skolniece 20. gs. 20. gados 182
- *GAILIS A. — uzņēmuma vadītājs 38, 42
- GAILĪTIS Laimonis (1885–?) — Zoodārza izpilddirektors 180
- GAROZA Valdis (1953) — a/s "Mežaparks" direktors 257
- *GERTIKS P. — Rīgas policijmeistars 42, 80, 82
- GĪZEKE (*Giesecke*) Alberts — arhitekts 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā 37
- *GOBA Fricis Aleksandrs (1893–1943) — virsleitnants, muitas darbinieks 106, 150, 185
- GOLDFELDS, sk. Zeltiņš
- *GRAUBIŅŠ Jēkabs (1886–1961) — komponists 193, 210, 211, 217
- *GRAUERS Kārlis (1883–1976) — sportists 169, 170
- *GRAVE Valentīns — Lielās ģildes eltermanis 18. gs. 23
- *GRĀVELIS Pēteris (1919–1995) — operas solists 230, 231
- GRĀVĪTIS Oļģerts (1926) — muzikologs, komponists 241, 243, 252
- *GRĒNS Gerhards — Grāves muižas īpašnieks 17. gs. 23
- *GREVĒ Kārlis — zoologs 20. gs. sākumā 60, 61, 64
- GRĪNBERGS Alfrēds (1893–1940) — arhitekts 181
- *GULBIS Aivars (1940) — inženieris 246
- *GUSTAVS ĀDOLFS II (1594–1632) Zviedrijas karalis no Vāsas (Vāzas) dinastijas 13, 39, 172
- GELZIS Andrejs (1954) — arhitekts 246
- HAGENBEKS (*Hagenbeck*) Karls (1844–1913) — vācu zoologs 94, 95
- *HAHS (*Hach*) Kurts (1881–1964) — ārsts 115, 137, 190
- *HASMĀNIS Pauls (1890–1979) — pulkvedis 151
- *HEIZERMANIS R. — būvfirmas īpašnieks 41, 42
- HERMANOVSKIS Teodors (1883–1964) — būvinženieris, politisks darbinieks 121
- *HILLEBOLDS Johans (1631–1694) — Grāves muižas īpašnieks 17. gs., rātskungs 23
- HOFMANE-GRĪNBERGA Lidija (1898–1983) — arhitekte 122, 225
- IRBE Voldemārs (1893–1944) — mākslinieks 138
- IRBĪTE Gunta (1930) — arhitekte 240
- *JAKOBI (*Jacoby*) Edgars (1881–1964) — būvinženieris, LU profesors 114, 128, 133, 190, 247
- *JAKSONS Viktors (1947) — ārsts, valsts darbinieks 235

- *JANSONE Dzintra (1945) — tēlniece 248, 256
- JANSONS K. (1867–?) būvzinženieris 221
- *JANUMS Vilis (1894–1981) — pulkvedis, sabiedrisks darbinieks 181, 201, 202, 205, 247
- JANZENS (*Jansen*) Hermanis (1869–1945) — arhitekts 65, 67
- *JAUNSUDRABIŅŠ Jānis (1877–1962) — rakstnieks 87, 155, 158, 159, 167, 202
- *JĒGERE-FREIMANE Paula (1886–1975) — teātra un literatūras kritiķe 160–162, 167
- *JEKELNS Frīdrihs (1895–1946) — ģenerālis, SS un policijas vadītājs Austrumu apgabālā 198
- *JIRGENS E. — pilsētas domnieks, gruntsīpašnieks 1905. g. 41, 42, 114
- *JOHANSENS Valters, (1886–?) — inženieris 225
- *JOHANSONS Andrejs (1922–1983) — rakstnieks 12, 14, 151, 160, 166, 167, 199, 203
- *KAIJA Ivande (Lūkina Antonija, 1876–1942) — rakstniece 81–84, 90, 100
- KAKTIŅŠ Ādolfs (1885–1965) — dziedātājs 89, 96
- *KALNIŅA Emma (1899–1985) — arhitekte 125
- *KALNIŅA Klāra (1874–1964) — sabiedriska darbiniece 100, 147, 148
- *KALNIŅŠ Ansis (1903–1945) — arhitekts 125, 179
- *KALNIŅŠ Bruno (1899–1990) — sabiedrisks darbinieks 100, 147, 148, 178, 199
- *KALNIŅŠ Pauls (1872–1945) — valsts un sabiedrisks darbinieks 100, 101, 144, 147, 148, 178, 199, 203
- *KĀRKLIŅA Beatrise (1933) — porcelāna apstrādes māksliniece 228, 229
- *KĀRKLIŅŠ Jānis (1891–1975) — rakstnieks 155, 162, 199, 203
- *KĀRKLIŅŠ Valdemārs (1906–1964) — rakstnieks 111, 126, 162, 203, 238
- KARLSONS Mārtiņš (1875–?) — rūpnieks 175
- KARS (*Karr*) Alfrēds (1886–?) — arhitekts 121
- KAUDZĪTE Matīss (1848–1926) — rakstnieks, pedagogs 173, 174
- *KAUDZĪTE Reinis (1839–1920) — rakstnieks 55, 64, 79, 80
- *KERKOVIIUSS (*Kerkovius*) Vilhelms Ludvigs (1831–1904) — Rīgas pilsētas galva 24
- *KIRHENŠTEINS Augusts (1872–1963) — mikrobiologs, valsts darbinieks 213, 221, 222, 229, 235, 236
- *KLIDZĒJS Jānis (1914–2000) — rakstnieks 165
- *KLOZE (*Klose*) Alfrēds (1895–?) — astronoms, profesors LU 140
- *KOLBUŠEVSKIS (*Kolbuszewski*) Jaceks (1938) — literāts, tulkotājs 132
- *KOLBUŠEVSKIS (*Kolbuszewski*) Staņislavs vecākais (1901–1965) — literatūrzinātnieks, profesors LU 132, 151
- *KOLBUŠEVSKIS (*Kolbuszewski*) Staņislavs jaunākais (1933–1986) — tulkotājs, literatūrzinātnieks 132
- KRASTIŅŠ Jānis (1943) — arhitekts 6, 27, 29, 37, 44, 47, 67, 69, 78, 79, 121, 123, 126, 215, 217, 252

- *KRAUSS Ernsts (1889–1970) — ģeologs, profesors LU 118, 140
- *KRAUSS (*Kraus*) Teodors (1866–1948) — gleznotājs 35, 184
- *KRAUZE-OZOLIŅA Austrā (1890–1941) — literāte, sabiedriska darbiniece 87, 163, 164
- KRAUZE Oskars (1903–1975) — arhitekts 146
- *KRAUZE Viktors — mežzinis Ķeizara mežā 19. gs. beigās 28
- *KRENKLIS Laima (1890–1963) — operdziedātāja 138
- *KRIŠJĀNIS Kārlis — zemnieks 19. un 20. gs. mijā 18, 19
- *KRŪMIŅA Inese (1931) — tēlniece 228
- *KRŪMIŅŠ Jānis (1930–1971) — sportists 228, 237
- *KRŪMIŅŠ Pēteris (1893–1964) — inženieris 136, 207
- KRŪZA Kārlis (1884–1960) — dzejnieks 87, 132
- *KŪFALTS (*Kuphaldt*) Georgs Fridrihs (1853–1938) — ainavu arhitekts 27, 28, 42, 50, 55, 60, 65, 67
- KUNDZIŅŠ Haralds (1898–1981) — arhitekts 122
- KUNDZIŅŠ Pauls (1888–1983) — arhitekts 121, 122, 129
- KUPFERS (*Kupffer*) Eduards (1873–1919) — arhitekts 30–33, 35, 36, 42, 43, 47, 68, 80
- *LĀCE Aija (1947) — žurnāliste, rakstniece 226
- *LĀCE-MUIŽNIECE Lalīta (1935) — dzejniece, valodniece 165
- *LĀCE-CELLE Māra (1938) — literāte 165
- *LĀCE Vizma (1926) — tulkotāja 226
- *LĀCIS Jūlijs (1892–1941) — rakstnieks 165, 188, 193, 194, 204, 247
- *LĀCIS Vilis (1904–1966) — rakstnieks 191, 193, 194, 223, 224, 232
- *LAGANOVSKA Laima (1924) — agronome 185
- *LAPIŅŠ Pēteris (1890–1971) — kooperācijas darbinieks 202, 203, 214, 215, 217
- *LEGZDIŅŠ Andrejs (1936) — arhitekts 157
- *LEGZDIŅŠ Roberts (1901–1990) — arhitekts 157, 158
- *LEIKO Marija (1887–1937) — aktrise 163, 164
- LEIMANE Daiga (1964) — Zoodārza vēsturniece 108, 179, 187, 233, 243, 252
- *LEIMANIS Jānis (1881–1967) — inženieris 135
- *LEIMANIS Pēteris (1906) — veterinārmedīķis 212, 217
- LEJNIEKS Jānis (1951) — arhitekts 123, 126
- LEVANS Jānis (1889–?) — būvinženieris 125, 162
- *LIBERTS Arnolds (1888–1938) — fiziķis, profesors LU 141
- LĪDAKA Ingmārs (1966) — zoologs 258
- *LIEKNE Emma (1886–1941) — pedagoģe 121, 199, 204, 207
- *LIEKNIS Jānis (1883–1941) — pedagogs 199, 207
- LIEPIŅŠ Oļģerts (1906–1983) — rakstnieks 162–164, 203

- *LIEPIŅŠ Roberts (1890–1978) — Rīgas pilsētas galva 149, 192, 203
- *LORINGHOFENI Reinholds un Auguste — brīvkungi Annas muižā 19. gs. beigās 25
- *LOZE (*Lose*) Hinrihs (1898–1964) — fašistiskās Vācijas politiskais darbinieks 197
- *LŪKINA Antonija sk. Kaija Ivande
- *LŪKINS Fēlikss (1875–1934) — ārsts 65, 81–84, 165
- *LŪKINS Haralds (1906–1991) — ārsts 81, 84, 165, 210

- *MACS — saimnieks nabagmājā 16. gs. 12, 13
- MANDELŠTAMS Pauls (1872–1941) — arhitekts 80
- *MEDLINGERE (*Moedlinger*) Astrīde (1920–1969) — sportiste 170, 171, 190
- *MĒDLINGERS (*Moedlinger*) Arturs (1880–1961) — arhitekts 44, 113, 170, 172, 190
- *MELLE Emīlija — māju rentniece 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā 18, 19
- *MELLE Heinrihs — māju rentnieks 19. gs. beigās 17, 18
- MELNGAILIS Emilis (1874–1954) — komponists 63, 64, 89, 166
- *MENDE Pauls (1871–1945) — ārsts, sportists 168, 169, 170
- *MENDE Pauls, jaunākais (1920) — sportists 6, 168, 170
- *MEŽE Kārlis — zemnieks 20. gs. sākumā 19
- MIKLĀVA Ingrīda (1953) — vēsturniece 23, 29, 252
- *MĪLBERGS Gotfrīds (Skuju Frīdis, 1887–1942) 146, 147, 152, 166, 195, 247
- MINCS Vladimirs (1872–1945) — ārsts, profesors LU 110, 200

- *NEILANDE Saulcerīte (1933) — novadpētniece 7, 29, 108, 126, 194, 204, 217, 235, 243, 251, 252
- NEIMANIS (*Neumann*) Vilhelms (1849–1919) — arhitekts 38
- *NOLLS K. (1859–?) — gruntsipašnieks gadsimta sākumā 81, 114
- *NORDE Līga (1959) — pedagoge 248
- *NOVIKS Alfons (1908–1996) — čekas darbinieks 224
- NUDELMANIS (*Nudelmann*) Solomons (1877–?) — arhitekts 44
- *NUSBERGERS (*Nussberger*) Maksis (1879–1943) — literatūrzinātnieks, profesors LU 132

- *OGRINŠ Emīls (1897–1980) — ārsts 147, 152
- *OSTVALDS (*Ostwald*) Eizens Gotfrīds (1851–1932) — Rīgas galvenais mežu inženieris 28, 58, 59, 67
- *OZOLS Arturs (1890–1969) — inženieris, Latvijas brīvības cīņu dalībnieks 103, 150
- *OZOLS Jānis Edgars (1887–?) — pulkvedis 107, 150
- *OZOLS Markus (1895–1942) — sabiedrisks darbinieks, Latvijas brīvības cīņu dalībnieks 103, 105, 108, 150, 193, 204, 247

- PAEGLE Juris (1944) — arhitekts 246
- *PAMILJENS Jūlijs (1886–1965) — dziedātājs, Bērnu parka direktors 166, 234
- *PAUKULIS Ernests (1872–1941) — veterinārspeciālists, profesors LU 142
- PELHAVS (*Poelchau*) Hermanis (1882–1941) — mācītājs 172
- *PETERSENS H. — fabrikas īpašnieks 20. gs. pirmajā pusē 42, 44, 46, 114
- *PICGENS (*Pitcgen*) V. — namīpašnieks 20. gs. sākumā, zoodārza aktīvistis 60, 68
- PĪRANGS (*Pirang*) Heinrihs (1876–1936) — arhitekts 68
- *PRIEDNIECE Maija (1930) — redakciju darbiniece 198, 204, 206, 217
- PŪKAINIS Ilgvars — Zoodārza direktors 246
- PUPURS Jānis (1901–1977) — Rīgas pilsētas galva 192
- RAINIS (1965–1929) — dzejnieks, sabiedriska darbinieks 133, 173, 178, 236
- *RAZUMS Alfrēds (1880–1929) — būvinženieris 133
- *REINFELDE Velta (1919) — arhitekte 227
- *REINFELDS Arturs (1911) — arhitekts 220, 227, 239
- RICS (*Ruetz*) A. un R. — laikrakstu izdevēji 25, 52
- *RICS (*Ruetz*) Patriks — Grāves muižas īpašnieks 1885. g. 25, 85, 86, 174
- *RĪDELS Roberts (1893–1945) — žurnālists 115, 190, 248
- *RIEKSTIŅA-LĪCE Milda (1891–1976) — aktrise 165, 209, 210
- *RINKS Pēteris — zemnieks 19. gs. 16, 17
- *ROBS Mārtiņš (1874–1947) — inženieris 133–135, 151, 193
- *ROMANE Ērika (1920) — māksliniece 142, 152, 228, 232
- *ROMANS Jēkabs (1886–1953) — ārsts 142, 228
- *RONIS — tirgotājs 20. gs. 20. un 30. gados 183
- ROPMANIS M. — daiļdārznieks 20. gs. sākumā 87, 88
- *ROZE Jūlijs (1892–1972) — rakstnieks 162, 203
- *ROZENS Gerhards (1856–1927) — gleznotājs 35
- ROZENTĀLS Alfrēds (? –1915) — lidaparāta konstruētājs 20. gs. sākumā 107
- *ROZĪTIS Pāvils (1889–1937) — rakstnieks 122, 123, 126, 153–155, 162, 167, 203
- *RUBIS Kārlis (1883–1969) — inženieris 125, 207
- *RUBULIS Vladislavs (1887–1937) — valsts darbinieks 145, 146, 152, 253
- *RUDZĪTE Gunta (1933) — mākslas zinātniece 6, 164, 167, 208, 217, 218, 232
- *RUDZĪTIS Rihards (1898–1960) — dzejnieks 164, 165, 209, 218
- RUMBA Edgars (1904–?) — teologs 172, 196, 197
- *RŪMNIECE Laima (1919–2001) — tulkotāja 227
- *RŪMNIKS Fricis (1919–1960) — literāts 227
- *RŪMNIKS Valdis (1951) — rakstnieks 227
- *RŪTENFELDE-ČIKSTE Anastasija (1879–1962) — ārste, literāte 115

- *SAKSE (Absolone) Anna (1905–1981) — rakstniece 224, 235
- *SALAMONSONS (Salomonskis) — cirka direktors 20. gs. pirmajā pusē 171
- SAVICKIS Vilhelms — viens no Zoodārza organizatoriem 20. gs. sākumā 56, 57, 64
- SAUSAIS ZUTIS Andrejs — 16. gs. latvietis 13
- SIECENIECE Valērija (1905–1998) — tautsaimniece, Rīgas vēsturniece 7, 39, 47
- SIKSNA Arnolds — sportists 20. gs. 30. gados 169
- *SILABRIEDIS Anžs — zemnieks 20. gs. sākumā 19
- *SILIŅŠ Klāvs (1904–1984) — kultūras darbinieks 231, 232
- *SIRGEDS Henrihs (1905–?) — arhitekts 125, 195, 207, 228, 235
- *SKALBE Kārlis (1979–1945) — dzejnieks 92, 95, 98, 104, 108, 113, 128, 157, 158, 167, 199, 202
- *SKALBE Lizete (1886–1972) — tulkojāja 157, 158
- *SKĀRDS Vilis (1894–1980) — inženieris 134, 135, 220
- *SKUJIŅA Rūta (Lāce) (1907–1964) — dzejniece 165, 194, 203, 205
- SKUJU Frīdis sk. Milbergs
- *SKULME Džemma (1925) — māksliniece 227, 228, 232, 246, 254
- *SKULME Marta (Liepiņa, 1890–1962) — māksliniece 227
- *SKULME Marta juniore (1962) — māksliniece 228
- *SKULME Oto (1889–1967) — gleznotājs, scenogrāfs 227
- SKULME Uga (1895–1963) — gleznotājs 222
- *SKULTE Ādolfs (1909–2000) — komponists 172, 230
- *SKULTE Bruno (1905–1976) — komponists 172
- *SNIĶERE Velta (1920) — dzejniece 152
- *SNIĶERIS (Sniķers) Pēteris (1875–1944) — ārsts, profesors LU 120, 128, 142–144
- *SNIĶERIS (Sniķers) Reinholds (1893–1953) — ārsts, profesors LU 120, 142, 143
- STRADIŅŠ Jānis (1933) — dabaszinātnieks, akadēmiķis, sabiedriska darbinieks 222, 232, 244
- *STRAUME Jūlijs (1874–1970) — mākslinieks 167
- *STRĒLERTE Veronika (1912–1995) — dzejniece 130, 160
- *STUČKA Dora (1870–1950) — literāte 224, 236
- *SUDRABKALNS Jānis (1894–1975) — dzejnieks 225, 226
- *SVEMPS Leo (1897–1975) — gleznotājs 228
- *ŠADURSKIS Pēteris (1893–1965) — Hipotēku bankas direktors 195
- ŠARLOVS Jānis (1875–1964) — būvinženieris 135
- ŠĒFELS (*Scheffel*) Frīdrihs (?–1913) — arhitekts 37, 38
- *ŠĪMANIS Nikolajs (1865–1944) — inženieris tehnoloģs, profesors LU 141
- *ŠĪMANIS (*Schiemann*) Pauls (1876–1944) — jurists, žurnālists, politisks darbinieks 115, 116, 126

- ŠĶĪPSNA (E. Valdis) Valdis — literāts 180, 187
- ŠMĒLINGS (*Schmaeling*) Aleksandrs (1877–1961) — arhitekts 68
- ŠŅITŅIKOVŠ Vladimirs (1913) — arhitekts 240
- ŠTĀLBERGS Ernests (1883–1958) — arhitekts 121, 123, 148, 166, 255
- *ŠTAMGŪTE Inta (1950) — mākslas vēsturniece 38
- ŠTEINBERGS (*Steinberg*) Ēriks (1879–?) — arhitekts 68
- *ŠVĀBE Arveds (1888–1959) — rakstnieks un vēsturnieks 109, 126, 130, 131, 155, 160
- *TAIVĀNS Leons (1896–1965) — mācītājs 202, 203, 218
- *TEIKMANIS Andrejs (1877–1956) — mežkopības speciālists 138, 139, 151
- *TIRZĪTIS Jēkabs (1883–1969) — pulkvedis 151, 192
- TĪLMANIS Osvalds (1900–1980) — arhitekts 122, 139, 155, 160, 184, 224, 238, 239
- *TĪZENHAUZENS (*Tiesenhausen*) Gerhards (1878–1917) — arhitekts 65, 69–72, 115, 120, 142
- *TODE Rūdolfs (1880–1949) — arhitekts 5, 127
- *TODE-GĒBELSA Lizele — arhitekta Todes meita 5, 6, 183, 185, 186
- TROMPOVSKIS Edmunds (1851–1919) — arhitekts 38
- ULMANIS Kārlis (1877–1942) — Valsts prezidents, politisks darbinieks 83, 101, 144, 148, 176, 222
- *UNGERN-ŠTERNBERGS — ķīmiķis, gruntsīpašnieks 20. gs. pirmajā pusē 53, 190
- *UPENIEKS Kārlis — grāmatvedis 20. gs. sākumā 38, 42, 114
- *UPĪTIS Hugo (1893–?) — mežkopis 168, 197, 203, 204
- *VALDESS (Bērziņš) Rihards (1888–1942) — rakstnieks 165, 167
- *VALEIKA Alfrēds (1889–1941) — lidotājs 107, 150, 195
- VALDIS E., sk. Šķipsna
- *VALLE Bernhards (1888–1924) — komponists 25, 29
- *VANAGS Romans (1902–1969) — mācītājs 218
- VASIŅJEVS Jevgeņijs (1900–?) — arhitekts 238, 239
- *VECVAGARE Torīna (1936) — inženiere 235, 246, 260
- *VEGELINS Hanss — vācbaltu zobārsts 182, 184, 187, 189, 204, 247
- *VEITMANIS Kornēlijs (1899–1941) — valsts darbinieks 148, 149, 152, 188, 193, 204, 247
- *VESMANIS Frīdrihs (1875–?) — valsts darbinieks 147, 173
- *VESTMANIS-KLUČKIS Aleksandrs (1891–?) — kurpnieks, arī daiļamatnieks 184
- *VIDIŅŠ Kārlis (1896–1959) — pulkvežleitnants 151, 194
- *VIJUPE INDRA (1935) — arhitekta 7, 44, 47, 124, 126, 235, 246, 247, 249, 251, 252
- *VIKMANIS Jānis — zemnieks 19. un 20. gs. mijā 19, 20

- *VIKMANIS Mārtiņš — strādnieks 20. gs. 21
- *VIKMANIS Rūdolfs — pensionārs 21, 22, 176
- VĪKSNE Arvids — Zoodārza direktors 20. gs. 40. gados 233
- *VILDFANGS Johans — dārznieks 19. gs. beigās 25
- *VILKE-ĀGTE Brigīte (1914) — vācbaltu medicīnas darbiniece 6, 34, 36, 171, 187
- *VILKS Ēvalds (Lācis, 1923–1976) — rakstnieks 226
- VITE (*Vitte*) Augusts (1876–1969) — arhitekts 42, 44
- *VITE Leo — Krievijas emigrants 20. gs. 20. un 30. gados 118, 190
- VĪTOLA Annija — komponista Jāzepa Vītola dzīvesbiedre 241, 242
- ZALCMANIS Juris (1943) — ārsts 246
- ZĀLĪTE Māra (1952) — dzejniece 244, 256, 260
- ZĀLĪTIS Jānis (1884–1943) — mūzikas kritiķis, komponists 63, 64, 155, 166, 167, 211
- *ZEMGALS Gustavs (1871–1939) — sabiedriska darbinieks, Valsts prezidents 144, 145
- *ZELTINGA MARIJA — muižiņas vadītāja 19. gs. beigās 26
- *ZELTIŅŠ-GOLDFELDS Oto (1889–1941) — pulkvedis, Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieks 102, 150, 195, 196
- ZEIBERLIHS (*Seuberlich*) FRĪDRIHS (1850–?) — arhitekts 41
- ZEIBERLIHS (*Seuberlich*) Hermanis (1878–1938) — arhitekts 147
- *ŽUBECKIS Edgars (1902–?) — lauksaimniecības tehnologs, profesors LU 139, 140

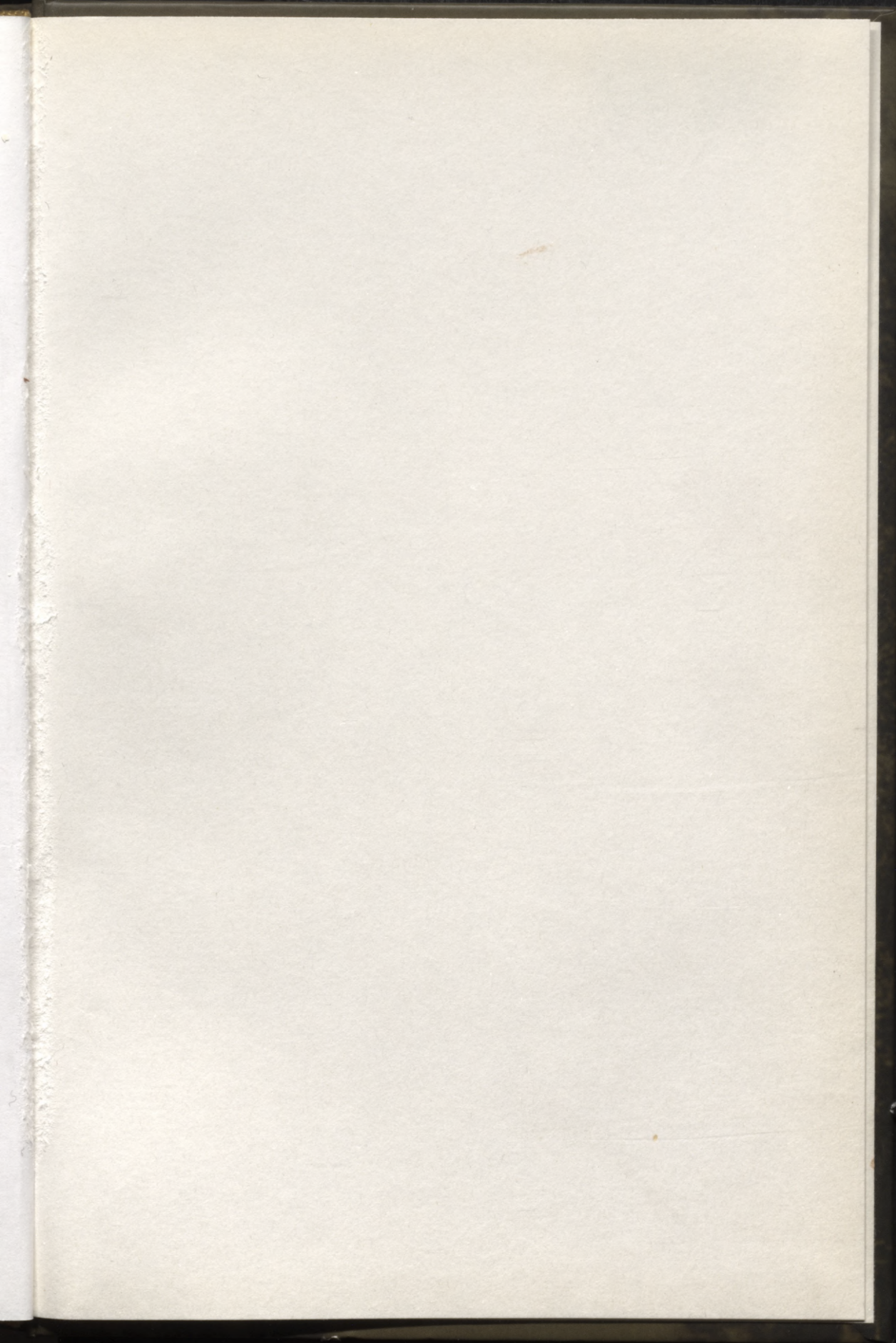
Sastādīja *Saulcerīte Neilande*.

SATURS

Daži vārdi ievadam	5
Pilsēta Daugavas dzelmē. Senā dzīve Ķīšezera krastā	9
Dokumenti stāsta par zemnieku sētām	15
Vecās muižiņas un ideja par villu koloniju	23
Arhitekts Eduards Kupfers un inženieris Gustavs Ādolfs Agte	30
Pirmās ielas un mājas Mežaparkā	37
Sporta biedrības <i>Kaiserwald</i> un Zooloģiskā dārza tapšana	48
Mājas projektē Oskars Bārs, Gerhards fon Tīzenhauzens, Bernhards Bilenšteins...	65
Pirmie latviešu kultūras darbinieki Mežaparkā. Saules dārza dibināšana	79
Pasaules karš. Topošās valsts varoņi	91
Pirmie miera gadi. Vācu kolonija Mežaparkā un latviskās vides attīstība	109
Zinātnei un tēvzemei. Valsts darbinieki Mežaparkā	127
Mājas ceļ, dārzos rosās rakstnieki un mākslinieki	153
Mājīgais un sportiskais Mežaparks. Bērni	168
Mežaparks laikmetu vētrās	188
Kara un miera posts	206
Mākslinieki, zinātnieki un valstsvīri padomjlaika Mežaparkā	218
Zoodārzs, Bērnu parks, skola, sportisti un Dziesmu svētku estrāde	233
Atmoda. Jauns laiks. Jaunas problēmas	244
Ar Mežaparka vēsturi saistīto zīmīgāko personu saraksts	261

Izdevējs — SIA "J.L.V.", Dzīrnavu ielā 73, Rīgā LV 1011.

Iespiests un iesiets a/s "Preses nams" poligrāfijas grupas "Jāņa sēta" tipogrāfijā,
Balasta dambī 3, Rīgā LV 1081.

Lo. 4.40

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301041835

2001-5
+ 126

ISBN 9984-05-409-8

9 789984 054094

JUMAVA